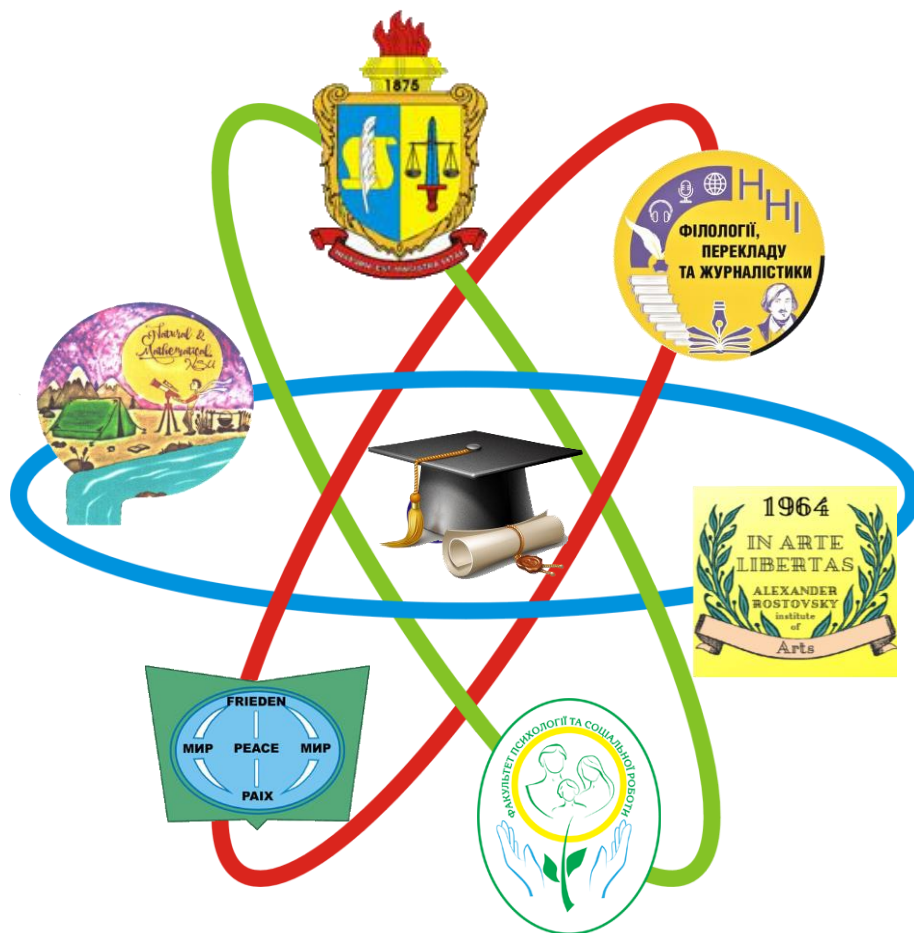

ВІСНИК

СТУДЕНТСЬКОГО
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ВИПУСК 26

2022

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ВІСНИК

*студентського
наукового товариства*

Випуск 26

**Збірник наукових праць
студентів, магістрантів і аспірантів**

Ніжин
2022

УДК 378.0001-057.87
В53

**ВІСНИК
студентського наукового товариства**

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 13 від 06.10.2021 р.

Редакційна колегія:

доктор фізико-математичних наук, професор *Мельничук О. В.*,
доктор філологічних наук, професор *Самойленко Г. В.*,
доктор біологічних наук, професор *Кучменко О. Б.*,
кандидат педагогічних наук, професор *Коваленко Є. І.*,
доктор психологічних наук, професор *Палуча М. В.*,
кандидат історичних наук, доцент *Мартиненко В. В.*

Відповідальний редактор: доктор фізико-математичних наук,
професор *Мельничук О. В.*

Упорядник: *Іваницька О. І.*

Комп'ютерна верстка, макетування: *Новгородська А.В.*

В53 **Вісник** студентського наукового товариства [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. Вип. 26. 207 с.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних назв, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Адреса редакційної колегії:

**вул. Графська, 2,
м. Ніжин Чернігівської обл.
Україна, 16600**

Підписано до друку 18.07.22
Гарнітура Arial
Замовлення № 601

Формат 60x84/8
Обл.-вид. арк. 22,24
Ум друк. арк. 50,91

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

© НДУ ім. М. Гоголя, 2022

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ, ІНФОРМАТИКА

УДК 004.738.1

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ВЕБСАЙТІВ ТА ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЕБРОЗРОБКИ

Галян М. С., магістрант 1 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – д-р фіз.-мат. наук, проф. **Зінченко Н. М.**, кафедра інформаційних технологій,
фізико-математичних та економічних наук

У статті розглядаються питання створення вебсайтів, а саме: типи сайтів та основні етапи їх створення. Описано важливість комунікації замовника з розробником вебресурсу на етапах розробки. Досліджено провідні тенденції веброзробки, які спрямовані на спрощення роботи тестувальника готового продукту та покращення зовнішнього вигляду сайту.

Ключові слова: вебсайт, вебресурс, верстка, верстальник, веброзробка.

Перш ніж почати говорити про основні етапи створення вебсайтів та провідні тенденції веброзробки, варто означити, що таке вебсайт, які вони бувають та навіщо взагалі виникає потреба у створенні вебсайтів.

Сайт (*Web-site, Web-вузол*) – сукупність логічно пов'язаних вебсторінок, в свою чергу **вебсторінка** – інформаційний ресурс, доступний у мережі World Wide Web, який можна переглянути у веб-браузері. Зазвичай ця інформація записана у форматі HTML або XHTML і може містити гіпертекст із навігаційними гіперпосиланнями на інші веб-сторінки. Тобто можна сказати, що **вебсайт** – це сукупність інформаційних ресурсів, об'єднаних за певним змістом та доступних у мережі World Wide Web (www). Можна виділити найпопулярніші типи сайтів:

- Сайт-візитка – найпростіший сайт призначений для короткого опису підприємства чи окремого об'єкта, знайомства користувача з послугами та для надання контактної інформації.
- Корпоративний сайт – сайт, що має потужні функціональні можливості і розгалужену структуру з великою кількістю розділів і підрозділів, які містять детальну інформацію про компанію та її послуги (або товари).
- Інтернет-магазини – сайт, призначений для продажу товарів, вибір яких здійснюється з каталогу.
- Інформаційні сайти – сайти, на яких розміщується статті, замітки на будь-які теми. На інформаційному сайті також може розміщуватися об'єднана і структурована інформація з інших ресурсів.
- Веб-системи обліку товарів, бухгалтерії – сайти призначені для внутрішнього використання організаціями.

Тепер, коли зрозуміло які є типи сайтів і навіщо вони потрібні, розглянемо основні етапи їх створення.

1. Визначення тематики та мети проекту.

Перш за все потрібно чітко визначити для чого потрібен сайт, від цього буде залежати тип ресурсу, цільова аудиторія та основні вимоги. На цьому етапі компанія, яка надає послуги у створенні сайтів, має працювати у тісній зв'язці з замовником, оскільки клієнтам дуже часто не вдається висловити загальну ідею, і тільки після досягнення порозуміння та визначення основних пріоритетів, можна переходити до наступного етапу.

2. Розробка технічного завдання.

Технічне завдання – це офіційний документ та фундамент для подальшої роботи, відповідно до якого проводиться виготовлення, приймання та введення ресурсу в експлуатацію. Даний етап потребує обов'язкової участі замовника та виконавця. Для розробника технічне завдання є своєрідною інструкцією, яка буде використовуватися під час розробки сайту.

3. Прототипування та розробка макету вебсайту.

На цьому етапі розробки команда дизайнерів працює над ескізними варіантами сайту, беручи за основу технічне завдання. Як правило дизайнери застосовують сучасне програмне забезпечення для вебдизайну, таке як: Adobe XD, Figma, Sketch, Zeplin та інші. Після того, як прототипи та макет готові, їх узгоджують з замовником. При необхідності вносяться необхідні на думку замовника зміни.

4. Верстка та програмування

Верстка сайту – це один з найважливіших етапів розробки онлайн-ресурсу, даний процес передбачає злиття дизайну з двигуном, що перетворює сайт в інструмент з робочими функціями. Для цього спеціалісти використовують знання з HTML, підключають CSS стилі, а потім з'єднують з CMS. Далі сайт потрапляє до програміста, який повинен "оживити" його та наповнити необхідним функціоналом. Як правило програмування здійснюється на основі CMS або написання коду починається з нуля, для цього використовують JavaScript та різні фреймворки типу jQuery.

5. Наповнення контентом.

На даному етапі ми отримуємо готовий вебсайт, але з порожніми сторінками, які потрібно заповнити певним контентом. Важливо щоб контент відповідав стандартам оптимізації та був унікальним. Це буде впливати на просування сайту в пошукових системах.

6. Тестування.

Тестування вебсайту – проведення ряду заходів, спрямованих на пошук та виправлення помилок, які були допущені на попередніх етапах розробки. На цьому етапі перевіряється робота всіх функцій, швидкість і стабільність роботи, зручність та захищеність сайту.

7. Здача готового проекту.

На останньому етапі розробник передає готовий до роботи проект замовнику, якого навчають роботі з сайтом для того, щоб клієнт міг самостійно оновлювати інформацію на вебсайті та вносити якісь зміни.

Створення сайту – це доволі трудомісткий і тривалий процес. І кожен етап розробки є безперечно важливим. Для того, щоб створювати професійні та сучасні вебресурси, важливо йти в ногу з часом, тобто важливо вміти передбачати зміни на ринку інформаційних технологій та адаптуватися до них. Нові тенденції постійно змінюють процес веб-розробки та пропонують розробникам більш динамічні та практичні засоби створення веб-сайтів. В останні два-три роки з'явилося багато провідних тенденцій у веброзробці. Можна виділити основні:

1. Прогресивна розробка веб-додатків

Progressive Web App (PWA) – новий більш зручний та легкий формат додатка. PWA працюють як нативні мобільні додатки, але насправді є веб-сайтами. При цьому згідно з дослідженнями, PWA мають на 36% вищий коефіцієнт конверсії, ніж нативні додатки. Переваги PWA :

- Миттєве завантаження додатків;
- Займають менше пам'яті чим звичайні додатки;
- Працюють на будь-яких пристроях;
- Не потрібно оновлювати і завантажувати з магазинів App Store або Google Play Store.

2. Адаптивна верстка

Адаптивна верстка – це верстка, при якій сайт однаково добре відображається на всіх можливих пристроях: комп'ютерах, планшетах, телефонах. Таких ресурсів з кожним роком стає все більше, адже мобільний трафік зростає, сучасні технології не стоять на місці. Вже не доцільно робити сайт, який буде зручно переглядати виключно на комп'ютері, та й зробити адаптивний дизайн дуже просто.

3. Автоматизоване тестування

Автоматизоване тестування – це метод тестування програмного забезпечення, який використовує спеціальні програмні засоби для контролю виконання тестів, а потім порівнює фактичні результати тестування з прогнозованими або очікуваними результатами. Все це робиться автоматично, з невеликим втручанням інженера-випробувача або без його втручання. Автоматизація використовується для додавання додаткових тестувань, які можуть бути занадто важкими для виконання вручну. Новітні технології веброзробки, такі як автоматизація тестів, є дуже важливими у 2022 році, оскільки цифрове середовище стає все більш конкурентоспроможним. Якщо ви швидші за своїх конкурентів і якість вашого продукту краща – ви вирастаете!

4. Односторінкові лендінги

Останні тенденції веб-розробки перейшли від створення багатосторінкових сайтів до сайтів, які надають всю необхідну інформацію на одній сторінці. Найчастіше такий формат сайтів використовують для короткочасних маркетингових задач, як от: активації, тимчасові акції, тощо. Односторінкові сайти значно мінімізують завантаження сторінки та роблять її швидшою, що зменшує показник відмов.

Отже, дослідивши питання щодо етапів створення вебсайтів та провідних тенденцій веброзробки, можна дійти до висновку, що створення сайту – це нелегкий і доволі трудомісткий процес, який починається з ідеї, а завершується готовим до роботи вебресурсом. Між тим втілення в життя ідеї залежить від багатьох факторів і, насамперед, від самого замовника, від його вміння чітко висловлювати свої думки та побажання, від постійного контакту з розробником, який в свою чергу має чітко дотримуватися всіх стандартів розробки сайту, бути надзвичайно уважним на кожному етапі розробки. Для створення продукту високого рівня програміст також повинен слідкувати за провідними тенденціями веброзробки, постійно розвиватися, йти в ногу з часом.

Література

1. Класифікація веб-сайтів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/yaremusinform/home>.
2. З чого складається розробка сайту. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://befast4u.com.ua/blog/veb-rozrobka/z-chogo-skladayetsya-rozrobka-sajtu/>.
3. Шварц А. Магія CSS [Електронний ресурс] / Адам Шварц – Режим доступу до ресурсу: <https://webref.ru/layout/magic-of-css>.

4. Фелечко О. С. Веб-сайт: від поняття до створення та функціонування [Електронний ресурс] / Олена Сергіївна Фелечко – Режим доступу до ресурсу: <http://aphd.ua/publication-363/>.
5. Адаптивна верстка – особливості, переваги, способи реалізації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.directline.pro/blog/adaptivnaya-verstka/>.
6. Автоматизоване тестування: працюють роботи – людина щаслива! [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://training.epam.ua/#!/News/477?lang=ua>.
7. Прогресивні веб-додатки (PWA): інтеграція з Drupal [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://internetdevels.ua/blog/progressive-web-apps-integration-drupal>.

УДК 37.016:514.112

АЛГОРИТМІЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПОБУДОВ В КУРСІ ПЛАНІМЕТРІЇ

Коченко Ю. В., студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Барило Н. А.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

У даній статті розкрито алгоритмічний підхід та деякі методи, зокрема, метод геометричних місць точок до розв'язання геометричних задач на побудову в курсі планіметрії. На конкретних прикладах елементарних, базисних, а також складніших задач, подані алгоритми їх розв'язання, що дає учням можливість виробити самостійність мислення та їх творчу активність.

Ключові слова: геометричні місця точок, метод геометричних місць точок, алгоритмічний підхід, алгоритм методу геометричних місць точок, класичні інструменти, елементарні (базисні) задачі на побудову.

У дидактиці і методиці вивчення математики розв'язування задач учнями розглядається як один із основних методів навчання математики.

Розв'язання математичних задач виховує волю, привчає до систематичної розумової праці, до самоконтролю, розвиває кмітливість. Процес розв'язання тієї чи іншої задачі сприяє розвитку мислення учнів, розвиває їх творчі здібності, уміння робити висновки, допомагає оволодівати прийомами аналізу і синтезу, підвищує їх обчислювальну культуру. Зокрема, важливість задач на побудову обумовлюється особливостями наукової структури курсу планіметрії 7–9 класів, провідним компонентом якої є *конструктивізм*. Оскільки, майже всі геометричні означені поняття вводяться конструктивно, а доведення їх властивостей спирається на використання фігур, реальне існування яких можна підтвердити побудовою. Звідси, задачі на побудову розвивають в учнів конструктивний підхід до осмислення всього комплексу геометричних знань, а не лише формують конструктивні навички розв'язування задач.

Важливим є також те, що розв'язування задач на побудову – ефективний засіб підвищення алгоритмічної культури учнів. Адже особливістю цих задач є знаходження і наступне однозначне виконання ланцюга операцій – елементарних чи основних побудов, тобто знаходження деякого алгоритму, виконання якого приводить до розв'язку даної задачі.

Розв'язування задач на побудову сприяє правильному розумінню учнями геометрії як науки про властивості просторових форм, ґрунтовному засвоєнню програмного матеріалу з геометрії, виробленню умінь практично застосовувати його, розвитку логічного мислення, просторової уяви. [2]

Задача на побудову вважається розв'язаною лише в тому випадку, коли для цього використані лише класичні інструменти: лінійка без поділок та циркуль. Вказаними вище інструментами користувалися ще в Давній Греції.

Слід зауважити, що за допомогою циркуля можна провести не лише коло довільного радіуса та коло із центром у даній точці і радіусом, що дорівнює заданому відрізку, а також відкласти частину такого кола (дугу) та *відрізки заданої довжини*.

Згідно навчальної програми [7], геометричні побудови вивчаються в курсі планіметрії 7 класу в темі: "Коло і круг. Геометричні побудови". Вивчаючи дану тему, необхідно ввести на рівні *означення* поняття: коло, круг та їх елементи; дотична до кола; коло, описане навколо трикутника, і коло, вписане в трикутник.

Описово вводяться поняття: задача на побудову; геометричне місце точок (далі – ГМТ). Розкривається *метод* геометричних місць точок.

Вводяться *властивості* (з доведенням): серединного перпендикуляра; бісектриси кута; дотичної до кола; діаметра і хорди; точки перетину серединних перпендикулярів сторін трикутника (як *центра кола*, описаного навколо нього); точки перетину бісектрис кутів трикутника (як *центра кола*, вписаного в нього); дотичної до кола; та правильність виконаних побудов для *основних задач* (елементарних, "базових").

Серед основних, базових задач на побудову виділяють такі: побудова трикутника за трьома сторонами; побудова кута, що дорівнює даному; побудова бісектриси даного кута; поділ даного відрізка навпіл (або побудова серединного перпендикуляра); побудова прямої, перпендикулярної до даної.

Формуються *уміння* та прищеплюються *навички* застосування вивчених означень і властивостей до розв'язування складніших задач на побудову, які зводяться до виконання основних, елементарних побудов.

Слід зауважити, що геометричним побудовам у наступних класах (8, 9 класи) приділяється недостатня увага. Зокрема, при вивченні тем: "Правильні многокутники" та "Геометричні перетворення" (9 клас), вивчаються побудови правильних многокутників та будуються фігури, в які переходять дані фігури при переміщеннях та перетвореннях подібності. При їх розв'язанні використовуються методи геометричних перетворень: *метод симетрії* (відносно точки та відносно прямої); метод повороту навколо точки; метод подібності. А також розкривається алгебраїчний метод до їх розв'язання (8 клас).

При вивченні геометричних побудов розглядаються різні методи їх розв'язання. Основним із них є *метод геометричних місць точок* (метод ГМТ). Доцільно відмітити, що даний метод розглядається на перших уроках вивчення геометричних побудов у курсі планіметрії 7 класу. [6, с. 135–173]

Даний метод базується на понятті ГМТ. ГМТ називається фігура, яка складається із усіх точок площини, що володіють певною властивістю. Конкретна геометрична фігура належить до даного ГМТ, якщо: 1) будь-яка її точка володіє вказаною властивістю; 2) усі точки з вказаною вище властивістю належать цій фігурі. Наприклад, коло можна означити як ГМТ, рівновіддалених від заданої точки (центра кола).

Дійсно, будь-яка точка *кола* володіє властивістю рівновіддаленості від його *центра*. І всі точки, рівновіддалені від центра кола, належать йому.

Для розв'язання задач, вказаним вище методом, необхідно знати основні ГМТ. Зокрема, в курсі планіметрії (7 клас) розглядаються:

1. ГМТ, рівновіддалених від двох заданих точок – це пряма, перпендикулярна до відрізка, що сполучає ці точки і проходить через його середину (*серединний перпендикуляр*).

2. ГМТ, рівновіддалених від даної точки – це коло з центром в цій точці і радіусом, рівним заданій відстані.

3. ГМТ, рівновіддалених від сторін кута – це бісектриса цього кута.

4. ГМТ, рівновіддалених від даної прямої – це дві прями, паралельні даній, що знаходяться від неї на заданій відстані.

5. ГМТ, рівновіддалених від двох даних паралельних прямих – це пряма, що паралельна заданим прямим і рівновіддалена від них.

6. ГМТ, із яких заданий відрізок (наприклад, AB) видно під заданим кутом α , що лежать по одну сторону від прямої AB – це дуга кола з кінцями заданого відрізка (в точках A і B).

Процес розв'язання будь-якої задачі на побудову проводиться поетапно.

1. **Аналіз** (пошук розв'язку) є підготовчим, але найбільш важливим етапом розв'язання. Його мета – встановити ті залежності між елементами шуканої і даної фігур, які дозволили б побудувати фігуру. Як правило, аналіз починається з припущення, що задача розв'язана, тобто що фігура побудована і від руки виконується допоміжний рисунок, який є приблизним зображенням шуканої фігури і даних фігур так, щоб вони відповідали умовам задачі. Іноді доцільно вводити в рисунок допоміжні фігури, наприклад, сполучити точки прямими, позначити точки перетину даних ліній, продовжувати відрізки, проводити перпендикуляри. У деяких випадках доцільно виділити основний елемент (точку, пряму, відрізок, трикутник і т. і.), побудова якого підказує подальший шлях розв'язання.

2. **Побудова**. На цьому етапі вказується послідовність елементарних і основних побудов або раніше розв'язаних задач – "кроків", які слід виконати, щоб шукана фігура була побудована. Кожен крок виконується графічно за допомогою циркуля і лінійки (останнє, взагалі кажучи, не обов'язкове).

3. **Доведення** полягає у встановленні, що побудована фігура дійсно задовольняє всім умовам, які поставлені в задачі.

4. **Дослідження**, яке повинне встановити: по-перше, ті умови, за яких розв'язок існує, тобто задачу можна розв'язати за допомогою циркуля та лінійки; по-друге, скільки розв'язків має задача. Для досягнення необхідної плановірності й повноти доцільно проводити дослідження "у процесі побудови" і відносно кожного етапу встановлювати, чи завжди на цьому кроці побудова виконується, а якщо виконується, то скількома способами. У задачах, де обумовлено розміщення шуканої фігури відносно даних фігур (так звані позиційні задачі), рівні фігури, які задовольняють умову задачі й відрізняються лише своїм положенням, вважаються рівними розв'язками. Якщо положення фігури не відіграє ролі, то рівні фігури, що задовольняють умову задачі, вважаються одним розв'язком. [8, с. 10]

Основними методами відшукування розв'язку задачі є аналіз і синтез.

При пошуку розв'язку задачі на побудову ефективно і доцільно використати *алгоритмічний* підхід. Суть якого полягає у тому, що при виконанні того чи іншого завдання дається алгоритм – список вказівок,

попередньо бажано дати зразок відповіді. Алгоритм повинен бути якомога коротшим і містити вказівки, що спонукають учнів контролювати свої дії, а це, в свою чергу, запобігає типовим помилкам. [1, 77]

Наприклад, алгоритм методу ГМТ:

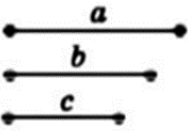
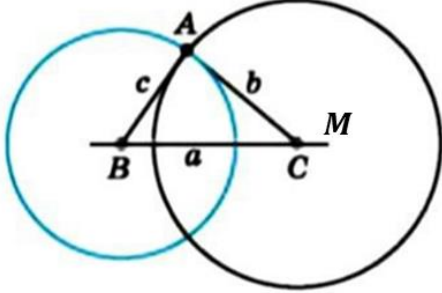
- з'ясувати: до знаходження якої точки зводиться шукана побудова;
- вказати не менше двох умов, яким повинна задовольняти шукана точка;
- побудувати ГМТ, що задовольняє першій із вказаних умов, відкинувши другу, і, навпаки, побудувати ГМТ, що задовольняє другій умові, відкинувши першу;
- шукана точка знаходиться, як перетин побудованих ГМТ.

Продемонструємо вказаний вище алгоритм на конкретно дібраних задачах.

Задача 1. Побудувати трикутник за трьома заданими його сторонами. (Див., таблиця 1)

При побудові $\triangle ABC$ за трьома сторонами (одна з основних побудов), використовується вказаний вище метод, а саме: вершини B і C одержуємо, відклавши від довільного променя BM сторону BC . Тоді задача зводиться до знаходження положення третьої вершини – точки A , яка задовольняє таким двом умовам: 1) точка A знаходиться на заданій відстані від точки B , $BA = c$; 2) точка A знаходиться на заданій відстані від точки C , $CA = b$. За означенням ГМТ (див. вище), задача зводиться до побудови $K_1(B; BA)$ (коло, з центром в точці B і радіусом $BA = c$) та $K_2(C; CA)$ (коло, з центром в точці C і радіусом $CA = b$). Перетин побудованих кіл K_1 і K_2 дає шукану третю вершину A . Послідовно сполучивши точки B , C і A , отримаємо шуканий трикутник.

Таблиця 1

<p><u>Дано:</u></p> <p><u>Побудувати:</u> $\triangle ABC$, у якого $BC = a$, $AC = b$, $AB = c$.</p>	<p><u>Побудова.</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. BM – довільний промінь. 2. $BC = a$. 3. $K_1(B; R), R = BA = c$. 4. $K_2(C; R), R = CA = b$. 5. $A = K_1 \cap K_2$. 	<p><u>Доведення.</u></p> <p>$BC = a, AC = b,$ $AB = c$ (за побудовою). Отже, $\triangle ABC$ – шуканий.</p>
---	--	--

Задача 2. Побудувати прямокутний трикутник за гіпотенузою і висотою, опущеною з вершини прямого кута.

Аналіз (проводиться усно).

Зауваження! Будемо виконувати побудову у верхній півплощині відносно C .

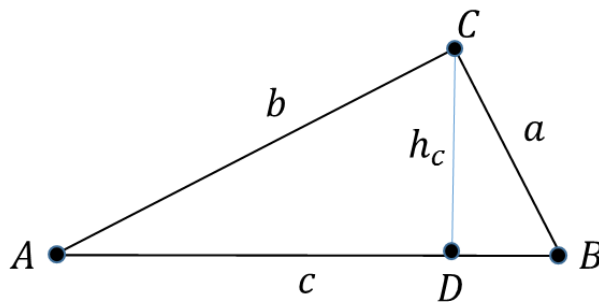

Рис. 1

Вважаємо, що такий трикутник побудовано – ΔABC , де $\angle C$ – прямий, $AB = c$, $CD = h_c$ (рисунок 1). Положення вершин A і B задається відрізком AB . Задача зводиться до відшукування третьої вершини C , яка задовольняє таким умовам:

1. З точки C заданий відрізок $AB = c$ (гіпотенуза шуканого трикутника) видно під прямим кутом. Звідси, точка C належить ГМТ – колу з центром всередині відрізка AB і радіусом $R = \frac{1}{2}c$.

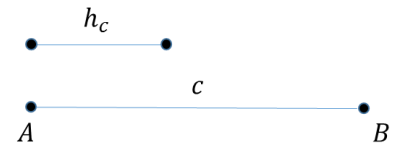
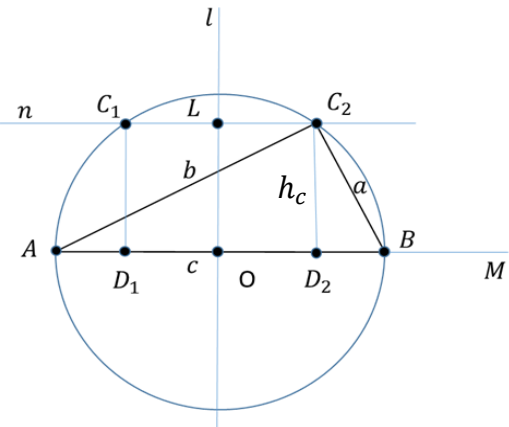
2. З іншого боку, шукана точка C знаходиться на відстані h_c від $AB = c$. Звідси, точка C належить ГМТ – паралельній прямій до прямої, що містить відрізок $AB = c$ і знаходиться на відстані $h_c = CD$ від неї.

3. Шукана точка C знайдеться як перетин двох ГМТ: кола і прямої.

З аналізу одержуємо план побудови. Як бачимо, розв'язання задачі звелось до трьох елементарних побудов:

- 1) побудова відрізка заданої довжини;
 - 2) побудова серединного перпендикуляра;
 - 3) побудова прямої, що проходить через задану точку і паралельна даній прямій.
- (Виконання побудови див. табл. 2).

Таблиця 2

<p><u>Дано:</u></p> 	<p><u>Побудувати:</u> ΔABC, $\angle C$ – прямий.</p>
<p><u>Побудова.</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. AM – довільний промінь; 2. $AB = c$; 3. l – серединний перпендикуляр \rightarrow т. O – центр шуканого кола; 4. $K\left(O; \frac{1}{2}c\right)$, $\frac{1}{2}c = R$; 5. $OL = h_c$; 6. $n \parallel AB$; 7. $K\left(O; \frac{1}{2}c\right)$ перетинає n у точках C_1, C_2; 8. $C_1D_1 = C_2D_2 = h_c$; 9. ΔAC_1B і ΔAC_2B – шукані. 	
<p><u>Доведення.</u> ΔAC_2B – шуканий, оскільки $AB = c$ за побудовою, $\angle C_2 = 90^\circ$ за теоремою про кут, під яким видно діаметр з точки кола ($AB = c$ – діаметр побудованого кола). $C_2D_2 = h_c$ – за властивістю паралельних прямих та означенням відстані між ними.</p>	
<p><u>Дослідження.</u> Враховуючи вище вказане зауваження, задача має два розв'язки якщо $h_c < \frac{1}{2}c$, один – коли $h_c = \frac{1}{2}c$. При $h_c > \frac{1}{2}c$ задача розв'язків не має, оскільки коло і пряма не мають жодної точки перетину.</p>	

Розв'язування задач на побудову, як уже зазначалося, є ефективним засобом підвищення алгоритмічної культури учнів, оскільки особливістю цих задач є знаходження і наступне однозначне виконання ланцюга операцій – елементарних чи основних побудов.

Література

1. Барило Н. А. Методика навчання математики: тексти лекцій для студентів III курсу фізико-математичного факультету (загальна методика) / Н. А. Барило. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – 103 с.
2. Бурда М. І. Розв'язування задач на побудову в 6-8 класах: методичний посібник / М. І. Бурда. – Київ: Радянська школа, 1986. – 112 с.
3. Бурда М. І., Тарасенкова Н. А. Геометрія: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. І. Бурда, Н. А. Тарасенкова. – Київ: Видавничий дім "Освіта", 2015. – 208 с.
4. Габович І. Г., Алгоритмический подход к решению геометрических задач: книга для учителя / И. Г. Габович. – Київ: Радянська школа, 1989. – 160 с.
5. Істер О. С. Геометрія: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. С. Істер. – Київ: Генеза, 2015. – 184 с.
6. Мерзляк А. Г. Геометрія: підручник для 7-го класу / А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Харків: Гімназія, 2009. – 208 с.
7. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з математики для 5-9 класів, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.
8. Циганок Л. В., Назаров В. Ю. Геометричні побудови: навчально-методичний посібник / Л. В. Циганок, В. Ю. Назаров. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Гоголя, 2003. – 70 с.

УДК 378.147

КЛАСИФІКАЦІЯ АЛГЕБРАЇЧНИХ ЗАДАЧ З ПАРАМЕТРОМ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Савченко К. В., магістрантка 1 курсу факультету природничо-географічних і точних наук

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Віра М. Б.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

"Рівняння з параметрами" – це тема, яка є важливим компонентом навчальної програми шкільного курсу алгебри старшої школи. В результаті аналізу математичних підручників було встановлено, що такі завдання пропонуються учням вже починаючи з 5 класу і закінчуючи завданнями на зовнішньому незалежному оцінюванні з математики. Серед завдань математичних олімпіад та конкурсів також часто зустрічаються завдання подібного типу. Алгебраїчні задачі з параметрами присутні у завданнях зовнішнього незалежного оцінювання з математики всіх попередніх років.

Метою роботи є дослідження питання про типи алгебраїчних задач з параметром у шкільному курсі математики та спроба їх класифікувати.

Результати. Проведено огляд теоретичних основ розв'язування алгебраїчних рівнянь з параметрами в шкільному курсі математики.

Ключові слова: математика, рівняння, нерівність, система рівнянь, параметр.

Математика – це досить складна наука, але під час її вивчення розвивається розсудливість, гнучкість розуму, логічність думки і здатність прогнозувати певні ситуації наперед, що необхідно кожній людині в сучасних умовах.

В наш час особливої актуальності набула проблема підвищення рівня знань з математики. Недоліки системи шкільної освіти, соціальні умови призвели до того, що деякі школярі без бажання вивчають цей предмет. Одні вважають, що він їм не під силу, інші – що знання з математики не знадобляться у житті. Завдання вчителя – переконати кожного учня в тому, що навіть мінімальний рівень математичних знань піднімає його на вищий рівень людського спілкування.

Задачі з параметрами є одним з найпотужніших засобів формування в учнів гнучкості, критичності мислення, розвитку дослідницьких здібностей.

Важливо вміти не тільки розв'язати рівняння чи нерівність за певним алгоритмом, але й дослідити їх розв'язки. Саме розв'язування задач з параметрами значною мірою розвиває в учнів абстрактне мислення, спонукає їх до пошукової діяльності, формує навички аналізу – важливі для математичного розвитку особистості якості, що застосовуються під час розв'язування прикладних задач з фізики, інформатики, економіки тощо.

Термін "параметр" – це термін грецького походження, який у перекладі означає "відміряти". Поняття параметра є в різних науках: фізиці, хімії, програмуванні, економіці та ін. Під цим поняттям розуміють величину, якою характеризують певну властивість, стан, розмір або форму тіла, об'єкта, явища. До необхідності розв'язування завдання з параметрами приводить велика кількість прикладних задач, зокрема технічних, економічних, медичних тощо.

Задачі з параметрами зустрічаються фактично з самого початку вивчення математики, коли починають оперувати з буквами, як із числами. Вони пов'язані з розв'язуванням рівнянь і нерівностей або з дослідженням функцій, в запису яких поряд із змінними входять букви, які називаються параметрами.

Рівняння з параметром – це рівняння виду $f(x, \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_m) = 0$, де x – шукане невідоме, а $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_m$ – змінні параметри.

Значення параметрів $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_m$, при яких вираз $f(x, \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_m)$ має смисл при деяких значеннях x , називаються допустимими.

Розв'язки рівнянь з параметрами визначаються залежно від допустимих значень параметрів.

Розв'язати рівняння з параметрами – значить знайти всі його розв'язки для кожної системи допустимих значень параметрів.

При розв'язуванні завдань з параметром зустрічаються завдання, що можна поділити на такі категорії: розв'язати рівняння або нерівність, їх системи для всіх можливих значень параметра; завдання, в яких пропонується знайти лише ті розв'язки, що задовольняють певним умовам. Третій тип завдань – визначити кількість коренів рівняння в залежності від значень параметра. Цей тип завдань в більшості випадків зручно і доречно розв'язувати графічним способом.

Рівняння виду $f(x; a) = 0$ можна вважати коротким записом рівнянь, які одержують з даного при різних конкретних значеннях параметра a . При розв'язанні намагаються виділити "особливі" значення параметра (їх називають контрольними), в яких або при переході через які відбувається якісна зміна рівняння.

Типи рівнянь з параметрами в залежності від вимоги:

- розв'язування рівняння для будь-якого значення параметра;
- знаходження значень параметра, при яких рівняння має розв'язки;
- знаходження значень параметра, при яких рівняння має вказану кількість розв'язків;
- знаходження значень параметра, при яких розв'язки рівняння задовольняють вказану умову.

Методи розв'язування:

- аналітичний;
- графічний;
- розв'язування щодо параметра, тобто коли параметр є ще однією змінною.

Розрізняють наступні види рівнянь з параметрами за типом рівняння:

Лінійні рівняння з параметром

Лінійне рівняння, записане в загальному вигляді, можна розглядувати як рівняння с параметрами: $ax = b$, де x – невідоме, a, b – параметри. Для цього рівняння особливим або контрольним значенням параметра є таке, при якому перетворюється в нуль коефіцієнт при невідомому

При розв'язуванні лінійного рівняння з параметром розглядаються випадки, коли параметр дорівнює своєму особливому значенню і відмінний від нього.

Особливим значенням параметра a являється значення $a = 0$.

1. Якщо $a \neq 0$, то при будь-якій парі параметрів a і b воно має єдиний розв'язок: $x = \frac{b}{a}$.

2. Якщо $a = 0$, то рівняння набуває вигляду: $0x = b$. В цьому випадку значення $b = 0$ являється особливим значенням параметра b .

2.1. При $b \neq 0$ рівняння розв'язків немає.

При $b = 0$ рівняння набуває вигляду: $0x = 0$. Розв'язком даного рівняння являється будь-яке дійсне число. [3, ст. 14]

Наприклад, рівняння

$$(a^2 - 1)x - (2a^2 + a - 3) = 0, \text{ або} \\ (a^2 - 1)x = 2a^2 + a - 3$$

являється лінійним відносно x . Воно має зміст при будь-яких дійсних значеннях параметра a . Звівши його до вигляду

$$(a - 1)(a + 1)x = (2a + 3)(a - 1),$$

помічаємо, що якщо $a = 1$, воно набуває вигляду: $0x = 0$,

отже, його розв'язком є будь-яке дійсне число, тобто $x \in R$. Якщо $a = -1$, рівняння має вигляд

$$0x = -2,$$

тобто немає розв'язку, або $x \in \emptyset$.

Якщо $a \neq \pm 1$, то рівняння має єдиний розв'язок

$$x = \frac{2a + 3}{a + 1}.$$

Це значить, що кожному допустимому значенню a відповідає єдине значення x . Наприклад, при $a = 3$ $x = 2,25$; при $a = 0$ $x = 3$ і т. д.

Дробово-раціональні рівняння з параметрами, які зводяться до лінійних

Процес розв'язування дробових рівнянь проходить по звичайній схемі: дробове рівняння замінюється цілим шляхом множення обох частин рівняння на спільний знаменник лівої і правої його частин. Після чого учні розв'язують відомим їм способом ціле рівняння, виключаючи сторонні корені, тобто числа, які перетворюють спільний знаменник у нуль. У випадку рівнянь з параметрами ця задача більш складна. Тут, щоб виключити сторонні корені, потрібно знаходити значення параметра, яке перетворює спільний знаменник в нуль, тобто розв'язувати відповідне рівняння відносно параметра.

Квадратні рівняння з параметрами

Рівняння виду $mx^2 + px + q = 0$, де x – невідоме, m, p, q – вирази, які залежать тільки від параметрів і $m \neq 0$, називається *квадратним відносно x* .

Допустимими будемо вважати ті значення параметрів, при яких m, p, q – дійсні.

Наприклад, рівняння $mx^2 + 3mx - (m + 2) = 0$ має зміст при будь-яких значеннях параметра m . При $m = 0$ воно набуває вигляду

$$0x^2 + 0x - 2 = 0$$

і не має коренів. При $m \neq 0$ воно являється квадратним. І якщо при цьому $D = m(13m + 8) \geq 0$,

тобто $m \leq -\frac{8}{13}$ або $m > 0$, то воно має два дійсних корені:

$$x = \frac{1}{2m} (-3m \pm \sqrt{m(13m + 8)}) \quad [3, \text{ ст. } 18].$$

Під час розв'язування квадратних рівнянь і нерівностей з параметрами, а також задач на дослідження квадратичних функцій, часто користуються властивостями квадратичних функцій та теоремою Вієта або оберненою до неї. Якщо в умові задачі сказано, що рівняння $ax^2 + bx + c = 0$ квадратне, то обов'язково має виконуватися умова $a \neq 0$. Якщо ж на цьому увага не акцентується, то додатково потрібно розглянути і випадок, коли $a = 0$.

Ірраціональні рівняння з параметрами

Рівняння називається ірраціональним, якщо невідома входить в рівняння під знаком радикала. Розв'язання ірраціонального рівняння зводиться до позбавлення від ірраціональності і розв'язання отриманого рівняння-наслідку. При піднесенні рівняння до степеня можуть з'явитися сторонні корені. Тому необхідно робити перевірку, чи є знайдені корені розв'язками вихідного рівняння. Основним методом розв'язання ірраціональних рівнянь є піднесення обох частин рівняння до степеня.

Рівняння виду $f(a, b, c, \dots, k, x) = \varphi(a, b, c, \dots, k, x)$ називається *ірраціональним з одним невідомим x* , якщо одна або обидві його частини містять вирази ірраціональні відносно x . [3, ст 21]

Наприклад, рівняння

$$2x - \sqrt{3x - 4} = \sqrt{a + 1}; \quad \sqrt{2x - a} + 3x = 2; \quad \sqrt[3]{x - b} - x = \sqrt[3]{2x + a} + 1$$

ірраціональні відносно x . Тут a і b параметри. Як і в попередніх випадках будемо знаходити дійсні корені, причому будемо виходити з того, що

$$\sqrt[n]{F(a, b, c, \dots, k, x)} \geq 0$$

при $F(a, b, c, \dots, k, x) \geq 0$ і n – парне число.

Тригонометричні рівняння

Більшість тригонометричних рівнянь с параметрами зводяться до розв'язування найпростіших тригонометричних рівнянь трьох типів. При розв'язуванні таких рівнянь необхідно враховувати обмеженість тригонометричних функцій $y = \sin x$ і $y = \cos x$.

Логарифмічні рівняння з параметром

Розв'язування логарифмічних рівнянь з параметрами зводиться до знаходження коренів елементарного логарифмічного рівняння. Важливим моментом розв'язування рівнянь такого типу являється перевірка належності знайдених коренів ОДЗ вихідного рівняння.

Висновки. У статті встановлено, що теоретичні основи розв'язування алгебраїчних рівнянь з параметрами складають елементи різних розділів елементарної математики. Успішне розв'язування розглянутих типів задач з параметром на уроці залежить як від глибини теоретичних знань учня з відповідних розділів шкільної математики так і від майстерності вчителя математики, який здійснює евристичну бесіду по пошуку розв'язання задачі з параметром.

Література

1. Мулеса О.Ю., Гече Ф.Е., Кіндох Т.С. Теоретичні основи розв'язування алгебраїчних рівнянь з параметрами. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 1(19). с.148-153

2. Семенюк А.В., Кухаришина Н.Ю., Новікова А.Г. Захоплюючий світ параметрів. Перше знайомство. Кам'янець-Подільський, 2018. 90с.
3. Прус А.В., Швець В.О. Задачі з параметрами в шкільному курсі математики. Навчально – методичний посібник. Ж.: Рута, 2016. 468с.
4. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С. Математика. 5 клас: підручник для закладів середньої освіти: Вид.2-ге, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. Х.: Гімназія, 2018. 272с.
5. Істер О.С., Єргіна О. В. Алгебра і початки аналізу : (проф. рівень) : підруч. для 10-го кл. закл. Серед. Освіти. К. : Генеза, 2018. 448 с.
6. Крамор В.С. Задачі з параметрами і методи їх розв'язання. Тернопіль : Навчальна книга "Богдан", 2012. 416 с.
7. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С. Алгебра і початки аналізу : початок вивчення на погл. рівні з 8 кл. проф. рівень : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Х.: Гімназія, 2018. 312 с.
8. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С. Математика : алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Х. : Гімназія, 2018. 256 с.: іл.
9. Філон Л. Г., Дремова І. А. Формування готовності майбутнього вчителя математики до навчання учнів розв'язування задач з параметрами. УДК 378:373.5.091.12.011.3-051:51, Чернігів. 2018.
10. Янковська Н.Т. Методи розв'язування раціональних та ірраціональних рівнянь. Досвід роботи.: Огульці, 2014. 24 с.
11. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів профільний рівень.
12. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів академічний рівень.
13. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів рівень стандарт.
14. Навчальні програми з математики для учнів 5-9 класів профільний рівень

УДК 551.582 (477.51)

ЗАСТОСУВАННЯ СЕРВІСУ GEOGEBRA ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ АЛГЕБРАЇЧНИХ ЗАДАЧ ПРИКЛАДНОГО ХАРАКТЕРУ

Хоменко Є. Р., магістрант 1 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Віра М. Б.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті розглядаються засоби інформатизації та активізації пізнавальної діяльності учнів; виявляються особливості роботи з сервісом Geogebra; аналізується важливість використання хмарних сервісів і GeoGebra зокрема; наводяться приклади застосування різних можливостей сервісу при розв'язанні математичних задач. Зазначається, що GeoGebra покращує формування алгоритмічного стилю мислення учнів завдяки демонстрації алгебраїчного та графічного методу розв'язування прикладних задач з опануванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: Хмарні сервіси, GeoGebra, інформатизація, сервіс, середовище.

Постановка проблеми. Процес інформатизації є фундаментом розвитку сучасного суспільства. На нинішньому етапі відбувається вдосконалення зв'язку між сферою людського життя та новітніми технологіями, які полегшують чи автоматизують виконання задач. Найбільша увага приділяється інформатизації освіти. Тому роль вчителя також оновлюється, і він стає головним рушієм для інформаційного потоку. Йому необхідно оволодіти сучасними методами та технологіями, щоб спілкування з учнями відбувалось на одному рівні .

Алгебра є одним з найскладніших предметів старшої школи, що потребує використання вже накопиченої бази знань та наполегливої роботи. Отже, вчитель математики має вміти сформувати і розвинути навички вивчення математики, культури мислення й учіння. Для цього необхідно із великої кількості методів, форм, технологій обрати ті, які не тільки допоможуть розвивати здібності, а й збільшать пізнавальну активність на уроках. Оскільки розумове навантаження, в порівнянні з попередніми класами, набагато вище, то вчителю варто звернути увагу на те, як підтримувати інтерес учнів до предмету та їх активність протягом всього уроку.

Проблема активізації пізнавальної діяльності на уроках алгебри є актуальною. Це питання розглядалось багатьма методистами математиками.

Аналіз досліджень і публікацій. Активізація пізнавальної діяльності учнів сприятиме поліпшенню якості процесу навчання на уроках алгебри. В. Лозова, Г. Щукина, М. Ігнатенко та інші науковці описують активізацію як перехід до вищого рівня активності та самостійності учнів у процесі навчання, що стимулюється розвитком пізнавального інтересу, та відбувається завдяки удосконаленню методів та

прийомів освітнього процесу. Отже, важливу роль у пізнавальній діяльності відіграють пізнавальні потреби, мотивація і пізнавальний інтерес [1, с. 3; 2, с. 2]. М. Жалдак, Ю. Жук, Н. Апатова, В. Лапінській, Ю. Машбиця у своїх працях зазначають, що одним зі шляхів активізації пізнавальної діяльності є застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які зможуть зробити процес здобуття освіти гнучкішим, індивідуалізованим і водночас дадуть змогу здобувачам освіти використовувати глобальні ресурси для навчання, спілкуватись та обмінюватись досвідом з учнями інших міст, країн тощо [1, с. 5].

С. Г. Литвинова описує хмарні технології як "кардинально новий сервіс, який дозволяє віддалено використовувати засоби обробки і зберігання даних" [3], а хмарне навчальне середовище як "штучно побудовану систему, що забезпечує навчальну мобільність, групову співпрацю педагогів та учнів для ефективного, безпечного досягнення дидактичних цілей навчання" [3, с. 28].

Зараз, в часи дистанційного навчання, ця проблема набула неабиякого значення, оскільки якість засвоєння матеріалу впала, а учням необхідно мати знання для продовження навчання після школи. Для збереження інтересу та підвищення якості навчально-виховного процесу для сучасних дітей доцільно використовувати на уроках програмне забезпечення навчального призначення.

Одним з таких варіантів є геометричне середовище GeoGebra [5], яке стало надійним помічником і рішенням для багатьох проблем, які постали перед вчителем. Використання цієї програми на уроках дозволяє оновити та розширити методику вивчення математики, підвищуючи наочність, інтерес, увагу, розвиваючи навички самоконтролю, і, головне, розширити сферу прикладних задач [6]. Створені в програмі інтерактивні роботи можна зберігати і в подальшому використовувати в текстових і графічних редакторах [7].

Використання такого ПЗ зможе підвищити пізнавальні інтереси за допомогою наочності, використання їх самими учнями, при цьому дає можливість контролювати їх діяльність. Вивчення нового матеріалу та його закріплення, поглиблення і відтворення стане легшим та цікавішим.

Метою статті є аналіз активізації пізнавальної діяльності старшокласників на уроках алгебри при вивченні теми "Прикладні задачі, що приводять до появи показникових рівнянь" з використанням сервісу Geogebra.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Значний внесок в розробку інтерактивних форм навчання математики в старшій школі можуть надати різні пакети та системи. Geogebra на відміну від звичайних програм розміщується в хмарному середовищі. Для роботи з нею необов'язково мати сучасний швидкісний пристрій, оскільки всі обчислювальні дії відбуваються на серверах хмарного середовища. А вся збережена інформація може зберігатись в цьому середовищі, достатньо лише авторизуватись.

Вона має простий інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і дозволяє робити геометричні побудови. Важливим фактом є те, що GeoGebra активно впроваджується у навчання і використовується при викладанні як алгебри та геометрії, так і для викладання дискретної математики та аналітичної і диференціальної геометрії. Не менш важливим фактором є безкоштовність, функціональність та популярність, що дозволяє обмінюватись досвідом при роботі із системою.

Особливістю програми GeoGebra є те, що при її використанні посилюється формування алгоритмічного стилю мислення учнів, відбувається демонстрація формального та алгоритмічного характеру розв'язування прикладних задач, учнями опановуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології і надається доступ до навчальної інформації. При змішаному навчанні GeoGebra стає універсальним засобом, із використанням якого організується робота під час усього заняття й подальшого виконання самостійної частини завдань. Матеріали, підготовлені з використанням прапорців, повзунків й інших сценаріїв можуть влучно унаочнити та доповнити пояснення нової теми як з алгебри, так і геометрії.

Цю програму доречно використовувати в старшій школі при узагальненні вивченого матеріалу за темою "Функція", а також при вивченні нових функцій та для побудови їх графіків. Зокрема, сюди відносяться:

1. Степенева функція з раціональним показником та її графік;
2. Показникова та логарифмічна функції як приклад взаємо обернених функцій;
3. Тригонометричні та обернені тригонометричні функції та їх графіки.

Використання системи починається від найпростіших функцій та перетворень їх графіків до вивчення складніших. Виконання найпростіших перетворень графіків може стати необхідним у вирішенні різних завдань, зокрема у знаходженні області визначення й множини значень функції, у розв'язуванні рівнянь і систем рівнянь графічним методом тощо [7].

В системі GeoGebra є можливості порівняння графіків функцій в одній системі координат, наприклад, логарифмічну з показниковою, тригонометричні, що наочно їм продемонструє певні властивості і залежності. В цьому випадку знайомство з новим матеріалом стає більш захоплюючим і наочним, учні із задоволенням беруть участь в проведенні уроку і відзначають, як змінилися властивості функції [7].

У 10–11 класах з'являються нові типи рівнянь, нерівностей та їх систем (показникові, логарифмічні та тригонометричні). Використання даної програми дає змогу деякі з них розв'язувати графічним

способом. Використання графічного методу в цілому часто спрощує і скорочує час вирішення того чи іншого завдання з параметром, оскільки можна легко і швидко змінювати параметр і відразу спостерігати динаміку процесу.

Отже, GeoGebra дає можливість побудови динамічних об'єктів, тобто конструкцій, які змінюються при зміні параметра (параметрів). Використання системи робить навчання більш наочним, підвищує рівень якості розв'язання задач та покращує інформаційну компетентність учня.

Показникові рівняння вивчаються в 11 класі. За програмою на їх вивчення відводиться 16 годин. За цей час учні мають закріпити та узагальнити поняття показникової функції, вивчити їх властивості та вміти розв'язувати найпростіші показникові рівняння і нерівності.

Наведемо короткі базові відомості з теми:

Функція, задана формулою $y = a^x$ (де $a > 0, a \neq 1$), називається показниковою функцією з основою a .

Властивості показникової функції:

1. Область визначення – множина R дійсних чисел.
2. Область значень – множина R^+ всіх додатних дійсних чисел.
3. При $a > 1$ функція зростає на всій числовій прямій; при $0 < a < 1$ функція спадає на множині R .

$a^{x_1} < a^{x_2}$, якщо $x_1 < x_2$, ($a > 1$), або ж $a^{x_1} > a^{x_2}$, якщо $x_1 < x_2$, ($0 < a < 1$).

Знання вище переліченого теоретичного матеріалу дозволяє розв'язати ряд прикладних задач із фізики, біології, економіки, математики, тощо.

Наприклад, розв'яжемо задачу з економіки.

Задача 1. Встановити, який відсоток річних нараховує банк, якщо через два роки з початкового вкладу 800 грн. на рахунку стає 882 грн.

Алгебраїчний спосіб. Для обчислення скористаємось формулою складних відсотків:

$$A = A_0 \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t,$$

де A – шукана величина, A_0 – відома початкова величина, P – відсотки, t – розраховуваний термін. У випадку звичайного розв'язання ми підставляємо значення із умови і розв'язуємо, беручи за невідоме значення x .

$$\begin{aligned} 882 &= 800 \left(1 + \frac{x}{100}\right)^2 \Leftrightarrow 882 = 800 \left(1 + \frac{x}{100}\right)^2 \Leftrightarrow \\ \Leftrightarrow 882 &= \left(800 + 16x + \frac{8x^2}{100}\right) \Leftrightarrow 88200 = (80000 + 1600x + 8x^2) \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow 8200 = 1600x + 8x^2 \Leftrightarrow x = 5 \end{aligned}$$

Обчислення в цьому випадку є громіздким. А, якщо потрібно провести дослідження при зміні умов задачі (час, початкове значення, тощо), то витрати часу зростатимуть. В цьому випадку дуже допомагає GeoGebra.

Графічний спосіб. На головній сторінці ми вводимо умови задачі. Невідоме значення ми візьмемо за x і запишемо формулу і після її запису система автоматично знаходить відповідь на осі OX . В подальшому з програмою можна провести дослідження залежностей від значень. Переглянути виконання задачі можна за посилання:

<https://www.geogebra.org/calculator/fupsfqpv>

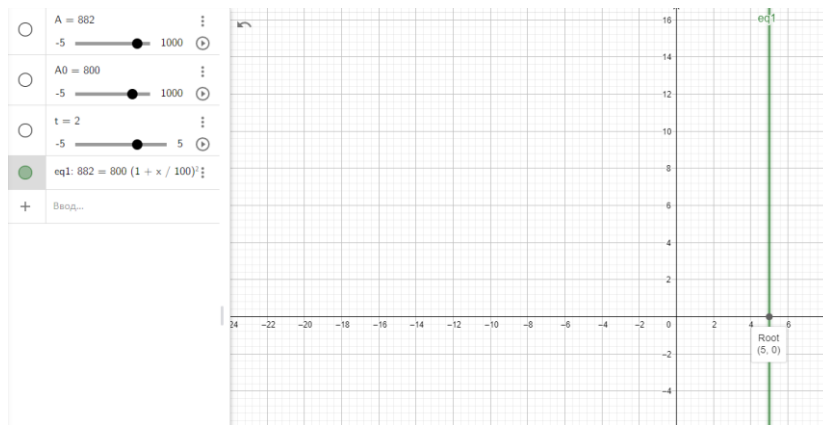

Рис. 1. Відповідь є точкою на осі OX

Значення будь-якої умови можна змінювати, як вручну, так і перетягуванням повзунків в різні боки.

Розв'язування прикладних задач за допомогою GeoGebra

Задача 2. Для будівництва фонтана потрібно дві труби, з яких під тиском витікає вода. Треба, щоб з першої труби струмінь води піднімався, описуючи криву $y = 2 \cdot 3^{x+1}$, а з другої – криву $y = 4 \cdot 3^{x-1}$, і щоб вони збігались у точці, де різниця висот між струменями першої і другої труби становить 126 см. За якого значення x ця умова виконуватиметься?

Алгебраїчний спосіб. Запишемо рівняння для обчислення різниці висот струменів води, розв'яжемо його та знайдемо x :

$$\begin{aligned}
 2 \cdot 3^{x+1} - 4 \cdot 3^{x-1} &= 126 \Leftrightarrow 2 \cdot 3^x - 4 \cdot 3^{x-2} = 42 \Leftrightarrow 3^x - 2 \cdot 3^{x-2} = 21 \Leftrightarrow \\
 \Leftrightarrow 3^x - \frac{2}{9} \cdot 3^x &= 21 \Leftrightarrow 3^x \cdot \left(1 - \frac{2}{9}\right) = 21 \Leftrightarrow \frac{7}{9} \cdot 3^x = 21 \Leftrightarrow \\
 \Leftrightarrow 3^x &= 27 \Leftrightarrow x = 3
 \end{aligned}$$

Графічний спосіб. Застосуємо GeoGebra для розв'язку задачі. Запишемо в рядку рівняння задачі. Переглянути виконання задачі можна за посиланням:

<https://www.geogebra.org/calculator/qnzzpfek>

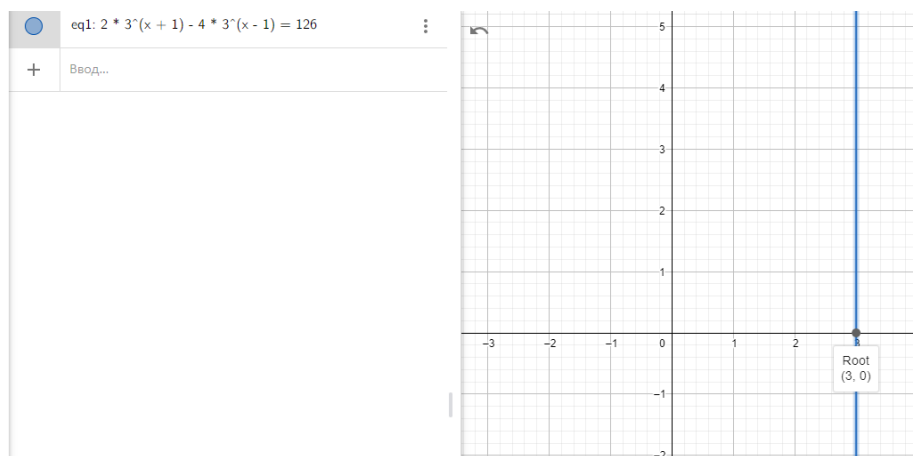

Рис. 2. Розв'язок задачі у вигляді точки

Найбільш цінного значення набуває GeoGebra при розв'язанні задач із заповненням таблиць при різних значеннях.

Задача 3. Залежність між кількістю бактерій у середовищі і температурою середовища виражається

за законом: $N = N_0 \cdot 4^{\frac{t}{6}}$, де N_0 - кількість бактерій при $t = 0^\circ\text{C}$.

1) За якої температури кількість бактерій не перевищуватиме 56, якщо при $t = 0^\circ\text{C}$ кількість бактерій дорівнює 7?

Алгебраїчний спосіб. За умовою задачі маємо задану формулу залежності кількості бактерій і температури:

$$N = N_0 \cdot 4^{\frac{t}{6}}$$

У випадку звичайного розв'язання ми можемо перетворити формулу, підставивши в неї значення.

$$56 = 7 \cdot 4^{\frac{t}{6}} \Leftrightarrow 8 = 4^{\frac{t}{6}} \Leftrightarrow 2^3 = 4^{\frac{t}{6}} \Leftrightarrow 2^3 = 2^{\frac{t}{3}} \Leftrightarrow 3 = \frac{t}{3} \Leftrightarrow t = 9.$$

Отже, за $t = 9$ кількість бактерій не перевищуватиме 56.

Графічний спосіб. Продемонструємо розв'язання цієї задачі в Geogebra. Прописуємо формулу та початкові значення. Вручну або за допомогою повзунка знаходимо таке значення температур, щоб задовольнило умову задачі. Переглянути виконання задачі можна за посиланням:

<https://www.geogebra.org/calculator/vtxhpy5q>

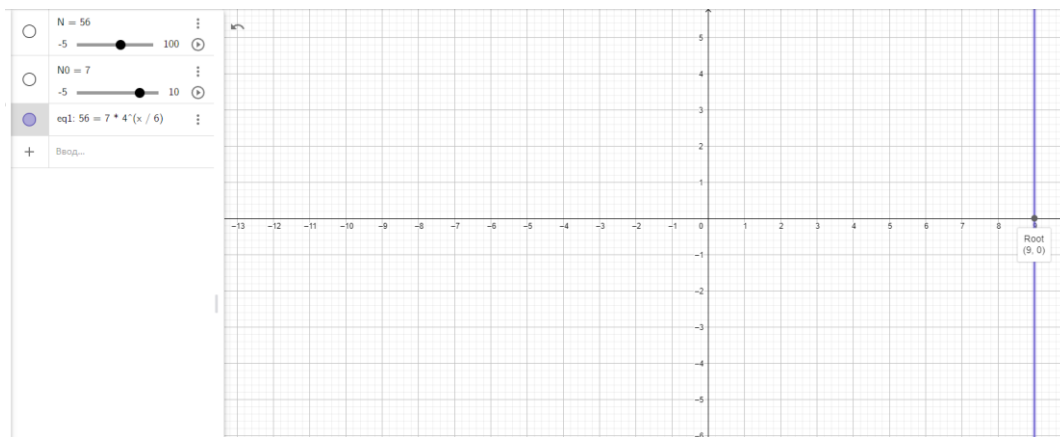

Рис. 3. Розв'язок задачі з використанням повзунка

Відповідь: 9°C

2) Заповніть в таблиці значення N (загальна кількість бактерій), маючи t (значення температури) та N_0 (кількість бактерій при 0°C):

Таблиця оформлюється так, як і в попередньому завданні, проте шукаємо значення N замість t .

Таблиця 1. Кількість бактерій в залежності від температури

N_0	При $t = 0,8^{\circ}\text{C}$	При $t = 2^{\circ}\text{C}$	При $t = 3,5^{\circ}\text{C}$	При $t = 6^{\circ}\text{C}$	При $t = 6,3^{\circ}\text{C}$	При $t = 7,8^{\circ}\text{C}$	При $t = 8^{\circ}\text{C}$	При $t = 9,7^{\circ}\text{C}$	При $t = 10^{\circ}\text{C}$
7	8.42	11.11	15.71	28	30.01	42.44	44.45	65.83	70.56
15	18.05	23.81	33.67	60	64.31	90.94	95.24	141.07	151.19

Висновки. В сучасному інформаційному світі обчислювальні системи стають невід'ємною частиною людського життя в різних сферах життя. Інформатизація освіти – це важливий крок для кожного вчителя, оскільки роль вчителя модернізується, що робить його головним направляючим інформаційного потоку. Оволодіння сучасними методами та технологіями дозволяє знайти і підтримувати зв'язок із новим поколінням учнів на одному рівні.

Значний внесок в розробці інтерактивних форм навчання математики в старшій школі можуть надати різні пакети та системи. GeoGebra – це надійний помічник для вчителя математики, якій надає багато можливостей для простого та наочного дослідження. "Показникові рівняння" – складна та об'ємна тема, яка стає не тільки зрозумілою, а й цікавою при використанні GeoGebra.

Під час застосування GeoGebra посилюється формування алгоритмічного стилю мислення учнів, відбувається демонстрація формального та алгоритмічного характеру розв'язування прикладних задач, опановуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

Література

1. Основи нових інформаційних технологій навчання. / Ю. І.Машбиць, О. О. Гокунь, М. І. Жалдак, Н. В. Морзе. – Київ, 1997. – 260 с.
2. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. / В. І. Лозова. – Харків: ОВС, 2000. – 175 с.

3. Литвинова С. Г. Хмарні технології в управлінні дошкільними навчальними закладами / С. Г. Литвинова // Інформаційно-комп'ютерні технології в економіці, освіті та соціальній сфері / С. Г. Литвинова. – Сімферополь: ФЛП Бондаренко О.А., 2013. – (8). – С. 99–101.
4. Литвинова С. Г. Поняття й основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи [Електронний ресурс] / С. Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – №2 (40). – С. 26-41. – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itnt/article/view/970/756>.
5. Geogebra. Графічний калькулятор для функцій, геометрії, статистики і 3 D геометрії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://geogebra.com>.
6. Усата О. Ю. Використання GeoGebra у вивченні математики / О. Ю. Усата // Тези доповідей X Міжнародної науково-технічної конференції "Інформаційно-комп'ютерні технології – 2019" / О. Ю. Усата. – Житомир: ЖДТУ. – (№20). – С. 19–27.
7. Хрущ Л. З. Застосування програми GeoGebra для організації навчально-пізнавальної діяльності учня / Л. З. Хрущ., 2019. – (№20). – С. 19–27.
8. Моделювання в GeoGebra [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://multiurok.ru/files/referat-modelirovanie-v-geogebra.html>.
9. Макаренко Ю. С. Розробка уроку "Застосування показникової функції та логарифмів до розв'язування задач" з математики в 10-му – 11-му класах [Електронний ресурс] / Юлія Сергіївна Макаренко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://urok.osvita.ua/materials/math/59975/>.

УДК 003.26

КРИПТОГРАФІЧНІ МЕТОДИ ШИФРУВАННЯ

Чернишов М. В., магістрант факультету природничо-географічних і точних наук.

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

Головні механізми у захисті інформації у наш час спрямовані на забезпечення двох основних моментів: цілісності та конфіденційності. Починаючи з середини минулого століття цими ідеями опікувалась наука – криптографія. Її розвиток вилився у створення багатьох алгоритмів шифрування, які з роком удосконалювались розвиненням технологій та математичного апарату і на сьогодні досягли можливості виконати вимоги до збереження даних. Проте розробка нових стійких криптографічних алгоритмів до сих пір залишається актуальною темою дослідження.

Стаття присвячена питанню шифрування криптографічними методами підстановки.

Мета – розглянути криптографічні методи шифрування та основні шифри підстановки;

Ключові слова: криптографія, шифрування, шифр Цезаря, шифр Віженера.

У сучасному суспільстві кіберзлочинність становить велику загрозу конфіденційності та цілісності інформації. Збільшення кількості кібератак та доступність програмного та апаратного забезпечення, що використовуються для здійснення кібератак, зумовлюють необхідність розробки сучасних методів захисту громадян та держави в цілому. Тому головним пріоритетом є створення, вдосконалення та вивчення систем захисту інформації, особливо алгоритмів криптографічного захисту.

Криптографія – це наука, що вивчає розробку методів перетворення відкритої, доступної до сприйняття інформації на недоступний для сприйняття шифротекст з метою захисту інформації від несанкціонованого доступу [2]. У більш загальному розумінні, йде мова про розробку і аналіз протоколів, які дозволяють подолати вплив противників, і пов'язані з різними аспектами в області інформаційної безпеки, такими як конфіденційність даних, цілісність даних, аутентифікація і безвідмовність.

До основних понять криптографії належать відкритий текст, шифрування, шифротекст, дешифрування. Вихідне повідомлення називають відкритим текстом. Зміна вихідного тексту таким чином, щоб його зміст був прихований від інших, називається шифруванням. Зашифроване повідомлення називають шифротекстом. Процес видобування відкритого тексту із зашифрованого тексту називається дешифруванням. У більшості випадків у процесі шифрування та дешифрування використовується деякий ключ і алгоритм забезпечує, що дешифрування можливе лише при знанні ключа [3].

Розглянемо більш детально шифри підстановки. Шифр підстановки – це шифр, що замінює один символ іншим. Якщо символи у вихідному тексті – символи алфавіту, то ми замінюємо одну букву іншою. Наприклад, ми можемо замінити букву А буквою Й, а букву Т – буквою Г. Якщо символи – цифри (від 0 до 9), то ми можемо замінити 3 на 7 і 2 на 6. Шифри підстановки можуть бути розбиті на дві категорії: моноалфавітні або багатоалфавітні шифри [1].

При використанні цих шифрів літери алфавіту зручно ототожнювати з їх порядковими номерами.

У моноалфавітних шифрах підстановки буква (або символ) в оригінальному тексті завжди змінюється на ту саму букву (або символ) у зашифрованому тексті, незалежно від її місця в тексті.

Наприклад, якщо алгоритм визначає, що літера *A* в початковому тексті замінюється на літеру *D*, то при цьому кожна літера *A* замінюється на літеру *D*. Іншими словами, букви в оригінальному тексті та тексті шифру знаходяться між собою у відношенні "один до одного" [4].

Використання поліалфавітного шифру підстановки призводить до ситуації, коли один і той же символ може бути зашифровано різними символами. Зв'язок між символами у вихідному тексті та символами в зашифрованому тексті – "один до багатьох". Наприклад, "A" для англійської мови може бути зашифровано як "D" на початку тексту, але як "N" – у середині. Поліалфавітні шифри мають перевагу: приховують частоту появи символу основної мови. Зловмисник не може використовувати статистичну частоту появи окремого символу, для злому зашифрованого тексту.

Ключем у поліалфавітному шифрі повинен бути потік підключів, де кожен підключ певним чином залежить від положення символу вхідного тексту, що використовується для вибору підключа шифрування. Іншими словами, потрібно мати ключовий потік $k = (k_1, k_2, k_3, \dots)$, в якому k_i застосовується для того, щоб зашифрувати *i*-й символ у вхідному тексті та створити *i*-й символ у зашифрованому тексті [4].

Шифр Цезаря – симетричний моноалфавітний алгоритм шифрування, в якому кожна буква відкритого тексту замінюється на ту, що віддалена від неї в алфавіті на сталу кількість позицій. Розглянемо даний метод шифрування на основі джерел [1, 2, 4]. Як і будь-який моноалфавітний шифр, шифр Цезаря вразливий до частотного криптоаналізу. Його досить легко зламати простим перебором, так як кількість можливих ключів рівна потужності використаного алфавіту.

Принцип дії полягає в тому, щоб циклічно зсунути алфавіт, а ключ – це кількість букв, на які робиться зсув. Якщо співставити кожному символу алфавіту його порядковий номер (нумеруючи з 0), то шифрування і дешифрування можна виразити наступними формулами:

$$C = (M + k) \bmod n;$$

$$M = (C - k) \bmod n;$$

де *C* – порядковий номер символу шифротексту, *M* – порядковий номер символу відкритого повідомлення, *n* – потужність алфавіту, *k* – ключ.

Шифр Віженера – метод поліалфавітного шифрування літерного тексту з використанням ключового слова. Розглянемо даний метод шифрування на основі джерел [1, 2, 4].

Шифр Віженера складається з серії шифрів Цезаря з різними значеннями зміщення. Для зашифрування може використовуватися таблиця алфавітів, звана *tabula recta* або квадрат (таблиця) Віженера (див. рис. 1.). Таблиця Віженера для латинського алфавіту складається з 26 символівних рядків, причому кожен наступний рядок зміщується на кілька позицій. Таким чином, в таблиці наведено 26 різних шифрів Цезаря. На кожному етапі шифрування використовуються різні алфавіти, які обираються в залежності від символу ключового слова.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
A	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
B	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A
C	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B
D	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C
E	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D
F	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E
G	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F
H	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G
I	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H
J	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I
K	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
L	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
M	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
N	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
O	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
P	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Q	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
R	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
S	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
T	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
U	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
V	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
W	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V
X	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W
Y	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X
Z	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y

Рис. 1. Квадрат або таблиця Віженера

Розшифровка відбувається наступним чином: знаходимо в таблиці Віженера рядок, який відповідає першому символу ключового слова; в цьому рядку знаходимо перший символ зашифрованого тексту. Стовець, де знаходиться цей символ, відповідає першому символу вихідного тексту. Наступні символи зашифрованого тексту розшифровуються аналогічно.

Якщо співставити кожному символу алфавіту його порядковий номер (нумеруючи з 0), то шифрування і дешифрування можна виразити наступними формулами:

$$C_i = (M_i + k_i) \bmod n;$$

$$M_i = (C_i - k_i) \bmod n;$$

де C_i – порядковий номер символу шифротексту, M_i – порядковий номер символу відкритого повідомлення, n – потужність алфавіту, k_i – порядковий номер символу ключа.

Шифр Віженера "розмиває" характеристики частот появи символів в тексті, але деякі особливості появи символів в тексті залишаються. Головний недолік шифру Віженера полягає в тому, що його ключ повторюється. Тому простий криптоаналіз шифру може бути побудований на пошуді довжини ключа. Можна аналізувати розподіл частот в зашифрованому тексті з різним проріджуванням. Тобто брати текст, що включає кожну 2-у букву зашифрованого тексту, потім кожну 3-ю і так далі. Як тільки розподіл частот букв сильно відрізнятиметься від рівномірного (наприклад, по ентропії), то можна говорити про знайдену довжину ключа.

Таким чином, у даній статті було коротко розглянуто теоретичні основи криптографії, а саме: що являє собою криптографія; розглянуто шифри підстановки на прикладах шифрів Цезаря та Віженера.

Література

1. Антоненко О. В. Криптографічні методи перетворення інформації / О. В. Антоненко. – Бердянськ: "БДПУ", 2015. – 180 с.
2. Гатченко Н. А. "Криптографическая защита информации / Н. А. Гатченко, А. С. Исаев, А. Д. Яковлев. – Санкт-Петербург: НИУ ИТМО, 2012. – 142 с.
3. Дегтярьов А. К. Криптографія: загальні визначення, класифікація, асиметричні та симетричні криптоалгоритми, їх порівняння. [Електронний ресурс] / А. К. Дегтярьов – Режим доступу до ресурсу: <https://tinyurl.com/wt33s4j>.
4. Корченко О. Г. Прикладна криптологія: системи шифрування / О. Г. Корченко, В. П. Сіденко, Ю. О. Дрейс. – Київ: ДУТ, 2014. – 448 с.

УДК 37.016:519.876.5

МЕТОД МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ РОЗВ'ЯЗАННЯ ТЕКСТОВИХ ЗАДАЧ)

Ярошенко В. П., магістрантка факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Барило Н. А.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У даній роботі розкрито практичний аспект методу математичного моделювання в контексті комплексної підготовки старшокласників та продемонстровано на прикладі вивчення однієї із основних "змістових ліній" шкільного курсу математики (далі – шкм)- лінії рівнянь, нерівностей і систем рівнянь та нерівностей.

Обґрунтовано можливості використання текстових, зокрема, прикладних задач з метою підвищення якості підготовки випускників закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) до зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО) і в цілому.

Ключові слова: алгебра, алгебра та початки аналізу, рівняння, метод математичного моделювання, текстова задача, життєві компетентності, методичні аспекти.

Основне завдання вчителя математики на сучасному етапі розвитку освіти ми вбачаємо у забезпеченні високої активності учнів у навчанні, виробленні у них умінь самостійно здобувати знання та формуванні навичок творчого підходу до розв'язання поставлених завдань.

Традиційне навчання математики, здебільшого приділяє увагу розвитку логічного мислення. Наразі постає завдання дослідження навчальних можливостей математики для розвитку особистісних механізмів учнів.

Організація творчого пізнавального інтересу – важлива умова для розвитку в учнів творчого мислення, яке необхідне сучасній людині.

Навчання математики в основній і старшій школі спрямоване на формування математичних знань, як невід'ємної складової розвитку *життєвих компетентностей* учнів. А саме, ознайомлення їх з ідеями, методами математики, як універсальної мови науки й техніки, ефективного засобу *моделювання* і дослідження предметів та явищ навколишньої дійсності, опанування ними системою математичних знань і вмінь, що так необхідні в повсякденному житті.

У Концепції математичної освіти підкреслюється, що остання повинна спиратись на розви-вально-ний характер навчання і прикладну спрямованість. А також розвиток інтересу, алгоритмічної культури та розвиток вміння застосовувати знання до розв'язування практичних задач, які виникають за межами математики і розв'язуються математичними методами.

Основними цілями навчання математики на рівні загальної середньої освіти є інтелектуальний розвиток учнів, формування позитивних рис особистості, математичних здібностей і талентів, національної свідомості та загальнолюдської моралі, розумової активності, пізнавальної самостійності та інтересу, саморегуляції, творчого підходу до справи, бажання і вміння вчитися. [9; 10]

За традицією, що складалася у вивченні алгебри (7 – 9 класи) і алгебри та початків аналізу (10 – 11 класи) протягом багатьох років однією з основних *змістових ліній* є лінія "лінія рівнянь" (нерівностей, систем рівнянь та нерівностей). А одним із завдань є засвоєння апарату рівнянь (нерівностей, систем рівнянь та нерівностей).

У нині діючих підручниках [2; 6; 7; 10; 11], відповідно до програми поняття про рівняння (нерівності, системи рівнянь та нерівностей) вводять у певній послідовності: лінійні рівняння та їх системи (7 клас); квадратні рівняння та нерівності (8 клас); розв'язування систем рівнянь (9 клас); тригонометричні, показникові та логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи, диференціальні рівняння, диференціальне рівняння показникового зростання (10 – 11 класи).

Для успішної участі в сучасному суспільному житті, особистість повинна володіти певними прийомами математичної діяльності та навичками їх застосувань до розв'язування практичних задач.

Щоб навчити учнів застосовувати знання з математики в повсякденному житті, необхідно навчити їх переводити *життєві ситуації на математичну мову*. При розв'язуванні задач учень бачить конкретне практичне застосування умінь, бачить сутність математичних відношень, прихованих за словесним змістом.

Проблема вдосконалення прийомів і методів навчання розв'язуванню задач є однією з основних для підвищення ефективності навчання математики та забезпечення учнів міцними знаннями, уміннями та навичками.

Задачі виступають і предметом, і засобом навчання. Вони сприяють досягненню всіх цілей навчання: виховних, навчальних, розвивальних, контролюючих. Роль задач в процесі вивчення математики подано на рис. 1.

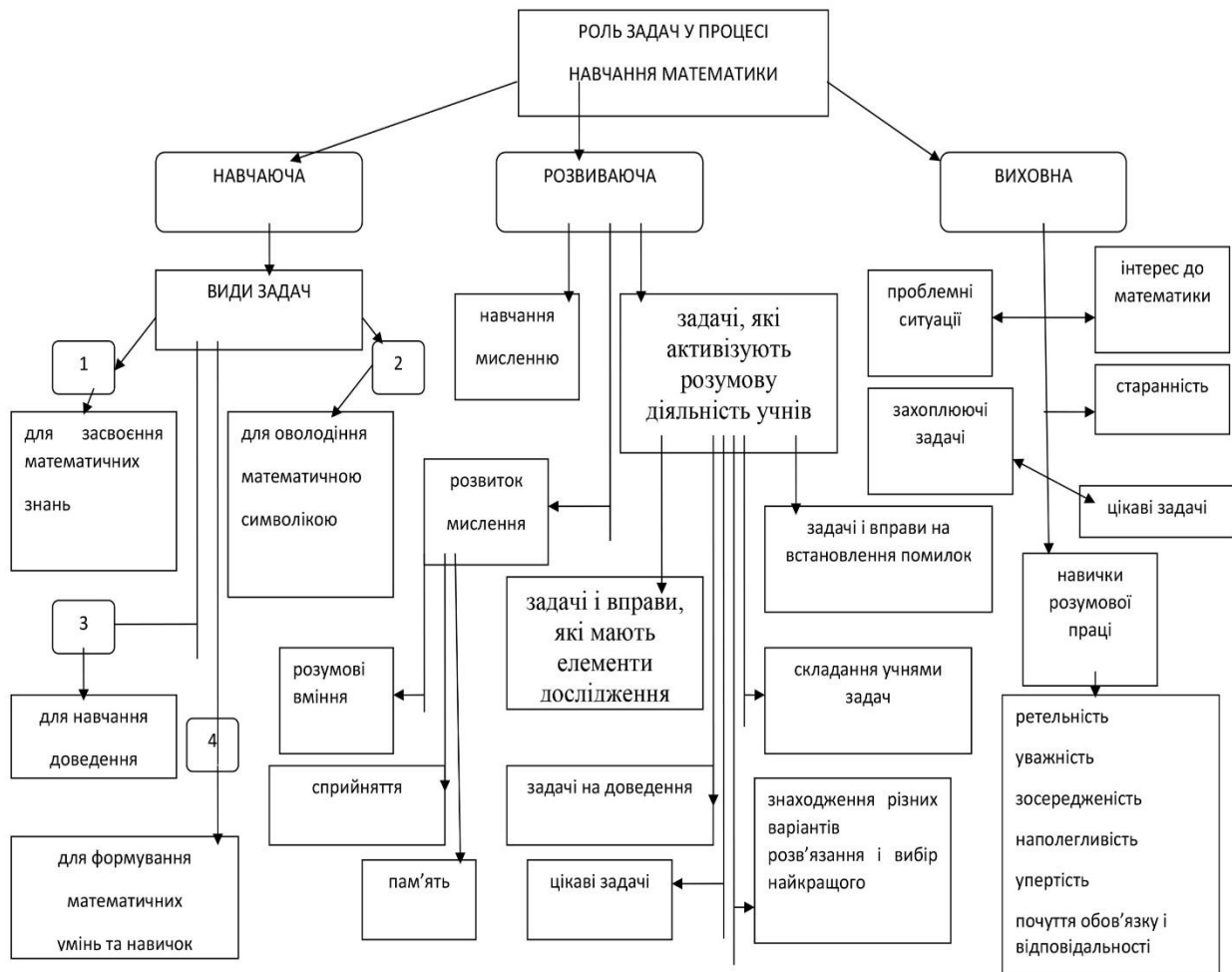

Рис. 1

Розв'язування задач, зокрема текстових, алгебраїчним методом, який ґрунтується на використанні рівнянь та їх систем, здійснюється протягом усього періоду навчання учнів у закладі освіти. Що повністю виправдано, оскільки рівняння та їх системи є математичними моделями багатьох фізичних, хімічних та інших явищ. [1]

Найпоширенішими означеннями математичної моделі є: математична модель, як наближений опис явищ оточуючого середовища за допомогою математичної символіки; або, як логічна структура, для якої описано ряд відношень між її елементами; або, як система математичних співвідношень, яка наближено в абстрактній формі описує процес або систему, що досліджується; або, як комплекс математичних залежностей, який відображає суттєві характеристики явища, що вивчається.

Як бачимо, суттєвими ознаками поняття "математична модель" є: 1) наближений опис явищ оточуючого середовища;

2) опис засобами математики, такими як символічний опис, через відношення, графіки, формули, блок-схеми, алгоритми, функції та їх похідні, рівняння, нерівності, системи рівнянь та нерівностей.

Під час введення поняття "математична модель" в основній школі, доцільно вводити як комплекс математичних залежностей, який відображає суттєві характеристики явища, що вивчається. У старшій школі розширюється поняття математичної моделі, а означення трактується як наближений опис явищ оточуючого середовища за допомогою математичної символіки.

Математичне моделювання – це процес розв'язування деякої математичної задачі чи проблеми математичними методами.

У ШКМ математичне моделювання, як метод наукового дослідження, його суть та поетапність формування самого поняття розглядають під час вивчення курсу "Інформатика".

Побудова математичної моделі здійснюється логічним шляхом на основі глибокого аналізу явища процесу, проблеми, ситуації, що досліджується і вимагає вміння описувати їх мовою математики. Успіх у розв'язанні даної проблеми залежить від рівня оволодіння учнями *евристичними методами* (прийомами) в розв'язуванні нестандартних задач. [13]

Однією з цілей математичної підготовки учнів ЗЗСО є оволодіння ними *методом математичного моделювання*.

Навчання математичному моделюванню [3] розпочинають в курсі алгебри 7 класу при розв'язуванні текстових задач методом рівняння або системи рівнянь.

Текстовою (сюжетною) задачею називають таку, в якій дані та зв'язки між ними включені в певну фабулу (сюжет). Зміст сюжетної задачі найчастіше розкриває якусь ситуацію, більш-менш наближену до життя.

Такі задачі важливі, оскільки дають можливість учням засвоїти математичні співвідношення, оволодіти ефективним методом пізнання – моделюванням, а також розвивають здібності та зацікавленість до математики.

У курсі математики V-IX класів розглядаються два основних методи розв'язання текстових задач: арифметичний і алгебраїчний.

В основу алгебраїчного методу (методу рівняння) покладено використання поняття "рівняння". Розв'язання таких задач складається з таких основних етапів (див. рис. 2: "Процес розв'язування задачі" за Дж. Пойа) [12].

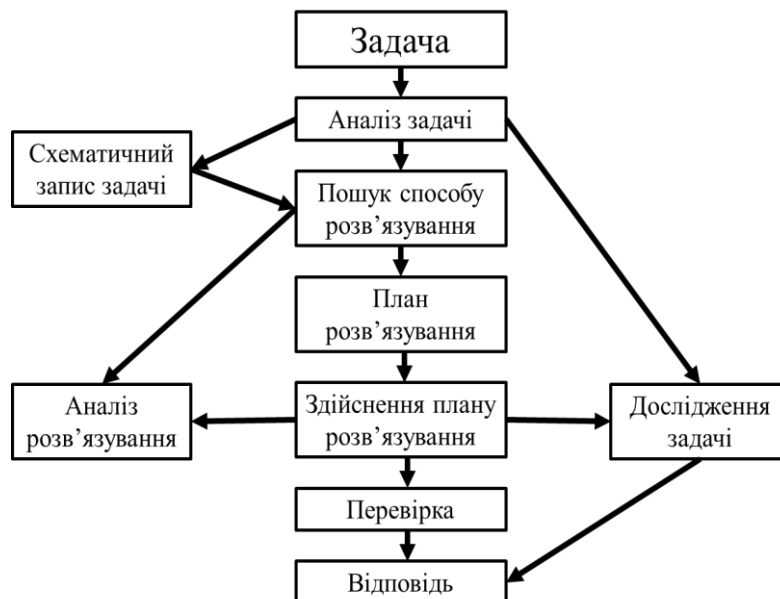

Рис. 2. Процес розв'язування задачі

Щорічно на ЗНО та ДПА (державна підсумкова атестація) з математики пропонуються задачі, розв'язання яких вимагає складання рівняння (нерівностей, систем рівнянь та нерівностей) за змістом задачі. Особливо задачі прикладного характеру.

У особистісно-орієнтованому навчанні розв'язування прикладних задач набуває особливого значення. Поряд з поняттям прикладної спрямованості розрізняють поняття практичної спрямованості. Розмежування цих понять має важливе значення. Перше поняття більш загальне, воно визначає мету вивчення математики, а друге – визначає засоби, форми і методи роботи. У реальному навчальному процесі прикладна і практична спрямованість функціонують, як правило, спільно.

Проблемі реалізації прикладної спрямованості навчання математики в загальноосвітній школі були присвячені дослідження Бевза Г. П., Вивальнюка Л. М., Дубінчук О. С., Слєпкань З. І., Соколенко О. Л., Фрідмена Л. М., Шкіля М. І. та інших.

В залежності від змісту та фабули задачі, їх умовно можна розбити на такі типи: на рух, на спільну роботу, на планування, на залежність між компонентами арифметичних дій, на відсотки, на суміші, на розбавлення, з буквеними коефіцієнтами, на оптимальний розв'язок екстремуму функції, нестандартні.

На основі логіко-дидактичного аналізу системи задач ШКМ робимо висновок, що підручники [2; 6; 7; 10; 11] містять математичні задачі всіх видів у тому числі і задачі прикладного змісту. Проте суттєвим недоліком є те, що задачі з прикладним і практичним змістом в основному штучно придумані і відірвані від реального життя.

Розкриємо методику навчання учнів розв'язку текстової задачі *на роботу*, зокрема, *планування* на конкретному прикладі (ЗНО, 2018, № 28).

Задача. У майстерні мали виготовити 240 стільців за n днів, причому щодня планували виробляти однаково кількість стільців. Однак, на прохання замовника, завдання виконали на 2 дні раніше запланованого терміну. Для цього довелося денну норму збільшити на 4 стільці. Визначте n .

Результати проведеного аналізу тексту задачі (усно) подано на рис. 3.

Величини	Ситуації	
	Фактично	за планом
A – об'єм виконаної роботи (кількість стільців)	240	240
t – час роботи (днів)	?, на 2 <, ніж →	n
N – продуктивність праці (стільців/день або денна норма)	?, на 4 >, ніж →	?

Рис. 3

Залежність між величинами (компонентами) даного типу задачі виражається формулою

$$A = N \cdot t \rightarrow N = \frac{A}{t}; t = \frac{A}{N}$$

Результатом проведеного аналізу за таблицею 1 маємо: нехай

$n = x$ днів – час роботи за планом;

$(x - 2)$ днів – час роботи в дійсності (фактично);

$\frac{240}{x}$ ст./день – продуктивність праці за планом (денна норма);

$\frac{240}{x-2}$ ст./день – продуктивність праці в дійсності.

Порівняльні величини[5]

$$\frac{240}{x-2} > \frac{240}{x} \text{ на } 4.$$

Звідси, рівняння:

$$\frac{240}{x-2} - \frac{240}{x} = 4.$$

Отримане рівняння зводиться дозведеного квадратного рівняння:

$$x^2 - 2x - 120 = 0$$

коренями якого є $x_1 = -10$, $x_2 = 12$.

Оскільки, за змістом задачі $n = x$ – кількість днів, то $x = -10$ не задовольняє.

Процес розв'язування задачі не закінчено. Необхідна перевірка відповідності отриманого кореня умові й вимозі задачі. У зв'язку з цим робимо перевірку кореня $x = 12$ за текстом задачі, а не за складеним рівнянням. Наводимо один із можливих способів *письмового оформлення такої перевірки*. При знайденому значенні x обчислюємо значення величин, що входять в задачу. При цьому перевіряється, чи задовольняють ці величини смисловим обмеженням. Якщо отримані значення фізичних величин задовольняють смисловим обмеженням, то отриманий корінь рівняння дає *розв'язок задачі*.

За суттю даної задачі всі фізичні величини, що до неї входять повинні приймати додатних значень.

Перевірка (один з варіантів письмового оформлення):

$x = 12$ – число додатне,

$$\frac{240}{x} = \frac{240}{12} = 20 \text{ – число додатне}$$

$$\frac{240}{x-2} = \frac{240}{12-2} = 24 \text{ – число додатне}$$

$$24 - 20 = 4 \text{ – що є даним за умовою}$$

Звідси слідує, що $x = 12$ задовольняє умову задачі, тобто є її розв'язком.

Відповідь: час виконання роботи за планом – $n = 12$ днів.

Вивчення (аналіз) знайденого розв'язку.

Учням ставляться наступні питання:

- Яка головна ідея (стратегія) розв'язання даної задачі?
- Чи не можна вказати інший спосіб розв'язання даної задачі?
- Чому розглядуваний спосіб розв'язання задачі є раціональним?

Зазначимо, що іншого розв'язку задача немає. [1]

Значне місце в навчанні учнів розв'язанню текстових, прикладних задач займають задачі на відсотки. Наведемо приклад такої задачі.

Задача (ЗНО, 2015, №25). У магазині в продажу є лише музичні диски, диски з науково-популярними фільмами та диски з художніми фільмами. Кількість дисків і науково-популярними фільмами в 5 разів більша за кількість музичних дисків і вдвічі менша за кількість дисків із художніми фільмами. Загальна кількість дисків у цьому магазині дорівнює 192.

1. Скільки відсотків становить кількість музичних дисків від загальної кількості всіх дисків у магазині?

2. Визначте кількість дисків із науково-популярними фільмами в цьому магазині.

Результати досліджень дають підстави стверджувати, що

- показниками результативності роботи по формуванню понять математична модель та математичне моделювання є набуті учнями вміння розв'язувати задачі, зокрема, текстові; описувати схеми діяльності; уміння розв'язувати аналогічні задачі за складеною програмою діяльності;

- досягнення мети вивчення тієї чи іншої теми залежить від вибору змісту навчального матеріалу, який відповідає принципам науковості та прикладної спрямованості.

Література

1. Барило Н. А. Деякі аспекти методики навчання учнів розв'язуванню текстових задач / Н. А. Барило. // Фізико-математичний Вісник. – 2002. – С. 62 – 68.

2. Бевз Г. П. Алгебра: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Г. П. Бевз, В. Г. Бевз. – Київ: Відродження, 2015. – 288 с.

3. Глобін О. І. Поняття "математична модель" при розв'язуванні текстових задач / О. І. Глобін // Радянська школа. – 1987. – № 10. – С. 42 – 46.

4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 367 с.

5. Дубінчук Л. П., Мальований Н. Б., Дичок Н. П. Методика викладання алгебри в 7 – 9 класах: Посібник для вчителя. – К.: Рад. шк., 1991. – 254 с.

6. Істер О. Алгебра 8 клас / О. Істер. – Київ: Генеза, 2021. – 270 с.

7. Істер О. С. Алгебра: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. Навч. закл. / О. С. Істер. – Київ: Генеза, 2017. – 264 с.

8. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з математики для 5-9 класів, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.

9. Навчальна програма з математики для учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів чинна з 1 вересня 2018 року.

10. Нелін Є. П. Алгебра і початки аналізу (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / Є. П. Нелін. – Харків: Ранок, 2018. – 272 с.

11. Нелін Є. П. Алгебра і початки аналізу (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / Є. П. Нелін, О. Є. Долгова. – Харків: Ранок, 2019. – 240 с.

12. Пойа Д. Как решать задачу. – Львов. // Квантор., 1991. – 215 с.

13. Скафа Е. И. Эвристическое обучение математике: теория, методика, технология / Е. И. Скафа. – Донецк: изд-во Дон ГУ, 2004. – 439 с.

14. Слєпкань З. І. Методика навчання математики: Посібник для студ. мат. спеціальностей пед. навч. закладів / З. І. Слєпкань. – К.: Зодіак – ЕКО, 2000. – 212 с.

15. Слєпкань З. І. Психолого-педагогічні та методичні основи розвивального навчання математики / З. І. Слєпкань. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 240 с.

ІСТОРІЯ, ПРАВО, ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 32:341.231.14]-055.2.09(477)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ (ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Бойко М. А. магістрантка історико-юридичного факультету.
Науковий керівник – д-р іст. наук, проф. **Бойко О. Д.**, кафедра історії України.

У статті розглядаються політичні права жінок на історичному проміжку від Київської Русі до сьогодення.

Ключові слова : гендерна політика, гендерні квоти, рівні політичні права

Постановка проблеми. Демократизація та гуманізація сучасного українського суспільства передбачає орієнтацію нашої держави на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів. Одним із найвагоміших загальнолюдських принципів є принцип рівності. Україна, як усі цивілізовані держави, активно проводить гендерну політику, в основі якої лежать загальновизнані міжнародні норми, зафіксовані, зокрема в Загальній декларації прав людини (1948), Конвенції про політичні права жінок (1952), Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та інших документах.

Виклад основного матеріалу. Залученість жінок на рівні з чоловіками у сферу політики – одна з важливих ознак забезпечення гендерної рівності. Питання доступу жінок до ресурсів та влади є важливим критерієм рівних можливостей. Наприклад, щорічний Звіт з людського розвитку Програми розвитку ООН (UNDP Human Development Report), зокрема один із індексів – Gender Equality Index – присвячено питанню гендерної рівності [1],[7]. Цій же темі присвячений Глобальний звіт про гендерний розрив (Global Gender Gap Report – це комплексний звіт-порівняння країн світу Всесвітнім економічним форумом за рівнем гендерної рівності/нерівності, котрий вимірюється глобальним індексом гендерного розриву, вперше опублікований у 2006 році). Також за даними цього звіту Україна у рейтингу "Глобального гендерного розриву-2021" посіла сумарне 74 місце- з-поміж 156 країн, що оцінювалися. За субпоказниками: економічна участь та можливості Україна посіла 44 місце; рівень освіти – 27 місце; здоров'я та виживання – 41 місце. За субпоказником Політичні повноваження Україна посіла 103 місце [2],[6].

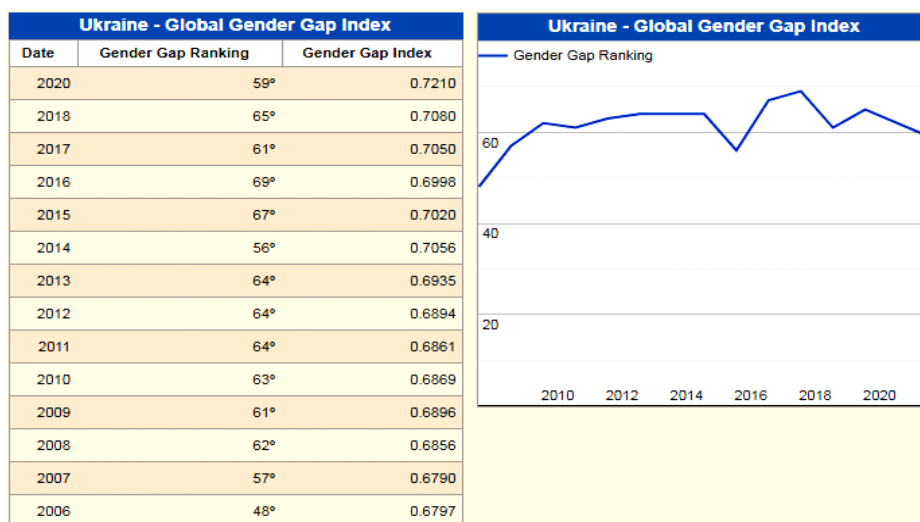

Рис.1. Україна у Глобальному звіті про гендерний розрив з 2006 р. по 2020 р.

Але безперечно Україна вже давно, що дуже важливо, та й до сьогодні, має вагомі успіхи у подоланні проблеми гендерної нерівності. Заглянемо в історію участі жінок в управлінні Українською державою. Можливо найвідомішою тут є княгиня Ольга, що правила з 945, після вбивства древлянським князем Мала її чоловіка. Мал сватався до Ольги. Але першу його делегацію Ольга закопала живцем. Другу – спалила в бані, а під час третіх перемовин вирізала п'ять тисяч древлян. Показавши свою силу, вона бере владу в Києві повністю у свої руки. Відтоді й до 962 року вона керувала Руссю.

Наступною відомою князівною Київської Русі є Інгігерда-Ірина (1019), що була дочкою шведського короля, яку той видав за Ярослава Мудрого. Вона давала йому поради і в критичні моменти приймала

особисту участь у вирішенні конфліктів. Також Інгігерда мала власну армію, яка не підпорядковувалась князю та утримувалась за її рахунок. Другий такий випадок, після княгині Ольги, коли жінка керувала військовою дружиною.

Ще однією відомою жінкою, що брала участь в управлінні українською державою є дружина засновника Галицько-Волинської держави князя Романа Мстиславовича та матір короля Данила Галицького – Княгиня Анна. Коли могутній князь Роман несподівано загинув у 1205 році, Анна стала регентшею при малолітніх дітях – Данилові і Василькові. Держава розпалася знову на удільні князівства і протягом майже п'ятнадцяти років Анна вела боротьбу за повернення дітям Романового спадку, за відновлення Галицько-Волинського великого князівства. Ведучи тонку політичну гру, маневруючи між польськими князями і угорським королем, таки домагається утвердженню влади принаймні на Волині. В 1219 році велика княгиня Романова передає владу своїм синам. Потому, Данило і Василь вже самі дозбирають Романову спадщину та навіть розширяють володіння.

Та все ж ці випадки це скоріше виключення, адже це одиниці жінок, що мали можливість брати участь у політиці. Рух за права жінок в Україні почнеться лише у XIX столітті: *Товариство допомоги вищій жіночій освіті* (1840), *Товариство руських женщин* (1884), *Перший український жіночий гурток* (1884). І далі – все більше нових подібних організацій. У лютому 1905 року був організований *Всеросійський союз рівноправності жінок (СРЖ)*, головною метою якого була боротьба за політичне рівноправ'я жінок. Дослідники розглядають його як першу жіночу політичну організацію. На території України працювало кілька відділень цього союзу: Катеринославське (сучасне м. Дніпро), Київське, Харківське, Херсонське, Олександрівське (сучасне м. Запоріжжя), Одеське та два Полтавських. З весни по осінь 1905 року "рівноправки" (так називали прихильниць рівноправності в Російській імперії) почали масово подавати колективні заяви, звернення до з'їздів земських діячів із вимогою рівноправності.

У першому складі Української Центральної Ради (1917) серед 115 членів було 11 жінок. А в Конституції УНР, у II розділі – Права громадян України, було затверджено: "Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає." [3], [2]. І це у 1918 році, тоді коли у США жінки отримують право голосувати на рівні з чоловіками лише через 2 роки – у 1920 році прийнята 19 поправка до Конституції США: "Право громадян Сполучених Штатів на участь у виборах не повинно заперечуватися чи обмежуватися статевую приналежністю ні об'єднаними штатами, ні окремими штатами".

Та з приходом радянської влади всі громадянські жіночі рухи були визнані буржуазними. Кількість жінок у парламентах УРСР стабільно була в межах третини, через запроваджені квоти, але де-факто ці квоти не грали вагомій ролі в доступі жінок до влади, та і взагалі до демократії у Радянському Союзі, адже все було контрольовано, і результати виборів, можна сказати, були відомі наперед.

В останньому радянському парламенті було 36% жінок, але зі здобуттям незалежності Україна відмовилась від гендерних квот і кількість жінок у парламенті стала менше у 10 разів. Так у першому парламенті незалежної України жінок було лише 2,6%. Та далі цей відсоток з кожним роком зростає. Значно збільшилась кількість жінок у парламенті 9 скликання (2019 рік) – 87 осіб. [4], [5].

Рис. 2. Як змінювався гендерний склад Верховної ради України

В Уряді Олексія Гончарука – 20 Кабінет Міністрів – було 6 жінок :Міністерка у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб – Коляда Оксана Василівна; Міністерка

освіти і науки – Новосад Ганна Ігорівна; Міністерка охорони здоров'я – Скалецька Зоряна Степанівна; Міністерка розвитку громад і територій – Бабак Альона Валеріївна; Міністерка соціальної політики – Соколовська Юлія Сергіївна; Міністерка фінансів – Маркарова Оксана Сергіївна.

Цей Уряд проіснував з 29 серпня 2019 року по 4 березня 2020. З наступним Урядом Дениса Шмигала вийшла кепська ситуація, коли представляючи нових Міністрів, Прем'єр забув представити Міністерку соціальної політики Лазебну Марину Володимирівну.

За останньою інформацією статистичних даних від Управління кадрів Апарату Верховної Ради України на 2 травня 2022 року серед народних депутатів України Верховної Ради України дев'ятого скликання чоловіків – 336, жінок – 86. Це понад 20% і це рекорд у порівнянні з попередніми скликаннями [5], [1].

Перевіреним способом досягти гендерного балансу є квоти. Гендерні квоти в політиці існують в понад півсотні країн світу, таких як: Канада, Німеччина, Великобританія, Франція, Швеція, Австралія і тд. В якихось країнах квоти діють на постійній основі, в якихось тимчасово – залучивши достатню кількість жінок у політику квоти скасовують.

19 грудня 2019 року ВРУ ухвалила новий Виборчий кодекс України, який 27 грудня 2019 підписав Президент України – цей Виборчий кодекс є чинним. Він передбачає запровадження гендерних квот на рівні 40% – це значить, що у кожній п'ятірці партійного списку обов'язково мають бути мінімум 2 чоловіків та мінімум 2 жінок, та 1 особа – на вибір.

Гендерні квоти є обов'язковими не лише на парламентських виборах, а також на виборах депутатів до обласних та місцевих рад. Тим партіям, які не дотримуються квот буде відмовлено в участі у виборах. До речі, згідно зі статистикою, у селищних радах загалом переважають жінки – більше 50% в цілому. Це виключення, адже як правило, на шляху до вищих ешелонів влади, навпаки доходить менше жінок, ніж чоловіків.

Взагалі за гендерні квоти у політиці взялися ще у 2013 році, тоді ухвалили закон, згідно з яким діє добровільна 30-відсоткова гендерна квота для політичних партій, але ключове слово добровільна. Якщо у складі партії мінімум 30% жінок така партія отримує додаткове фінансування з бюджету. Але тоді, під час наступних виборів – у 2014 році – цього добровільного правила дотрималася лише одна партія – Андія Садового "Об'єднання Самопоміч". Вже на виборах 2019 всі партії, які потрапили до Парламенту мали у своєму списку біля третини жінок. Але все ж жінок нерівномірно включали до прохідної частини списку порівняно з чоловіками.

Тобто на загальну кількість осіб у партії дійсно 30% жінок, але за результатами виборів до парламенту потрапляють люди з початку списку, де жінок може бути значно менший відсоток відсоток [6], [3]. Саме тому, у новому Виборчому кодексі зазначене рівномірне розподілення жінок у списку. Соціологічна група "Рейтинг" проводила опитування серед населення України про "Роль жінок в українському суспільстві" [7], [4] і одним із аспектів, що розглядалися була політика. Згідно з опитуванням 39% українців вважають, що в українській політиці представлено замало жінок: також проаналізували відповіді опитаних за критеріями статі, віку та географічного розміщення

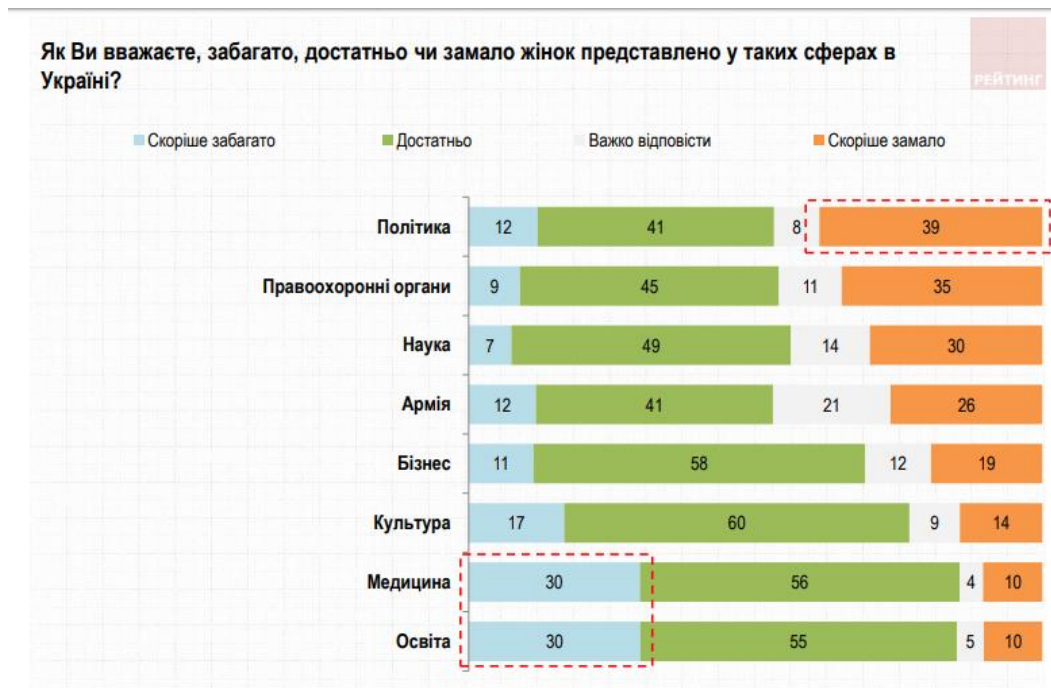
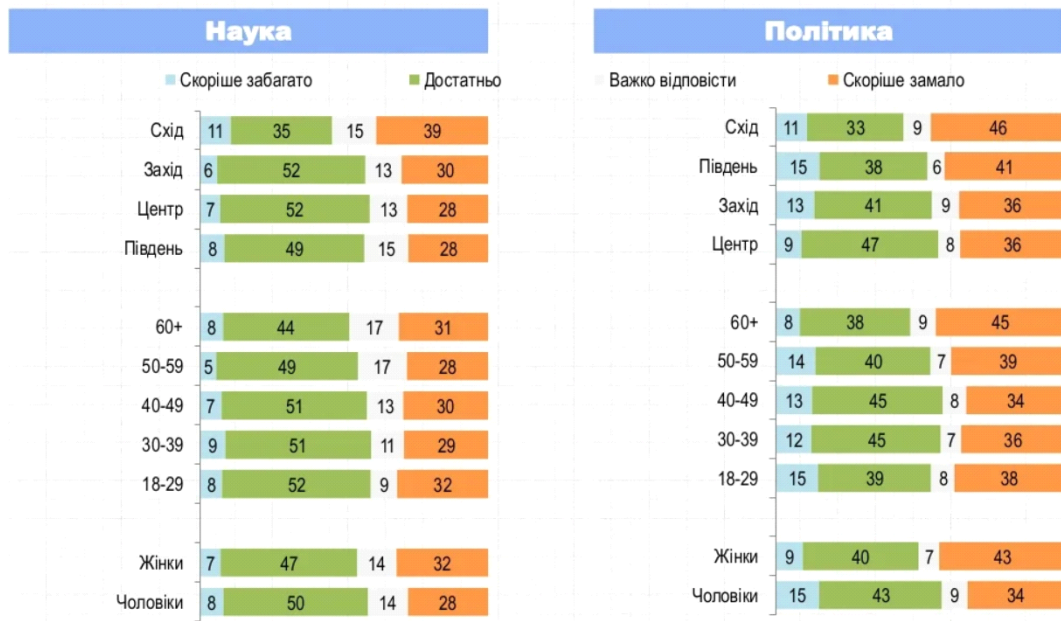

Рис. 3. Результат опитування соціологічної групи "Рейтинг"

Як Ви вважаєте, забагато, достатньо чи замало жінок представлено у таких сферах в Україні?

група РЕЙТИНГ | Роль жінок в українському суспільстві | березень 2020

9

Рис. 4. Результат опитування соціологічної групи "Рейтинг"

Близько половини респондентів погоджуються із твердженнями, що в Україні сьогодні бракує партії, яка представляє інтереси жінок. Стільки ж переконані, що жінки недостатньо представлені в Уряді, Верховній Раді та місцевій владі.

Наскільки Ви згодні з твердженнями?

група РЕЙТИНГ | Роль жінок в українському суспільстві | березень 2020

11

Рис. 5. Результат опитування соціологічної групи "Рейтинг"

Наскільки Ви згодні з твердженнями?

РЕЙТИНГ

Сума відповідей «цілком погоджуюсь» і «швидко погоджуюсь» %

РЕГІОНИ, ВІК, СТАТЬ:	РЕЙТИНГ										
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29	30-39	40-49	50-59	60+	Чоловіки	Жінки
Сьогодні в Україні бракує партії, яка представляє інтереси жінок	51	52	62	50	52	48	54	55	59	43	63
Сьогодні жінки недостатньо представлені в Уряді	45	50	52	48	46	44	44	51	55	41	55
Сьогодні жінки недостатньо представлені у Верховній раді	44	49	52	47	48	43	43	50	54	41	54
Сьогодні жінки недостатньо представлені у місцевій владі	45	47	52	48	46	45	44	51	51	41	54

Рис. 6. Результат опитування соціологічної групи "Рейтинг"

Висновки: Україна у своїй історії мала достатньо видатних жінок, що управляли державою. Хоча це було за часів, коли і мови не було про рівні політичні права між чоловіками і жінками. І з появою у світі настроїв на надання рівних прав, Україна не була осторонь і з XIX століття на території України почали з'являтися організації, що боролись за права жінок. Ця боротьба, відносно швидко, у порівнянні з іншими країнами світу, отримала перші позитивні результати. Вперше за історію України рівні права жінок і чоловіків були зазначені у Конституції УНР у 1918 році, яка на жаль проіснувала лише день, і не змогла вступити у силу через державний переворот Скоропадського. Та з приходом радянського режиму жінкам формально були надані рівні з чоловіками політичні права і навіть існувала квота, за якою у радянському парламенті мала бути третина жінок. З проголошенням незалежності України розпочинається новий етап пошуку оптимальної моделі забезпечення гендерної рівності у політичній сфері. Ці пошуки розгорталися суперечливо і неоднозначно аж до 2019, коли набув чинності новий Виборчий Кодекс. Отже, на сьогодні Україна вже є доволі прогресивною у подоланні гендерної нерівності і можна очікувати у майбутньому ще більших успіхів.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Конституція Української Народної Республіки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20200515104140/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>
3. Проект "Жінки у політиці". [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.womeninpolitics.org.ua>.
4. Роль жінок в українському суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/rol_zhenschin_v_ukrainskom_obschestve.html
5. 30 років Незалежності: як змінювався гендерний склад Верховної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/polityka/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-verhovnoyi-rady>
6. Global Gender Gap Index, . – World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://reports.weforum.org/globalgender-gap-report>.
7. Human Development Report, Gender Equality Index. – UNDP, [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://hdr.undp.org/en/statistics>

ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ

Заєць В. О., магістрант 1 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – д-р. політ. наук, проф. **Барановський Ф. В.**, кафедра політології, права та філософії.

У статті визначаються аспекти державного тероризму, який був і залишається частиною світового політичного процесу. Аналізуються такі поняття як "тероризм" та "терор". Розкриваються причини тероризму та терору, а також шляхи протидії цим явищам.

Ключові слова: тероризм, терор, державний тероризм, тоталітарний режим, політичний тероризм, міжнародний тероризм.

Постановка проблеми. Прояви державного терору та тероризму полягає у створенні навмисних умов, тобто на розрахування знищення повних або частково фізичних груп населення з різних мотивів. Державний тероризм може носити за собою різний характер, як відкритий так і таємний, або ж закритий. Тому ця тема є та буде актуальною весь час, яку потрібно досліджувати та розкривати. Ефективність вирішення цих завдань протидії тероризму значною мірою залежить від того як правильно розуміється сутність цього явища.

Основна частина. Перш за все потрібно в'яснити що таке державний тероризм. Це використання терору в країні з боку уряду, з метою контролювання населення країни або створення та так звана підтримка дестабілізуючих процесів в державах. Також необхідно розрізнити різні за змістом, але споріднені поняття як тероризм, терор та вище сказаний державний тероризм. Терор – це насильство влади проти народу, щоб придушити опозицію та з метою викликати жах. Уперше політичний терор було розгорнуто ще під час Великої французької революції. Тероризм носить за собою декілька ознак – соціальну, політичну, національну. Тероризм насправді являє собою повний занепад людяності, він підриває і обмежує цінності, що лежать в основі прав людини, а разом з ними і правову систему, що має їх захищати. Тероризм став однією з глобальних проблем сьогодення. Основною причиною виникнення тероризму є політичні мотиви. Якщо в минулому терористичні акти зводилися до вбивства окремих високопоставлених осіб, то в сучасних умовах об'єкти терористичних замахів значно розширились, змінилися. Можуть діяти замаху, взяття заручників, підпали, убивства тощо. У сучасній літературі визначення поняття "державний тероризм" досить складні і суперечливі. Зокрема досить відомий вчений, такий як Фелікс Ґрос, що спеціалізується на вивченні революційного тероризму, виділяє "масовий терор", тобто терор що здійснюється державою, у якому правлячий режим примушує погоджуватися з позицією, яку він доносить [6].

Тероризм розуміють як одну з форм насильства. Глобальною проблемою тероризму є можливість використання ядерної зброї, що становить під загрозу існування всього населення. Державний тероризм – це насилля з боку держави, яке не має судового забезпечення та може практикуватись державними силовими структурами. На відміну від терору, який буває систематичним, тотальним або масовим, або війни участь державних силових структур в акціях державного тероризму приховується.

Поняття "державний тероризм" трактується як будь-який прояв насильства, що здійснюється стосовно держав. До державного тероризму відносять акти геноциду.

Які ж є цілі тероризму ?

- нанесення економічного збитку;
- повалення державного ладу у державі;
- порушення безпеки суспільства;
- шантаж та залякування цивільного населення;

Терор виступає насильством і залякуванням, що використовуються об'єктивно сильнішими стосовно слабких, а от тероризм – це також насильство і залякування, але використовується слабкішими стосовно сильніших. Терор вчиняється відкрито і легально, а от щодо тероризму, як правило все відбувається нелегально. Обидві ці форми насильства нерозривно пов'язані між собою. Зокрема, Х. Арендт звертає увагу на те, що "терор – не те ж саме, що насильство; це форма правління, яка виникає тоді, коли насильство, зруйнувавши всю владу, не зрікається престолу, а, навпаки, залишається для повного правління" [1].

Терор переважно пов'язується з діяльністю державної влади у переломні періоди. Він характеризується жорсткою діяльністю державної влади. Таким чином, терор і тероризм – це різнорівневі явища суспільного життя для суспільства і кожної окремої людини.

Репресивний терор спрямований на збереження системи політичної влади нелегітимним шляхом. Державний терор, що досягає своєї кульмінації в умовах тоталітарного режиму є основною формою репресивного терору. Терористичні акти держав являють найбільшу небезпеку для міжнародного миру і

безпеки, тому їх потрібно відносити до актів агресії. Вважають, що державний тероризм займає особливе місце в політиці авторитарних і тоталітарних держав.

За останні роки в світі відбувається ескалація терористичної діяльності. В Законі України "Про боротьбу з тероризмом" наводиться офіційне визначення дефініції, що полягає у тому що, "тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, тортур, убивств, залякування населення та органів влади, вчинення злочинних дій з метою досягнення цілей" [2, с. 3].

Терористичні акти – це поранення, вбивства, погрози, які здійснюються окремими особами, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень державному чи громадському діячу у зв'язку з його державною діяльністю. Усі акти тероризму являються внутрішньодержавними злочинами і були підсудні відповідно до законодавства країни, в межах якої вони відбулися.

Правова діяльність щодо цього охоплює комплекс заходів із викриття проявів терористичної діяльності, осіб, які беруть у ній участь та притягнення їх до кримінальної відповідальності [4].

Головною з боку терористів залишається загроза життю і безпеці, зокрема вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту тощо.

Найпоширенішими терористичними актами є :

- викрадення з метою політичного шантажу;
- вибухи та масові вбивства розраховані на залякування людей;
- напади на державні об'єкти, які призводять до матеріальних збитків;
- насильницькі дії проти особистості жертви;
- підлив житлових будинків;
- захоплення літаків або інших транспортних засобів;
- захоплення державних установ.

Політичний тероризм здійснюється з метою посилення окремою державою свого впливу, зміцнення безпеки своїх громадян. Це форма тероризму, що забезпечує реалізацію відповідних політичних цілей у межах окремих національних держав. На сьогоднішній час тероризм становить загрозу всьому світовому порядку.

Міжнародний тероризм – специфічна форма тероризму, суспільно небезпечна діяльність, що полягає у цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом підпалів, убивств, залякування населення. Це злочин який направлений на залякування чи завдання шкоди на міжнародній арені.

Основними цілями міжнародного тероризму є нанесення економічного і політичного збитку. Тероризм це звичайний спосіб досягнення політичних цілей шляхом шантажу життями заручників і нагнітання страху в суспільстві.

Причини виникнення тероризму мають соціальний характер і пов'язані з існуванням занадто великих відмінностей між умовами життя людини, дотриманням прав і свобод особистості в різних країнах. Також причиною є війна і військові конфлікти, в рамках яких терористичні акти стають частиною військових дій.

Також ще одна з причин тероризму полягає у поглибленні кризових явищ, в тому що суспільству важко регулювати складні політично-соціальні процеси. У результаті цього активізується бажання використати суспільну слабкість та досягти поставленої мети найкоротшим шляхом з допомогою терору і насильства.

Зокрема С. О. Телешун описує політичний аспект проблеми, пов'язаної з міжнародним тероризмом. Він керується тезою про те, "що тероризм так само як і корупція не є традиційним злочином, а насамперед політичним та соціальним явищем, проявляється в конкретних злочинних акціях, наприклад захоплення заручників, викрадення літаків. Він виокремлюється тим, що відрізняється політичною мотивацією скоєння злочинів" [5, с. 166].

Самою небезпечною формою державного тероризму є геноцид – це так зване винищення соціальної спільноти, якоїсь релігійної групи людей, або членів партії. Класичним прикладом цього є винищення циган та євреїв німецькими нацистами. Свого часу Адольф Гітлер призупиняв дії всіх громадських прав, усував від влади всіх тих, хто не був нацистом, забороняв усі свободи. Існувала його таємна поліція – гестапо, яка фіксувала будь-яку особу, яка була проти влади, тобто підозріливу особу.

У світовій політиці зберігається так званий конфліктний потенціал, який з'являється з допомогою певних суперечок, наприклад, ресурсних, геополітичних, політичних або військових. Протягом історії людства цивілізації були тісно пов'язані різними зв'язками: культурними, економічними і вищезазначені суперечки поширювалися [3, с. 52].

Політичний тероризм перетворився на закономірність із політичного фактору. Застосування самих жорстоких форм терору пов'язане з моральним світоглядом суспільства та його свідомості, також поширенням хибних ідеологічних та моральних установок. Розвиток християнства сприяв розвитку духовної культури людства, коли соціальна дія індивіда сприяла збільшенню ієрархії норм і цінностей.

Проте за сучасних умов людство розвивається нерівномірно і у свідомості населення окремих регіонів світу відбувається зрушення в бік архаїзму, відбувається певна регресія, і в наш час людство може швидко втратити навички, надбання цивілізованості.

Розвиток прогресу тероризму породжує й нові види терору і сила його зростає. На сьогодні небезпеку становлять групи бойовиків, які приймають участь у бойових діях, тобто тероризм є суспільним явищем, соціальною практикою, яка існує в організованій формі, що передбачає діяльність організованих груп.

Отже, проблема тероризму, зокрема державного, вимагає скоординованих дій усього цивілізованого співтовариства, подальшого осмислення та вироблення адекватних шляхів мінімізації.

Висновки. Таким чином, тероризм – це діяльність, яка заснована на застосуванні насильства, усвідомленні страху для досягнення певної мети. Із розвитком технологій терористична діяльність тільки буде зростати. Загрозливою діяльністю також є активне залучення громадян країн, які є об'єктами з боку нападів терористичних угруповань. Головним чинником, що ускладнює підхід до визначення поняття "тероризм" та його оформлення і як наслідок, боротьба народних засобів з ним, є надмірна політизація цього питання. Наразі тероризм – це така тактика дій, яку дуже важко знищити.

Література

1. Арентс Х. Джерела тоталітаризму / Ханна Арентс; [пер. з англ.]. К.: Дух і літера, 2002. 539 с.
2. Гбур З. В. Теоретико – методологічні засади поняття "міжнародного тероризму". *Електронне видання "Державне управління: удосконалення та розвиток"*. 2021. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/5.pdf
3. Зінко С. Ю. Іслам у сучасній світовій політиці / Соломія Юріївна Зінко. Львів : Простір, 2005. 276 с.
4. Мокляк В. В. Протидія терористичній діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2020.
5. Телешун С. О. Сучасний тероризм – українські реалії. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С. 163– 169.
6. Gross F. Causation of terror / F. Gross // *The terrorism reader*. London, 1979. P. 231-235.

УДК 94 (35)

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ХЕТІВ

Малько В. В., студент 3 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Дудка Р. А.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті досліджено особливості культури стародавніх хетів. Автор показує етапи дешифрування хетського письма, демонструє особливості мистецтва та вірувань хетів.

Ключові слова: Хетське царство, Мала Азія, культура, релігія, Хаттуси.

Хети – це народ, який в середині III – на початку II тисячоліття до н.е. заселив центральні і східні території Малої Азії, а в XVII ст. до н. е. утворив потужну державу. Оскільки хети прийшли на землі, які вже були заселені народами, яких неможливо об'єднати в унітарну, культурно-моногамну деспотію давньо-східного типу, вони змушені були проявляти свою толерантність. Звідси і така своєрідна політична система і культура. До того ж Хетське царство виступило своєрідним провідником між Сходом і Заходом. У цьому полягає **актуальність теми**.

Мета дослідження: розкриття характерних рис хетської культури.

Історіографія. На сьогодні відомі праці британських, французьких, німецьких, чеських, американських, італійських, російських та інших дослідників, переважну частину яких неможна назвати новими, але становлять собою науково-практичну цінність. Серед них можна назвати Д. Дінгера, Дж. Маккуїна, Дж. Ліндсея, В. Ардзинбу, Н. Бадак, И. Войнича, Н. Волчка, А. Волкова, Н. Непомнящого, В. Міронова, І. Ладиніна, І. Іванова та ін. Джерельну базу становлять археологічні пам'ятки, виявлені у Богаскої (територія колишньої Хаттуси – столиці Хетського царства), у формі глиняних табличок. В першу чергу це хетські закони.

Писемність. Перші пам'ятки хетської писемності знайшов ще у 1812 році швейцарський мандрівник Йоганн Буркхардт. У сирійському місті Хама на стіні будинку він виявив базальтову плиту із невідомими і не схожими на єгипетські ієрогліфи. Цьому дослідник присвятив свої рукописи, які у 1822 році опублікували у Кембриджському університеті у книзі "Подорож Сирією і Святою землею". Дешифрував цю невідому писемність чеський науковець Бедржіх Грозний, який брав участь у археологічних експедиціях у Туреччині на поч. ХХ ст., і мав досвід роботи з шумерськими текстами. На основі 20 тисяч фрагментів текстів із архівів Богазкоя, які опрацьовував у 1914 року, він розробив власний метод

дешифрування, помітив схожість хетських слів на інші індоєвропейські. Наприклад хетське "harmi" на давньоіндійське "harmi" (означає "їсти"); "daai" на слов'янське "дай, давай" і латинське "dare" ("давати"); "para" на грецьке "para" – ("геть"). У хетській писемності ідеограм виявили багато, але з незрозумілими закінченнями. Бедржих Грозний зміг значно вирішити "хетську проблему" у 1915 році, коли дешифрував знаки: "num-an", "e-iz-az-at-te-ni", "wa-a-tar-ma", "e-ku-ut-te-n", і подібні до того слова, з яких зміг виявити клинописний знак "NINDA" (аккадською вимовою "хліб"). Таким чином чеський орієнтолог Бедржих Грозний переклав речення "num -an e-iz-az-at-te-ni wa-a-tar-ma e-ku-ut-te-n" як: "Зараз хліб будете їсти, воду потім будете пити". У ідеограмах він розпізнав і такі слова – "батько" "риба". Метод порівняння при дешифруванні хетської писемності дозволив виявити, що хетська мова належала до індоєвропейської групи "centum" (грецька, латина та інші романські мови), носії якої проникали на території Анатолії ймовірно із середини III тисячоліття до нашої ери, із північного заходу або північного сходу. Далі естафету Грозного перехопив швейцарський мовознавець Еміль Форрер, який запозичив також певні методи і версії Йенсена і Гротефенда. На основі цього він визначив граматичну і синтаксичну структуру хетських слів. Американський історик і орієнталіст українського походження Ігнацій Гельб дослідив тексти із Кетюкале і визначив кількість знаків ієрогліфічної писемності (бл. 60 фонетичних знаків) їх складовий характер, що у їх словах голосні знаки стоять перед приголосними.

Хетські клинописні тексти, які збереглися у 20 тисячах глиняних табличок у Богазкої, подають яскраві дані про політичні події хетської держави, її економіку та суспільство. Клинописне складове письмо хети запозичили у вавилонян, і зробили його зручним для себе. Кожен знак письма читали як склад, який складався із голосної і приголосної, приголосної і голосної, або з приголосних голосних і приголосних, чим і нагадувало семітське. Форми цих слів не являли особливої складності, через що голосні часто ігнорували. Популярність клинопису у Хетському царстві та у всьому Стародавньому Сході пов'язана із застосуванням дуже дешевого і доступного матеріалу – глини. Писці наносили знаки на сиру глину, яку потім висушували і обпікали. Непотрібні клинописні таблички використовували на будівництві або ремонті будівель. Клинопис на глиняних табличках, на думку ряду дослідників, це другорядний вид письма. Найчастіше хети писали пензликом і тушшю на дерев'яних дощечках, на які натягували ґрунтоване полотно, на якому зручніше писати. Характерною рисою було те, що повсякденні хетські слова, замінювали на іноземні позначення – аккадські або шумерські, які вимовляли хетською. Клинописні, а далі й ієрогліфічні тексти хетів вирізнялись з-поміж інших старосхідних клинописів нерівністю і скромністю написів.

У Новий царський період писемність значно відрізняється від попередніх його варіантів. У них чітко простежуються результати впливу хуритів, які у середині II тис. до н. е. заснували декілька державних об'єднань – "hurlas unde" (у перекладі з хет. – "країна хуритів"), поряд із царством Мітанні, засноване після вторгнення арійців на Близькій Схід, про що свідчать клинописні таблички, написані хуритською-арійською мовою. Така двомовність призвела до утворення гібридних слів, на основі арійських коренів та хуритських суфіксів і артиклів "a(n)", "(n)i" які часто представлені в ряді аккадських документів.

Таким чином, підсумовуючи вищезгадане, можна зробити висновок, що хетська писемність проявилася у хетській мові, ймовірно близькій до індоєвропейських із групи "cetnum". Головним стрижнем у формуванні хетського письма була архаїчна індо-хетська мова, носії якої проникли на території Малої Азії приблизно у III тисячолітті до нашої ери; та запозичений у вавилонян, і адаптований для хетів складовий клинопис. На цьому своєрідному підґрунті під впливом як індоєвропейських (лувійської, палайської) так і анатолійських (хатської, хуритської, ханаанської), частково близькосхідних (аккадської, арійської та угаритської) мов, протягом періоду існування хетських царств, формувалася хетська писемність.

Писемність активно розвивалася за фінансового сприяння царів, у вигляді оплати навчання писців, інвестування у їх діяльність, яку вважали однією з найбільш престижних, що спричинило, ймовірно, утворення цілої низки династій писців. Але хетська писемність виділилася неакуратністю у вигляді виведення слів за межі рядків, які скорочували і замінювали на певні значки, чим робили текст важкозрозумілим, як і його двомовність, яка виражалася у вигляді змішаних хетських і шумерських слів. При цьому хетська писемність відзначилась скромністю і творчістю. Хети проявили свою заощадливість у використанні матеріалів для письма, який можна було використати повторно через вигладжування написів свинецем. Але найбільш поширена у використанні була деревина. На базі хетського клинопису сформувалася ієрогліфіка, чия роль, починаючи з XVI ст. до н. е., зростає, і формувалася, ймовірно, паралельно з клинописним письмом, але найбільш яскраво все ж почало проявлятися вже після падіння Хетського царства.

Хетська міфологія та релігія. Більшість знайдених археологами пам'яток хетської міфології дослідники датують роками Нового хетського царства, але все ж варто зважати на ту обставину, що писці займалися переписуванням творів, які дісталися від предків. Найчастіше вони нудні, схожі на сухі за стилістикою канцелярські документи, оскільки практично не знаходили місце емоціям і почуттям. Та в хетських міфах можна легко знайти позитивні риси. Частина хетських міфів висвітлюють доволі моторошні явища, які відбувалися в природі. Прикладом може бути міф про "Місяць, що впав з неба",

який розповідав про наслідки падіння Місяця на місто: "Бог послав за ним вітер і дощ, всіх охопив несамопитий страх, через що богиня Хапанталі безуспішно намагалась переконати бога Місяця повернутись, тоді за справу взялась богиня, прославлена своєю мудрістю і вмінням чаклувати" [3, с. 218]. Це свідчить про тлумачення різних стихійних лих як наслідок бездіяльності або тимчасового відлучення богів від своїх обов'язків. А ось міф про Телепінуса, бога плодючості, який одного разу зник, через що худоба почала вимирати, родючість впала до нуля, почався масовий голод, атмосферу наповнив дим: "Хмари пилу заслали вікно, дим наповнив дім, попіл у вогнищі згас, боги задихались [в храмі], вівці задихались у вівчарні, бики задихались у хліву... Зав'яли рослини. Деревя зав'яли і не пускали бруньки. Засохли луки, пересушені джерела. В країні почався голод, люди і боги помирали". [3, с. 220].

Обов'язки хетського Телепінуса і грецького бога Діоніса схожі. Це дає змогу припустити, що хетська міфологія справила вплив на давньогрецьку, що проявилось в подібності міфу "Про змія Іллуанкаса" і давньогрецького, про поєдинок Зевса і Тифона, внаслідок якого той відібрав у бога певні часини тіла, який повернув син Зевса – Гермес. Таке ж знаходимо і в пізній версії міфу про змія (дракона) Іллуанкаса (Іллуанку) (символ хетського новорічного свята). Поряд з хетськими і хатськими міфами, міфологію складали і запозиченні хуритські твори: "Про царювання на небесах". Головний персонаж якого – хуритський батько богів Кумарбі. На небі почергово царюють Алалу (нижній світ) і Ану, якому Кумарбі, склонився до ніг і подавав їжу, але через тисячу років повстав: "Вниз з неба він Ану стіг... відпустив його силу чоловічу" (можливо йшлося про позбавлення Ану божественного дару), на що Ану сказав: "Але радієш ти дарма. Я багаж в тобі залишу: По-перше, тепер ти зачарований найвідважнішим богом Грози. Зачарований ти тепер, по-друге, Рікою нестримною – Тигром, І, по-третє, тепер ти зачарований найвідважнішим богом Тасмису. Родяться три боги могутніх. Як багаж в тобі їх залишу". Можливо, цим міфом пропагували ідею досягати успіхів самостійно, а не лише покладаючись на зусилля батьків; він вчив читача не розбещувати занадто своїх дітей і цінувати батьківську турботу.

Про своєрідність хетської релігії свідчать зображення богів на стінах святилища Язиликаая, на рель'єфах у Каркемиші і Сарессі, скульптури божеств і їх статуетки, тексти з архівів Хаттуси: молитви царів (Мурсіліса II і т. д., які виконували під час певних бід і проведення різних обрядів), та інші тексти релігійного значення. Релігійні обряди царя вважали важливішими за його військові функції. Вони супроводжували кожну людину при кожних повсякденних діях, важливих життєвих обставинах, святах, військових походах і укладеннях міжнародних договорів.

Систему божественного пантеону утворювали індоєвропейські (хетські, лувійські, палайські), анатолійські (хатські, хуритські), шумеро-аккадські, вавилонські і асирійські боги. У цьому хети знову таки проявили свою культурну толерантність, не нав'язуючи підкореним народам свої культури і не знищуючи їхніх, і не вдавались до адаптування запозичень культур під себе. Все це склало загальний пантеон Хетського царства "тисячі богів". У кожному місті і регіоні існували свої боги, на честь яких влаштовували свої свята. Окремі боги Грози існували у містах Уда, Циппаланда і Нерік. Кожен хетський бог мав свій вид діяльності – відповідальність за родючість, грозу, дощ, сонце, блискавку та інші природні явища і певні види господарської діяльності. Сюди починаючи від часів Тутхалія IV (XIII ст. до н. е.) додавали і царів, які вже відігравали роль верховного жреця. Загалом вчені нарахували кілька сотень богів, багато з яких відповідають за однакові явища. Особливе місце у пантеоні посідали "цариця країни Хаті, цариця Неба і Землі, володарка царів і цариця країни Хаті" – богиня Сонця Аріна (хатська богиня, яку хаті називали її "Вуресуму", а хетське її ім'я – невідоме). Її чоловіком був бог Грози, "цар Небес, пан країни Хаті", найчастіше його називали хуритським ім'ям "Тешуб". У богині Сонця і бога Грози був син – Телепінус, покровитель врожаю, бог родючості.

У хетському світогляді боги були панамі над населенням, яке прислуговує і виковує їх забаганки, тому хети часто приносили жертви, а царі змушені випрошувати пробачення по кілька разів за заподіяні гріхи, за проведені походи у вигляді молитов і задобрювання щедрими пожертвами. Це яскраво показано у молитві Мурсіліса II під час чуми, де він неодноразово переконував богів у своїй вірності, визнавав провини і гріхи свої, і предків

Часто ритуальні тексти вимовляли хуритською, лувійською і хатською мовами. Характерною особливістю хетського пантеону було і те, що хетських богів зображували із хуритськими іменами, лувійською мовою (наприклад на скалах Язиликаая). Основних богів уявляли і зображували у людській подобі. Божественному пантеону служили безпосередньо, служителі храмів. Вони проявляли свою турботу до богів, готували їжу і напої, дарували одяг і прикраси, омивали їх статуї, розважали танцями і музикою. Жрецькам допомагали цар, його сановники, багатії приносячи м'ясо і хліб, і бідняки – кашу. Хети пояснювали це тим, що лише ситі боги виконували бажання людей. В жертву приносили хліб, напій валхі, одяг з царського палацу. Коли цар проводив обряди у храмі божества Кармахілі, маги – для божества Ніннаттані. Характерно, що у більшості календарних свят маги не приймали участі, а проводили ритуали не офіційного характеру, а їх участь у державних святах можна пояснити хуритським і лувійським впливом.

У хетів простежується і ритуал причащення богів і царя, як правителя або верховного жреця; проведення ритуалів на найбільш визначних культових місцях – священних лісах, самшитових гаях,

спеціальних ритуальних приміщеннях (хесті) перед кам'яними стелами різних богів і божеств, переважно хуритського походження. У святкуванні приймали участь переважно царська родина, де цариця і царевичі виконували роль помічників, як і служителі царського двору, храмів і маги. Наприклад, свято "Нунтаріяхса" (поспіх) влаштовували після військового походу або перед зимою. Новорічне свято вуррулія, яке вигадали у період Нового царства, (свято Неріка), проводили цар і цариця а також "наглядачі", хапи (хлопці) і цинтухи (дівчата). Люди брали прикраси влаштовували застілля, на яке готували зерно, випивали вино, манурум, що супроводжувалось розповіддю одного із жерців (пома-заником) "Міфу про Іллуянку", який є символом відходу старого і приходу нового року. [1, с. 27].

Поховання царя і цариці – це теж своєрідний ритуал, який тривав 14 днів – тіло спалювали, вогонь поливали пивом і вином, після чого прах поміщали в посудину з олією, загортали у тканину і красивий одяг, і клали у мавзолей, якому поклонялися як божеству. Кремували і звичайних людей і розміщували прах у посудини, але траплялося і закопування у могилу, куди клали речі і прикраси покійного. З богами пов'язували і укладення міжнародних договорів, коли сторони клялися бога у непорушності миру. Це хети виправдовували тим, що бог в разі нападу покарає винного. Після успішного походу цар "накладав прокляття" на захоплені міста, і вивозив статуї місцевих божеств, що можливо символізувало підпорядкування їх під царську владу.

Вищезгадане доводить, що хети вірили у вплив богів на все їх життя. З цим пов'язано їх бажання заздалегідь дізнатися про волю богів, що пов'язано зі страхом перед божим гнівом на людину, а отже – проблем і страждань. У таких випадках люди зверталися до гадань. Ними користувалися все населення, від найбіднішого, до царського кліру. Часто хети вдавалися до "профілактики" зла, за допомогою чаклування проти злих духів. Для цього, наприклад, у царському палаці ставили біля порогу будинку собак з жиру, або притискували глиняну грудку, або використовували глину з могили або грудку борошна, які притискували до приміщення. При цьому проговорювали певні заклинання на захист від злих духів і звали богів-захисників.

Отже, хетська міфологія і релігія – це своєрідна суміш індоєвропейських родоплемінних, хетських, хатських, хуритських, лувійських і палайських традицій і систем вірувань, до яких додалися і месопотамські релігійні елементи. Вони намагалися задобрити богів для отримання гарного врожаю, благополуччя у країні і збереження миру. Оскільки боги мали наскільки сильну владу, люди намагалися за допомогою обрядів дізнатися їх ставлення до вчинків окремої людини, дізнатися своє майбутнє, передбачити якусь подію і позбавитися проблем перекинувши їх на людино- і твариноподібні фігурки або ворогів. Обряди проводили "старі жінки", священнослужителі храмів і оракули. Використовували для обрядів тварин, жир, глину, річкову глину, різні наряди і хутрові тканини, пташиний політ.

Хетське мистецтво Пам'ятки хетської архітектури і мистецтва представлені переважно барельєфами із зображенням приземистих людських фігур з великими носами і в гостроконечних шапках, чоботах із загнутими вгору норками. Відома і статуя "плачучої Ніуби", на горі Сіпіле, яка належала хетам. В 30-х рр. XIX ст. французький мандрівник Текс'є перший відвідав Богазкой, де колись була розташована Хаттуса. Тут знайшли залишки палацу, на південно-сході – некрополь, з великою могилою що являє портик, з трьома товстими, невисокими колонами. [21, с. 209] До нього вели сходи, стеля представлена у вигляді даху, подібно до того, як що в могилах Фрігії і Етрурії. Зліва – інша могила, менш прикрашена, без портика. [21, с. 209] Німецький інженер Гуман проводив досліді в Пергамі і зняв план розвалин Богазкой і зліпки скульптур на стінах. Джордж Сміт в 1876 р., визначив місце знаходження пізньої столиці хетів – Каркемиша, під розвалинами Джерабіса. Російський генерал Люндеквіст відкрив на півночі Сирії розвалини Марата, де вже виявили вбудовану фігуру лева. В 1899 р. німецька експедиція Оппенгейма проводила розкопки у Телль-Халафі, на Хабурі, в Месопотамії (Іран), знайшли рештки "палацу царя Капара, сына Ханпана", барельєф бога Тишуба, бюст Астарті під покривалом, єдиний в цьому роді, плити з рельєфними зображеннями лева, грифона, полювання на оленя. Розкопки Ліверпульського університету у північній Сирії, у Сакче-Хезі, виявили хетський вплив у мистецтві. Характерні хетські скульптури – крилаті фантастичні сфінкси і леви, які "охороняли" ворота і "прикрашали" палаці.

Найбільш значними пам'ятками хетської архітектури були споруди і будівлі столиці Хетського царства – Хаттуси. Саме місто розташоване в горах, серед скал і ущелин, які утворювали природні укріплення. На перших порах, у столиці всі будівлі зводили навколо великого храму, далі кількість їх збільшувалась за рахунок споруд по всьому плато, внаслідок чого місто набуло такого вигляду, у якому його знайшли археологи. Хаттуса поступово стала наскільки пишною, що за часів розквіту її площа становила понад 120 гектарів. Особливого вигляду надавали величезні палаці і храми, кілька джерел питної води і ставків, столиця вже мала систему водопостачання і каналізацію. Житла займали менше ніж половину площі міста. Навколо нього спорудили стіни циклопічних розмірів, з величезних великих кам'яних плит, довжиною до 2 м. полігональної форми, які прилягали одне до одного, можливо через це, ніякого будівельного розчину не застосовували. Варто зазначити, що стіни подібного типу і знаходились в Мікенах, що свідчить про хетський вплив на інші культури. Столичні мури склалися з двох стін, між якими ділянку засипали щебнем і камінням. Головна (зовнішня) стіна вища і ширша від допоміжної (внутрішньої), між якими будівельники звали поперечні перебірки, щоб вороги не проломили їх. У фортеці

знаходилися 3 воріт, з яких гарно зберіглись лише Східні (Царські) і Західні (Левові) – де розташований Богоазкой. З обох сторін їх захищали прямокутні вежі, які реконструювали за зображеннями. Найбільша споруда, у Хаттусі (вірогідно сховище) досягало розмірів 40 на 50 метрів. Про інші споруди відомо, лише те, що їх побудували вірогідно у XIV–XIII ст. до н. е., оскільки від них залишилися тільки фундаменти і стіни нижнього поверху. Особливо серед них виділився царський палац своєю пишністю і зведений із гранітних брил, а перед ним оточений колонами двір. Палац – офіційна резиденція хетських правителів, які проживали переважно за стінами муру, у місті. Стіни прикрашали всередині кам'яними плитами, у центрі розташовувався прийомний зал, чиє плоске перекриття обпиралось на ряд колон. Їх будівлі були не такі вже пишні, якщо поглянути найбільший міський храм – бога Грози і богині Сонця Аріни, який розташований у північно-західній частині. Розміри цього храмового комплексу сягали 160 на 135 м. Як показує схема Хаттуси, вона мала асиметричну форму. Храмове святилище, стояло в стороні від воріт. Головний вхід зміщений від середини стіни в бік, а приміщення храмів розділяли на дві частини. Хетські святилища відрізнялися великими вікнами, завдяки яким в день приміщення освітлене за допомогою сонця. В центрі стояла статуя божества. Ще одна важлива пам'ятка хетської архітектури – Сарісса, яка відома у писемних пам'ятках, де шанували бога Грози Тешуба.

Дослідники припускають, що у сиву давнину хети поклонялись своїм богам на відкритому просторі, наприклад у святилищі Язиликая – головному храмі столиці, який оточений вузькими прибудовами – сховищами, де зберігали жертвенні дари, які збирав цар з народу. Храмовий комплекс схожий на критські споруди. Величезні склади зерна знаходилися і в інших частинах Хаттуси, один з яких знайшли під час чергової археологічної експедиції у 1990-х рр. У них зберігався величезний обсяг зерна, який вистачило б на 30 тис. осіб на рік. У царській фортеці розташована найдавніша двоповерхова бібліотека світу, довжиною у 32 метрів. За правління Тутхалії IV перед скалами Язиликая спорудили храм. Стіни святилища прикрасили рельєфами, та ієрогліфічними написами. На західній (лівій) стіні уцелили А зображені 42 божества, переважно чоловічої статі, а на протилежній стіні – жіночі божества, які ніби рухаються назустріч одне одному. Біля ніг двох богинь – двоголовий орел, у центрі композиції зображені бог Грози Тешуб і його жінка – Хепат.

Святилище Язиликая це яскравий приклад існування культу так званих "святих місць" – на скелях яких висікали рельєфи.

Найрозвинутіша форма мистецтва періоду Старого царства – гліптика, яка проявлялася у відбитках циліндричних печатках на табличках сирійських торговельних колоній в Анатолії. На царських печатках зображували лише клиновидні написи, які найчастіше містили ім'я царя, а іноді ще й інша коротка інформація про нього. Іноді на відбитку зображували фігуру бога або його символу – тварину. Часто зустрічались зображення орла, грифона або іншої тварини. На печатках правителів малювали їх "монограму" під крилатим сонячним диском, але якась символіка дуже рідко проявлялась в її фігурах і сценах. Однією з таких "символів", які зображували можливо для краси – сцена обіймання на зображеннях Язиликая. Менш характерними були золоті кільця з печатками, які схожі на гудзики. Отже гліптика, це така форма хетського мистецтва месопотамського походження, яку адаптували для хетів.

Ще одним найхарактернішим видом хетського мистецтва були кам'яні рельєфи. Приклади їх можна у Карабелі, Язиликаї та інших скалах. Це для хетів цей вид мистецтва був особливий, як і гори, на яких створювали рельєфи. Це пов'язано із культом каміння, з яким ототожнювали навіть небесні схили. За часи існування Хетського царства єдиного універсального канону не склалось, попри сформування певних загальних принципів, що робило хетське мистецтво було неповторним. Причина цьому – пантеон, який не сформували остаточно. Хетській рельєф відзначався простотою фігур, що не порушує цілісності і монументальності зображення, не позбавляло його зрозумілості.

Слід окремо виділити і дрібну бронзову пластику періоду Старого царства, що в черговий раз викривають непросту картину розвитку і взаємовпливів. Бронзові статуетки богинь геометризовані але не деталізовані, з витягнутими пропорціями, не відходячи від архаїчних традицій. Приклади таких витворів мистецтва наявні у Хасаноглаві і Ороз-тепе.

Існували великі парадні посудини із зображеними багаточисельними рельєфами і наліпками. Автори відтворювали великі стіни фортець з вежами на вінці, або сцени з великою кількістю людей на боках посудин. Пишність і парадність форм вправні майстри доповнювали різнокольоровим розфарбовуванням переважно червоно-коричневим, зеленувато-чорними і жовтими кольорами, після чого наносили глазур. Сюжетні сцени розмежовували орнаментальними поясами.

Отже, хетська архітектура і мистецтво тісно пов'язані з релігією, яка за період від заселення Анатолії індоєвропейцями до розпаду Хетської держави остаточно не сформувалася, як і канонічні принципи містобудування, скульптур, гліптики, рельєфів. Для мистецтва характерні лаконічність, простота і реалістичність зображень, чітко виражені тонкі лінії, застосування геометричних форм і чітке дотримання нечітких принципів. Але зображення часто виходили за межі робочого поля, їх об'єкти ніби зависли у повітрі, і розташовані не на одному рівні, частини тіла зображуваної людини не зовсім пропорційні, коли голови завеликі а ноги закороткі. На пам'ятках хетського мистецтва зображували

переважно різні релігійні процесії і ритуали, богів, божеств і царів. Поряд із зображеннями наносили і різного роду написи – імена богів, царів, та інформацію про них.

Висновки. Таким чином, на основі розглянутих вище прикладів і наукових інтерпретацій, можна дійти до висновку, що хетська культура – це симбіоз ранньо-індоєвропейських, анатолійських і месопотамських традицій і надбань. В ході трансформації індоєвропейських пережитків, хети потрапили під вплив анатолійських племен: хаті і хуритів, індоєвропейських: палайці та лувійці, месопотамських держав: Ассирія і Вавилон, арійців із які утворили державу Мітанні і сирійців. За часів панування на території Малої Азії, Північній Сирії та долині верхнього Тигру і Єфрату, хети асимілювали автохтонних жителів але не їх культурні традиції та здобутків, які сформували у єдину складну і до кінця незрозумілу систему, до якої додали месопотамські елементи, які не порушили хетську своєрідність і самобутність. Анатолія виступила культурним каналом часткової передачі східних традицій Заходу, та індоєвропейських і малоазійських Сходу, культурним центром між Заходом і Сходом.

Як і всі народи давнини хети були віруючими людьми. Сильний релігійний вплив відчутний в архітектурі та мистецтві. Це проявилось у їх не сформованому до кінця загальному каноні. Точно можна сказати, що хетське мистецтво лаконічне, просте і реалістичне, створене шляхом чіткого дотримання правил, але не чітко виражене.

Література

1. Ардзинба В. Г. Ритуалы и мифы древней Анатолии. / В. Г. Ардзинба; под. ред. В. В. Иванова. – Москва: Издательство "Наука", 1982. – 252 с.
2. Археологический словарь: перевод с английского Г. А. Николаев / Редколлегия: В. П. Алексеев (ответственный редактор), В. А. Башилов, М. В. Крюков, Г. А. Николаев, Б. Б. Пиотровский, А. Д. Столяр, Г. А. Федоров-Давыдов, А. А. Формозов, И. Я. Яценко – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
3. Библиейская археология: научный подход к тайнам тысячелетий. Часть 1. Космология и каббала: И. Р. Нудельман.
4. Волков А. В., Хетты. Неизвестная империя Малой Азии. / А. В. Волков, Н. Н. Непомнящий – М.: Вече, 2004. – 288 с. ("Таинственные места Земли")
5. Всемирная история. Т. 2, Бронзовый век / Мн.: Харвест; Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчѣк и др. – М.: "Издательство АСТ", 1982. – 512 с.
6. Дирингер Д. Алфавит. / Д. Дирингер; перевод с английского И. М. Дунаевской и др.; под. ред. И. М. Дьяконова: издание второе. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. – 656 с.
7. Замаровский В. Тайны Хеттов. / В. Замаровский. – Изд. Вече, 2000.
8. Иванов В. В. Хеттский язык. / В. В. Иванов – 2-е издание исправленное и дополненное. – М.: Едиториал УРСС, 2001. – 396 с.
9. Искусство древнего востока. / [М. Э. Матье и др.; под об. ред. Ротенберга]; "Памятники мирового искусства". – Москва: Издательство "Искусство", 1968.
10. История Востока: в 6-ти томах, 5-е изд. / Восток в древности: главная редколлегия Р. Б. Рыбаков и др. – Москва: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2009 – Т. 1 / Ответственный редактор В. А. Яковсон, Редактор издательства Л. В. Негря. – Москва: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2009. – 688 с.
11. История древнего востока. Ч. 2, Зарождения древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации. / Передняя Азия. Египет, Главная редакция восточной литературы издательства; Под. ред. Н. В. Баринова и др. – М.: "Наука", 1988. – 623 с.
12. История древнего мира. [Кн. 1.] Ранняя древность. / Изд. 3-е, исправленное и дополненное, Главная редакция восточной литературы издательства; Под. ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероновой, И. С. Свенцицкой. – М.: Наука, 1989. – 470 с.
13. История древнего мира. [Кн. 2.] Расцвет древних обществ. / Изд. 2-е, исправленное, Главная редакция восточной литературы издательства; Под. ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероновой, И. С. Свенцицкой. М.: "Наука", 1983. – 574 с.
14. История человечества. Том 3. Всемирная история. Сочинение справочного характера. – С-Петербург: 7 рота, соб. д. № 20. Книгоиздательство Т-ва. "Просвещение", 1903.
15. Керам К. В. Узкое ущелье и Черная гора. / Перевод с немецкого Л. Ф. Вольсона, ответственный редактор И. И. Иванов. – Москва: Издательство восточной литературы, 1962.
16. Ладынин Иван. История Древнего Востока. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=105563>
17. Ліндсей Дж. Коротка історія культури. В 2-х томах: Пер. з англ. В. та Л. Герасимчуків. – К.: Мистецтво, – 1995.
18. Маккуин Дж. Г. Хетты и их современники в Малой Азии. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://booksshare.net/index.php?id1=4&category=history &author=makunin-djg&book=1983&page=1>
19. Миронов В. Б. Древний Восток и Азия / В. Б. Миронов – "Мульти Медиа", 2006.
20. Москати Сабатино. Цивилизации Древнего Востока. / [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=66420&page=>

21. Открытия XIX начала XX в области истории древнего мира. Часть первая, Восток: В. Бузескул. Петербург: "ACADEMIA", 1923.

22. Сьюзен Уайс Бауэр. История Древнего мира. От истоков цивилизации до падения Рима. [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://loveread.ec/read_book.php?id=72995&p=1

23. Труды по этимологии индоевропейских и древне переднеазиатских языков. Том 1. Языки славянских культур: В. В. Иванов. Москва: Знак, 2007.

УДК 94:061.2]-053.81.09

МОЛОДІЖНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Подлуцький Д. А., студент 3 курсу історико-юридичного факультету

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Дудка Л. О.**, кафедра політології, права та філософії

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних рис, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею.

Формування громадянського суспільства пов'язане з утвердженням буржуазного ладу. Воно неможливе без існування правової держави, а тільки існування розвиненого, стабільного громадянського суспільства уможливує утворення правової держави. Високо розвинуте громадянське суспільство є основою стабільного демократичного політичного режиму.

Ознаки громадянського суспільства:

- наявність демократичної правової державності;
- відокремлена від держави структура суспільства, до якої належать різноманітні асоціації, добровільні об'єднання людей;
- самоврядування індивідів, добровільних організацій та асоціацій громадян;
- різноманітність форм власності (приватної, колективної, кооперативної тощо), ринкова економіка;
- наявність вільної конкуренції
- доступ всіх громадян до участі в державних і суспільних справах;
- правова держава, пріоритет прав і свобод індивіда перед інтересами держави;
- плюралізм ідеологій і політичних поглядів, багатопартійність;
- наявність розвинутої соціальної структури; різноманіття соціальних ініціатив;
- розвинута громадянська політична культура і свідомість;
- регулювання дій людей безпосередньо самими ж людьми, передусім через норми моралі;
- свобода особистості, свобода слова і засобів масової інформації.

Актуальність теми доповіді визначається тим, що рівень діяльності молодіжних організацій в країні є показником розвинутої демократії та якості життя суспільства. Процес демократизації спричинив активізацію молоді, можливість самостійної інтерпретації соціального існування та вибір стилю життя, що найбільше підходить до сповідування їхніх цінностей. Молодь є соціальною групою, котра найшвидше пристосовується до інновацій та нездатна терпіти несправедливість. Від стану і розвитку молодіжних організацій певною мірою залежить і рівень розвитку усього суспільства. Саме тому молодіжний рух надзвичайно важливий для життєдіяльності держави. Він реалізує свою діяльність через організовані громадські, суспільно-політичні та інші структури. З появою численних молодіжних організацій зумовлене і зростання політичної активності.

Прагнення до демократії та незалежності мобілізувало молодь до акцій протесту. Це було продемонстровано молодими громадянами у 1991 р. під час "Революції на граніті". Кампанія широкомасштабних акцій ненасильницької громадянської непокорності, заздалегідь організована українською молоддю, переважно студентами. Протести тривали з 2 по 17 жовтня 1990 року в УРСР. Стрижнем протестних подій було студентське голодування на площі Жовтневої революції в Києві (нинішньому Майдані Незалежності). Протести завершилися підписанням постанови Верховної Ради УРСР, яка гарантувала виконання вимог учасників протесту. Також під час Помаранчевої революції у 2004 р. молодь та молодіжні громадські організації були основою протесту. Поштовхом для подій Помаранчевої революції стали масові фальсифікації під час президентських виборів, внаслідок яких переможцем було оголошено Віктора Януковича. Внаслідок масових протестів Верховний Суд України признав повторний другий тур виборів, у якому переміг Віктор Ющенко. Прийняті були також зміни до Конституції (Конституційна реформа 2004 року), які істотно обмежували повноваження президента. 21 листопада 2013 року у Києві розпочався так званий – Євромайдан, студентський протест проти відмови влади від

євроінтеграційного курсу України. А жорстоке побиття студентів-протестувальників вночі 30 листопада вивело на площі мільйони громадян України. Студентські протести переросли у тривалу боротьбу за право жити у демократичній державі, що ввійшла в історію як Революція гідності.

Отже, зважаючи на те, що молодь є однією з рушійних сил суспільних трансформацій в Україні, доцільно і важливо вивчати суть призначення молодіжних громадських організацій та їх роль у формуванні громадянського суспільства. Сьогодні проблематика вивчення молодіжних громадських організацій є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Варто виділити дослідження П. Германа, Г. Доманські, Е. Реверса, Дж. Лавілла, Ш. Фелдмана, Дж. Фішера. Серед українських учених проблематика молодіжних організацій найповніше проаналізована у М. Головатого, В. Головенько, Т. Голубоцької, О. Корнієвського, О. Корнієнко, В. Кравчук, В. Кулика, Ю. Поліщука, В. Онищук.

Міжнародний день молоді щорічно відзначають 12 серпня. У 1999 році Генеральна Асамблея ООН схвалила рекомендацію Всесвітньої конференції міністрів у справах молоді про оголошення 12 серпня Міжнародним днем молоді. Цей день дає можливість помічати і враховувати голоси, дії та ініціативи молодих людей в політичному, економічному і соціальному житті і процесах. Стаття 36 Конституції України визначає, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [18]. Відповідно до Закону України "Про молодіжні та дитячі громадські (організації)" молодіжні громадські організації – це об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів. Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності. Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 14-річного віку [23].

За допомогою організації молоді громадяни можуть повніше реалізувати свої потреби, інтереси та бажання, а також сформуватись і реалізуватись як особистості. Визначення терміна молодіжні громадські організації теж має певні розбіжності у працях різних учених. Зокрема, відомий український дослідник у сфері молодіжних організацій М. Головатий пропонує таке визначення цього терміна: молодіжна громадська організація – це об'єднання молодих людей, створене для задоволення власних потреб у спілкуванні з однодумцями, а також для успішної реалізації своїх інтересів в усіх сферах життєдіяльності [9, ст. 12-13]. Завдяки цим організаціям регулюються стосунки молоді з державою та створюються найсприятливіші умови для розвитку молодої людини. Відомі дослідники Корнієвський та Якушик дали інше визначення терміна молодіжна громадська організація, яке є доволі точним, проте переобтяжене філософським змістом. Отже, молодіжна громадська організація – це певні молодіжні суспільні сили, які: а) у тому чи іншому ступені усвідомлюють свою специфічність, особливість своїх власних інтересів і свого місця і ролі у суспільстві; б) здійснюють певну суспільно значущу діяльність, яка направлена на реалізацію їхніх інтересів; в) мають чіткі внутрішні структури [11, ст. 11].

Якщо казати про роль молодіжних громадських організацій у формуванні громадянського суспільства, то саме молодь, вільна від радянської спадщини, з критичним мисленням і з справедливими претензіями на провідне місце у суспільстві, може відкрито висловлювати своє незадоволення існуючим режимом чи державною політикою, будь-якими негативними явищами. Отже, цілком закономірною є поява молодіжних організацій, що ведуть, наприклад, боротьбу і з корупцією, і з зловживаннями посадових осіб тощо. Все це свідчить про активну громадянську позицію молоді. Від стану розвитку молодіжних організацій залежить і рівень розвитку усього суспільства. Громадянське суспільство є певною системою самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, які забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів чи колективів у всіх сферах їх життєдіяльності. Такими інститутами, зокрема, є і громадські організації. Саме тому молодіжний рух надзвичайно значимий для життєдіяльності держави. Досліджуючи діяльність молодіжних громадських організацій, необхідно підкреслити, що вітчизняні молодіжні громадські організації пройшли значний шлях у своєму розвитку. Нині ці організації нерідко стають майданчиками прояву соціальної активності молоді. Вони відіграють надзвичайно важливу роль у набутті молоддю самостійності, самовизначення, самоствердження, соціалізації. Завдяки тому, що молодіжні громадські організації створюють систему соціальних зв'язків і відносин, члени таких організацій засвоюють позитивний соціальний досвід, формують соціально значущі установки, розвивають уміння просоціальної поведінки. Це забезпечує успішність соціалізації молодої людини. Молодіжні громадські організації впливають на соціалізацію особистості прямо і опосередковано, а саме як на членів самої молодіжної громадської організації, так і на тих, з ким організація пов'язана або співпрацює. Це можуть бути навчальні заклади, дитячі та молодіжні організації чи інші партнери. На цьому акцентують багато вчених. Так, Ю. Поліщук зазначає, що "саме в процесі взаємодії з різними соціальними інститутами у особистості накопичуються від-повідні знання і досвід соціально схвалюваної поведінки" [15].

Розкриваючи характер функціонування молодіжних громадських організацій в Україні, варто звернути увагу на їх основні функції, які виокремлює М. Головатий: організаційну, виховну, комунікативну,

господарську. Крім названих, важливими є такі функції як опозиційна, захисна, кадрова. З усіх функцій чи не найважливішу роль для сприяння розвитку громадянського суспільства шляхом оприлюднення свого ставлення до державних рішень, висування нових ідей, розробки програм тощо, відіграє опозиційна функція [8, ст. 14].

Серед найбільших і найвідоміших молодіжних організацій – скаутський рух (Boy Scouts and Girl Scouts). Рух розпочався у 20 столітті як серія ігор і вправ, щоб допомогти чоловікам – насамперед солдатам – навчитися жити під відкритим небом у важких умовах. Програму розпочав під час англо-бурської війни в Південній Африці Роберт Баден-Пауелл, який пізніше адаптував свою програму до навчання хлопчиків. Бойскаути Америки були засновані в 1910 році; в Англії бойскаути були офіційно започатковані в 1907 році [21].

Європейський молодіжний форум ("European Youth Forum") – платформа молодіжних організацій Європи. Представляє 105 молодіжні організації, як національні молодіжні ради, так і міжнародні неурядові молодіжні організації. Вона спрямована на те, щоб надати молодим людям можливість активно брати участь у житті суспільства, щоб покращити власне життя, представляючи та відстоюючи свої потреби та інтереси та потреби своїх організацій [22].

Спілка Української Молоді (СУМ) – громадська організація, яка об'єднує українську молодь на добровільних засадах та виховує свідомих, чесних і працьовитих громадян, відданих українців-державників, що виробляють світогляд на національно-християнських традиціях та ідеалах, виплеканих українською нацією протягом століть. Спілка Української Молоді зародилася в 1925 році у Києві як підпільна організація, що ставила собі за мету звільнення української нації від завойовників та створення незалежної демократичної держави [16].

Молодіжна рада Ніжинської міської ОТГ – консультативно-дорадчий орган міської ради, на меті якого стоїть: розробка рекомендацій та пропозицій щодо реалізації міжгалузевої та міжсекторної молодіжної політики у Ніжинській міській об'єднаній територіальній громаді; координація роботи молодіжних організацій, органів молодіжного самоврядування навчальних закладів, що діють на території м. Ніжина, в напрямку вирішення актуальних проблем молоді міста; поширення серед молоді волонтерського руху, спрямованого на поліпшення соціального становища та життя молоді Ніжинської міської об'єднаної територіальної громади та інше [19].

Підсумовуючи, не можна не погодитись з твердженням В. Кравчук, яка зазначає, що розвиток суспільства значною мірою залежить від того, чи використовується такий дієвий фактор суспільно-політичного функціонування, як молодіжні громадські організації у процесі державотворення і побудови справжнього громадянського суспільства [12, ст. 156]. Із кожним роком стають все більш різноманітними напрями діяльності громадських організацій молоді, зростає їх кількість.

Переважає більшість молодіжних організацій діє на місцевому рівні, а тому вони можуть реально та безпосередньо впливати на органи влади задля подальшого розвитку. Орієнтуючись на цінності свободи і демократії надзвичайно важливим завданням є розбудовувати суспільно-політичні інституції в Україні, через які можна досягнути конституційної мети – формування громадянського суспільства і правової держави. Активна участь у цій діяльності молодіжних громадських організацій є запорукою досягнення визначеної мети.

Література

1. Анікін В. Державна етнополітика та формування громадянського суспільства / В. Анікін // Політичний менеджмент: наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський, 2004.
2. Базар І. М. Політична етнологія як наука: історія, теорія, методологія, праксеологія. – К., 1994.
3. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К., 2000.
4. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997.
5. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К., 1995.
6. Брегеда А. Ю. Політологія: Навч. метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К., 1999.
7. Головатий М. Ф. Молодіжний рух як об'єктивна передумова розробки і здійснення державної молодіжної політики в Україні / М. Головатий // Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія і генезис. – К.: Укр. НДІ проблем молоді. – 1993.
8. Головатий М.Ф. Молодіжний рух як суб'єкт особистісних і громадських перетворень. Курс лекцій. Київ: МАУП, 1999. 224ст.
9. Головатий М. Ф. Ставлення молоді до громадського життя / В. Головатий // Молодь України у дзеркалі соціології / заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. – К.: УІСД, 2001. – С. 125–133.
10. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку/за заг. ред. Ф. М. Рудич. – К. : Парламентське вид-во, 2006.
11. Корнієвський О. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / О. Корнієвський, В. Якушик. – К., 1997. – С. 31.
12. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 260 с.

13. Кравчук В. М. Молодіжні організації в громадянському суспільстві: питання вдосконалення правового регулювання. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. Збірник наукових статей. К.: Видавничий дім "КМ Академія", 2006. Т.53.С.25-29.

14. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015.

15. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2006. 42 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/468851/>

16. <https://cym.org/ua>

17. <https://kids.britannica.com/students/article/youth-organization/277861>

18. https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-36.htm

19. <https://nizhynrada.gov.ua/nmr/doradchi-organi/molodizhna-rada>

20. <https://www.bbc.com/ukrainian>

21. <https://www.scout.org>

22. <https://www.youthforum.org>

УДК 347.965.9

РЕФОРМУВАННЯ АДВОКАТУРИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Радченко О. О., студент 1 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. **Ларченко М. О.**, кафедра політології, права та філософії.

Київська Русь

Перші згадки про адвокатуру на українських землях згадують за часів Київської Русі, але сам інститут адвокатури не був розвинений. Роль захисників виконували їхні рідні або приятелі: "послухи", "видоки". В цей період в судочинстві праця захисника в судах мала скоріше характер товариської допомоги, моральної підтримки, а не правової допомоги.

Велике Князівство Литовське

Натомість професійна адвокатура сформувалася під час перебування українських земель у складі польсько-литовської держави. Особливу роль у цьому відіграли 3 Литовські статuti та Магдебурзьке право(право міст на самоврядування). У литовському статuti, були встановлені принципи судового захисту, але поняття "адвокат" цей документ ще не містив. До цього часу термін "адвокат" або "адвокатус", починає вживатися, проте він відноситься виключно до адміністративних урядовців. До того ж він закріпив і поняття адвокатської таємниці. В статuti було чітко зазначено, коли прокуратор намагався передати інформацію протилежній стороні він втрачає право на судову практику. Крім цього висувалися особливі умови для того, щоб стати адвокатом – це чоловіки, повнолітні, християни, розумово й фізично здорові, світського стану.

Період Гетьманщини та Російської імперії

Адвокатура в період Гетьманщини була вже визнаною як окремий стан, хоча вона не була об'єднана в професійну спілку. Як самостійний правовий інститут після судової реформи в Російській імперії в 60-х роках 19 століття. Правову регламентацію інститут адвокатури дістав за "Судовими статутами" від 20 листопада 1864 року.

Принципи організації та діяльності адвокатури в 1846-1917 рр.

- самостійність (відокремленість від держави);
- право обвинуваченого на захист;
- принцип самоврядування (створення Ради присяжних повірених);
- демократизму;
- територіальності (Присяжні повірені обирали місце проживання в одному з міст округу судової палати, до якої були приписані);
- змагальність судового процесу;
- рівність прав обвинувачення та захисту.

Адвокатура після розпаду Російської імперії

Револуційні події 1917 року не могли не позначитися на адвокатурі. Ставлення до адвокатури як "буржуазного інституту" відіграло негативну роль для її розвитку в післяреволюційний період. Здійснювати представництво в суді дозволялося кожному, хто мав громадянські права. Тобто адвокатура ставала зовсім вільною професією, як це було до судової реформи 1864 р. Такою непередбаченою, непередуманою "реформою" було завдано шкоди адвокатурі, правам людини, яку фактично не захищали професійно.

В Україні Центральна Рада, проводячи реформування судової системи, залишила присяжну адвокатуру без змін. З літературних джерел відомо, що київський присяжний повірений Ф. Крижанівський очолював трудову партію і перебував у складі Малої Ради, а В. Садовський перебував на посаді першого Генерального секретаря Центральної Ради.

14 лютого 1919 р. Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали УРСР при них було створено колегії *правозаступників*. Їх члени обиралися у повітах виконкомом з числа громадян, які відповідали умовам, що були встановлені для виборців, а в містах – міськими радами. Члени колегії правозаступників обов'язково залучалися як захисники обвинувачених у кримінальних справах, котрі розглядалися з участю шести народних засідателів.

Новий етап в історії адвокатури України пов'язаний із створенням в містах юридичних консультацій. У 1920 р. їх налічувалось 160, у яких працювало 365 правозаступників.

Період СРСР

29 жовтня 1924 р. Постановою ЦВК СРСР були затверджені Основи судоустрою СРСР і союзних республік, де зазначалось, що для надання юридичної допомоги населенню засновуються колегії правозаступників. Так у 1926 році Харківська губерньська колегія захисників звернулася з пропозицією до РНК проте, що б назву "колегія захисників" змінити на "адвокатура". 16 серпня 1939 року РНК СРСР затвердила Положення про адвокатуру СРСР. Ним були визначені завдання адвокатури, керівництво її діяльністю, структура та порядок прийому та виключення з колегії адвокатів, дисциплінарна відповідальність.

20 квітня 1978 р. було прийнято Конституцію УРСР, у якій передбачалося, що для надання юридичної допомоги громадянам і організаціям діють колегії адвокатів. Це, вочевидь, потребувало створення нового законодавства про адвокатуру, а тому наступні два роки точилися дискусії з приводу розширення професійних прав і обов'язків адвоката, гарантій його діяльності, дисциплінарної відповідальності.

Важливим етапом розвитку радянської адвокатури стало прийняття першого і єдиного в СРСР Закону "Про адвокатуру в СРСР" 30 листопада 1979 р., який визначав організацію і порядок діяльності адвокатури в СРСР.

Сучасна адвокатура

Після розпаду СРСР Україна як незалежна держава починає приймати нормативно-правові акти. Таким чином був прийнятий Закон України "Про адвокатуру". В якому описані основні принципи діяльності адвокатів, бо адвокатура в Україні – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом.

Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Устрій адвокатури в Україні

Національна асоціація адвокатів України

Національна асоціація адвокатів України є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

Національна асоціація адвокатів України діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені Законом. Національна асоціація адвокатів України утворюється з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована.

З моменту державної реєстрації Національної асоціації адвокатів України її членами стають всі особи, які мають свідоцтво про надання права на зайняття адвокатською діяльністю. Інші особи стають членами Національної асоціації адвокатів України з моменту складення присяги адвоката України.

Конференція адвокатів регіону

Вищим органом адвокатського самоврядування в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі є конференція адвокатів регіону, адреси робочого місця яких знаходиться на відповідній території. Конференція адвокатів регіону скликається радою адвокатів регіону не рідше одного разу на рік.

Рада адвокатів регіону

У період між конференціями адвокатів регіону функції адвокатського самоврядування у регіоні виконує рада адвокатів регіону. Рада адвокатів регіону підконтрольна і підзвітна конференції адвокатів регіону.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури утворюється з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє у складі *кваліфікаційної* та *дисциплінарної палат*. Кваліфікаційна палата утворюється у складі не більше дев'яти членів, дисциплінарна – не більше одинадцяти членів палати.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України.

До складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять тридцять членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України.

З'їзд адвокатів України

Вищим органом адвокатського самоврядування України є з'їзд адвокатів України. До складу з'їзду адвокатів України входять делегати, які обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносною більшістю голосів делегатів, які беруть участь у конференції. З'їзд адвокатів України скликається Радою адвокатів України не рідше одного разу на три роки.

Рада адвокатів України

У період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує Рада адвокатів України. Рада адвокатів України підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України. До складу Ради адвокатів України входять тридцять членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, та голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Ради адвокатів України обирається Радою адвокатів України зі складу членів Ради адвокатів України.

Строк повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів Ради адвокатів України становить п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою, заступником голови, секретарем або членом Ради адвокатів України більше ніж два строки підряд.

Література

1. Головань І. В. Бізнес-адвокатура в Україні. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2004. – 127 с.
2. Варфоломеева Т. В. Реформа адвокатури – запорука належного захисту прав і свобод людини // Вісник Академії адвокатури України: Науковий журнал. – 2011. – № 2.
3. Нікогосян Людмила Варданівна Реалізація світових стандартів адвокатури в українській практиці // Адвокатура: минуле та сучасність. Матеріали II Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та студентів. – Одеса, 2013. – 576 с.
4. Тертишник В. М. Правнича допомога та захист у кримінальному процесі: Підручник / За заг. ред. д.ю.н., академіка НАН України Ю. С. Шемшученко. Київ: Алерта, 2018. 480 с.
5. Історія світової та вітчизняної адвокатури : навч. посіб. / В. С. Макаручук. – 2-е вид., випр. і допов. – Львів : Львівська політехніка, 2018. – 308 с.
6. Наукова стаття адвоката Толмачової В.П. "Історія адвокатської діяльності".

УДК 94:2](32)

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЇ СТАРОДАВНІХ ЄГИПТЯН

Старовойт А. В., студентка 3 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Дудка Р. А.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті досліджуються питання релігії давніх єгиптян. Вивчається пантеон богів, ідеї про потойбічне життя, а також монотеїстична реформа Ехнатона.

Ключові слова: релігія, Єгипет, політеїзм, монотеїзм, Озіріс, Ехнатон, Амон.

Актуальність теми. Релігія відіграє головну роль у житті людини. Особливо це простежується у стародавніх народів. І першими серед них саме Геродот називає єгиптян, чиє життя було прив'язане вічності. У наш складний час варто переглянути особливості релігії давніх єгиптян, та зробити відповідні висновки для себе.

Мета дослідження вивчити релігійні уявлення стародавніх єгиптян, показати першу монотеїстичну реформу в країні та розкрити роль релігії в житті єгипетського суспільства.

Для реалізації цієї мети були поставлені такі **завдання:**

- ✓ ознайомитися з релігійними віруваннями стародавніх єгиптян;
- ✓ висвітлити погляди стародавніх єгиптян про існування єдиного Бога, Творця всього суцього;
- ✓ дослідити вірування про потойбічний світ.

Історіографія. За твердженням відомої англійського єгиптолога У. Боджа[2] у Стародавньому Єгипті налічувалося близько 5 тис. різних божеств. У кожній із 42 провінцій (номів) був свій головний бог, символічне ім'я якого носив даний ном. Існували, наприклад, Номи Зайця, Вовка, Двох Стріл.

Російський єгиптолог радянського періоду академік М. А. Коростовцев опублікував свого часу фундаментальну працю з релігії Стародавнього Єгипту [10], в якій він стверджує, що ідея потойбіччя народилася у єгиптян задовго до створення централізованої держави.

Окремий розділ "Солнцеклоннический переворот" присвятив фараону Егнатону і єгипетським богам у своєму нарисі історії фараонівського Єгипту видатний радянський єгиптолог Ю. Я. Перепьолкін. Він вбачав у молодому реформаторі тиранічні риси, досліджуючи вплив нового культу на посилення царської влади. Ю. Я. Перепьолкін доводив, що релігійна реформа призвела до обожествлення фараоном самого себе [20, с. 296].

Дослідниця М. Е. Матьє у своїй монографії "Искусство Древнего Египта" присвятила Амарнському періоду значну увагу. [14, с. 371].

Даній проблемі також присвячена стаття Р. А. Дудки "Релігійні вірування народів Стародавнього Сходу: спільне та відмінне". Загалом, ця тема широко досліджена радянськими та зарубіжними істориками.

Виклад основного матеріалу. Пантеон Стародавнього Єгипту включає в себе більше трьох тисяч богів. Найголовніших налічують близько двадцяти. Найважливішим богом традиційного єгипетського пантеону є Амон. Його ім'я в перекладі "потаємний" або "прихований". Переважно його зображали чоловіком зі шкірою золотого або блакитного кольору в ступоподібній короні зі страусиним пір'ям. Амон спочатку був богом грози і неба, але з часом набув функції невідомого і передвічного владики всесвіту. У руслі синкретизму він був ототожнений з древнім геліопольським сонячним богом Ра в образі бога Амон – Ра.

Найстарішим є Анубіс – бог смерті та покровитель медицини. Стародавні єгиптяни високо цінували Анубіса, тому що вважали, що він має величезну владу над їх фізичним і духовним "я", коли вони помирають. "Хранитель ваг": одна з його функцій, його завданням було визначення долі душ померлих. Як зображено в Книзі Мертвих, Анубіс зважував серце мертвого на вагах з пір'ям. Перо це брехня або правда. Якби шкала правосуддя була направлена до серця, мертва людина була би поглинута Амнат, жіночим демоном, який отримав назву "пожирач мертвих". А якби шкала правосуддя схилилася до пера, Анубіс привів би померлого до Осіріса, який допоміг би йому піднятися на небеса для гідного існування. Бог бальзамування і муміфікації Анубіс обіймав важливу роль у спостереженні за бальзамуванням і муміфікацією мертвих.

Апіс (Хапіс) – священний бик в міфології Стародавнього Єгипту, який мав власний храм в місті Мемфісі. Бик Апіс вважався присвяченим великому Осірісу або Птаху, а іноді виступав навіть в якості самостійного Бога, який шанувався в районі Мемфіса.

Богиня Бастет з головою кішки, скорочено її називають Баст. Найчастіше богиню зображували у вигляді силуету жінки, але з котячою головою. У такому вигляді її можна бачити на різних барельєфах. Богиня тримала в руках сistr – музичний інструмент. На деяких зображеннях у її ніг лежало четверо кошенят, таким чином, єгиптяни символізували родючість. У період Стародавнього царства цю богиню ототожнювали з Сехмет і Тефнут. Вони обидві мають голови котів, наприклад, друга вважалася нубійської кішкою. У період Нового царства, тобто в другій половині II тис. н.е. її стали ототожнювати з богинею Хатхор. У богині Баст було два втілення – добре і зле. Перше мало котячу голову, а друге – левову.

Бог Осіріс є царем загробного світу і суддею душ покійних. Він може заглянути в серце людини, і якщо вина людини велика, Осіріс засуджує його до смерті – за його наказом вирок виконують примари. [4, с. 27]

Біс (Бес, Бесу, Беза) – в давньоєгипетській міфології бог-карлик і веселун, блазень богів, покровитель домашнього вогнища, божество щастя і везіння, а також головний захисник бідних, старих і дітей. Чоловічий аналог богині котів Бастет.

Геб – бог землі в давньоєгипетській міфології, чоловік і брат богині неба Нут. Греки зіставляли Геба зі своїми титаном Кроном, батьком Зевса. У перекладі ім'я Геб означає "слабкий" або "кульгавий".

Землю-Геба та жіночу богиню неба Нут породили Шу та його дружина Тефнут, боги простору, розташованого між землею твердю та небом. Спочатку Геб і Нут становили одне ціле, але Шу роз'єднав їх. Геба він залишив у горизонтальному положенні внизу, а Нут підняв угору. Зігнувшись, та залишилася лежати на піднятих догори руках Шу, упираючись у Геба руками та ногами. Причиною роз'єднання була сварка між Гебом та Нут через те, що Нут щоранку поїдала своїх дітей – зірок. Щоправда, вечорами вона народжувала їх знову.

Головними дітьми Геба та Нут були дві подружні пари богів: Осіріс з Ісідою та Сет з Нафтидою. Ісіда (Ізіда) – богиня уособлення жіночності та материнства. Сестра і дружина Осіріса, Ісіда, подібно до нього, була дочкою богині неба Нут і бога землі Геба. Найвідоміший міф про Ісіду розповідає, як після зрадницького вбивства Осіріса заздрисним братом Сетом, вона після довгих мандрівок розшукала розкидані вбивцею шматки тіла чоловіка і з'єднала їх, створивши першу мумію. У Єгипті вважалося, що розлив Нілу – це сльози, які Ісіда проливає за загиблого чоловіка. Цей міф виділяє в Ісіді початок жіночої любові та вірності. Інші легенди виставляють на першому плані її мудрість і магічну силу. Завдяки цьому Ісіда прославилася як мати різноманітних знань, винахідниця ліків. Свої магічні навички вона передала і синові, Гору.

Гор, що відібрав у Сета викрадене ним панування над Єгиптом, пізніше шанувався як божественний покровитель царської влади. Внаслідок цього і матері Гора Ісіді стали поклонятися як "Матері фараонів". Вона часто зображалася з грудьми, що годує царів. Її традиційним головним убором став царський трон.

Найбільший храм Ісіді знаходився на острові Філе (біля Асуана), на півдні Єгипту. Цей острів вважався місцем поховання Осіріса. Завдяки своїй надзвичайній важливості поклоніння Ісіді поширилося з Єгипту по всьому стародавньому середземноморському світу. В епоху еллінізму з нею зіставляли Астарту фінікійську і грецьку Деметру. Потім вона почала шануватися в інших країнах і під своїм власним ім'ям. Ісіді мала чимало храмів в Елладі та Італії.

Мут – давньоєгипетська богиня, цариця неба, другий член фіванської тріади (Амон-Мут-Хонсу), богиня-мати і покровителька материнства. Мут вважалася матір'ю, дружиною та дочкою Амона, "матір'ю свого творця і дочкою свого сина" – вираз божественної споконвічності. Серед її імен також "богиня-мати", "цариця богинь", "володарка (цариця) неба", "матір богів".

Пта (Птах) – одне з найважливіших та найдавніших божеств Стародавнього Єгипту. У єгипетській міфології Пта був головним богом Мемфіса, який створив Місяць, Сонце та Землю. Свідчення про нього є від часу I-ї династії. Мабуть, він спочатку був лише місцевим мемфійським важливим божеством, вплив якого Єгиптом поширювався повільно протягом довгого часу.

Відповідно до єгипетської міфології його дружиною була люта богиня кохання, війни та помсти у вигляді левиці Сехмет. Разом із їхнім сином, богом первісного лотоса та рослинності Нефертумом вони становили головну божественну тріаду Мемфіса.

Сехмет або Сохмет ("могуча"), в єгипетській міфології богиня війни і палючого сонця, дочка Ра, дружина Птаха, мати бога рослинності Нефертума. Священна тварина Сехмет – левиця. Богиню зображували як жінку з головою левиці і шанували в усьому Єгипті. У міфі про те, як Ра покарав людський рід за гріхи, вона винищувала людей, допоки бог хитрості не зупинив її.

Тот, в єгипетській міфології бог місяця, мудрості, рахунку та письма, покровитель наук, переписувачів, священних книг, творець календаря. Дружиною Тота вважалася богиня істини та порядку Маат. Священими тваринами Тота були ібіс і павіан, тому бога часто зображували у вигляді людини з головою ібіса, іноді з папірусом і письмовим приладом в руках.

Близько 1380 р. до н.е. Стародавній Єгипті був насправді супердержавою тієї епохи. Прийшовши до влади, на шостому році свого правління, Аменхотеп IV зробив релігійний переворот: змінив своє ім'я на Ехнатон (складовою його частиною стало ім'я Атон) та проголосив Атона головним богом Єгипту і перевів свою резиденцію під новозбудоване місто Ахетатон.

Як фараон-реформатор він порушив стару традицію та намагався втілити ідею монотеїзму - віра в єдиного Бога. Хоча неможливо визначити, що саме вплинуло на світогляд цього молодого фараона (ймовірно цариця Тія). Російський єгиптолог Б.Тураєв наголошував: "Єгиптяни познайомилися з культурними семітами та єгейцями і дечого в них навчилися. Крім того в царській родині з'явилися іноземні царівни. Отже і зрозуміле намагання знайти універсальне божество, яке було б загальним для всіх народів. І ось, мабуть в Геліополі, духовенство якого дивилося з невдоволенням на явно перебільшену велич Амона, виникає вчення про те, що верховне божество – сонячний диск. Бог Атон ототожнений з давнім геліопольським Ра, але зовсім незалежний від старих теологічних та теоретичних місцевих уявлень. Як сонячному диску йому повинні однаково поклонятися по всій землі, але не тільки як диску, а й як верховному діючому через сонце божеству". [21, с. 301.]

Релігія Ехнатона стає певною мірою реакцією на жорсткий формалізм і деспотизм Амона і Атон, єдиний творець світу, здобуває загальнолюдських рис і сповідує загальнолюдські цінності.

Унікальністю нової релігії є і сама давня резиденція фараона, столиця єгипетської наддержави Ахетатон, яка була зведена на честь нового бога. Ніхто з давніх богів не зазнав такої честі, по суті нове місто стало центром нового типу, нової держави, яка мала теократичний характер. Можна виділити основні підвалини нової релігії: універсальність і всезагальність – єдиний істинний бог не лише для єгиптян а й для всіх народів держави та світу; віра в абстрактного і живого бога; віра в бога любові і життя, що опікується своїми творіннями та надає їм наснаги; природність і реалізм, відхід від сталих традиційних формальних форм в мистецтві.

Така універсальність і особливість, дозволяє згрупувати навколо культу всіх підданих в єгипетській державі, не основну, укріплюючи владу фараона. Та фараон був невдалим політиком і витрачав заощадження кількох потужних поколінь вісімнадцятої династії, підірвав могутність держави.

Вивчаючи текст гімнів Атона, стає зрозуміло, що єгиптяни мають уяву щодо абстрактного живого бога, і не поклонялися ідолу, матеріальному об'єкту, як виглядає сонце на думку деяких дослідників: "Ти сяєш на небі, о вічно живий Атон, ти даруєш життя. Ти зійшов на Східному схилі неба і всю землю наповнив своєю красою. Ти прекрасний, великий, світлозарий ..." [3, с.221]

Любов і життя, а також справжнє відображення реальності стають основою релігії та мистецтва єгипетської культури часів так званого "періоду Амарни".

Хоч релігія Ехнатона безперечно носила прогресивний характер, вона була передчасною. Спроба введення монотеїстичного культу виявилась не вдалою і не мала успіху в Єгипті, оскільки не набула

підтримки серед населення і залишилась принадою еліти серед оточення фараону. На даний період науковцями ведеться жвава дискусія на рахунок того чи був іудаїзм, який виник значно пізніше, прямим продовженням атонічних ідей. Проте безспірним лишається той факт, що багато ідей "єгипетського монотеїзму" акумулювалися в релігії давніх євреїв, знайшла в іудаїзмі свій подальший розвиток, і проявилися в християнстві у своїй найвищій формі.

Єгиптяни вірили у потайбічне життя, і взагалі, вони жили для вічності.

Померла людина вважалася сплячою і тому потребувала їжі, домашнього начиння. Звідси виникає ідея збереження тіла і мистецтво муміфікації. Для найбільш впливових осіб споруджуються грандіозні гробниці – піраміди. Найвідомішою серед них є піраміда фараона IV династії Хеопса. В цих культових спорудах вражають не лише розміри, а й якість роботи. Настінні розписи високого художнього рівня реалістично зображували земне буття померлого, який потребував уваги до себе і після смерті.

Хат – тіло померлого, яке необхідно не тільки зберегти, а й зробити стійким до розкладу – забальзамувати, перетворивши на мумію. Єгиптяни вірили, що в потойбіччі тіло оживе після довгої подорожі душі, тому мумію потрібно забезпечити одягом, їжею. Після церемонії поховання перед гробницею влаштовували похоронний бенкет, а надалі здійснювали підношення і заклинання богам, щоб воскреслому не потрібно було турбуватися про себе самому. На випадок втрати тіла у похованні залишали статую чи інше зображення мерця, яке слугуватиме вмістилищем душі. Ідеограмою Хат була мертва риба.

Ба ("душа", "життєва сила") – свідомість людини, особистість, психіка, душа; те, що дає індивідуальність. Ка ("двійник") – це життєва енергія (здатність здійснювати дії, здоров'я, благополуччя), яку створив бог Хнум; те, що відрізняє живе від мертвого. Іде з тіла Ка і тіло стає мертвим. Однак, вийшовши з тіла, Ка його не покидає, але залишається поруч. Тому тіла і муміфікувалися, щоб підтримувати існування Ка. Ху (пишуть "Сяйво") – та складова, яка після смерті продовжує існування в потойбічному світі. Після смерті вона звільняється шляхом спеціального ритуалу відкриття вуст.

Іб (Аб) – серце як вмістилище думок і емоцій. Серце з'являється в момент зачаття з однієї краплі крові з серця матері і протягом життя "відзначає" слідування людини шляху Маат – справедливості. Анубіс після смерті його зважає на терезах Маат і серце свідчить або на користь небіжчика, або проти його, якщо проти, то серце з'їдає чудовисько Амаат і вічне життя людини неможливе.

Рен ("ім'я") – в уявленні давніх єгиптян ім'я займало дуже важливе місце в житті людини, оскільки вони вірили, що воно в подальшому визначає долю людини. Тому імена часто давалися на честь богів, схилиючи їх до прояву милості по відношенню до носія імені. У деяких випадках ім'я замінює людину, а вплив на ім'я – це вплив на людину. Поки існує ім'я – людину пам'ятають. Зникає ім'я з пам'яті нащадків, людина занурюється в забуття і вічного життя йому не буде. Тому фараони періодично знищували імена своїх ворогів на пам'ятках та гробницях.

Хека – буквально означає "посилення діяльності Ка". Єгиптяни вважали, що збільшення сили душі – це принцип, на якому працює магія. Але, мабуть, не тільки магія як диво, а й наукове знання, і мистецтво. Вважалось, що сильним Хека володіли жерці, маги, вчені (медики, астрономи, архітектори і т.д.). Слово "Хека" також має на увазі під собою велику силу і вплив, яке практикуючи може надати на Ка богів, тобто на світ взагалі. У найсивішу давнину Хека концентрувалася десь в тілі, в якомусь органі. І якщо його вирізати у ворога і з'їсти, то власний Хека виросте. Потім магічні здібності персоніфікував бог Хека.

Шу ("тінь") – натуральна тінь людини. Вона завжди при ньому, отже, має важливе значення. У гробницях фараонів іноді навіть були спеціальні ящики для тіні. Вважалось, що людина не померла остаточно, поки існують його індивідуальність – Ба, дух – Ху, тінь – Шу і магія – Хеку.

Подорож душі людини, зібраної з різних частин, після смерті до нового життя забезпечувала Книга Мертвих – збірка молитов і заклинань, які душа повинна вимовляти, щоб оминати злих демонів і здобути захист добрих. Найдавніші екземпляри цього твору йдуть від епохи Середнього царства, більше їх використовували в період Нового царства. Зміст різних копій відрізняється один від одного, кожна глава мала призначення для окремого випадку подорожі. Книга Мертвих клалася до могили, заможні єгиптяни могли мати кілька попередньо замовлених копій, бідніші користувалися тільки найважливішими уривками.

Потойбічний світ стародавнього Єгипта – Дуат. Також він був місцем ув'язнення богів. Саме через Дуат робить свій шлях вогненний човен Ра вночі. Тут знаходиться палац Осіріса, а також так звані рай і пекло в ув'язненні стародавніх єгиптян. Це місце проживання демонів і Хаосу, а також Маат і богів. Палац Осіріса – велика, монументальна будова з чорного каменю. У його Тронному залі стоїть трон Осіріса, а перед ним ваги, на які кладуть серце померлої людини. Саме в цьому місці твориться суд над покійними, тут будинок Амаат-пожирательниці і Анубіса.

Використовуючи Книгу Мертвих, душа опиняється в Залі Двох Правд. На троні сидів бог Осіріс і чотири духи: Амсет, Хапі, Дуамутеф і Кебхсенуф. Душа стверджує, що не скоїла 42-х гріхів. Гор іноді використовує ваги для зважування людини за допомогою Анубіса і Тота, а символ правди розміщується на іншій чаші. Якщо те, що каже душа, є правдою, то вона забирає серце собі і здобуває тіло для нового

життя. Єгиптяни мали різні уявлення про те, що сталося з душами грішників. Душа не отримувала тіло, її споживало чудовисько Амаат, або самі судді.

Виправдана воскресла людина вирушала до країни Поля Іалу, життя в якій нагадувало земне, але було в рази кращим і безпроблемним.

Отже, ми можемо зробити наступні **висновки**:

1. у Єгипті не було державної релігії у сучасному розумінні, як і не було єдиної церковної організації. Хоча в кожного бога були свої верховні жерці, але вони не були об'єднані та існувало постійне суперництво між жрецькими угрупованнями за вплив. У зв'язку з цим немає обов'язкових для всієї країни релігійних догматів, не спостерігалася уніфікація релігійних поглядів.

2. Релігія єгиптян являє собою поєднання часто суперечливих, а часом і взаємовиключних вірувань, що виникли в різні часи та в різних частинах країни. Самі єгиптяни відчували ці протиріччя, жерці великих релігійних центрів, таких, як Геліополь, Гермополь, Мемфіс, Фіви прагнули впорядкувати хаотичне нагромадження релігійних вірувань, але психологічно було неможливо відмовитися від стародавніх релігійних поглядів, навіть за їх суперечності новим релігійним концепціям.

3. Релігія не могла залишатися незмінною протягом тривалого часу. Єгипетський пантеон у різні епохи очолювали різні божества, відповідно занепадали одні святилища і споруджувалися інші. Бачив Єгипет у середині II тис. до н. е. спробу вести єдинобожжя (знаменита реформа Ехнатона – Аменхотепа IV), але вона була невдалою.

4. Завоювання Єгипту іншими народами не змінювало основу богошанування. Після того як Єгипет у IV столітті до н. е. став частиною імперії Александра Македонського, а I в. до н.е. був завойований римлянами, богам завойовників та місцевим божествам довелося уживатися разом, нерідко передаючи свої функції одне одному.

5. Теорія про вічність душі і суд Осіріса дозволяла дотримуватися порядку в суспільстві, запобігала пограбуванню гробниці.

Загалом ця тема невичерпна та потребує подальшого дослідження.

Використані джерела

1. Бодж У. Путешествие души в царство мертвых. Египетская Книга мертвых / Пер. с англ. Москва, 1995.
2. Вигасин А. А. Хрестоматия по истории Древнего Востока. – М., 1997.
3. Гимн богу Атону / пер. М. А. Коростовцева. – Поэзия и проза древнего Востока. Библиотека всемирной литературы. – М., 1973. – С. 68.
4. Древнеегипетская книга мертвых. Слово устремленного к Свету. – 326 с.
5. Египетская "Книга мертвых" // Наука и религия. 1990. № 1 – 12.
6. Сказки и повести Древнего Египта. / Перев. И. Лившица. – Л., 1979.
7. Хрестоматія з історії Стародавнього світу \ Укл. Р. А. Дудка, О. О. Лейберов, І. С. Кедун. Ніжин, 2003.
8. Хрестоматия по истории Древнего Востока. / Под ред. В. Струве М., 1963. – С. 63–76.
9. Хрестоматия по истории Древнего Востока. / Под ред. М. Коростовцева. – М., 1980. – С. 39-56.

Література

1. Бодж У. Египетская религия. Египетская магия / Пер. с англ. Москва, 1996.
2. Бодж У. Легенды о египетских богах / Пер. с англ. Москва, 1997.
3. Ванденберг Ф. Нефертити – царица Египта: пер.с нем. М.Зимы. – Харьков: Книжный Клуб, 2006. – 336 с.
4. Васильев Л. История Востока. М., 1973. – 152 с.
5. Вейгал А. Эхнатон. Фараон – вероотступник: Пер. Федоров С.В.- М.: Центрполиграф, 2004. – 254 с.
6. Дудка Р. А. Релігійні вірування народів Стародавнього Сходу: спільне та відмінне. // Часопис історико-юридичного факультету. Вип. 2. – Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2008. – С.86-98.
7. Зубов А. Зубова О. Религия Древнего Египта. Ч 1. Земля и боги. – Москва, 2016. – 416 с.
8. Історія стародавньої культури. – К., 1990.
9. Калінін Ю. А. Релігієзнавство. – К., 2000.
10. Коростовцев М. А. Религия Древнего Египта. Москва, 1968.
11. Косидовский З. Когда солнце было богом / Пер. с пол. Москва, 1991.
12. Лубський В.І. Історія релігій. – К: Центр учбової літератури, 2009. – 776 с.
13. Масперо Г. Египет. Москва, 1915.
14. Матье М. Э. Искусство Древнего Египта. Москва, 2010. 651 с.
15. Морэ А. Во времена фараонов / Пер. с фр. Москва, 1998.
16. Морэ А. Цари и боги Египта / Пер. с фр. Москва, 1998.
17. Панцърь А. М. Египетские корни современного монотеизма // Теоретические и методологические проблемы современных наук: материалы V Международной научно-практической заочной конференции (Новосибирск, 31 июля 2012 г). – Новосибирск: Изд-во "Сибпринт", 2012. – С. 23-26.
18. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен – Хотпа IV. Ч.1.Книги 1 – 2. – М.: Наука, 1967. – 296 с.
19. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен – Хотпа IV. Ч.1.Книги 3 – 4. – М.: Наука, 1967. – 295 с.
20. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен – Хотпа IV Ч. 2. – М.: Наука, 1984. – 288 с.
21. Тураев Б. А. История древнего Востока. – Мн.: Харвест, 2002. – 752 с.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ПЕРЕКЛАД, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.112.2(436)

ОБРАЗ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ У РОМАНІ ФРАНЦА КАФКИ "ЗАМОК"

Бондаренко І. Р., студентка 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра літератури, слов'янської філології, компаративістики та перекладу.

У статті здійснено аналіз роману Франца Кафки "Замок", зокрема образу головного героя – К. Цей твір тут розглядається як поєднання модернізму та екзистенціалізму, як дещо метафоричне, ба навіть фантастичне водночас. Специфіка роману зумовлює неординарність головного героя. Він не має імені, нам невідоме його минуле, походження, але К. має мету, яку прагне досягти. Його шлях до Замку становить основу сюжету і пробуджує інтерес до вивчення роману.

Ключові слова: роман "Замок", Франц Кафка, новела "Перевтілення", Грегор Замза, головний герой, Замок, образ, шлях, мета, призначення, істина, кохання, існування, модернізм.

Актуальність дослідження: актуальність дослідження зумовлена специфікою образотворення у романах Ф. Кафки. Творчість митця викликає багато дискусій, а дослідити кожен твір усебічно майже неможливо. Отже, наше дослідження є актуальним.

Об'єкт дослідження: роман Франца Кафки "Замок".

Предмет дослідження: особливості образу головного героя у романі "Замок".

Мета дослідження: метою статті є аналіз образу К., засобів його створення та ролі у втіленні ідеї твору.

Для досягнення цієї мети ми поставили перед собою таке **завдання**:

- проаналізувати образ головного героя роману "Замок";
- порівняти його з образом Грегора Замзи із новели "Перевтілення"

Методи дослідження: історико-функціональний, описовий, герменевтичний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Франц Кафка належить до тих письменників, творчість яких досить складно зрозуміти і розкрити. Це пояснюється насамперед тим, що його прижиттєва і посмертна доля своєю неординарністю нітрохи не поступається його творам. Хтось бачить в ньому юдейського віровчителя, а хтось – пророка екзистенціаліста, хтось – авангардиста, а хтось – консерватора, хтось шукає ключ до його таємниць в психоаналізі, а хтось – в аналізі семіотичному або структуральному. Але реальний Кафка завжди ніби вислизає з меж чіткого світовідчуття [2, с. 103].

Кафка був дійсно непересічним письменником. Він став однією з найвидатніших постатей у європейській літературі ХХ століття. Уявити без його творчості цей період просто неможливо. Проте мало статися так, що ніхто і не дізнався б ні про нього, ні, тим більше, про його творчість. У своєму заповіті чоловік визначив долю свого творіння, щоденників та листів: вони повинні були віддатися вогню. На щастя, товариш письменника Макс Брод насмілювався не виконати цю умову заповіту. І таким чином до сучасного читача дійшло майже все, що було створено ним.

Зрілі роки митця припали на період становлення мистецтва експресіонізму – яскравого, галасливого, протестуючого. Як і експресіоністи, Кафка в своїй творчості руйнував традиційні художні уявлення і структури. Але його творчість не можна віднести до певного літературного напрямку, швидше він стикається з літературою абсурду, але теж лише "зовні". Про Франца Кафку можна говорити, як про письменника відчуження. Ця риса, що була властива літературі ХХ ст., повною мірою проявилася у творчості геніального письменника. Відчуження і самотність стали філософією життя автора. Це можна пояснити, проаналізувавши певні біографічні факти. Відносини письменника з батьком були складними. Батько погано розумів сина, а Франц вважав, що не виправдав сподівання свого батька, для якого основним було збагачення та накопичення капіталу. По суті письменник почувався самотнім і цю самотність він відчував протягом всього життя.

Варто наголосити, що митець створив ірреальний фантастичний світ, у якому особливо яскраво видно безглуздість одноманітного і сірого життя. У його творах проявляється протест проти обставин життя самотнього письменника, що страждає. "Скляна стіна", що відгороджувала письменника від друзів, і самотність створили особливу філософію його життя, що стала філософією творчості. Вторгнення фантастики в його твори не супроводжується цікавими і барвистими поворотами сюжету, більш того, вона приймається буденно, не дивуючи читача.

Твори письменника розглядають, як певний "код" людських відносин, як своєрідну модель життя, дійсну для всіх форм і видів соціального буття, а самого письменника – як співця відчуження, міфотворця,

який назавжди закріпив у витворах своєї уяви вічні риси нашого світу. Це світ дисгармонії людського існування. За словами А. Карельського "витоки цієї дисгармонії письменник вбачає в розрізненості людей, неможливості для них перемогти взаємне відчуження, що виявляється сильнішим за все – родинні зв'язки, кохання, дружбу" [3].

У своїх відомомих романах "Замок" (1922), "Процес" (1915) і розповідях в формі гротеску та притчі автор показав трагічне безсилля людини в її зіткненні з абсурдністю сучасного світу. Кафка з приголомшливою силою показав нездатність людей до взаємних контактів, безсилля особи перед складними, недоступними людському розуму механізмами влади, показав марні зусилля, які люди-пішаки прикладали для того, щоб уберегти себе від тиску на них чужих, інколи ворожих їм сил. Дослідник Матран Лі зазначає: "аналіз "межових ситуацій" (ситуації страху, відчаю, туги і т. д.) зближує Кафку з екзистенціалістами. Сюжет і герої мають у нього універсальне значення, герой моделює людство в цілому, а в термінах сюжетних подій описується і пояснюється світ" [4].

У творах Франца Кафки не існує зв'язку між людиною та світом. Світ ворожий людині, в ньому панує зло і влада його безмежна. Всепроникна сила роз'єднує людей, вона витравляє в людині почуття співпереживання, любові до ближнього і саме бажання допомоги йому, піти назустріч. Людина у світі Кафки – істота страждаюча, вона не захищена, слабка, безсила. Зло у вигляді долі, фатуму всюди чатує на неї. Підтверджує свої думки письменник не стільки психологією персонажів, бо характери його героїв психологічно бідні, скільки самою ситуацією, становищем, у яке вони потрапляють.

Письменника вважають родоначальником літератури абсурду і чи не першим екзистенціалістом у світовій літературі. Відштовхуючись від філософії Фрідріха Ніцше, Франц Кафка надзвичайно трагічно і песимістично оцінював людину: як жертву долі, що приречена на самотність, страждання та муки. Він перш за все відмовився від раціонального пізнання світу і вважав, що лише інтуїтивне сприйняття правильно.

Особливість стилю автора полягає в тому, що він, зберігши всю традиційну структуру мовного повідомлення, його граматико-синтаксичну зв'язність і логічність, зв'язність мовної форми, втілює в цій структурі, волаючи нелогічність, незв'язність, абсурдність змісту. Специфічно кафкіанський ефект – все ясно, але нічого не зрозуміло. Але при вдумливому читанні, усвідомивши і прийнявши правила його гри, читач може переконатися, що Кафка розповів багато важливого про свій час. Починаючи з того, що він абсурд назвав абсурдом і не побоявся втілити його.

У 1922 році Франц Кафка створив роман "Замок", який з упевненістю можна назвати одним із найвагоміших та найзагадковіших філософських романів ХХ століття.

У цьому творі Франц Кафка творить неначе загальну модель людського існування і суспільства. Ставлячи на меті зобразити екзистенцію "маленької людини" в умовах панування бездушної бюрократичної машини, а такі умови він вважає вічними.

Сюжет роману починається приїздом у Село одного чоловіка, який назвався К. Відсутність імені головного героя, на думку багатьох дослідників, є символічною, адже втілює збірний образ людей, що перебувають у внутрішніх пошуках сенсу свого існування. Потім він потрапляє до готелю, який належить Замку, але тут йому не дуже раді. Чоловік вигадує історію про те, що він землемір, якого покликали із Замку. Син власника готелю телефонує в Замок, щоб там підтвердили слова К. І коли це сталося, то навіть сам К. був здивований. К. потрапляє в Село і прагне дістатися Замку, але так до кінця не розуміє його сутності. Це не просто бюрократична машина, позбавлена логіки, приречена на те, щоби не мати кінцевого результату. Вона жорстко перемелює людські душі, призводить до морального і фізичного знищення особистостей. Усі хочуть стати гвинтиком Системи, і нема жодного персонажа, який би протистояв їй. Навіть якщо хтось і йде всупереч Системі, то робить це радше через нерозуміння і в силу свого характеру, а не свідомо. К. запросили працювати землеміром, але він жодного дня не присвятив цьому заняттю. Натомість на трьох сотнях сторінок незавершеного тексту він долає перепони, які виникають із порожнечі, й, здається, цей процес нескінченний.

Кохання за таких обставин народжується вже мертвим, і стосунки між чоловіком і жінкою можуть бути лише на рівні коханців. К. здається, що він закохався у Фріду, а Фріда – у нього, але це ілюзія. З ким би Фріда не була – з К. чи Єремією, його помічником, – але всі розуміють, що вона залишається коханкою Клама, чиновника із Замку. І коли Пепі намагається замінити К. Фріду, в яку він залишається закоханим, повторення пройденого вже неможливе.

Мешканці Села живуть за правилами Замку, хоча, мабуть, ніхто достеменно не знає, в чому вони полягають. К. ще складніше зрозуміти ситуацію, хоча, за висловом господині шинку, він сприймає все швидше, ніж інші. До К. тягнуться люди, які розповідають йому свої найсокровенніші таємниці, але це не допомагає їм у спілкуванні з ним. К. залишається чужим для них, скільки б він тут не перебував. Якщо мешканцям Села мало життя, щоби досягнути чогось суттєвого в Замку, то що тоді казати про К.?

Надзвичайно схожим за змістом та авторським задумом є ще один твір Кафки – новела "Перевтілення", написана у 1912 році, тобто на 10 років раніше. Головний герой – Грегор Замза – перетворюється на комаху і опиняється у ворожому до себе оточенні. (Прізвище Замза є криптограмою до прізвища Кафка, як і К. – його перша літера. Отже, можна робити висновок, що герої обох цих творів

– це і є сам Кафка. І якщо у ранній своїй творчості письменник дає героям повні імена та прізвища, то у романі "Замок", який був однією з останніх робіт митця, головний герой названий лише однією літерою. Це, на нашу думку, сприяє максимальному абстрагуванню він усіх зайвих деталей, допомагає читачеві сконцентрувати увагу на внутрішньому світі К., його думках, діях, шляху, спробах досягти мети. Кафка ніби натякає, що кожен з нас може бути К., адже ми постійно прагнемо віднайти своє призначення, збагнути сенс нашого існування, пізнати істину). Чоловік "втрачає" родину, роботу, звичне життя. Він, як і К., відчуває себе чужим, усвідомлює свою безпомічність і зрештою навіть мізерність. Тому ми можемо сказати, що, як і герой "Замку", Грегор Замза втілює літературний тип *маленької людини*. Його намагання змінити ситуацію, достукатися до найрідніших зазнають краху, чоловік помирає, змирившись зі своїм становищем і прийнявши його. "Що ж тепер?" – спитав сам себе Грегор і озирнувся в темряві. Скоро він виявив, що вже взагалі не може й поворухнутися. Це не здивувало Грегора, швидше здалося неприродним, що його досі могли носити такі тоненькі лапки. А втім, він почував себе порівняно добре, Хоч усе тіло боліло йому, але здавалося, що біль поволі слабшав, тож, певно, скоро мав і зовсім минутися. Гниле яблуко на спині і запалена рана навколо нього, геть заліплена пилюкою, уже майже не дошкуляли йому. Про свою сім'ю він згадував зворушено й любовно. Він тепер був ще більше, ніж сестра, переконаний, що мусить зникнути. Так він лежав, аж поки дзигарі на вежі пробіли третю годину ранку, і думки його були чисті й лагідні. Він дожив ще до тієї хвилини, коли за вікном почало світати. А тоді голова його похилилась до самої підлоги, і він востаннє легенько зітхнув" [6].

Саме у цьому і полягає ключова відмінність цих двох героїв, а загалом і еволюція самого Франца Кафки. Його герой кардинально змінюється: він більше не віддає своє життя і особисту долю в руки фатуму, активно проявляє свою позицію, хоча певні його дії не можна оцінити однозначно як позитивні, попри це він не зраджує собі, намагається не йти проти своєї справжньої суті. Хоча роман не був завершений, із слів близького друга Франца Кафки Макса Брода ми дізнаємося, що головний герой твору не втрачав надію дістатися замку, він продовжував свій шлях і помер від знесилення і виснаження, але не здався і не опустив рук. Після його смерті із Замку надійшов лист протє, що К. дозволяють потрапити в Замок, жити і працювати в Селі. На думку багатьох літературознавців та дослідників творчості Франца Кафки, такий фінал можна назвати оптимістичним, хоча не всі з цим згодні, адже називають його іронічним фарсом і навіть знуцанням долі.

Головного героя також можна розглядати з точки зору борця проти тогочасної бюрократичної влади, яка не чує свій народ, поводитьсь зверхньо, нахабно, нелюдяно. Це також відображає і позицію самого Кафки. Як новела "Перевтілення", так і роман "Замок" написані досить "сухим" текстом, що є характерним для манери автора.

Надзвичайно важко зосередити увагу лише на одному аспекті під час вивчення творів Франца Кафки, зокрема роману "Замок". Це пояснюється тим, що для них характерна поліфункціональність. Тут порушується і проблема стосунків людини з Богом: вона може до нього прагнути, але пізнати Його неможливо, і важливим є саме шлях до Нього, який людина проходить за життя. Герої Кафки – це самотні, замкнені у собі люди, яких не розуміє світ і не хоче приймати. Це породжує у них страх, тривогу, відчай, внутрішні терзання. Але, варто зазначити, що вони є саме такими не просто так. Адже таким був і сам Кафка: інтроверт, людина надзвичайно талановита, але її здібності не були оцінені справедливо. Франц Кафка не отримав визнання, на яке заслуговував, більш того письменникові доводилося постійно боротися з хворобою, яка виснажувала не лише тіло, але й дух. Тому небезпідставно ми хочемо зазначити, що персонажів Кафки можна назвати автобіографічними.

Образ К. – особливий. Письменник майстерно його вибудовує, неначе художник, який із сукупності окремих мазків створює цілісні шедевальні картини. Вагоме місце серед засобів творення персонажа займає його біографія, а якщо говорити більш точно, то її відсутність. З твору ми не дізнаємося ні походження К., ні історію його минулого життя, ні попереднього місця проживання героя. На нашу думку, Франц Кафка за допомогою цього хоче зосередити увагу читача саме на шляху К. до Замку, його стосунках з мешканцями Села, Фрідою. Цей прийом додає більшої абстрактності та метафоричності образу. Також звернімо увагу на ставлення інших героїв до К. та на їхню оцінку персонажа. Жителі Села поставилися до К. дуже неприязно, навіть зверхньо, хотіли вигнати його на вулицю вночі. "– Ви поводите себе як волоцюга! – закричав він. – Я вимагаю поваги до графських служб! Вас розбудили, аби поставити до відома, що ви негайно повинні покинути графські володіння" [5]. Але не всі мешканці виявляли свою неприхильність. Посланець Варнава, його сестри Ольга та Амалія добре ставилися до К.: дали йому прихисток, допомагали з його проханнями, намагалися підтримати. К. мав стосунки із Фрідою, але вони не тривали довго. Однією з причин цього було те, що головний герой використовував дівчину, аби наблизитися до Кламма – чиновника із Замку – та поговорити з ним. Пепі, яка замінила Фріду в буфеті, також була прихильна до К., багато з ним говорила та розповідала те, що герой просив. Отже, ми не можемо сказати, що інші персонажі роману виявляли себе по відношенню до К. однаково, навпаки, зазначимо, що кожен по-своєму сприймав героя та відповідно до нього ставився.

Особливе місце у творі займає опис природи, будинків Села та їх інтер'єру. Майже завжди там зима, сніг, холод – атмосфера, яка налаштовує не на дуже позитивний лад. "– Зима в нас довга, дуже

довга і нудна. Але на це ми там, унизу, не скаржимося, від зими ми надійно захищені. Потім настають весна й літо, вони також тривають якийсь час, але у спогадах весна й літо здаються такими короткими, ніби вони продовжуються лише два дні, і навіть у ці дні, навіть у найкращу погоду, все одно часом іде сніг" [5]. Помешкання зображені брудними, темними, занедбаними, особливо готель, де працює Фріда, і який часто змальовує Кафка, щоб продемонструвати нам аналогію до способу життя чиновників замку та їхніх помічників, він був увесь "в пивних калюжах та недоїдках на підлозі" [5]. Величним і гарним постає лише Замок, який, на жаль, є недосяжним для К.. Атмосфера роману безпосередньо впливає на героя та частково формує його.

Франц Кафка у своїх творах руйнує людину зсередини. Він не дає їй вийти на простори буття. Автор фактично ставить хрест на кожному, хто потрапляє під його перо. Приреченість – ось, мабуть, основний мотив творчості письменника [1].

Зображуючи конфлікт особистості зі світом, письменник зосереджується не на соціальному чи психологічному аналізі, а насамперед на дослідженні універсальних законів світового буття. При цьому всеохоплююче, загальнозначуще Кафка сполучає з найдрібнішим, приватним і передусім – зі своєю внутрішньою біографією, у якій важливу роль відігравали конфлікт з батьком, проблема шлюбу та суперечливе ставлення до власної творчості.

І саме тому художній світ Ф. Кафки характеризується поєднанням фантастичного й буденного, трагічного та іронічного, натуралістичних деталей і складної затемненої символіки.

Література

1. Власюк А. Химерний модернізм поза простором і часом. Франц Кафка "Замок". Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/hymernyy-modernizm-pozza-prostorom-i-chasom-franc-kafka-zamok/>
2. Давид До. Франц Кафка. – Харків, 1998. 290 с.
3. Карельський А. Лекція про творчість Франца Кафки.// Іноземна література. 1995. №8.
4. Матран Лі. Чи актуальний Кафка?// Питання філософії. 1975. №9
5. Франц Кафка. Замок. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3264>
6. Франц Кафка. Перевтілення. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=86>

УДК 070.11(051)

САЙТ ТА ДРУКОВАНА ВЕРСІЯ ЖУРНАЛУ "РАДУГА": ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Воронуха О. С., студент 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Літературно-художні видання посідають одне з найважливіших місць на пресовому ринку в Україні. Такі види друкованої та електронної продукції мають не лише суто пізнавальний чи навчальний характер, а й об'єднуючий, тобто здатні формувати культурну на національну ідею.

Журнали літературно-художнього спрямування в наш час можна отримати не лише за передплатою. Вони у чималій кількості доступні у різних бібліотеках країни, а також, безперечно, у мережі Інтернет. Звідси полягає питання: на скільки якісними є електронні версії видань; чи відповідає зміст електронного видання друкованому. Зазвичай, у безкоштовному доступі в мережі є неповні випуски. Це маркетинговий хід видавців та редакційної колегії таких літературно-художніх журналів, оскільки для повного ознайомлення із наповненням потрібно буде придбати передплату чи купити окремо номер, який зацікавив на даний момент.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що нині – час технологій, більшість віддає перевагу електронним версіям носіїв інформації. Та чи завжди це доцільно робити? Важливість відповідності журналу й електронної його версії на сьогодні постала чи не найголовнішою проблемою існування друкованих ЗМІ, адже цей чинник буде безпосередньо впливати на те, як людина буде реагувати на журнал чи газету взагалі.

Предмет дослідження: структура, наповненість журналу "Радуга", а також електронної його версії.

Мета дослідження – з'ясувати особливості форми і змісту, їх наповнення, порівняти друковану та електронну версію журналу "Радуга".

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, класифікація, контент-моніторинг, порівняння.

Для того, щоб говорити про літературно-художні видання, слід визначитися, які саме журнали ми можемо вважати такими. Літературно-художні видання – це видання, які об'єднують усі твори художньої літератури, нерідко різноманітні за жанрами, часом, місцем їх появи у світі. На сьогодні ми можемо виокремити три типи таких видань:

1) наукове літературно-художнє видання – це видання, підготовлені з глибоким наповненням, з урахуванням попередніх варіантів, а також ретельно прокоментовані і призначені для дослідницької роботи твори художньої літератури;

2) науково-масове літературно художнє видання – це видання містить саме твори найзначніші твори письменника, збагачені вступними статтями, примітками, коментарями та призначені для поглибленого вивчення творчості письменника;

3) масове літературно-художнє видання – це такий тип видань, який містить окремі твори письменника, здебільшого без вступних статей, приміток та коментарів і призначене для широкого кола читачів [1].

Літературно-художній журнал "Радуга" позиціонує себе як журнал літератури та суспільної думки про неї. Друкується він з 1927 року. Історія цього журналу досить цікава. "Радуга" мала низку попередників, а саме: з 1927 по 1932 роки журнал виходив під назвою "Красное слово" у Харкові; з 1932 по 1933 – "Листрой" друкувався також у Харкові; з 1934 по 1937 – "Советская Литература" спочатку видавався у Харкові (до 1935), потім у Києві; з 1951 по 1963 – "Советская Украина"; і тільки з 1963 року журнал отримав сучасну назву, яка вже понад п'ятдесят років на обкладинці найпопулярнішого літературно-художнього видання країни [2].

Періодичність виходу, як зазначає сама редакція журналу – 10 разів на рік, однак останнім часом почастішали подвійні номери, що скоріш за все говорить про брак коштів. Однією з численних переваг "Радуги" є наявність постійних рубрик, а саме: "Проза", "Поэзия", "Литературный взгляд", "Обзоры. Мнения", "Воспоминания. Дневники", "Люди и книги", "Зрительный зал", "Семь нот", "Конкурсы. Рейтинги", "Радуга" – детям", "Шутки в сторону", та підрубрик "Гость "Радуги", "Лауреаты года", "Память", "Рецензии" [3].

У багатьох виникає питання: чому журнал з такою історією не має достатньої підтримки у країні? Відповідь лежить на поверхні. Журнал виходить у світ російською мовою. Питання мови на сьогодні вкрай важливе для України, адже ціла низка законодавчих актів захищає мовні інтереси держави. На сучасному видавничому ринку цьому журналу не буде рівних по змісту, але єдина його проблема залишається відкритою і мабуть не зникне.

Та чи варто переходити на українську мову? Журнал публікується вже певний відрізок часу і має власну читацьку аудиторію, дописувачів. Можна сказати, що будь-яке необдумане рішення може катастрофічно зашкодити функціонуванню журналу.

Якщо порівнювати друквану й електронну версію журналу – можна спостерігати майже повну відповідність між ними. Та головною перевагою журналу є те, що редактори пильно стежать за сайтом й регулярно поповнюють його "свіжими" випусками. Для перегляду не потрібно ніяких передплат.

Журнал "Радуга" також має сайт, на якому висвітлюється вся актуальна інформація про нього [4]. Під час первинного перегляду сайту ми одразу помічаємо, що його ведуть російською мовою. Це, так-би мовити, зберігає принцип уніфікації (оскільки журнал виходить російською, то і сайт, відповідно, російською). Сайт зручний у користуванні, читач має всю інформацію про журнал, яка може йому знадобитись. Сайт прикрашений фірмовим елементом – кольоровою веселкою. Але, попри всі переваги сайт має декілька недоліків, які ми відобразили у таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки ведення сайту та друкованої версії журналу

	Переваги	Недоліки
Сайт журналу "Радуга"	наявні декоративні елементи;	відсутня можливість перекласти сайт українською мовою;
	витримана уніфікація;	сам дизайн сайту можна зробити більш яскравим (він виконаний у сірих кольорах);
	наявна уся необхідна інформація щодо журналу;	невелика кількість публікацій (редактори публікують лише анонси нових номерів та важливі події з життя відомих літературних діячів (інколи));
	є у вільному доступі у форматі PDF усі попередні випуски журналу;	
	є контакти для зворотнього зв'язку з редакцією журналу;	
	мінімум реклами.	

Проаналізувавши сайт, електронну та друковану версію журналу "Радуга", ми дійшли такого висновку: сайт потребує доопрацювання. Зокрема, варто звернути увагу на мову викладу – якщо позиція російськомовного видання відстоюється, то слід зробити так, щоб видання можливо було хоча б перекласти на сайт. А ще варто вести сайт активніше. За деякі проміжки часу взагалі відсутня інформація. Щодо порівняння електронної та друкованої верстки. З цим завданням журнал впорався ідеально, адже таку відповідність між версіями журналу ми зустрічаємо вкрай рідко.

Отже, узагальнюючи сказане, слід наголосити, що нині варто приділяти особливу увагу електронним версіям журналів та газет, оскільки вони починають переважати по всім параметрам друкований варіант, і, може, найближчим часом взагалі поглинути друковані видання.

Література

1. Літературно-художні видання. URL. <https://studopedia.org/12-30430.html>.
2. "Радуга". Літературознавча енциклопедія. (2007). У 2 т. Т. 2. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ. ВЦ "Академія", С. 302.
3. Пилипенко А. Контент літературного журналу: принципи моделювання (2012). *Вісник книжкової палати*. № 2, С. 16-19.
4. Радуга. URL. http://raduga.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=156.

УДК 007.304: 159.9.072.433: 77

ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТРИГЕРІВ У ЗМІ

Кравець В. Р., студент 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подоляка Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики

Серед існуючих журналістикознавчих категорій зброєю масового ураження можна назвати й тригери. Дедалі частіше трапляється використання тригерів у нинішньому інформаційно-комунікаційному просторі, метою їх є психологічна дезорієнтація як окремої особистості, так і цілого етносу, народу чи нації.

Різні науки (психологія, політологія, теорія соціальних комунікацій, маркетинг) вивчали теоретичні аспекти маніпулятивного впливу на читача (слухача). Зокрема, це роботи В. Іванова [1], О. Гриценка [2], В. Лизанчук [3], І. Пуцяті [4], М. Дем'яненко [4] тощо. Але ознакам впливу тригерів на масову свідомість, а також способам протидії цьому явищу науковці практично не приділяли уваги.

Мета статті – аналіз використання тригерів у ЗМІ, виявлення ознак маніпулятивного впливу.

Об'єктом дослідження виступають тригери як маніпулятивна категорія, *предметом* – маніпуляції як суспільне явище.

Для аналізу закордонних практик використання тригерів в ЗМІ, було обрано російський портал "smotrim.ru" та переглянуто 110 статей за період з 17 грудня 2021 р. по 17 січня 2022 р. в тематиці "Ситуація на Україні". Було виявлено 16 статей, які містять маніпулятивну технологію тригер (рис. 1.).

Такі статті – це частина інформаційної війни Росії проти України. Вони виконують функцію підриву віри людей в політику та курс нашої країни, ставлять на меті посіяти сумніви у захищеність держави.

Провокаційні заголовки зустрічаються найчастіше. Наприклад, публікація від 7 січня 2022 р. "Для защиты от российской "агрессии" украинцам выдали деревянные автоматы" (<https://smotrim.ru/article/2658435>). Риторика заголовків направлена на приниження армії та розсіяння сумнівів серед населення України щодо спроможності країни до захисту.

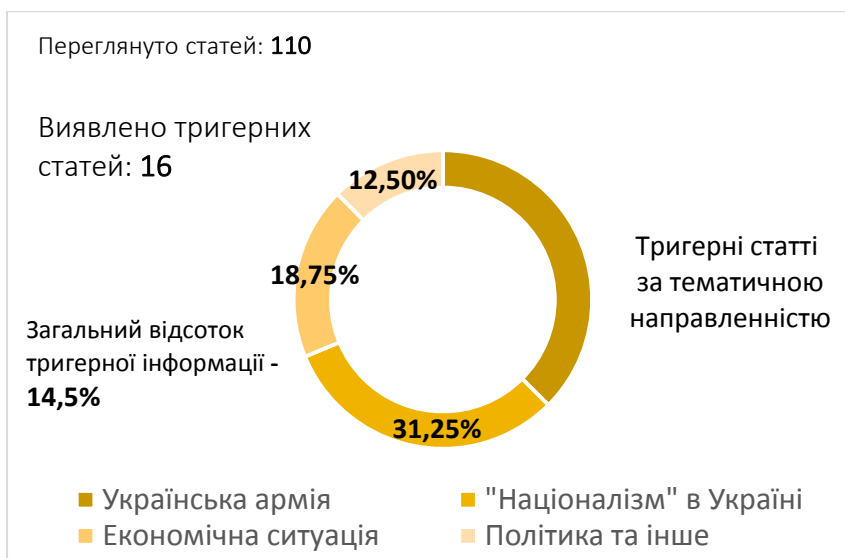

Рис. 1. Моніторинг публікацій російського порталу "smotrim.ru" з виявлення публікацій, що містять ознаки тригерів

Статті містять, окрім тригерів, ще й інші маніпулятивні техніки, наприклад, дезінформацію (публікація від 12 січня 2022 р.) – "Международный терминал в аэропорту Запорожья топят дровами", окрім неправдивої інформації, стаття може спровокувати українців до хвилювань через існуючу проблему паливної кризи (<https://smotrim.ru/video/2374398>).

Або стаття "Мэр Львова показал, как готовит детей к войне с Россией" від 29 грудня 2022 р. (<https://smotrim.ru/article/2661008>), де, по-перше, заголовок не відповідає поданій інформації, адже далі в повідомленні пишеться "Чиновник выложил в соцсети фотоотчет о поездке на стрельбище в Ивано-Франковске, а в комментарии написал, что это была "хорошая возможность" научиться обращению с оружием", по-друге, стаття створення для відтворення в людей негативного асоціативного зв'язку діти-війна.

Відсоток інформації, наповнену тригерами, сайт подає досить високий – 14,5%, а це майже кожна шоста стаття у розглянутому новинному розділі.

Можна стверджувати, що російські ЗМІ не тільки активно використовують маніпулятивні категорії у статтях, але й повноцінно ведуть інформаційну війну.

Для аналізу українських практик використання тригерів як виду маніпуляцій було обрано два різних рівні ЗМІ: регіональні та всеукраїнські. Проведений контент-моніторинг має на меті також виявлення існування залежності кількості статей із тригерами за критерієм поширеності видання.

Аналізоване регіональне ЗМІ – Чернігівська обласна газета "ГАРТ". Було переглянуто 27 номерів газети за період липень-грудень 2021 року (865 статей, у тому числі – рекламні). Під час дослідження було виявлено 81 рекламне повідомлення, що має ознаки використання тригерів для привернення уваги реципієнта (рис.2.). Така реклама розміщується майже в кожному номері газети упродовж аналізованого періоду (3-4 рекламних повідомлення на номер).

Наприклад, реклама з гучним заголовком "Не дозволю синові пити!", в якій пропонується засіб, що допоможе подолати алкоголізм. Відомо, що від алкогольної залежності страждає більше мільйону українців, тому реклама стає тригерною для валової частини читачів, а вплив такого повідомлення негативний, адже рекламується сумнівна продукція замість реальної допомоги.

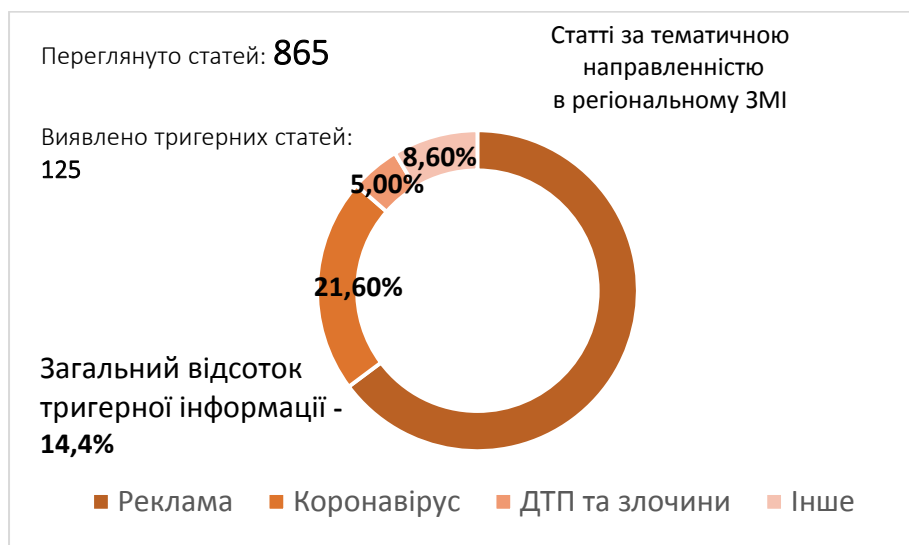

Рис. 2. Моніторинг статей з ознаками тригерів в Чернігівській обласній газеті "ГАРТ".

Подібно працює реклама книги "Друге серце чоловіка" з гучним тригерним гаслом "Ви можете забути простатит – позбутися від цієї хвороби" та сумнівним заголовком. Реклама має на меті викликати пригадування в реципієнта проблеми та одразу ж пропонує засіб для її вирішення, що неодмінно проковує людину переглянути рекламне повідомлення, до того ж в рекламі використовується червоний колір, який, як відомо, привертає увагу найбільше. Інші виявлені повідомлення також працюють за схожим принципом.

Окрім рекламних повідомлень, було виявлено 44 статті з використанням тригерів (з них 6 статей – постійна щомісячна рубрика "погані дні").

Умовно статті можна поділити на підгрупи: статті, які описують смертельні випадки чи злочини занадто "яскраво" та докладно; статті, які мають заголовки, що можуть викликати тривогу, на зразок "Переходи стають небезпечними"; "Погром у школі"; статті, що містять потенційно тригерні фото (у статті "Батько і три сини зникли безвісти" використано зображення з кістками мертвої людини).

Для аналізу всеукраїнського ЗМІ було обрано офіційна веб-сторінка щоденної новинної програми "ТСН". Було переглянуто 2104 статті за період 31 грудня 2021 року – 17 січня 2022 року (рис. 3).

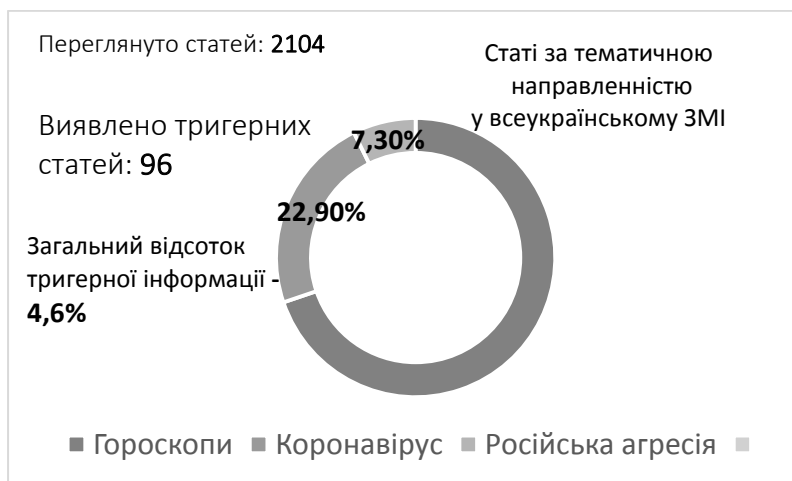

Рис. 3. Моніторинг статей з ознаками тригерів новинної програми "ТСН".

Під час дослідження було виявлено 96 повідомлень, які використовують тригер як маніпулятивну категорію, заради привертання уваги читача. З них 22 з тематики коронавірусної інфекції, 7 – про потенційний напад Росії (наприклад, "Якщо завтра – війна: що має бути в тривожній валізі" (<https://tsn.ua/exclusive/yakscho-zavtra-viyna-scho-maye-buti-u-trivozhniy-valizi-1944328.html>), "Дату можливого вторгнення до України Путіну довелось посунути ближче до весни" (<https://tsn.ua/politika/datumozhlivogo-vtorgnennya-do-ukrayini-putinu-dovelosya-posunuti-blizhche-do-vesni-nyt-1950589.html>) тощо), 67 – такі, які містять тригер – це гороскопи, що повторюються зі статті в статтю у своїй суті (наприклад, "Три знаки зодіаку, яким сьогодні рекомендується стримувати свої бажання", "Три знаки зодіаку, яким сьогодні можна – і треба – ледарювати" тощо).

Всі повідомлення, що використовують техніку тригерів, насамперед провокують своїм "гучним" заголовком, такі назви часто гіперболізовані, не передають всієї суті або не мають наукового обґрунтування, що може невиправдано викликати тривогу в реципієнтів та змушує прочитати статтю.

Загалом спостерігаємо наступне: в регіональній газеті "ГАРТ" ми виявили, що 14,4% публікацій з усіх переглянутих за аналізований період (липень-грудень 2021 року) містять тригери (або 10-16% інформації в одному номері газети), натомість у порівнянні з всеукраїнським ЗМІ – офіційною вебсторінкою "ТСН" – таких повідомлень всього 4,6%. Тому можемо зробити висновок про більш ретельну підготовку інформаційних повідомлень на всеукраїнських інформаційних каналах. Це обумовлено наявністю штатних одиниць професійних редакторів й журналістів з багаторічним досвідом, чого на жаль не спостерігається в редакціях регіональних ЗМІ.

Аналіз публікацій російських ЗМІ показав, що тригер є досить активною зброєю при веденні пропагандистської діяльності. Велика кількість інформації є потенційно шкідливою та небезпечною для українців. Дестабілізація психологічного стану та підштовхування до втрати віри у шлях країни, її захисників, політику тощо за допомогою фейкової та провокаційної інформації – основна мета вороже налаштованої держави, яка веде інформаційну війну.

Якщо говорити про українську практику використання аналізованої маніпулятивної технології, то можна зазначити, що є велика різниця між регіональними ЗМІ та всеукраїнськими. При проведенні перевірки регіональної газети Чернігівської області "ГАРТ", було виявлено 14,4% інформації, потенційно шкідливої для реципієнтів. Проблемною залишається реклама, яка "граючи" на досить особистісних та болючих темах агресивно просуває сумнівні продукти. Не завдають втіхи й журналістські тексти, які порушують етичні норми. Якщо порівняти газету із всеукраїнським ЗМІ, де відсоток тригерної інформації становить 4,6%, то можна говорити про відсутність грамотного редагування та фільтрації інформації в мас-медіа регіонів.

Література

1. Іванов В. Ф. Соціологія масової комунікації : навч. посіб. Черкаси : Вид-во ЧДУ. 2003. 380 с.
2. Гриценко О. С. Маніпулятивні впливи в текстах медіа протягом виборчої кампанії. *Обрії друкарства*. 2020. № 1(8). С. 52-61.
3. Лизанчук В. Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в умовах нинішньої російсько-української війни. *Теле- та радіожурналістика*. 2018. Вип. 17. С. 22-51.
4. Пуцята І. Фейк як метод маніпуляції у ЗМІ: український досвід. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Журналістські науки"*. 2020. Вип.4. С. 170-175.
5. Дем'яненко М. Популізм: засоби маніпулятивного впливу на електорат *Вісник київського національного університету*. 2013. Вип. 3(113). 110 с.

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ОПОЗИТА *ЧУЖИЙ* У КІНОПОВІСТІ БОГДАНА ЖОЛДАКА "УКРИ"

Нагорний П. В., студент 1 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – д-р. філол. наук, проф. **Бойко Н. І.**, кафедра української мови, методики її навчання та перекладу.

У статті розглянуто аксіологічні виміри опозита *ЧУЖИЙ* у кіноповісті Богдана Жолдака "УКРИ", визначено та проаналізовано семантичні плани центральної зони зазначеного опозита. Схарактеризовано засоби об'єктивації кожного з виокремлених сегментів та визначено типи посесивних відношень, вербалізованих у кіноповісті опозитом *ЧУЖИЙ*. Проаналізовано ступені вияву негативних конотацій вербалізаторами опозита для позначення семантики нейтрального чи виразно антагоністичного духовного (ідейного) протиставлення. Схарактеризовано основні лексичні одиниці, що слугують репрезентантами семантики *ЧУЖОГО* як ворожого та супротивного. Окремо проаналізовано негативні аксіологічні конотації денотатів **чужа територія** та **чужа мова** у кіноповісті.

Ключові слова: *чужий, опозит, аксіологічні виміри, бінарна опозиція, посесивні відношення, мовна картина світу, центральна зона, кіноповість, Б. Жолдак.*

Постановка проблеми. Сучасний етап лінгвістичних досліджень позначений активізацією уваги до концептуальної організації мовної картини світу. Мовознавці вивчають і характеризують концептосфери окремих художників слова чи певного твору автора, репрезентуючи концепт як дискретну змістову одиницю, належну до складників колективної свідомості. Остання моделює образ реального чи ідеального об'єкта довкілля, зберігаючи в національній пам'яті у вербально зафіксованій формі [4; 7; 8]. Типовими й значущими концептами, які наявні в будь-якій мовній картині світу, є ЛЮБОВ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ тощо. Сучасні лінгвістичні дослідження дають підстави припускати, що всі базові концепти мовної картини світу мають бути інтерпретовані лише в бінарній опозиції, адже аналіз лише одного опозита не зможе надати повну інформацію щодо відповідних відображень фрагментів дійсності у свідомості [4; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвістичні дослідження зосереджені на вивченні мовних одиниць крізь призму антропоцентричного підходу, що сформувався й утвердився на основі усвідомлення мови як людського надбання, єдності національно-культурних, емоційно-психологічних та індивідуально-особистісних чинників (праці С. Єрмоленко, Л. Кравець, А. Мойсієнка, О. Селіванової, О. Тараненка, В. Чабаненка та інших учених). Низку досліджень присвячено питанням аналізу місця бінарної опозиції СВІЙ – *ЧУЖИЙ* в українській мовній картині світу (праці І. Гаврилюка, Г. Ковальової, О. Кривицької, Т. Кузнєцової, Т. Семашко та інших учених).

Виокремлення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень з проблематики бінарних опозицій як базових фрагментів національної мовної картини світу, питання аксіологічних вимірів засобів вербалізації опозита *ЧУЖИЙ* за матеріалами сучасної української прози залишаються недостатньо висвітленими в науковому дискурсі українського мовознавства.

Мета дослідження полягає у виявленні чинників актуалізації, з'ясуванні засобів об'єктивації та характеристиці аксіологічного потенціалу опозита *ЧУЖИЙ* у кіноповісті Богдана Жолдака "УКРИ".

Виклад основного матеріалу. Центральна зона опозита *ЧУЖИЙ* утворена семантичними планами "неналежність", "відсутність родинних зв'язків" і "духовне (ідейне) протиставлення" [1; 4].

Об'єктивація сегмента "неналежність" полягає у сприйнятті суб'єктом мовлення реалій навколишнього світу як невластних; *своїх* для інших суб'єктів чи об'єктів дійсності. Вербалізаторами такої інтерпретації реальності постають лексеми *невласний, чужий, інший, сторонній, ворожий* тощо. Характерним для об'єктивації опозиції СВІЙ – *ЧУЖИЙ* є використання різних груп антонімів (конверсивних, прагматичних, енантіосемічних, стилістичних). У денотативному семантичному плані належності концепту *ЧУЖИЙ* перебувають різнокореневі та спільнокореневі антоніми до лексеми *свій*, які дозволяють конотувати різні градації емоційного ставлення до оцінюваного фрагмента дійсності [4; 8]. У кіноповісті антонімічні лексеми *невласний, неналежний, не свій* зазвичай репрезентують нейтральні позиції психоемоційного, аксіологічного сприйняття фрагментів довкілля (*Про що я хотів сказати – я ж не пропоную вам вантажити мішки з цементом, – чула вона [Тося] мовби крізь не свої вуха...* [БЖ, с. 108]). Різнокореневі лексичні одиниці (*чужий, інший*) слугують засобами чіткішого вираження іншого, відокремленого, антагоністичного сприйняття фрагментів довкілля (*Як тамечки профуркотили далекі траєкторії чужих "градів" – вибухів ще не було ні видно, ні чути...* [БЖ, с. 211]).

Типовим є використання стилістичних, семантичних, структурних та морфологічних ресурсів для вербалізації особливостей посесивного семантичного плану опозита *ЧУЖИЙ*. Емоційно-оцінна конотація передається через інтерпретацію денотата як НЕ-СВОГО (*нерідного, нетовариського, нелюбого*) чи *ЧУЖОГО* (*невідомого, ворожого*): **Ворожий десант дає драла...** [БЖ, с. 18].

Посесивні відношення, вербалізовані в кіноповісті опозитом ЧУЖИЙ, складають три основні типи, що об'єктивують такі семантичні плани: 1) *був своїм, але наразі відчужений* – вербалізаторами постають лексеми *загарбаний, відібраний, відчужений, відданий, анексований*; 2) *ніколи не сприймався як свій* – об'єктивовано за допомогою лексем *інший, чужий, сторонній* (*Вже бабуся побігла до магазину, нажувала вишневої живиці і нею серед інших об'яв приліпила таку...* [БЖ, с. 48]); 3) *раніше був не свій, а тепер небажаний* – вербалізаторами постають лексеми *небажаний, невідомий, непроханий* [4; 8].

У кіноповісті "УКРИ", зважаючи на віддзеркалення воєнних подій на Сході України, у контексті акумульованого як протиставлення *свого й ворожого*, передбачуваним й очікуваним було переважання посесивних відношень першого типу. Проте автор протиставляє патріотичні почуття захисників України певній частині населення Донбасу, яка, на думку оповідача, схильна до підтримки терористичних угруповань. Саме тому, на нашу думку, лексеми, що вербалізують посесивні відношення першого типу, у кіноповісті належать до рідковживаних.

Сегмент "відсутність родинної спорідненості" об'єктивує в українській мовній картині світу такі зв'язки між людьми, які через відсутність безпосередньої кровної (біологічної) спорідненості не можуть інтерпретуватися як СВОЇ [4; 5]. У кіноповісті цей сегмент вербалізовано за допомогою лексем, антонімічних до номінанта *рідний*: (*нерідний та чужий*): *Почали [воїни] шукати чужого "двохсотого" синопка...* [БЖ, с. 135].

У семантичному плані *родинної спорідненості* як ЧУЖІ денотати можуть сприйматися такі стосунки між людьми: 1) відсутність жодної родинної спорідненості; 2) далека родинна спорідненість, недостатня для близьких, довірливих стосунків; 3) утрата родинної спорідненості внаслідок розлучення, проживання не в родині, а в притулку; 4) "відречення" від родинної спорідненості через певні причини, вчинки, несумісність із поглядами членів родини [4; 8]. У кіноповісті опозит ЧУЖИЙ в аспекті родинної спорідненості, родинних стосунків між персонажами відіграє незначну, фрагментарну роль. Єдине вживання вербалізатора сегмента "відсутність родинних зв'язків" опозита ЧУЖИЙ стосується згаданого вище фрагмента кіноповісті (с. 135), у якому об'єктивовано стосунки першого з-поміж зазначених типів.

Найбільший аксіологічний потенціал у кіноповісті виявляють лексеми, які вербалізують семантичні плани сегмента "духовне (ідейне) протиставлення". Цей сегмент об'єктивує протистояння, негативне ставлення до денотата, сприйняття його як ЧУЖОГО (досить часто навіть ворожого) унаслідок несумісності ціннісних вимірів, негативного сприйняття взаємовпливу і взаємообумовленості оцінюваного денотата та дійсності [4, 10]. У кіноповісті лексеми-вербалізатори цього семантичного сегмента функціонують найчастіше в контекстах опису бойовиків та російських найманців, їхніх агресивних дій: *...чужинець тягне свого довезного "зєрлаха"* [БЖ, с. 92].

Негативнооцінні семантичні плани формують субстантиви *вторгнення, агресія, ескалація, окупація, інтервенція, конфлікт* – вербалізатори воєнних дій на Сході України [9]. Для позначення семантики нейтрального чи виразно антагоністичного духовного (ідейного) протиставлення використано вербалізатори із різним ступенем вияву негативних конотацій: 1) ЧУЖИЙ – незнайомий (*незнайомий, невідомий*): *...незнайомий пацан робить зарядку...* [БЖ, с. 49]; 2) ЧУЖИЙ – мешканець іншої території (*чужинець, іноходець, прибулий, зайшлий, приїжджий, нетутешній*): *...оператор і вухом не повів на прибульця; хіба що один, теж явно нетутешній, примостився скраю на ящиках...* [БЖ, с. 113]; 3) ЧУЖИЙ – належний до іншої (чужої) соціальної групи, колективу (*чужий, сторонній, побічний*): *Тут прозиралася "класова" відчуженість місцевого інтелігента від народних мас...* [БЖ, с. 53]; 4) ЧУЖИЙ – ворожий, супротивний у певних діях денотат (*ворог, супротивник*): *...радіше через психологічний ефект ворог кинувся тікати...* [БЖ, с. 18].

Для вербалізації ЧУЖОГО в кіноповісті найактуальнішими постали лексичні одиниці, що мають негативне ціннісне наповнення і слугують репрезентантами семантики ЧУЖОГО як ворожого та супротивного. Так, надзвичайно поширені стилістично знижені лексеми з образливою конотацією (*лугандони, деенарати, педерали*): *Кожен корчив із себе вищу расу, особливо казачки, бо мали "славну історію", чого про деенератів не скажеш, чи й лугандонів, бо їхня дохла історія лише починалася...* [БЖ, с. 78]; конотацією розмовності (лексем *феєсбешники, кадировці*): *...побачив перед собою обличчя рідних і до нестями милих феєсбешників...* [БЖ, с. 83]; пейоративною конотацією (лайливі, обценні лексеми – *сука, сволоч*): *– Да, сволочі, – Сивий зрадив, що знову знайшов спільну тему...* [БЖ, с. 62]. Негативнооцінні семантичні плани формують і нормативні (загальнозживані) лексичні одиниці (*ворог, ворожий, супротивник*): *...хлопці бо думали, що він пильнує супротивника...* [БЖ, с. 50].

До основи сегмента опозита ЧУЖИЙ належить денотат *чужа територія*, який в етнокультурній свідомості українців формує уявлення про *територіальну невідповідність, чужий простір*. Усвідомлення того, що *своя, рідна земля* стала *чужою*, актуалізує ціннісні виміри локативного денотата, виявляє ментальне розуміння штучності новоствореної "держави", склесної із захоплених територій. На відміну від *свого простору*, який виявляє безпосередні асоціативні зв'язки із семантичними планами означальних лексем *рідний, батьківський, близький*, денотат *чужий простір* викликає насторожені, недовірливі, сумнівні, загалом негативні асоціації [1; 6]. У контекстах кіноповісті про воєнні події на Сході України денотат *чужий простір* найчастіше вербалізують топоніми "із супротивного боку", "супротивної

сторони", найменування тих частин території, що знаходяться "за лінією фронту". У кіноповісті акумуляторами негативних аксіологічних характеристик постають топоніми, пов'язані з агресором – Російською Федерацією, що простежено в авторському мовленні та мовних партіях українських військовослужбовців (*А може, вже вантажать [військовослужбовців] в Росію на дослідження...* [БЖ, с. 78]). Мікро- та макропростори, які сприймаються як ЧУЖІ, ототожнюються з територією супротивника, простором *за лінією фронту: Воронячі зєраї щосили заляскотіли, вони сунули, обертаючи небо, туди, за лінію фронту, де окопалися лугандони...* [БЖ, с. 64-65].

Виразно негативних аксіологічних конотацій у кіноповісті набуває також і денотат *чужа мова*. Для українського менталітету властиве особливе ціннісно-значуще ставлення до *рідної мови, чужа ж мова* постає як важливий атрибут *чужинця, прийшлого, невідомого, нерідного* [5; 7]. В умовах російсько-української гібридної війни мовний чинник постав умовним приводом до початку розв'язання воєнних дій, тому особливо виразних негативних конотацій набувають контексти, де звучить чужа мова: *Што?! – тетерів той. – Ну ти пасматрі на етово ...! Нілочка, где ти такого іщо увідиш?* [БЖ, с. 201]. Іншомовні лексеми чи їхня чужомовна орфоєпія в межах контексту можуть зіставлятися з літературними словами: *– І на біса було перед тою бабцею світитись?... – Вона мене спровокоцірувала, хахлами обізвала. – Спровокувала, – виправив Влад* [БЖ, с. 149] чи обігруватися їхнє фонетичне оформлення через зіставлення з близькозвучними словами: *...коли його зтягли в підвал у Стаханові-Стаканові, вони [імплантовані зуби] не згодились, бо їх вибили арматурою раніше* [БЖ, с. 187]. Усі контексти, які об'єктивують денотат *чужа мова*, формують високий ступінь негативної аксіологічності, забезпечуючи таким чином створення відповідного експресивного тла, низки стилістичних ефектів: *...Вітько уперто відмовлявся говорити російською мовою. – Російським суржигом! – Што?! – тетерів той* [БЖ, с. 201]. Семантичний ланцюжок *війна – місце події – чужий простір – чужа мова* відбиває уявлення як про конкретне територіальне розміщення ворожого війська, ворожих збройних сил, так і асоціативні зв'язки з ворожою територією загалом, що слугує найвиразнішим ідентифікатором негативнооцінних інтенцій автора.

Аксіологічний потенціал та лінгвокультурна специфіка аналізованої бінарної опозиції в кіноповісті Богдана Жолдака знайшли своє відображення у складі, семантиці та функціонуванні мовних одиниць у нових культурно-мовних умовах – у сучасному художньому дискурсі, присвяченому одному з періодів воєнних дій на Сході України. Мовні й позамовні чинники створили передумови для формування індивідуально-авторських аксіологічних висновків на основі ментального розмежування СВОЇХ і ЧУЖИХ денотатів.

Висновки. Здійснене дослідження в аспекті виявлення чинників актуалізації, з'ясування засобів об'єктивізації та характеристики аксіологічного потенціалу опозита ЧУЖИЙ у кіноповісті Богдана Жолдака "УКРИ" дало змогу зробити такі висновки.

Мовними чинниками актуалізації бінарного опозита ЧУЖИЙ слугує використання узуальних та моделювання індивідуально-авторських тропеїчних структур, образних виражально-зображальних засобів із властивим їм високим ступенем оцінності й метафоричності, що сприяє збагаченню й увиразненню експресивного потенціалу художнього дискурсу кіноповісті, є маркером певного рівня стилістичної майстерності її автора [3].

Контекстуально опозит ЧУЖИЙ вербалізують лексичні одиниці, у яких семантика чужого денотата зафіксована у свідомості мовців як етнокультурний складник. У кіноповісті під впливом культурного досвіду носіїв мови, ідеологічної тональності висловлень, асоціативних зв'язків між семантичними планами повідомлень, спеціально організованих контекстів простежуємо актуалізацію аксіологічних вимірів опозита ЧУЖИЙ.

Актуалізованими й контекстуально значущими в кіноповісті постали посесивні відношення, що об'єктивують реальні, конкретні уявлення про СВОЇ і ЧУЖІ денотати: *свій-чужий простір, свою-чужу віру в перемогу і свою-чужу мову*, сформовані крізь призму етнічної свідомості персонажів кіноповісті.

Високий ступінь аксіологічності контекстів і широке введення у воєнний дискурс конотованих лексичних одиниць уможливили актуалізацію опозита ЧУЖИЙ без очікуваного заглиблення в психо-емоційну, почуттєву сферу персонажів, усі дії й зусилля яких зосереджені на "очищенні від ворожої скверни", на активному спротиву ворогові.

Самобутність образного мовомислення Богдана Жолдака – у використанні семантичних планів вербалізаторів опозита ЧУЖИЙ у специфічних, нетипових функціях, сконцентрованих на віддзеркаленні сміливості, дотепності, відчайдушності персонажів твору крізь призму гумористичних сцен, комічного обігрування складних ситуацій воєнної доби.

Література

1. Белеста А. Історичні витоки національно-культурних традицій сприймання "Чужого" у парадигмі полікультурного виховання. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 5 (Ч. 2). С. 194–200.
2. Богдан Жолдак. УКРИ : кіноповість. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 224 с. (БЖ).

3. Бойко Н. І. Оцінність як компонент конотації експресивного слова. *Наукові записки НДПУ ім. М. Гоголя*. Філологічні науки. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2000. С. 5–12.
4. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція 'СВІЙ' – 'ЧУЖИЙ' як базовий регуляторний фрагмент української мовної картини світу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія : Сучасні тенденції розвитку мов. 2011. № 5. С. 92–99.
5. Лінькова Т. Проблема "свій – чужий" у гуманітарному дискурсі. Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ-тів і молодих учених (м. Мелітополь, 8 грудня 2017 р.). С. 192–194.
6. Мейзерська Т. С. Тіло війни і межі художності. *Сучасні літературознавчі студії*. 2019. № 16. С. 125–130.
7. Селіванова О. О. Опозиція *свій – чужий* в етносвідомості (на матеріалі українських паремій). *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 26–34.
8. Семашко Т. Межі дихотомії "свій" – "чужий" в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. 2014. № II(24). С. 238–243.
9. Степаненко М. І. Новітня українська мілітарна перифрастика. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2017. Вип. 46. С. 27–50.
10. Шевченко Т. Опозиція "СВІЙ" / "ЧУЖИЙ" у памфлетах збірки "Перед лицем фактів" Я. Галагана. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2015. № 21. С. 150–158.

УДК 551.582 (477.51)

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ ОСКАРА ВАЙЛЬДА "ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ" ТА СУЧАСНОЇ ЕКРАНІЗАЦІЇ ОЛІВЕРА ПАРКЕРА "ДОРІАН ГРЕЙ"

Остапчук Є. В., студентка 2 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики
 Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра слов'янської філології, компаративістики та перекладу.

Анотація: у статті здійснюється компаративний аналіз роману О. Вайльда "Портрет Доріана Грея" та сучасної екранізації Олівера Паркера.

Ключові слова: Оскар Вайльд, "Портрет Доріана Грея", Олівер Паркер, "Доріан Грей".

Мистецтво є невід'ємною частиною нашого життя. У мистецтві автор виражає себе, розповідає свою історію, яку пізніше можна побачити в образах, створених ним. Воно різноманітне. Це і живопис, і література, і музика, і сценічне мистецтво та інші категорії, основою для яких слугують образи, в яких виражається той чи інший сенс.

Актуальність даного дослідження зумовлена дистанцією між оригіналом та його відтворенням в іншому виді мистецтва, що створює нову художню інтерпретацію першоджерела. Письменник реалізує ідею в літературній формі, а режисер – в образотворчій. Тим самим вони розповідають дві різні історії.

Об'єктами дослідження стали роман О. Вайльда "Портрет Доріана Грея" та фільм О. Паркера "Доріан Грей".

Мета статті: дослідити, в чому полягає відмінність екранізації від оригіналу та пояснити, чим це зумовлено.

"Портрет Доріана Грея" Оскара Вайльда – це шедевр світової літератури, що має велику кількість кіноверсій. Роман екранізувався більше двадцяти п'яти разів. Останньою, і найкращою з них, на думку кінокритиків, є британський фільм Олівера Паркера "Доріан Грей", прем'єра якого відбулася 9 вересня 2009 року. У головних ролях – Бен Барнс (*Доріан Грей*), [Колін Ферт](#) (*лорд Генрі Воттон*), [Ребекка Голл](#) (*Емілі Воттон*), [Бен Чаплін](#) (*Бейзіл Голлуорд*).

При зіставленні сюжетно-композиційних особливостей роману та фільму, можна спостерігати певні відхилення кіноверсії від оригіналу.

На початку фільму є фрагмент, який композиційно не співпадає з оригіналом – це епізод, коли Доріан Грей вбиває Безіла Голлуорда. За романом це не відбувається на початку твору. Фільм вражає жорсткою картиною: Доріан замахується на когось. Він стоїть увесь в крові і дрижить. Вночі позбувається тіла. Він викидає у річку скриню, в якій, скоріш за все, і приховано тіло жертви. З першого ж кадру зрозуміло, що між книгою і фільмом велика розбіжність – те, як саме вбиває парубок художника, і як саме він позбувається тіла. За книгою цей епізод має такий вигляд: Доріан у своїй колишній дитячій кімнаті вбиває Безіла за допомогою ножа, наносячи йому удари один за одним. Пізніше звертається до свого колишнього друга Кемпбела по допомогу, щоб той допоміг позбутись тіла, при цьому шантажуючи його. В результаті – Доріан не при справах, а Кемпбел тепер причетний до вбивства.

Наступна розбіжність спостерігається в епізоді, коли Доріан, ще зовсім юний, тільки-но прибуває до Лондона. Це молодий, привабливий парубок, який тільки ступає в доросле самостійне життя. Він ще досить наївний, добрий, чистий душею. Його все дивує навкруги, він ще не знає зла. Доріан повертається в будинок, де минуло усе його дитинство, після смерті діда, який залишив йому спадок. Це похмурий, величезний маєток. Пізніше його запросили до благодійного гуртка, де він грає на роялі. Там він і знайомиться з Безілом, який нашвидкуруч малює Доріана. З того моменту він пише його увесь час. За фільмом Доріан знайомиться з лордом Генрі на світському заході, а не у майстерні Безіла, як у книзі. Гаррі підійшов до нього і відразу ж затуманив його розум. Доріан вперше пробує курити за порадою лорда. За фільмом Доріан продовжує позувати для Безіла. В гості до художника навідується Генрі і запрошує їх піти з ним в одне місце. Це був бар і бордель водночас. Там лорд Генрі пропонує Доріану поринути в ту атмосферу і підійти до когось, але Доріан відмовляє. Він ще піклується про свою душу. У тому місці, на диво, він помічає прекрасну дівчину, але не наважується підійти до неї. Доріан ще сором'язливий, чистий. Він не піддається спокусам занурюватись у бруд.

Наступний епізод – коли Безіл закінчує портрет. Всі захоплені юнаком на портреті, вражені його красою. Його майже не можна відрізнити від справжнього Доріана. Але і тут Генрі спокушає Доріана і каже, що, мабуть, він би не продав свою душу дияволу за вічну красу. Доріан промовляє слова, які стали ключовими, де він каже, що віддав би душу в обмін на вічну красу і молодість. Далі його життя поступово починає змінюватись на гірше. Він починає вживати алкоголь і курити.

Одного разу Доріан проходив повз театр і побачив афішу, на якій була зображена дівчина. Він раніше її бачив у барі, в якому нещодавно побував, завдяки Генрі. За книгою Доріан не зустрічав цієї дівчини до того моменту, поки не прийшов на виставу і не побачив її на сцені. Це була Сибіла Вейн. В той день вона грала Офелію. Після вистави він зайшов до дівчини у гримерну, соромлячись, і висловив своє захоплення нею. Коли він розповідав Генрі про свої почуття до дівчини, то сказав *"Сибіла для мене – святиня"*. В той день Генрі подарував Доріану портсигар, на якому було викарбувано його ім'я. Далі стане відомо, що це важлива деталь.

Стосунки Доріана та Сибіли швидко розвивалися. Їм було добре разом. Одного разу, коли вони були у Доріана вдома, він сказав, що любить її. Сибіла відповіла взаємністю і віддалася йому. Того вечора вона залишилась у нього. Вночі йому наснилися кошмари, пов'язані з його дитинством. Доріан так злякався, що розбив лампу рукою і порізався. Сибіла сказала, що буде невеликий шрам, на що Доріан відповів, що він у нього не один. У сцені, коли Безіл писав з нього портрет, художник помітив велику кількість шрамів у Доріана на спині, коли той перевдягався – це наслідки його нелегкого дитинства, але коли він був із Сибілою, то шрами просто зникли з тіла Доріана. Це свідчить про те, що його слова почали здійснюватись.

Про свої заручини з Сибілою Доріан сказав вузькому колу людей, в яке входили Безіл і Генрі. Доріан запросив їх до театру, в якому грала Сибіла. У Безіла не вийшло піти, проте Гаррі не зміг йому відмовити. І поки вони їхали до театру, Генрі розповів товаришу, що його дружина, Вікторія, чекає від нього дитину. Відразу ж після цих слів вони заїжджають до непристойного місця. Доріану було не по собі, але він спокушається словами друга і це призводить не до найкращих наслідків. Він курить опіум, який задурманює йому розум і він зраджує Сибілі.

На виставу вони так і не потрапили, проте Генрі встиг познайомитись з обраницею Доріана. З того часу він перестає мислити так, як раніше, він вже не є тим, ким був. Ще нещодавно він хотів одружитись з Сибілою, а тепер каже, що їм нікуди поспішати. Доріан обманює Сибілу і вона дізнається, де вони, насправді, були. Вона жалкує, що віддала свою честь, бо не хоче бути однією з його коханок. Сибіла розуміє вплив лорда Генрі і каже Доріану, щоб той не слухав його, проте Доріан захищає друга і у пориві злості йде геть. Сибіла просить його залишитись, але Доріан все вирішує за них обох. В цей час за цим дійством спостерігає лорд Генрі. Якщо розглянути цей епізод в оригіналі, то такої сцени не було, це суто авторське рішення. За Вайльдом їхній розрив відбувся не через те, що він зрадив Сибілі, а через те, що вона перестала для нього бути тією прекрасною актрисою, якою колись її бачив Доріан. Вона впала в його очі. Він покохав не людину, а ролі, які вона виконувала. Він був закоханий у героїнь шекспірівських трагедій, а проблему бачив в інших, своєї ж провини – ні. Це був перший жорстокий вчинок в його житті. Він починає проявляти себе по-іншому. Спостерігається еволюція образу героя.

Після того Доріан не замислюється над тим, що відбулося. Він починає більше проводити часу з Гаррі і вести розгульний спосіб життя. Одного разу у дім Доріана навідується містер Вейн, батько Сибіли. Він приніс сукню, яку колись Доріан подарував своїй коханій, і сказав, що вона була у цьому вбранні, коли її діставали з річки. Сибіла втопилася. Містер Вейн сказав, що вона по-справжньому кохала, вірила йому і

повинна була народити дитину, а Доріан вбив її. Доріан був розгублений, йому було дуже шкода, що це все відбувається з ним, і що Сибілі Вейн більше немає на світі. Генрі почав запевняти Доріана, що він ні в чому не винен, пізніше і Доріан повірив у його слова.

У "Портреті Доріана Грея" зовсім інша історія смерті Сибілі Вейн. За твором вона отруїлась і померла миттєво. Це було у гримерній театру. А зробила вона це тому, що не виправдала надій коханого і зіграла на сцені так безглуздо, що Доріану соромно було дивитись в очі своїх приятелів. Він пройшов до неї за куліси і сказав, що не любить її і ніколи більше не повернеться, бо вона його розчарувала і більше він не може дивитись на неї. Тоді Сибіла зробила свій вибір – самогубство.

За фільмом відразу ж після шокуючих новин, Доріан став помічати зміни у своєму портреті: щирі, наповнені добротою, очі змінилися жорстокістю, портрет почав прогнивати, а на руці у парубка була червона пляма, з якої сочилась кров. Тобто на портреті все виглядало дуже реалістично, чого не скажеш про роман, бо ми не можемо уявити все саме так. Того ж вечора Доріан прибрав портрет, щоб більше ніхто не побачив тих змін.

На одному заході Доріан спокусив зовсім юну дівчину, а потім і її матір. Він все більше і більше віддалявся від Доріана, яким раніше був. У нього була купа жінок. Він змінював їх одну за одною і це не припинялося. Кожного разу він спостерігав за змінами. Людина на портреті ставала все потворнішою і потворнішою. Дівчата були не єдиними, кого спокушав Доріан. До цього складу увійшов і Безіл, проте художник не чинив опору. У той же вечір між Доріаном і Безілом виникає розмова. Друг молодого красеня каже, що не впізнає його – він дуже змінився. Доріан не заперечує. Він вирішує показати картину, яку написав художник – це та сама причина, з якої він не зможе взяти її з собою до Парижу. У Безіла не вистачає слів, він не впізнає свою найкращу роботу. Отже, Доріан більше не зміниться, не буде покриватись зморшками, це за нього зробить портрет. Саме на ньому будуть відбиватись усі пороки його хазяїна. Доріан каже: *"Я не дьявол, я – Бог!"* Після цих слів Безіл хоче піти, але Доріан його наздоганяє і уламком від дзеркала, яке знаходилось у дитячій кімнаті, наносить удар по шиї свого колишнього друга. Він захинається кров'ю. Доріан наносить ще декілька ударів і тепер у нього в кімнаті лежить холодне бездиханне тіло. Посеред ночі він розрізав його на частини, склав у скриню і викинув у річку. Наступного ж дня, він віддається різним спокусам, ніби нічого і не траплялось. Коли він прийшов до Генрі, щоб з ним пообідати, його дружина сповістила Доріана, що вночі було знайдено тіло Безіла. За романом тіло так і не було знайдено. Відбулися похорони. У той самий день Доріан покидає місто і прямує до Каїру.

Пізніше у лорда Генрі народилась дочка. За час, коли Доріана не було у місті, вона ставала все більш дорослою. Увесь час свого перебування поза містом Доріан писав листи своєму товаришу. Настав день, коли до Лондона повертається Доріан Грей. Він усіх зібрав у власному маєтку. Абсолютно всі постаріли, вкрились зморшками і спотворились, один лише Доріан залишився таким, яким його запам'ятали у день від'їзду. З того часу минуло двадцять п'ять років. Ніхто не міг повірити своїм очам. Увесь час, поки Доріана не було вдома, про нього розповсюджувались страшні плітки. Доріан це підтверджує.

Через деякий час Доріан знайомиться з дівчиною, яка його дуже привабила, бо не була схожою на інших. Це була Емілі, дочка лорда Генрі. Прогулюючись вулицями вночі він проходить повз театр, в якому грала Сибіла. Він згадує ті прекрасні і незабутні моменти, які були між ними, і вирішує піти на кладовище. Він пригадує усе і шкодує про те, що з нею сталося. Там його підстерігав містер Вейн. Він притиснув його до стінки і мало не пристрелив. Він називає його Доріаном, хоча за книгою він не знає його імені. Обманним шляхом Доріану вдається вислизнути з рук Вейна, при цьому запевняючи, що він не знає ніякого Доріана. Але губить свій портсигар, на якому було написано його ім'я, тоді старий Вейн усе розуміє і картає себе за те, що випустив його зі своїх рук.

Коли до Доріана приходять Емілі, він каже таку фразу: *"Удовольствие и счастье – не одно и то же... Имеет особую ценность только то, что не вечно"*. Після цих слів Емілі сказала, що все ж таки у нього є серце. Доріан закохується вдруге у своєму житті по-справжньому. Для нього кохання – це порятунок душі. За Вайльдом у Генрі не було дітей, а з дружиною він був розлучений. Відповідно, режисер додав ще одну сюжетну лінію – Доріан і Емілі, що було гарною ідеєю. Він хотів показати, що кожна людина має право на порятунок, і кожен знаходить його у чомусь своєму, для Доріана – це кохання. Заради людини, яку він любить, він ладен змінюватись.

Доріана розриває біль, його мучить стан його душі, у нього немає сил більше терпіти. Він хоче розкаятись, і навіть, приходять до священника, розказує йому все, просить допомоги. Він благає про неї, але священник нічим не може йому допомогти, бо не вірить в те, що неприродно. Пізніше він зустрічає містера Вейна, який стріляє в нього, але не влучно. Він тікає і спускається до вокзалу, де Вейна збиває поїзд, Доріан намагається якось допомогти, але нічого не виходить, бо у нього дуже тяжкий стан. Цей епізод також не співпадає з оригіналом, і більше того – у час, який описаний у романі, ще не було поїздів.

Тієї ночі він приходять до Емілі, щоб все розповісти, бо більше немає сил це тримати в таємниці, це його мучить. Емілі його заспокоїла, там він і заснув. Гаррі, батько Емілі, був проти того, щоб з його донькою був Доріан Грей, тому що знає, який він насправді. Лорд і сам причетний до того. Ось і знайшлося слабке місце "невразливого" лорда Генрі. Він надто сильно береже доньку, щоб віддати її

людині, яка розбила не одне серце. З тих пір Доріан хоче почати життя з чистого аркушу і бути разом з Емілі, бути гідним її серця. Спостерігаються вагання головного героя. Він, справді, хоче зав'язати зі своїм колишнім життям, але за увесь час він зробив стільки помилок, що майже нічого не можна виправити. Доріан прагне до змін, йому боляче, він переосмислює все життя і картає себе за це. Але чи можна все виправити? Це питання залишається відкритим до кінця.

Лорд Генрі не може зрозуміти, в чому ж секрет молодості Доріана. Він йде до Віктора, колишнього слуги Доріана. Він роповів лорду, що його хазяїн чомусь приховує від усіх свій портрет на горищі і тримає його під ключем. Генрі робить його дублікат від кімнати, щоб дізнатись всю правду. У кінці фільму Емілі і Доріан повинні були одружитися і відплисти разом на континент. Заздалегідь Генрі дістав усі фото, на яких був Доріан, а на деяких і його портрет, щоб розкрити всім очі на справжнього Доріана Грея. Усі їх побачили. У цей час Гаррі прийшов у майєток Доріана. Він зайшов на горище. Лорд потягнувся до картини, щоб скинути покривало. У цей момент у кімнату ввійшов господар дому. Він став перед портретом. Біля нього Генрі побачив речі Безіла і йому стало зрозуміло, що він убив художника. За книгою Доріан спалив усі речі убитого і не залишалось жодних доказів.

Позаду Доріана щось шипіло. Генрі спитав, хто ж він такий? На що Доріан відповів: *"Я тот, в кого ты меня превратил! Я вел жизнь, которую ты ценил, но сам воплотить боялся. Я стал всем тем, кем сам ты испугался быть. Но я всегда старался быть лучше, чем я есть..."*. Після слів, сказаних Доріаном, він намагався задушити Генрі, але лорд встиг зірвати з портрета покривало і побачити, що ж стало з портретом. Це було жалюгідне видовище. Зображення, яке ніби ожило, дивилось на них своїм потворним, старим, понівеченим обличчям. Всюди на ньому була кров, портрет був гнилим зсередини. Потвора на тлі гарчала і розкладалася. Генрі підпалив картину і зачинив Доріана у кімнаті – один на один зі своєю душею. Емілі спішила до коханого, щоб його врятувати. Їй так і не вдалося зробити задумане. Доріан не дозволив, а останніми словами його були: *"Мое сердце принадлежит тебе..."*. Генрі забрав дочку, яка виривалася з усіх сил, в той час як Доріан проштирхнув шпагою серце створіння, яке стало його душею. Увесь образ зі страшного портрету перенісся на його хазяїна. Страшний, потворний, старий, закривавлений вбивствами Доріан лежав на підлозі і тлів у полум'ї.

Через деякий час ми бачимо Генрі у домі Доріана. Він проходить нагору, у кімнату, де колись відбувались страшні речі. Там стояв Портрет Доріана Грея: такий, яким колись його написав Безіл Голлуорд. Від істини нікуди не подінешся. Доріан намагався усіх перехитрити, але єдиний, кого не вдалося перехитрити був він сам. За все в житті потрібно платити, за кожен свій вчинок.

Режисер дещо змінив задум твору. Він додав ще одну сюжетну лінію, зробив більш жорстоким Доріана, додав портрету більшої потворності і змінив деякі деталі. Режисер по-своєму бачить смерть Сибіли Вейн та Безіла Голлуорда. Фільм не змінив того задуму, який був у книзі, але все ж таки він має суттєві відмінності порівняно з оригіналом.

Режисер по-своєму бачить сюжет, композицію, образи і він має на це право. Фільм не повинен бути копією літературного твору. Олівер Паркер акцентував більшу увагу на портреті і зміг передати все, що відбувалося в душі головного героя. Автор кінокартини показав, що наприкінці фільму Доріан прагнув зректись своїх обітниць щодо його душі, все почати з чистого аркушу. Проте йому не вдалося. Душу не можна вилікувати, змінити або проміняти. Все, що людина робить лихого, залишається слідом у душі. Є лише дві речі, які виправити неможливо – це душа і смерть.

Упродовж прочитання роману ми самі уявляємо, які герої діють у творі, який вони мають вигляд, наскільки хороші чи погані вчинки вони здійснюють, як впливають один на одного. У книзі усе показано досить добре, чітко, розкрита проблема – життя і мистецтва. Не всі образи розкриті повно, більше звертається увага на постать Доріана Грея та на його портрет. Про Безіла ми можемо сказати, що він людина з добрим серцем, витончена натура, яка боїться своїх почуттів. Лорд Генрі постає у творі людиною з холодним розумом, у нього немає ніяких почуттів, він однаковий протягом усього твору. Ми не можемо побачити його слабкого місця, йому все байдуже, ніщо не може зламати лорда.

Сюжетних ліній, на мою думку, у романі три: перша – Доріан і його відносини з друзями, друга – Доріан і Портрет, третя – Доріан і Сибіла. Якщо порівнювати роман з екранізацією, то у ній наявні сцени в жанрі триллера. Через книгу не можна відчувати все так, як це показано у фільмі – усі наслідки можна побачити наживо. Від початку і до кінця фільму помітно, як змінюється головний герой, що його до цього підштовхнуло, чим він керувався, де він вагався. Відповідно, зростає напруга. Книга і фільм – це два різні способи розказати історію про Доріана Грея.

У фільмі ж ми бачимо тих самих героїв, але їхні характери відрізняються від тих, які спостерігаються у книзі. Доріан зображений навіть більш жорстоким, ніж в оригіналі. Він більше сумнівається у кінці і розкаюється у гріхах. Безіл більш розкутий. Завдяки додатковій сюжетній лінії – Доріан і Емілі, ми дізнаємось про вразливе місце Генрі – це його дочка, яку він дуже любить і оберігає. У фільмі режисер намагався додати більше свого розуміння, нових подій, героїв, яких не було за книгою. Тому фільм від книги суттєво відрізняється.

Оскар Вайльд, справді, зробив великий внесок у світову літературу. І хоча деякі не сприймали його за життя, осуджували, він все одно залишиться у пам'яті багатьох людей. Він подарував світу "Портрет

Доріана Грея", щоб людство замислилося над своїм життям. Цей автор та його твори завжди будуть актуальними, бо деякі проблеми є вічними. Вони проходять крізь століття і не старіють. Тому ще не одне покоління буде по-справжньому захоплюватись його творчістю так само, як колись захоплювався автор цієї статті, а роман "Портрет Доріана Грея" буде надихати митців на створення нових кінострічок.

Література

1. Градовський, А., М. Галушко. Мистецтво-дзеркало, щовідображає того, хто в нього дивиться, а не життя (метафора портрету в романі Оскара Вайльда Портрет Доріана Грея). // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія. – 2012. – Вип. 11–12. – [С. 145–151].
2. Екранізація Олівера Паркера "Доріан Грей" за мотивами роману О. Уайльда "Портрет Доріана Грея". 2009 рік. [<https://rezka.pw/37201-dorian-grei.html>]
3. Історія створення "Портрета Доріана Грея". Сюжет. Алюзії. Цікаві факти. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82_%D0%94%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%93%D1%80%D0%B5%D1%8F]
4. Портрет Доріана Грея : роман / Оскар Уайльд : пер. с англ. М. Абкиной. – СПб : Азбука, Азбука-Аттикус, 2021. – [320 с.] – (Азбука-классика).
5. Символіка роману "Портрет Доріана Грея". [<https://tvr.biographiya.com/problema-krasi-j-morali-v-romani-portret-doriana-greya-sistema-obraziv-simvolika-romanu-roman-xix-stolittya/>]
6. Бережна Д. С. Стилiстичний аналіз роману Оскара Вайльда "Портрет Доріана Грея". [<http://foreign-languages.karazin.ua/resources/cd25b98408a07272850fdc48dac6c76d.pdf>]
7. Янченко Ю. В. Творчість О. Уайльда в оцінках українських літературознавців. – 2010. – [С. 135–142.]

УДК 070.11(051)

ЧОЛОВІЧИЙ ЖУРНАЛ "ЕГОЇСТ": ТЕМАТИКА, РУБРИКАЦІЯ, ПОТЕНЦІАЛ ЕЛЕКТРОННОГО САЙТУ

Пилипенко В., студент 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Із розвитком сучасних інформаційних технологій пришвидшується процес отримання інформації. Все більше людей відмовляється від традиційних друкованих видів видань на користь отримання інформації з Інтернету. Редакції журналів почали створювати сайти, щоб зберегти читачів та залучити нових. Спостерігаємо також, що редакції не завжди вдало використовують увесь потенціал подачі інформації на електронному ресурсі. Тому дослідження може допомогти у подальшому удосконаленні як друкованої, так і електронної версії журналу.

Об'єктом дослідження є друкована та електронна версія чоловічого журналу "Егоїст". Предметом – структура, тематична характеристика друкованої та електронної версії.

Метою дослідження є аналіз структурних елементів, тематики друкованої та електронної версії журналу "Егоїст".

У дослідженні використані такі методи: аналіз, узагальнення, описовий, порівняння.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій за останнє десятиліття витіснив із нашого життя періодичні видання. Особливо це стосується газет, які й далі втрачають свою аудиторію. Але журнали змогли перейти в "online" еру. Навіть більше, це один із видів ЗМІ, який може успішно існувати як в друкованому, так і в електронному форматі.

Тема чоловічих журналів як в Україні, так і за її межами, є маловивченою. На цю проблему є свої об'єктивні причини. По-перше, такі видання виникли не дуже давно; по-друге, їх поява є результатом дуже специфічного історичного явища, а саме – "сексуальної революції". Остання причина полягає в тому, що в суспільстві не прийнято говорити про секс, а ця тема в деяких журналах є основною, тому ці видання і залишаються за межами наукових досліджень.

Поява чоловічих журналів змінила розвиток періодики. Вперше чоловічий журнал з'явився у Британії у 1731 році під назвою "The Gentlemen's Magazine". Далі почали виникати еротичні чоловічі журнали. Це сталося у 1953 році із виходом першого номеру журналу "Playboy".

На українському видавничому ринку існують такі чоловічі журнали як "Playboy", "Егоїст", "VOGUE MAN" "GQ" та інші. Більшість часописів – це видання популярних іноземних видавництв. Деякі з них навіть не мають українських редакцій, тому виходять російською мовою.

За дослідженням О. Кіци, аудиторія чоловічих журналів є чітко окресленою – це особи у віці від 25 до 35 років з вищою освітою та високим доходом [1]. Більшість видань – елітарні. Вони позиціонують себе як "журнали для справжніх чоловіків" та мають розважальний характер.

Переглядаючи ці видання, можна зазначити, що вони мають широку тематичну палітру: чоловічий стиль, інтерв'ю з відомими особами, матеріали про новинки техніки, поради, публікації про подорожі, спорт, розваги та здоров'я.

Для аналізу було обрано чоловічий журнал "Егоїст" [2]. Тематика цього журналу різноманітна. Видання має чотири основні рубрики: "Суспільство", "Захоплення", "Відпочинок" та "Дрібниці життя". Ці рубрики відповідають тематиці статей, які вони містять. Характерною ознакою, яка відрізняє "Егоїст" від інших чоловічих журналів, таких як "Playboy" чи "Maxim", є відсутність еротичних фотографій, практично нема матеріалів про секс та шопінг. На противагу, є публікації про те, як з розібратися у відносинах, зберегти їх (публікація "Чи можливо склеїти розбиту чашку?", "Егоїст", березень, 2021 р.).

У рубриці "Суспільство" зазвичай публікують різножанрові статті, пов'язані з тією людиною, фото якої розміщено на обкладинці журналу: відомим бізнесменом, підприємцем, менеджером компаній, телеведучим тощо. До прикладу – журнал за грудень 2020 року. Тут розміщено інтерв'ю з Юрієм Камельчуком. Лід сповіщає: "Цікава й мотиваційна розмова з Юрієм Камельчуком про успіхи та невдачі, життєві плани, сім'ю, особистісний розвиток, і, звісно, про політику".

Варто зазначити, що в цій рубриці головними героями стають не лише чоловіки. На сторінках журналу можна знайти інтерв'ю із жінками, які змогли реалізувати себе в різних професіях: дизайнерка, копірайтерка, телеведуча. Приклад – цікаве інтерв'ю з ведучою Нового каналу Лесею Нікітюк ("Егоїст", жовтень, 2020 р.).

Рубрика "Захоплення" достатньо велика за обсягом. Тут можна знайти публікації про спорт (зазвичай футбол); поради від кваліфікованого тренера про тренування, харчування, метаболізм тощо; матеріали про екстремальні види спорту; інтерв'ю з людьми, які завдяки наполегливості та працьовитості перетворили своє захоплення в бізнес (наприклад, "Дмитро Козицький: успіх бізнес-ідеї – це про сервісний дизайн", "Егоїст", березень, 2021 р.).

Рубрика "Відпочинок" містить матеріали про подорожі до різних міст та країн. Така публікація велика за розміром, зазвичай займає дві розгорнуті сторінки. Текстовий матеріал доцільно доповнюється яскравими ілюстраціями, які дають змогу поринути в атмосферу того чи іншого міста або країни. Окрім подорожніх нарисів, можна знайти поради чоловікам для створення власного стилю, підказки, як стати впевненішим у собі (наприклад, "Як чоловікам сформувати образ впевненості?", "Егоїст", березень, 2021 р.). У залежності від кількості сторінок певного номеру до зазначеної рубрики можуть додаватися інтерв'ю з людьми, які розповідають про свій бізнес, захоплення, улюблені види відпочинку.

Рубрика "Дрібниці життя". Зазвичай першим матеріалом тут є публікації на тему техніки. Ці матеріали можуть мати рекламний характер (наприклад, "Гібридний звір: новий преміальний кросовер DS 7 CROSSBACK E-TENSE 4X4", "Егоїст", березень, 2021 р.), або розповідати про історію техніки, нові модифікації, винаходи (як от "Lusa – універсальний електромобіль із сміття", "Егоїст", жовтень, 2020 р.). Окрім вищезазначеного, подаються "інструкції" та поради для чоловіків: "Догляд за бородою взимку" ("Егоїст", грудень, 2020 р.) та "11 способів оригінально зав'язати шалик" ("Егоїст", жовтень, 2020 р.).

Є і "колонка психолога". У цій "колонці" подаються матеріали про кохання, зраду, стосунки в сім'ї. Публікації доповнюються векторними картинкам, які з-поміж усього ілюстративного ряду яскраво виділяються, тому їх легко знайти і неможливо сплутати з іншим матеріалом.

Отже, тематична характеристика публікацій журналу різноманітна: починаючи від інтерв'ю з успішними людьми і закінчуючи порадами про те, як зберегти стосунки. Зауважимо також що видання виходить українською, воно також популяризує україномовних співаків, українське кіно та мультфільми, демонструє приклади успішного ведення бізнесу в Україні, що є безперечним позитивним аспектом цього журналу.

Сайт журналу функціонує з жовтня 2016 року. Він є виключно україномовним, як і друкована версія видання. У його верхній частині – логотип журналу. Нижче, під логотипом, меню рубрик: "Головна", "Про журнал", "Розділи", "Проекти", "Співпраця", "Контакти", "Архів".

У рубриці "Головна" публікуються нові матеріали, які були додані на сайт. Праворуч від публікацій знаходиться реклама. Редакція піклується про свою репутацію, тому розміщує рекламу про тренінги та вебінари для підприємців, а також рекламні оголошення про власний проєкт "EGOIST club". Варто зауважити, що усі рекламні матеріали публікуються виключно українською мовою.

Наступний розділ "Про журнал" містить коротку інформацію та інфографіку про історію журналу, його читачку аудиторію та регіон розповсюдження.

У закладці сайту під назвою "Розділи" чотири рубрики: "Суспільство", "Захоплення", "Відпочинок" та "Дрібниці життя". Редакція не копіює матеріали із друкованого варіанту журналу. Тому сайт не можна назвати "електронною копією журналу". Кожна рубрика має свої унікальні публікації, які відрізняються від тих, які друкуються в традиційній версії журналу.

Редакція намагається втримати читача на своєму сайті. Вони не ігнорують природу мережевих текстів, і, звичайно, не втрачають можливість отримати більше переглядів від читачів. Для цього використовуються гіперлінки у середині матеріалу, після натискання на яких читач переходить на інший, дотичний до теми матеріал. Так читач довше залишається на сайті. Кожна публікація містить ілюстрації, які допомагають ширше розкрити матеріал та доповнюють його. Іноді ілюстрації мають рекламний характер.

Редакція використовує ще один метод, який дозволяє втримати читачів на сайті – можливість ділитися публікаціями в соціальних мережах та коментувати їх. Людина, яка щось прокоментувала, ймовірно, слідкуватиме за дискусією, можливо, долучатиме до дискусії інших. Варто згадати й про те, що коментарі впливають на довіру до видання, створюють йому репутацію відкритого майданчика для обговорення ключових питань.

Сайт є "товариським" для користувачів. На ньому можна легко знайти потрібну інформацію. Пошук можна здійснювати за тегами, які є в кінці кожного матеріалу, за рубриками, а також за пошуком на сайті.

Варто зазначити, що редакція надає читачам доступ до відцифрованої друкованої версії журналу. Усі номери видання можна знайти у розділі "Архів".

Підсумовуючи, варто сказати, що електронна версія видання повинна продовжувати його друковану форму та зацікавлювати читача. Редакція аналізованого журналу прекрасно це розуміє і використовує увесь потенціал електронної версії свого видання.

Література

1. Кіца О. М. Особливості журнальної періодики для чоловіків в Україні: тематика, жанрологія, перспективи. Національний університет "Львівська політехніка". Львів. С. 147–154. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/1-75/19.pdf>.

2. Егоїст: перший україномовний журнал для чоловіків. URL: <https://egoistmagaz.in.ua>

УДК 821.111'06.09(092):165.642

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЗМУ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА "КОЛЕКЦІОНЕР"

РибакOVA В. В., студентка 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики

У статті розглядаються особливості психологізму в постмодерністському романі Джона Фаулза "Колекціонер". Охарактеризовано психологічні портрети головних героїв твору та динаміку їх поведінки в незвичних умовах. Ключові слова: постмодернізм, роман, психологізм.

Джон Фаулз – один із найвідоміших англійських письменників ХХ ст. Ще за життя його було визнано класиком англійської літератури. Навесні 1963 року з'явився і відразу став бестселером перший роман Дж. Фаулза "Колекціонер", який і став об'єктом нашого дослідження.

Актуальність даної теми визначається тим, що в україномовній літературі творчість Дж. Фаулза ще не достатньо проаналізовано. Творчий доробок письменника досліджували такі науковці, як Кашнікова І.В. [1], Дереза Л. А. [4], Червякова Д. Ю. [9], Чобанюк М. М. [10], Шульженко Ю. [12]. Хоча проблема психологізму вже частково потрапляла в поле зору таких дослідників, як С. Павличко [11], Н. Жлуктенко [5], Ю. Бумбур [3], О. Козюра [6], але всі вони не акцентували увагу на глибокому психологізмі творчості Фаулза повною мірою. Тому предметом нашого дослідження є особливості психологізму в романі Дж. Фаулза "Колекціонер".

Періодом загальної психологізації літератури прийнято вважати кінець ХІХ- початок ХХ ст. А вже у літературі постмодернізму письменники не просто використовували психологічну аналітику, а намагалися через неї вийти на більш глибокі онтологічні чи екзистенційні проблеми. Дж. Фаулз спробував у своїй творчості описати нестандартні прояви внутрішнього світу людини, і головний герой роману "Колекціонер" є одним із вдалих зразків персонажу із травмованою психікою. Тому мета нашої статті – проаналізувати психологізм в постмодерністському романі Джона Фаулза "Колекціонер" та дати всебічну характеристику головним героям твору.

За словами Дж. Баттла, "натхнення до написання "Колекціонера" прийшло з дитячих фантазій Фаулза, який часто уявляв собі ув'язнення жінки та владу над нею. Свого часу він був вражений виставою Бартока "Замок Синьої бороди" про чоловіка, який ув'язнював жінок під землею" [7].

За сюжетом "Колекціонер" має всі ознаки трилера. Після виграшу в лотерею Фердинанд Клегг, самотній ентомолог, купує великий будинок у сільській місцевості і викрадає Міранду Грей, прекрасну

двадцяти однорічну студентку мистецтва, якою він був одержимий деякий час. Він привітно ставиться до неї, купуючи все, що вона бажає: їжу, одяг, книги, музику та мистецтво. Він задовольняє всі її потреби, крім її бажання бути вільною. Він тримає її в полоні, без будь-якого зв'язку із зовнішнім світом, в надії, що вона зрештою дізнається і полюбить його.

Проте "Колекціонер" Джон Фаулза – це більше, ніж просто трилер. Авторська манера розповіді дає читачеві глибоке уявлення про свідомість двох героїв. У першій частині представлений погляд на історію самого колекціонера. Ми з'ясуємо, що головний герой, Фредерік, чи Фердинанд, мав дуже нещасливе й самотнє дитинство. Його батько загинув у автокатастрофі, коли йому було всього два роки. Після цього його мати йде з іншим чоловіком. До кінця юності його тітка Енні та дядько Дік виховують його в передмісті Лондона з нижчим класом разом із двома двоюрідними братами.

Відомо, що людина вивчає стиль відносин, заснований на першому найважливішому, яким зазвичай є батьки або піклувальник. Тож дитинство Клегга справило величезний вплив. Через сімейні проблеми юнак ніколи не відчував себе коханим. Він був самотнім і ніколи не відчував належних любовних стосунків. Усі важливі стосунки Клегга закінчилися трагедією і можуть дати деяке розуміння того, чому він не може розвивати нормальні людські взаємини. Крім того, через відсутність зразків для наслідування у стосунках у нього було багато неправильних уявлень про стать.

За міркуваннями і вчинками Фердинанд Клегг має ознаки психотичного розладу, шизофренію¹¹. Перед викраденням Міранди, поки він ретельно готував деталі своїх майбутніх дій, він намагається переконати себе, що він не божевільний, що всі його мрії та вигадані історії, які він придумує про те, що Міранда – його дружина, є чимось нормальним, поки в них немає "нічого лихого". Письменники покоління постепихи "акцентують на маргінальному, що має здатність ...переходити в стан типового" [6]. Межова ситуація – тло, на якому розгортається більшість постмодерністських прозових текстів, де індивід перебуває на межі власної свідомості, психічної норми соціуму, врешті, на межі мовленнєвій (полонена постійно виправляла його граматику).

Рішення Клегга збирати не тільки метеликів, а й спіймати об'єкт його фантазії, який давно захоплювався, Міранду, стало можливим завдяки тому, що він виграє велику суму грошей. Ув'язнивши Міранду у відокремленому підвалі, Клегг доглядає за нею дуже добре, і тому спочатку у читача виникає відчуття, що Фердинанд не чудовисько, а жалюгідний, самотній чоловік, який потребує любові.

Фредерік не в змозі пристосуватися до сучасного, реального світу. Він живе у світі мрій і фантазій, під несвідомим впливом популярних телешоу та фільмів. Постмодерна література передбачає запозичення, перегуки не лише на сюжетно-композиційному, а й на образному, мовному рівнях. У романі "Колекціонер" явно простежуються паралелі з "Лордом Джимом" Конрада, "Злочином та покаранням" Ф.М. Достоєвського, романом Діккенса "Великі очікування", "Еммою" Джейн Остін і, звичайно, з "Бурею" У. Шекспіра [2]. Ці інтертекстуальні запозичення у романі Фаулза використовують, аби підкреслити роздвоєння особистості головного героя, показати його внутрішній світ через паралелі з іншим світом злочинців та "поганих хлопців".

Сам Клегг асоціює себе лише з позитивними персонажами, як от Фердинанд із "Бурі" В.Шекспіра, проте його оточення характеризує його лише з негативного боку – Міранда різко перебиває його говорячи, що йому б скоріше підійшло ім'я Каліббан (потворний дикун та раб з того ж твору). Це зайвий раз підкреслює його рабське світобачення: він у полоні своїх нав'язливих думок та у заточенні у власному ірреальному світі.

Він вірить, що може побудувати паралельний світ для себе та Міранди, де вони зможуть жити разом як чоловік і дружина. Поки він думає, що зможе змусити її закохатися в нього, не має значення, що Міранда є його полонянкою. Фердинанда робить небезпечним те, що він вірить, що завжди правий. Він вважає, що робить найкраще як для Міранди, так і для себе. Він навіть пишається тим, як йому вдається викрасти дівчину, не залишивши жодного сліду. Перед тим, як виграти лотерею, він бачив світ очима людини, яка зазнала знущань і відкинула суспільство. Тепер, коли він багатий, він може побудувати свій власний світ, світ очима колекціонера. Він навіть ділить людей на екземпляри, які варто збирати чи ні.

Він ставиться до Міранди, як до божества. Вона – найрідкісніша річ, яку може отримати колекціонер. Вона є гордістю його колекції. Але він не може зрозуміти, що для того, щоб зібрати, він також повинен позбавити життя. Це саме те, що він робить з Мірандою. Спочатку він забирає її життя як члена суспільства, а згодом буквально дає їй померти. Він діє як психопат, який може відчувати себе живим лише тоді, коли у нього є єдине, чого не вистачає в його колекції. Тут ми бачимо ще одну рису постмодернізму: прагнення поєднати, взаємодоповнити істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій. Клегг – атеїст, він створив собі ідола в образі дівчини і

¹ Шизофренія (лат. *schizophrenia* <грец. *schizo* — розколюю + *phren* — серце, душа, розум) — це прогресивне психічне захворювання, що виникає на основі спадкової схильності, має безперервний або нападopodobний перебіг і призводить до своєрідних змін особистості у вигляді дезінтегрованості психіки, аутизму, емоційного збіднення і зниження активності. Провокуючим чинником нерідко стає психічна травма [13].

намагається заповнити весь свій душевний простір опікою свого божества. А Міранда віруюча, тому має цінності більш моральні. Навіть на цьому рівні підкреслена їх протилежність.

Книга поділена на дві частини: розповідь Клегга та щоденник Міранди. Кожен з них демонструє різне ставлення до однієї і тієї ж ситуації. Обидві частини настільки відрізняються, що без ролі Міранди було б важко правильно оцінити всю ситуацію. Бо Клегг, з його постійним використанням евфемізмів, постійно представляє Міранду майже неземною істотою, красивою, розумною і тендітною. Лише прочитавши частину Міранди, ми зможемо по-справжньому пізнати її. О. Антипенко вбачає у цьому "подібність роману Дж. Фаулза до "Кларисси" Самуела Річардсона. "Колекціонера" можна певною мірою зарахувати до жанру епістолярного роману: записник Міранди у своєму роді збори листів, написаних "у певний момент" [2].

Тож остання частина книги викладає думки Міранди через її щоденник, який зберігався в секреті під час її полону. Таким чином, ми потрапляємо в свідомість полоненої жінки, яка, відчайдушно перебуваючи на самоті, усвідомлює свою потребу в компанії власного викрадача. Через серію спогадів, які переносять читача в минуле Міранди, ми дізнаємося про її батьків, її друзів та її наставника, художника Г.П. Після того, як вона оговтається від шоку від викрадення, вона укладає угоду з Фердинандом: він відпустить її через чотири тижні. За цей час вони багато розмовляють, переглядають художні книги, а вона навіть малює. Це показує її щире бажання заповнити страшні будні прекрасним – мистецтвом.

Воля Міранди до виживання вражає читача. Під час перебування під замком вона кілька разів намагається втекти. Одного ранку, коли Клегг відкриває двері льоху, вона так сильно штовхає їх, що він застрягає між стіною та дверима. Іншого разу, коли їй дозволяють написати листа, вона намагається покласти в конверт крихітний папірець із зазначенням свого місцезнаходження. Пізніше, коли Фердинанд іде до магазину, вона намагається прорити тунель, дістаючи зі стіни каміння. В крайньому випадку вона намагається спокусити його, але всі її спроби виявляються невдалими. Коли Міранда розуміє, що Фердинанд не дозволить їй піти навіть через місяць, вона думає вбити його.

Психологічне дослідження двох персонажів Фаулзом постає своєрідною боротьбою розумів і волі. За час перебування в полоні Міранда не втратила бажання жити. Вона вижила. Вона намагається залишатися здоровою, пишучи про тих, кого любить. Важливим фактором її виживання є те, що вона знаходить свободу в мистецтві. Її хвилини самотності проводять у світі мистецтва, світі, де домінує вплив її наставника.

Читач засуджує дії колекціонера і сприймає його як злого та аморального. Але мотив, його виховання, його сильне почуття цінностей і його нескінченне обожнювання Міранди змушують читача також симпатизувати Фердинанду. Близьче до фінальної трагедії ми усвідомлюємо справжній жах ситуації і хто він насправді.

Клас відіграє головну роль у "Колекціонері". Головний герой, Фердинанд Клегг, росте в сім'ї нижчого класу і отримує доступ до великих грошей лише тоді, коли виграє тоталізатор. Клеггу також не подобається його багатство, оскільки він відчуває, що не має класового рангу, щоб відповідати його покращеним фінансовим обставинам. Потрапивши в полон, Міранда постійно виправляє Клегга і намагається розповісти йому про мистецтво та гуманітарні науки, і таким чином ілюструє різкий інтелектуальний розрив між ними – результат їхніх класових відмінностей.

Фаулз пояснив, що головною метою роману було дослідження соціальних змін в Англії, яка стала свідком зростання заможної групи людей, які не походили з високого класу. Моральна розбещеність Клегга є надзвичайним прикладом раптового багатства та корупції, які Фаулз спостерігав у всій країні під час написання роману.

Влада і контроль є центральними аспектами роману Фаулза. З самого початку Клегг використовує хлороформ, щоб підкорити Міранду; подушечка хлороформу знову з'явиться пізніше в романі під час однієї зі спроб втечі Міранди. Вона може бути краще освіченою, ніж Клегг, але дивовижна здатність Клегга контролювати і передбачати, як вона може спробувати втекти, означає, що він добре підготовлений до будь-якого бунту.

Фаулз досліджує психологічні наслідки цієї тактики контролю, досліджуючи як Клегга, так і Міранду. Часом контроль робить Клегга п'яним від сили, не в змозі впоратися з власними потягами; наприклад, він роздягає Міранду після хлороформування вдруге і фотографує її в нижній білизні. Пізніше він застосує силу, щоб змусити її позувати йому оголеною. Контроль над Мірандою від Клегга завдає їй психологічну шкоду, і щодня вона пробує іншу стратегію, намагаючись позбутися його контролю, а також з'ясувати, як найкраще завоювати його симпатії. Його контроль над нею змушує її рішуче боротися за нові привілеї та стати кращою людиною. Зрештою, звичайно, способи контролю Клегг забирають її життя.

Зі свого боку, Клегг вважає, що йому закриті всі шляхи влади, поки він несподівано не придбає багатство. Таким чином, він ототожнює гроші з владою, тому що йому завжди доводилося виконувати накази вищих соціальних класів, як в армії, так і на роботі.

Ув'язнення Міранди в підвалі Клегга головними героями переживають по-різному. Як викрадач і тюремник, Клегг може зіграти на своїх інстинктах колекціонера. Він не хоче вбивати Міранду, але

підсвідомо хоче вбити будь-яку її частину, яка могла б протистояти йому. Клегг сподівається, що його в'язниця досягне цього, що Міранда піддасться його владі, закохається в нього і дозволить йому диктувати умови свого життя.

Для Міранди її в'язниця – це насамперед те, від чого потрібно втекти. Ідея в'язниці й полону чільна в усьому романі; справді, ув'язнення створює центральний конфлікт між Мірандою та Клеггом. Для Міранди таке ув'язнення є єдиною причиною, чому вона ніколи не могла полюбити Фредеріка: він, зрештою, ув'язнив її. Але для Клегга ув'язнення – це єдиний спосіб змусити Міранду полюбити його: у зовнішньому світі, як він вважає, їхні класові відмінності не дозволять їй коли-небудь звертати на нього увагу. Йому подобається спостерігати за об'єктами здалеку, мертвими та очищеними, без будь-яких ускладнюючих емоцій.

Міранда ненавидить ідею колекціонування, незалежно від того, чи містить колекція чудові твори мистецтва чи просто метеликів Клегга. Що стосується мистецтва, Міранда вважає злочином просто каталогізувати і класифікувати всі прекрасні твори мистецтва в світі, ховати їх у приватних колекціях і не дозволяти їм насолоджуватися життєво важливими, живими людьми. Для неї ідея колекції позбавляє предмети індивідуальності, обмежуючи їх категоріями. У випадку з метеликами Клегга Міранда розглядає колекцію не як досягнення, а як різанину. Відмінності в поглядах Міранди та Клегга на колекцію висвітлюють основні аспекти їхніх персонажів.

Міранда – любитель мистецтва. Будучи студенткою мистецтва, вона прагне стати великим художником і перебуває під значним впливом свого наставника Г.П. Однією з речей, які найбільше засмучують її у Клеггові, є його відсутність вдячності до мистецтва. Коли Міранда і Клегг разом слухають музику або дивляться на фотографії, Клегг абсолютно сліпий до рівнів сенсу, які розпізнає Міранда. Йому не подобається читати; він слухняно читає "Ловця в житті", щоб догодити їй, але не отримує від цього задоволення. Для Міранди це божевілля. Мистецтво для неї є істиною, і вона не може повністю зрозуміти, що Клегг є частиною безіменної маси людей, яким бракує справжньої оцінки мистецтва. З точки зору Клегга, все це є частиною елітарної позиції Міранди. Різкі розбіжності в їхніх поглядах на мистецтво підкреслюють їх кардинально різні погляди на життя в цілому.

Клегг належить до так званих "нових людей", яких описує Г. Фокнер: "похмурі, дрібнобуржуазні соціальні альпіністи, які стали духовно мертвими у вакуумі і за винагороду живуть життям матеріального накопичення як непоказні економічні гвинтики у величезній годинниковий механізм товариства поглиначів" [7]. Міранда ненавидить цих нових людей і в усій книзі вона говорить, що вона одна з небагатьох, кому доводиться стикатися з багатьма і боротися з ними, щоб допомогти деяким цінностям переважати і не бути знищеними "калібанізмом", як вона називає. Вона зберігає цивілізовані цінності проти того, що вона по-снобістськи називає "людьми нового класу з їхніми автомобілями та їхніми грошима, їх дурними вульгарностями та їх дурним повзучим наслідуванням буржуазії" [8] – погляд, який підтримує Фаулз. Однак Міранда знає, що є щось, що відрізняє Клегга від них. Вона пише: "Звичайно, Калібан не типовий для нових людей. Він безнадійно застарів (грамофоном назве грамофона). І тут у нього невпевненість" [8]. А пізніше додає: "Єдине незвичайне в ньому – як він мене любить. Звичайні Нові Люди не могли любити нічого, як він любить мене. Тобто наосліп. Абсолютно. Як Данте і Беатріче" [8].

Риторична фігура, яка характеризує мову Клегга, – це евфемізм. Тому він називає Міранду не своїм в'язнем, а своїм гостем. Використовуючи такі слова, він намагається "зробити" світ кращим або принаймні "належним". Він також намагається применшити важливість всієї ситуації. Він ставиться до цього як до щоденної події, очевидно, що вона з ним, у його будинку. Він хоче, щоб це виглядало як їхній шлюб: красивий, хоча непостійна дружина обслуговується добродушним і люблячим чоловіком. Це можна охарактеризувати як пародійність оповіді Фаулза – пародія на сімейне життя. Таким чином, він намагається зробити так, щоб Міранда почувалася в його в'язниці як удома, а своєю ввічливістю намагається змусити її відчувати себе винною за таку погану поведінку з її боку. Вона пише: "Коли я з ним зв'язуюся, він так жаліє себе, що я починаю ненавидіти себе. Але як тільки я починаю ставитися до нього мило, в його голос і манеру вкрадається якість самовдоволення, і мені починає хотітися знову роздратувати і вдарити його" [8]. Він зводить Міранду з розуму своєю скромною манерою говорити, тому що, насправді, він гнобител, і в більшості випадків він поводить себе як жертва власних пристрастей і потреб Клегга дуже плавно намагається покласти провину на Міранду, і навіть бувають моменти, коли читачі співчувають йому, а не героїні.

Хоча фізично ув'язнена саме вона, Клегг залишається у своїй душевній в'язниці. Його недостатня освіченість, відсутність здатності висловити свої бажання та потреби змушують його відчувати себе як у пастці. Ось чому він відчувається розгубленим і дурним під час розмови з Мірандою.

Оскільки спочатку Клегг ставиться до Міранди як до принцеси, вона також прагне уникати словесної "непристойності". Вона намагається поводитися як леді, щоб завоювати довіру і прихильність Клегга, і втекти, як тільки це можливо. Коли це не спрацьовує, Міранда пропонує себе сексуально як для олюднення його, так і для забезпечення власного звільнення. На жаль, Клегг завжди ділить жінок на принцесу Лоїнтейн і "іншого роду", що означає спокусницю і повію, як його мати. Після цієї події Міранда опускається в його очі і стає не вартою його поваги. Він каже: "Вона була, як усі жінки, у неї був єдиний

розум". Я більше ніколи її не поважав. Тому що я міг це зробити" [8]. З того моменту змінилося те, як Клегг розмовляє з нею та ставиться до неї. Він жорсткіший у словах. Він не боїться, що може образити її тим, що говорить чи робить. Він втратив своє поклоніння вигаданому божеству.

Клегг більше не та сама людина. Він хоче, щоб Міранда виконувала його накази, і коли вона відмовляється, він робить з нею те, що хоче; в основному він фотографує її оголеною. Його духовність, яка б вона не була – знищена.

Після смерті Міранди він шукає нову жертву. Наприкінці книги він дізнається єдине, що Міранда була не з того класу, як він, і щоб зробити свій план більш здійсненним, він вирішує, що інша дівчина має бути не такою інтелектуальною. Потім він зустрічає дівчину, Меріан, і каже: "Я не прийняв рішення щодо Маріан (ще один М!), Цього разу це буде не кохання, це буде просто заради інтересу... Але це все ще лише ідея" [8]. Можна зробити висновок, що головний герой просто має психічний розлад і не зупиниться на своїх злочинах, які він міг би виправдати коханням.

Цей постмодерністський роман намагається показати об'єктивну реальність із суб'єктивної природи реальності. Обидва головні герої цього роману відірвані від реальності. Міранду викрадають, що фізично відключає її від реальності, а Клегг відокремлюється і створює власну реальність (яка більшою мірою створена його хворобою). Джон Фаулз чергує цих двох головних героїв як оповідачів роману. Автор використовує дві точки зору, щоб маніпулювати реакцією читача на героїв. Саме завдяки цій техніці оповідання Фаулз досягає протиставлення двох точок зору. Постмодерністи зумисно переплітають різні стилі оповіді (високий класицистичний і сентиментальний чи грубо натуралістичний і казковий та ін.; у стиль художній нерідко вплітаються стилі науковий, публіцистичний, діловий тощо); створюють суміш багатьох традиційних жанрових різновидів, що ми споглядаємо і у "Колекціонері".

Щоденник Міранди є копією першої частини, але іншими словами. Зміна точок зору апелює до постмодерністської фантастики. Описи Міранди подій її заручниці були набагато більш описовими та детальними, що, можливо, пов'язано з художніми здібностями. Надаючи читачеві дві різні точки зору, він дає запрошення співчувати конкретному оповідачеві або прийняти сторону. Їхні протилежні точки зору впливають із різних персонажів. Клегг – викрадач-психопат. Міранда – розумна, артистична, талановита молода жінка. Тому у двох головних героїв різні норми та принципи. Клегг дуже точний щодо подій захоплення Міранди. Тривожною рисою характеру Клегга є те, що він не знаходить нічого поганого у своїх діях. Все, що робить, він виправдовує до кінця. Читач спочатку прив'язується і співпереживає йому. Розповідь Міранди описує її емоційну дилему ситуації ув'язнення. Читач їй співчуває, бо викрадач ув'язнює її. Тому читач розривається між цими двома героями. Смерть Міранди розкриває справжній характер Клегга. Він не оплакує її смерть по-справжньому, оскільки у нього все ще є її фотографії, і він більше не зобов'язаний боротися з її актами непокори. Замість того, щоб винести урок зі смерті Міранди, Клегг має право захопити іншу жінку.

Як висновок можемо сказати, що у "Колекціонері" Джон Фаулз репрезентує захопливу історію, яка змушує задуматися, що у певному сенсі всі ми колекціонери. У кожного з нас є щось дороге серцю. Чи то марки, книги, монети, картини чи метелики, ми всі схильні залишати для себе те, що нас найбільше приваблює. Коли такі пристрасті перетворюються на нав'язливі ідеї, людський розум будує нову реальність, яка відповідатиме вчинкам, які людина робить для здійснення мрії. Так само і культура постмодерну – колекціонує здобутки минулого, але нічого не сприймає всерйоз, не вибудовує власної системи цінностей.

Бідність внутрішнього світу Клегга не дозволяє йому зрозуміти ні зовнішню красу світу, ні мистецтво, ні почуття оточуючих. Зачерствіла душа з дитинства не може відчувати справжню любов, а лише імітує її. Фаулз демонструє різноманітність поглядів обох сторін шляхом порівняння параноїдального чоловіка-егоїста з маніакальними нахилами, який живе лише хворими фантазіями, з освіченою творчою натурою, яка може розвиватися лише в гармонії із світом.

Література

1. Kushnirova T.V. Features of the chronotope in the novel "The Collector" by John Fowles. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: філологія. Одеса, 2018.
2. Антипенко Е. Интертекстуальный характер романов Дж. Фаулза. М. 2019.
3. Бумбур Ю. М. Авторська рефлексія в літературному творі (на матеріалі прози Джона Фаулза) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009.
4. Дереза Л. Мотиви еросу й танатосу в романі Джона Фаулза "Колекціонер". Філологічні науки. 2010. Вип. 1
5. Жлуктенко Н. Ю. Естетичні зміни в парадигмі англійського роману останньої третини ХХ століття. Літературознавчі студії. 2008. Вип. 21, ч. 1.
6. Козюра О. В. Проблематика і поетика роману Дж. Фаулза "Колекціонер". Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. 2008. № 2.
7. Ленс Ст. Джон Батл. Джон Фаулз і фантастика свободи. Британський та ірландський роман з 1960 року. Macmillan Academic and Professional LTD. 1991.
8. Фаулз Д. Колекціонер: Book Chef, 2021.

9. Червякова Д. Ю. Интерпретация психологической типологии Карла Густава Юнга в прозе Джона Фаулза 1960-1970-х годов. Вопросы филологии. 2013.
10. Чобанюк М. М. Ідейно-художні особливості творчості Джона Фаулза у світлі теорії концептуального художнього синтезу. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Філологія". 2014. № 1107.
11. Павличко С. Зарубіжна література. Дослідження та критичні статті. Основа. 2001.
12. Шульженко Ю. Авторський метатекст як засіб об'єктивації авторської картини світу (на матеріалі ранніх романів Джона Фаулза). Теоретична і дидактична філологія. 2015. Вип. 20.
13. Шизофренія / Фармакологічний словник-довідник. – К., 1997.

УДК 821.111-3

ОПОЗИЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ І ЦИВІЛІЗАЦІЇ В РОМАНІ ДЕВІДА ГЕРБЕРТА ЛОУРЕНСА "КОХАНЕЦЬ ЛЕДІ ЧАТТЕРЛЕЙ"

Сімович Ж. О., студентка 4 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра слов'янської філології, компаративістики та перекладу.

У статті здійснено аналіз роману "Коханель леді Чаттерлей", зокрема образу леді Чаттерлей – Констанції. Колись роман був заборонений до публікації і вважався скандальним, але нічого шокуючого для сучасного читача в ньому немає, адже сказати прямо те, що має бути сказано, не означає знищення моральних та духовних принципів. Ця книга підіймає на нову висоту поняття любові, не розмежовуючи любов тілесну та духовну, людська природа вступає в опозицію щодо цивілізації.

Ключові слова: Д. Г. Лоуренс, природа, цивілізація, "Коханець леді Чаттерлей", соціальність, інстинкт.

Актуальність дослідження. Роман "Коханець леді Чаттерлей" – безперечно, одна з вершин творчості Девіда Герберта Лоуренса, його своєрідна "візитна картка". На долю цього твору випала найбільша популярність як серед сучасників письменника, так і серед його нащадків: історія жінки, яка віддала перевагу забезпеченому та розумному життю з чоловіком-аристократом менш "інтелектуальні", засновані на взаємній ніжності та фізичному потягу стосунки з його егерем Меллорсом, "людиною від землі", відома тепер читачам багатьох країн. На думку А. Найвена, ця історія стала одним із "архетипів" світової літератури. Цю характеристику підтвердив найзнаменитіший його романів "Коханець леді Чаттерлей" (1928), який письменник, відчувачи наближення кінця, розглядав як заповіт нащадкам. І справді, він помер через два роки. Приватне видання роману було здійснено у Флоренції, де він був написаний. В Англії та США він був заборонений і опублікований лише через 30 років.

У романі справді були досить відверті описи любовних відносин, що викликало шок у літературних критиків та поборників благопристойності. Як великий, серйозний художник Лоуренс був насамперед моралістом, який побоювався, що лицемірні заборони в житті та мистецтві не дозволять людині проявити свою природну сутність, пізнати буття у всіх її проявах. Таке було надзавдання роману, що стало сенсацією.

Об'єкт дослідження: роман Девіда Герберта Лоуренса "Коханець Леді Чаттерлей".

Предмет дослідження: особливості протистояння природи людини та цивілізації у романі Девіда Герберта Лоуренса "Коханець Леді Чаттерлей".

Мета дослідження – проаналізувати опозиціоз природи людини та цивілізації у романі Девіда Герберта Лоуренса "Коханець Леді Чаттерлей" та визначити її роль у втіленні авторського задуму.

Для досягнення цієї мети ми поставили перед собою наступні **завдання:**

- познайомитися з особливостями світогляду Девіда Герберта Лоуренса;
- розглянути протистояння природи людини та цивілізації у романі;
- визначити цієї опозиції роль у втіленні авторської концепції "природної людини".

Методи дослідження: герменевтичний, компаративний.

Мабуть, жоден із західних письменників перших десятиліть ХХ століття не зображував буття природних засад у людині з такою проникливістю, як Д.-Г. Лоренс. Людина постає в його романах як потік живої стихії, що переливається з однієї форми до іншої: з вітру в траву, з ґрунту в камінь, з простору в звіра, з часу в людину; скрізь – одне. Світ запахів, видінь, дотиків, відлуння не просто оточує, але переповнює людину, вилучаючи її із замкнутої рівності самому собі, долучаючи до тілесної всеєдності.

Місце і призначення роману в літературному процесі Лоуренс визначав виходячи з категорії морально-етичного характеру, і в цьому відношенні він був пов'язаний з традицією англійського роману ХІХ століття. Однак сам він бачив своє завдання в руйнуванні вікторіанської традиції замовчування, що проявлялася при зображенні, а вірніше у відмові від зображення інтимних відносин людей. Лоуренс

одним з перших в англійській літературі написав відверто про ставлення статі, ламаючи лід забобонів і ханжества.

Сферою прояву прихованих в людині можливостей Лоуренс вважає любов, а основне завдання романіста бачить в проникливою правдивості зображення відносин між людьми, між чоловіком і жінкою, в передачі емоційного життя людини в її постійному русі, спілкуванні з природою. Як нескінченність такого роду відносин Лоуренс і розуміє життя.

У романі "Коханець леді Чаттерлей" присутній символ деградації, яка руйнує душу та свідомість людини взагалі. У творі Лоуренса Перша Світова війна використовується у вигляді образу індустріалізації та розрухи, розкриваючи такі проблеми як жорстокість, прогрес та модернізація, оскільки під час цієї війни вперше було використано нові засоби для знищення людства [6, с.7]. Весь крах повоєнного суспільства розкривається у тезі, якою автор починає свій роман: "Век наш по существу глибоко трагичен, поэтому мы отказываемся воспринимать его трагически" [2, с.9]. Люди перестають сприймати ту ситуацію, у якій вони опинилися, вони заперечують очевидне – те, що світ змінився, і не на краще. Вони сказано лише наполовину живі, оскільки їх життя порожнє і не приносить їм радощів.

Протягом цього роману Девід Лоуренс розкриває ідею жорстокості та розрухи через образ сучасного, механізованого суспільства. Чого лише вартий дим та пил з вугільних шахт, який покриває усе навколо і створює атмосферу апокаліпсису, неминучості біди та приреченості [6, с.11]. Не лише навколишній світ страждає від цього попелу з шахт, пил та бруд осідають на легенях шахтарів, людей які з ними контактують і це "очорняє" їх душі, вони зачерствіли, стали такими ж похмурими та сірими, як те, що вкриває їх як зовні, так і зсередини. Робітники є людьми лише наполовину, оскільки вони позбавлені будь-яких світлих почуттів: "Конни просто боялась рабочих масс. Они казались ей такими непонятно-ужасными. Их жизнь была абсолютно лишена красоты, интуиции, чувства, – подземная жизнь!... за последние сорок лет человечество резко, разительно изменилось. За эти годы железо и уголь глибоко вьелись в души и тела людей" [2, с.197].

Жодні спроби природи якимось чином вплинути на цю ситуацію, якимось її змінити, не мають бажаного результату. Цих людей не врятує і не змінить вже нічого, занадто пізно намагатися: "Несмотря на май и молодую зелень вся местность кругом выглядела грустной. Живя здесь, человеку приходилось напрягать все свои силы. Неудивительно, что здешнее население было таким некрасивым и огрубевшим"[4].

Проблема збереження пам'яті, історії як знання про Добро і Зло також закладена в опозиції Природи і Цивілізації.. Шахті, містечку Тівершолл і садибі Рагбі в романі Лоуренса "Коханець леді Чаттерлей" протиставлений ліс, "де бродили по гущавині стрільці, а по дорозі їздили на осликах ченці", "справжнє серце Англії", що береже пам'ять про лицарів і витончених амазонок [5].

Відповідно до обох опозицій розподіляються і образи персонажів: чим ближче вони, з одного боку, до природи, землі, і до традиції з іншого, тим краще люди розуміють світ.

Ще одним проявом впливу цивілізації на людину є приклад стосунків у родині Чаттерлей, яка лише на перший погляд здається щасливою. Повернувшись з війни зломленим і скаліченим, Кліффорд намагався покінчити життя самогубством, оскільки він не бачив сенсу у своєму житті. Він був ніби не у цьому світі: "Он мог кататься в кресле по комнатам и в моторном кресле по парку. Но оставаясь один, он совершенно терялся. Он нуждался в Конни хотя бы для того, чтобы сознавать, что живет" [2, с. 22]. Ми бачимо, що він не живе, у повному сенсі цього слова, а лише існує, до того ж, за рахунок інших.

Кліффорд намагається імітувати життя, заповнити прогалини, завдяки своїм розповідям, які він публікує і здобуває славу і прихильність читачів. Розуміючи, що Констанція не відчуває до нього тієї природної для дружини любові, він намагається отримати хоч якийсь вид визнання і обожнення з іншого джерела, проте це не справжня любов, адже публіці просто треба над чимось посміятися, їй цікаві чутки про людей вищих кіл. Його історії актуальні, він робить їх настільки наближеними до життя, що вони буквально стають не справжніми, він презентує лише пародію на справжнє життя, оскільки і сам живе в такому. Він використовує природу, так само, як і Констанцію для втілення власних егоїстичних бажань, пов'язаних лише з імітацією життя [5, с.52].

Ще один мотив, що червоною ниткою проходить крізь роман, – це трагічний відрив людини від природних ритмів. Бідна, покалічена любов, відірвана від сходу і заходів, не знаюча містичного зв'язку з рівноденням і сонцестоянням – її біда. Людина підсічена під самий корінь, тому що відірвана від землі, сонця, зірок.

Недаремно любов між лісником і Конні зароджується і проходить у лісі. Картини природи так яскраво контрастують з описом Твершелла й інших схожих місць, що викликають одну думку: поза природою справжнє, повне життя не можливе. Індустріалізація породжує скалічених людей, людей без відчуттів і тіла, нещасних примар – "скрюченные карлики, лишь отдаленно напоминающие людей" [2].

Представивши свою героїню спершу як цнотливу дівчину, що радше зацікавлена інтелектуальними дискусіями, британський автор представляє статеві взаємини як свого роду необхідний додаток до можливості спілкуватися з чоловіками. Разом з тим навіть ці вимушені контакти призводять до пробудження власної сексуальності Конні й зміни в уявленнях про себе саму. Та згодом

Лоуренс вдається до антропологічного експерименту, позбавляючи героїню природної комунікації з чоловіком через його каліцтво, що змушує її шукати шляхів для реалізації власного жіночого потенціалу у контакті з іншими чоловіками. Це автоматично ставить Конні у залежне становище. Тому вона, розумна сучасна жінка, зведена до інструменту чоловічого задоволення і статусу коханки. Вона слабка жінка, не здатна самостійно прийняти рішення. І навіть якщо б вона могла зробити вибір між Мелорзом і Кліффордом, вона все одно залишилася б або Мелорзом, як об'єктом статевого задоволення, або декоративною річчю в Кліффордівому домі. Тому сьогодні можна додати певний цинізм в тому образі жінки, який створив Лоуренс, хоча неможливо заперечити, що в цьому жіночому персонажі існує певна привабливість.

Так відчують і живуть герої Лоуренса – долаючи в собі та в інших всяке певне "я" у пориві до несвідомого та позаособистого. Відповідно Лоуренс звільняє своїх персонажів від замкнутої та твердої оболонки "характера", дозволяючи їм простягатися у життєву стихію та зливатися з нею. Людина – не одичавілий самосвідоме "я", а буття, що безупинно триває, в якому душевність – це тільки здатність вбирати змінні риси і фарби, швидкоплинні шарудіння і подихи з відкритого світу. По суті, це буття нічим не відрізняється від рослинного і тваринного, тільки ще більш чутливе і рухливе, оскільки не збігається з природним, а прямує до нього. При цьому Лоуренс відмовляється від образотворно-точного, характерного слова, створеного попередньою реалістичною літературою, на користь слова плінно-виразного, гранично-спільного за своїм змістом ("красивий", "втомлений", "сильний", "радісний"), покликаного увібрати якнайбільше подібних і нероздільних явищ.

Слово в нього зближується з найпершим і найдавнішим сприйняттям: не бачить світ, як око, а відчуває його, як шкіра, приховуючи всі відтінки, проміжки, розходження і передаючи злитість, суцільність, протяжність всього суцього. Нарешті, той самий постулат всеєдності і проповідь прилучення до всесвітньої природи ми знаходимо в публіцистичних виступах Лоуренса: "О, яка катастрофа! Яке каліцтво завдали любові, коли зробили її особистим, просто особистим почуттям, віддаленим від сходів і заходів сонця, від магічного зв'язку сонця і рівнодення!" [5]

Концептуальною основою роману можна вважати вислів Лоуренса: "Моя велика релігія – вера в те, що кров'я і плоть мудрее інтелекта" [4]. У своєму есе "A Propos Lady Chatterley's Lover Лоуренс" писав: "Я хочу, чтобы мужчины и женщины думали о сексе честно, ясно и до конца... Наш удел – осознать, осмыслить секс. Интеллект не должен отставать от секса, физиологии организма". "Пришло время ... сбалансировать сознание эротического опыта с самим опытом. Это значит, что мы должны почтительно относиться к сексу, испытывать благоговейный восторг перед странным поведением плоти. Должны включать в литературный язык "непечатные" слова, поскольку они – неотъемлемая часть наших мыслей и обозначают определенные органы тела и его важнейшие функции. Ощущение непристойности рождается только в том случае, если разум презирает тело и боится его, а тело ненавидит разум и сопротивляется ему" [4].

В романі Лоуренса ставиться проблема створення нової, модерністської людини, навіяна одкровеннями Фрейда.

Законність вимог тіла, відтепер освячена авторитетом науки, робить і більш тонкий, непрямий вплив на літературну самосвідомість і нові техніки письма. Тут найважливішим моментом виявляється ідея розділення психічної особи – знаменита трьохрівнева структура "Воно – Я – Понад-Я" і відкриття сфери несвідомого. Можливість виникнення гармонійного суспільства, в якому людині не потрібно буде калічити себе, перекручуючи і пригнічуючи свої природні схильності, відкидалася Фрейдом, що описав непереборний антагонізм між соціальною і інстинктом. Лоуренс, проте, вважав подібну гармонію досяжною.

Для Д. Г. Лоуренса важливим виявляється відновлення єдиної людини, розділеної на підсвідомість або відчуття (подолання сексуальних комплексів його героями) і спустошений інтелект.

Таким чином, конфлікт не тільки є "зовнішнім двигуном" сюжету, виявляючись у відносинах між персонажами, але і переноситься всередину людини. Відновлена людина сприймає "Космос як величезне живе тіло, частинами якого ми все ще є" [1]. Найбільшою цінністю для Лоуренса стає "принцип, до якого людина ставиться з благоговінням життя самого всесвіту".

На думку Р. Киелі, Дж. Джойсу, В. Вульф і Д. Г. Лоуренсу властиво "бажання вирватися з обмежень тих виразів особи, релігії, національності, мови і історії, які відгороджують людей один від одного" [2].

Підсумовуючи, зазначимо, що роман Д. Г. Лоуренса "Коханець леді Чаттерлей" має як типологічно близькі властивості прози "втраченого покоління", так і значну своєрідність. Як подібність можна відзначити звернення до долі молодої людини, фізично і духовно скаліченого війною, що виростив у душі індивідуалізм як своєрідну форму захисту від обману їх суспільства, що прагне знайти себе, хто в гонитві за успіхом (Кліффорд), хто в коханні (Меллорс); інтерес до теми самопізнання, розчарування та ескапізму, трагічна тональність, безкомпромісна критика засад лицемірної цивілізації, а також лірична напруженість. В якості своєрідних рис можна відзначити те, що справжньою героїнею роману стала Констанція Чаттерлей, яка мала зробити вибір між справжніми цінностями і міражами, визначити своє місце в житті. Основні акценти зроблені не на соціальній стороні життя, не на сюжетній дії, а перенесені в область

категорій психологічного та морально-етичного характеру, основний конфлікт роману полягає в протистоянні холодного інтелекту, свідомості розумового, що побоюється почуттів і пригнічує їх, і чуттєвої свідомості, що вільно віддається пристрасті.

Література

1. Взаємодія природи та суспільства [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/10H3R10_2.htm
2. Лоуренс Д. Г. Коханець Леді Чаттерлей / Девід Герберт Лоуренс // Москва "Видео-Асс". – 1990. – 380 с.
3. Патырбаева К.В. Современный социум, труд и человек в концепциях постиндустриального общества / Ксения Вадимовна Патырбаева // Вестник Пермского университета. – 2012. – №2 (10). – С.53–68.
4. Соболева С. М. Трансформація екологічної свідомості суспільства в умовах сучасних глобалізаційних процесів // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". – 2012. – №1 (11). [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-ekologicheskogo-soznaniya-obschestva-v-usloviyah-sovremennyh-globalizatsionnyh-protsesov>
5. Janaki S. D. H. Lawrence's Lady Chatterley's Lover – an Ecological Perspective // IOSR Journal of Humanities and Social Science. – P.52-54.
6. Trejling M. Discontent with Civilization in D.H. Lawrence's Lady Chatterley's Lover / Maria Trejling // Linkoping University. – 33 p. Режим доступу: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:761667/FULLTEXT01.pdf>
7. Wang Y. Harmonious Concordance of Men, Women and Nature: A Study of Lawrence's Ecological Philosophy in His Lady Chatterley's Lover / Ya

УДК: 811.111'373.612.2:37

МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ОСВІТА" В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЗМІ

Бистра М. О., магістрантка факультету іноземних мов

Науковий керівник – д-р. філол. наук, проф. **Серебрянська І. М.**, кафедра прикладної лінгвістики

Анотація. Стаття розглядає проблему метафоризації концепту "освіта" в англійськомовних ЗМІ. Проаналізовано три типи метафори: онтологічна, орієнтаційна, структурна. Проаналізовано утворення метафор в освітньому дискурсі на основі деяких моделей перенесення. Визначено їх основні функції.

Ключові слова: концепт, онтологічна метафора, орієнтаційна метафора, структурна метафора, функції метафори, ЗМІ.

Постановка проблеми. Концепт "освіта" в сучасній англійськомовній картині світу вербалізується за допомогою багатьох лексико-семантичних одиниць, які формують його поняттєвий та образно-ціннісний компоненти. Метафора є характерною рисою саме образно-ціннісної складової концепту. За останні рік-два багато що змінилося в освітньому процесі, тому відбулися зміни і в метафоризації концепту.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх філологічних праць показав, що метафора була предметом досліджень в багатьох видах дискурсу: політичному, економічному тощо. В україномовному освітньому дискурсі метафора досліджувалась І. М. Серебрянською: введено в науковий обіг поняття "освітня медійна метафора", розроблено її типологію; запропоновано схему метафоричної моделі концепту освіта [4]. Функціонування метафори в англійськомовних освітніх контекстах розглядала Д. Літелмо [9], але, предметом дослідження були не засоби масової інформації.

Метою нашого дослідження є аналіз типів метафор англійськомовного концепту "освіта" та визначення асоціативних образів, що лежать в їх основі.

Актуальність. Мислення людства в 2021 – 2022 роках під впливом екстралінгвальних факторів зазнало чимало змін, що не могло не відобразитися на освітньому дискурсі. Саме тому тема дослідження є релевантною. Аналіз метафор здійснювався на найсучаснішому матеріалі – англійськомовних ЗМІ 2022 р. (BBC News, Chicago Tribune, The Irish Times, тощо).

Виклад основного матеріалу. Існує велика кількість трактувань терміна "концепт", що нерідко призводить до значних розбіжностей серед дослідників. Класичним вважається визначення О. С. Кубрякової: "Концепт – це термін, що служить поясненням одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини [2, с. 90]". Досліджуючи газетно-журнальну публіцистику, мовознавці надають важливого значення метафорі з огляду на її інформаційну та прагматичну функції, здатність впливати на думки й переконання реципієнтів, викликати в них психологічну й дієву реакцію, надавати оцінку, експресивну й емоційну тональність повідомленню, створювати в ньому підтекст, що допомагає зрозуміти справжні наміри автора [5, с. 119].

Когнітивна метафора є прикметною ознакою мови ЗМІ, продуктивним засобом вербалізації концепту Освіта, своєрідною його моделлю та дієвим інструментом реалізації його ціннісного складника. Освітня медійна метафора як її різновид найчастіше сфокусована навколо понять "освіта" [2, с. 307]. Метафора – це інструмент пізнання світу, що базується на встановленні асоціативних зв'язків між об'єктами. Це не тільки засіб утворення образності, а й засіб мислення. С. А. Жаботинська, визначаючи метафору як когнітивний механізм, говорить, що вона призначена для обробки інформації про абстрактні об'єкти, що перцептивно не сприймаються, способом їх порівняння з об'єктами конкретними, які мають перцептивну основу [1, с. 3]. Процес метафоризації зводиться до того, що знайдений образ поступово починає уточнюватися та деталізуватися.

А. П. Чудінов визначає метафору як основну ментальну операцію, яка об'єднує дві понятійні сфери і створює можливість використовувати потенції структурування сфери-джерела при концептуалізації нової сфери. Це особливого роду схеми, за якими людина думає і діє [6, с. 8].

В основі метафоризації, відповідно до теорії концептуальної метафори, лежить процес взаємодії між структурами знань двох доменів – сфери-джерела (source domain) і сфери-мішені (target domain), при цьому елементи сфери-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну сферу-мішень. Домен – це будь-яка зв'язкова сфера концептуалізації, яка виступає як контекст для визначення значення мовного знаку [7].

Дж. Лакофф виділяє три основні типи метафори: онтологічні, орієнтаційні та структурні [8].

Онтологічна метафора – дуже поширений когнітивний механізм, який категоризує абстрактні сутності шляхом окреслення їх меж у просторі. Наведемо приклади: ...*I am making a plea – for us to see higher education, and all education, as more than just an **employment path*** (Chicago Tribune February 22, 2022). В цьому реченні освіта має найчастотнішу асоціацію освіта=шлях (стежка), що веде до працевлаштування.

Для розширення контексту освіти іноді використовують наступну метафору: ...*Ireland's higher **education landscape** is undergoing a radical shift* (The Irish Times April 26, 2022). Образ освіта=ландшафт відображає сучасний підхід до освіти: це вже не тільки навчання, а сукупність стилів, відношення, принципів в конкретному середовищі.

Наступний вид метафор, орієнтаційний, має справу з просторовою орієнтацією: вгору – вниз, праворуч – ліворуч, в – з, вперед – назад.

Рух вгору асоціюється зі сходами. Наприклад, заголовок статті *Munster Technological University: **a long ladder of opportunities***, наголошує, що освіта – це рух вгору, який приносить перспективи (Irish Times April 26, 2022).

Третій тип метафор – структурні. Подібно до онтологічних та орієнтаційних, структурні метафори базуються на взаємозв'язку з нашим досвідом. У структурних метафорах когнітивна топологія сфери-джерела є моделлю для осмислення сфери-мішені. Цей тип метафоричного перенесення буде характерний для багатокомпонентних структурованих концептів: фреймів, сценаріїв тощо.

Говорячи в ЗМІ про погані звички під час пандемії, як з боку студентів, так й з боку вчителів, освітній матеріал асоціюється з консервною банкою: ...*The teachers needed to stop using **canned materials** and instead take advantage of in-person settings for discussion* (Brookings May 13, 2022).

Вчитель, як джерело знань, може порівнюватися з контейнером: ...*Also, it is contradictory to ask staff to pour out to our students if their **vessels are empty***. (Brookings February 18, 2022).

Ще один приклад метафоричного перенесення обміну досвідом серед вчителів, що пов'язане з трубопроводом: *The VCU School of Education's **Innovative Teacher Pipeline** (ITP) aims to prepare teachers to best support educational excellence and equity, particularly for Black and LatinX school children in urban settings that have been historically marginalized* (School of Education.VIRGINIA COMMONWEALTH UNIVERSITY January, 2022).

О. О. Селіванова виділяє ще один тип метафори, гештальтну, що утворюється при зближенні доменів на основі візуальних, слухових, смакових гештальтів – константні цілісні складові мислення людини [3]. Наприклад, універсальним образом є навчання=світло: *Education is the movement from darkness to **light*** (Skool App February 18, 2019).

Ще одне метафоричне перенесення пов'язане з образом освіта=фонтан: ...***Cascade teaching** applies the principle of Create a Learning Organization by strongly valuing learning* (Reliable Plant April, 2022)

Наведемо приклад образу освіта=бідність: *The National Union of Students (NUS) said "**digital poverty**" was a big issue for some students and many others were struggling financially – with some using food banks and buy-now-pay-later loans for support* (BBC News May 4, 2022).

Метафорична асоціація з бідністю також простежується в іншому словосполученні: ...*the World Bank has introduced the concept of **learning poverty*** (Hovel Hand October 28, 2020)

Важливість закладів освіти для суспільства передано метафоричними зворотами з номінаціями механізмів, без яких не може працювати жодна машина (двигун, генератор та ін.), як не може нормально функціонувати будь-яке суспільство без освітньої підготовки молоді [4, с. 299]. Образ освіта=двигун не є новим для обробки інформації про абстрактні поняття: ...*Proponents of the plan say it is aimed at increasing accountability for the schools, which promised to be **engines of innovation** and competition that improve district-run schools* (The Irish Times May 10, 2022).

Декілька метафор з'явились в освітньому дискурсі через пандемію коронавірусу (remote learning, blended learning): ...*The increased dependence on **remote learning** was also an issue, with many highlighting technical failures affecting their learning* (BBC News May 4, 2022).

...*As a result of this shift and the changing needs of learners, higher education institutions have been moving towards providing more flexible, online, and **blended learning** options* (The Irish Times March 8, 2022). Ці метафори асоціюються з чимось штучним, не натуральним.

Освіта може асоціюватися зі змінами, тобто, революцією: ...*The pandemic has led to workplace and **education revolutions*** (The Irish Times March 8, 2022).

Висновки. Таким чином, аналіз досліджуваного матеріалу дозволив зробити висновки про утворення метафор в концепті Освіта на основі таких моделей перенесення: education=path, education=engine, education=wealth/poverty, education=revolution. Агент освіти, вчитель, асоціюється з контейнером: teacher=vessel. З цих моделей випливає образ, що освіта досягається через рух, зміни, а її результатом є багатство чи бідність.

Метафора допомагає краще визначити суть явища та висловити своє ставлення до нього. Безумовно, домінантна кількість англійськомовних освітніх метафор має позитивну конотацію. Аналіз досліджуваного матеріалу показав, що більша кількість метафор виконує когнітивну та прагматичну

функції. Когнітивна функція відображує ментальні операції людини та її спосіб категоризації світу. Прагматична функція метафори формує у людини емоційний стан.

Перспективою дослідження вважаємо детальніший аналіз прагматичних функцій метафори у вербалізації концепту Освіта.

Література

1. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных. *Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. статей за матеріалами VII Міжнар. наук. конф. Черкаси* : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011(а). С. 3–6.
2. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Известия Академии Наук. Серия литературы и языка*. 2004. Т. 63. № 3. С. 3–12.
3. Селиванова Е. А. Энигматический дискурс: вербализация и когниция. Черкасы : Изд-во Ю. Чабаненко, 2014. 224 с.
4. Серебрянская І. М. Концепт освіта в дискурсивних вимірах. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. Київ, 2019. 525 с.
5. Федорова Л. Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові (на матеріалі метафор газетно-журнальної періодици). *Українська мова*. № 1. 2013. С. 115–121.
6. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : Москва : Флинта : Наука, 2007. 256 с.
7. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar: Vol. 1 [2 vol.]: Theoretical prerequisites. Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. 516 p.
8. Lakoff G. Metaphors We Live By. London : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
9. Littlemore, J. Metaphor use in educational contexts: functions and variations. in E Semino & Z Demjén (eds), *The Routledge Handbook of Metaphor*. Routledge Handbooks in Linguistics, Routledge. 2016.

УДК 811.111'25'37:796]:004

THE TRANSLATION MEANS OF SPORTS TERMS IN SPORTS INTERNET DISCOURSE

Гориченко Д. І., студентка 4 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. **Мищенко Т. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов.

This article is devoted to the analysis of the means of sports terms translation in the context of sports Internet discourse drawing on the BBC articles. Sports terms are classified according to the lexical-semantic groups: the names of styles and techniques, the names of people engaged in sport, the names of sports equipment, inventory, buildings, terms denoting the kinds of sport and terms naming sports organizations. Each group is supplied with the examples from the BBC articles that demonstrate the translation means and transformations that are often applied to the terms in these groups. The research shows that sports terms are mostly translated with the help of dictionary equivalents, transliteration/transcription, transposition and calques. There are also several examples of generalization, concretization, compression and explication.

Key words: discourse, sports Internet discourse, sports term, classification, translation, translation means, translation transformations.

Nowadays sport is one of the most popular entertainments in the world. Its participants and observers live in various countries and talk different languages. As sport is becoming more international, the need for translation is constantly increasing. Hence, translation of sports terms requires special attention as it is the part of the vocabulary that needs exactness while translating it.

Sports discourse and sports terms were in the focus of the study of numerous scholars. There were researches dedicated to the linguosemiotic aspects of sports discourse [Панкратова, 2005], classifications and peculiarities of sports discourse [Аветян, 2018], history of Ukrainian sports terminology development and features of its use on the modern stage [Лерка, 2013], the correlation between national and international sports terms in the Ukrainian language [Боровська, 2003], ways of polysemic sports terms translation [Писарев, 2014], translation transformations applied to sports terms [Боровська, 2018]. However, little attention has been paid to the practical aspect of sports terms translation and their use in Internet discourse. Therefore this paper analyzes the Ukrainian and British variants of the BBC articles, which is quite important because a lot of people use this news site to stay informed. The study of methods of sports terms translation in the context of the BBC articles reveals the **topicality** of this work.

The aim of this research is to study the translation means of sports terms within sports Internet discourse.

The work is intended to solve the following **tasks**:

- to analyze the theoretical material on discourse and define the notion of sports Internet discourse and its characteristic features;
- to determine the conception of sports terms and define their classifications;
- to investigate methods of sports terms translation and the types of translation transformations in the context of the BBC articles.

Discourse is communication in a certain situation of speech that includes the message itself as well as extralinguistic factors that influence it [Демьянков, 2007: 86-95; Арутюнова, 1990: 136-137; van Dijk, 1998: e-ref].

Sports Internet discourse is communication within the sports context with the help of computer technologies and the Web. It may be characterized as global, unlimited, accessible, interactive, provided with hypertext [Карпенко, 2016: 6-8]. It is realized in the genres of mass-media sites, live broadcasts, sports blogs and forums, educational web pages etc [Иванов, 2003: 791-793].

Any discourse consists of information expressed with the help of words, phrases, texts. As there is a need to specify the topic of communication within a certain instance of speech, every type of discourse has developed its vocabulary, the important part of which is terminology. Hence, sports Internet discourse contains special words used to name sports notions.

Sports term is a word or phrase used for the exact name of concepts (objects, phenomena, exercises, movements) in the field of physical culture and sport, which are characterized by the unity of the integral nomination [Боровська, 2003: 4].

There are different classifications of sports terms. According to their **origin**, sports terms are divided into English, French, German, Latin, Greek, Sanskrit, Dutch, Italian, Persian, Japanese, Chinese, Korean [Лерка, 2013: 121].

According to the **structure**, some terms consist of one word, and the other ones are represented by a phrase [Трофімук, 2004: 1-2].

The ways of sports terms **formation** should also be taken into consideration as this process demonstrates how new notions are gained and, hence, this knowledge provides a better understanding of the possible ways of their translation. There are the following ways: already existing words gain new meanings, new terms are formed with the help of derivative affixes, composition of the term elements' bases, formation of terminological combinations, formation of abbreviations [Трофімук, 2004: 1-2].

Linguists define *translation* as a reproduction of the original material employing another language while preserving the unity of content and form by saving both the ideological content and style of the original [Балахтар, 2011: 29].

The first step in sports terms translation is to consult a special dictionary. However, the same term may have different meanings within the context of different or even the same kind of sport. So, traditions of usage, linguistic context and extralinguistic situation should be taken into consideration [Писарев, 2014: e-ref]. It is hard to achieve equivalent translation because of the differences between the languages. The vocabularies, even the terminological ones, are not the same, and that leads to the problem of untranslatability. To solve it, translators imply various lexical, grammatical and lexico-grammatical transformations.

In our paper, we have analyzed sports terms according to the **lexical-semantic groups** [Трофімук, 2004: 1-2] and the **translation means and transformations** applied to them [Карабан, 2004: 282-311; Боровська, 2008: 53-54]. The classification by Trofimuk divides sports terms into the following *lexical-semantic groups*: *the names of styles and techniques, the names of people engaged in sport and the names of sports equipment, inventory, buildings*. However, while analyzing the BBC articles, this classification turned out to be incomplete, as it does not cover some kinds of sports terms. That is why we have added two more lexical-semantic groups: *terms denoting the kinds of sport* and *terms naming sports organizations* as these sets of terms often appear in the compared BBC articles and need to be analyzed as well.

The translation means and transformations found during the analysis are the following: *dictionary equivalents, transliteration and transcription, transposition, calques, generalization, concretization, explication, compression* [Карабан, 2004: 282-307; Боровська, 2008: 53-54].

Having analyzed 30 BBC sports news articles we have singled out 65 examples of sports terms among which there are 31 terms naming people engaged in sport, 12 terms naming equipment, inventory and buildings, 6 terms naming styles and techniques, 10 terms naming kinds of sport and 6 terms naming sports organizations.

Translation of sports terms denoting people engaged in sport. The lexical-semantic group of the sports terms naming people – participants of the sports discourse has been found the largest one represented in the analyzed BBC articles. It includes the terms denoting the sportspeople doing some particular kinds of sport (*fighter, wrestler, rider, surfer, climber, diver, canoeist, gymnast, puncher, racer, sprinter*), people regarding their role in a competition (*participant, champion, gold medallist, team-mate*) and the other people engaged in sports discourse (*coach, trainer, pacemaker*).

In the sentence *German rider Tony Martin brushed into the sign and fell to the ground, with others behind him following suit.* – Німецький велосипедист Тоні Мартін врізався у плакат і впав на землю, а за ним почали падати інші учасники змагань. (www.bbc.com, 27.06.2021) the sports term *rider* is translated with the

help of the **dictionary equivalent** (corresponding term fixed in the translation dictionary) [Карабан, 2004: 279] *велосипедист*. The roots of the words are different due to the way of the words' formation: *rider* originates from the verb *to ride* that names the way to move while *велосипедист* came from the noun *велосипед* that names the vehicle.

The next sports term is translated with the help of **transliteration** (word's graphical form transferring) [Карабан, 2004: 282]: *British canoeist Mallory Franklin balances on a pilates ball while practising with a paddle in her garden* – Британська **каноїстка** Меллорі Франклін балансує на кулі для пілатесу, тренуючись з веслом у своєму саду (www.bbc.com, 28.05.2020) The term is transliterated with the addition of the suffix *-k-* and the ending *-a* to indicate that the sportsperson is a woman.

Transposition (the change in the word order) [Боровська, 2008: 54] is applied in the following sentence: *Olympic and World Champion long-distance runner Sir Mo Farah exercises in Richmond Park, London* – Олімпійський та світовий чемпіон з бігу на довгих дистанціях сер Мо Фарах тренується в Річмонд-парку, Лондон (www.bbc.com, 28.05.2020). The attributive compound *long-distance* placed before the noun is transformed into a word-combination *з бігу на довгих дистанціях* and placed after the noun it characterizes.

The next sports term is translated with the help of **calques** (translation of the word-combination components with the help of the first dictionary equivalent) [Карабан, 2004: 286]: *The youngest-ever Olympic champion is Marjorie Gestring, who won the springboard title at the 1936 Berlin Games at the age of 13 years 267 days, just 63 days younger than Nishiya*. – Наймолодшою в історії олімпійською чемпіонкою є Марджорі Гестрінг, яка перемогла у стрибках з трампліна на Іграх у Берліні 1936 року у віці 13 років 267 днів, лише на 63 дні молодша за Нішію (www.bbc.com, 26.07.2021). The Ukrainian word-combination formed by the same pattern as the original one: the attributive phrase *Olympic champion* is translated as *олімпійською чемпіонкою*.

In the next example, the translation transformation of **generalization** (substitution of the term with narrow meaning by the one with broader semantics) [Карабан, 2004: 306-307] is used: *Team GB sprinter Ashleigh Nelson trains at Chingford Golf Course* – Британська **легкоатлетка** Ешлі Нельсон тренується на полі для гольфу в Чингфордді (www.bbc.com, 28.05.2020) *Sprinter* is a person who runs fast over a short distance in a race, while *легкоатлетка* names a person involved in any professional activity of running or jumping [Oxford Learner's Dictionaries, e-ref].

In the sentence *Social media users said the act was unhygienic and impolite towards the athlete*. – Користувачі соцмереж обурено писали, що це було негігієнічно і мер вчинив дуже невиховано щодо чемпіонки. (www.bbc.com, 12.08.2021) **concretization** (substitution of the term with broad meaning by the one with narrower semantics) [Карабан, 2004: 300] is used. The term *athlete* denoting any sportsperson is replaced by *чемпіонки* which shows that the person has achieved high results in her sports field.

Compression (the omission of extra elements) [Боровська, 2008: 53] is applied to the sports term given below: *British tennis player Dominic Inglot practises in his garden in London* – Британський **тенісист** Домінік Інглот тренується у своєму саду в Лондоні (www.bbc.com, 28.05.2020). The word-combination *tennis player* is replaced by a single term *тенісист*.

Translation of sports terms denoting sports equipment, inventory, buildings. The lexical-semantic group of the terms denoting physical objects used for doing sport forms the second big set of compared terms.

The **dictionary equivalent** is used to translate the sports term in the following sentence: *Wrestlers threw the discus, which were much heavier back then, and lifted weighted rocks with handles*. – Метали **диск** (вага якого значно перевищувала вагу нинішнього спортивного снаряда), піднімали важкі камені (www.bbc.com, 06.08.2021). The term *discus* originates from Latin and the Ukrainian variant is borrowed from it as well, so the forms of the dictionary equivalents do not coincide [Merriam-Webster Dictionary, e-ref].

In the sentence *She is looking away from the peloton coming towards her and does not see them approach*. – Вона дивиться в інший бік від **пелотону** і не бачить наближення велосипедистів. (www.bbc.com, 27.06.2021) the term is **transliterated**.

Transposition is applied in the next example: *Team GB sprinter Ashleigh Nelson trains at Chingford Golf Course* – Британська легкоатлетка Ешлі Нельсон тренується на **полі для гольфу в Чингфордді** (www.bbc.com, 28.05.2020). The chain of attributes *Chingford Golf* is transformed into an attribute *для гольфу* and an adverbial modifier of place *в Чингфордді* is placed after the noun.

The next example bears a sports term translated with the help of **calques**: *The female spectator was spotted leaning into the path of the speeding peloton, holding a sign, in the Finistère region of Brittany*. – Жінка, яка тримала плакат, нахилилась над **швидкісним пелотоном** у регіоні Фіністер у Бретані (www.bbc.com, 27.06.2021). The form of the attributive phrase *speeding peloton* is preserved, the first element is translated and the second one is transliterated.

Explication is applied in the next example: *Athletes trained in gymnasias and outdoor palaestra, but unlike the present day, these settings also featured libraries and lecture halls*. – Атлети тренувалися в спортивних залах і **палестрах** (гімнастичних школах), але це не все (www.bbc.com, 06.08.2021). The term *palaestra* is transliterated and supplied with an additional explanation in bolds.

Translation of sports terms denoting styles and techniques. The next analyzed lexical-semantic group of terms is the one naming skills and ways of performing certain actions within sports activities.

The **dictionary equivalent** is applied in the following sentence: *In episode two, we learn that, during the 1997-98 season, he was ranked second for the Bulls in scores, rebounds and minutes played and first for assists, yet only sixth in terms of salary.* – Так, у сезоні 1997/1998 у "Чикаго Буллз" він посідав друге місце за кількістю набраних очків, підбирань та зіграних хвилин і перше – за кількістю асистів. (www.bbc.com, 12.05.2020). The regular dictionary equivalent підбирань is used to translate the term *rebounds*.

In the sentence *A jab and right hand – the combination with which Wilder has wiped men out repeatedly – sent the American down in the third, stunning the MGM Grand Arena.* – Джеб і прямиий правий – це комбінація, за допомогою якої Вайлдер постійно виносив супротивників з рингу. (www.bbc.com, 23.02.2020) the term *jab* is **transcripted**.

The next sentence bears an example of **transposition**: *Fury delivered everything he had promised, transitioning from his hit-and-move style to overpower, outwork and bully his previously undefeated rival until the towel came in during the seventh round.* – Ф'юрі показав все, що обіцяв, перейшовши від своєї звичайної тактики "удар-відхід" до потужного та наступального стилю щодо супротивника, який ніколи не зазнавав поразок (www.bbc.com, 23.02.2020). The attributive compound *hit-and-move* is placed after the noun it characterizes and bracketed in the Ukrainian variant "удар-відхід".

Translation of sports terms denoting kinds of sport. Another lexical-semantic group of sports terms names the types of sports activities.

In the sentence *It began with foot-races, but later the Ancient Greeks added jumping, boxing, wrestling, and the now-forgotten brutal fighting technique pankration, whose modern equivalent might be Ultimate Fighting.* – Потім до програми додали стрибки, боротьбу, кулачні бої (на кшталт боксу) та змагання з нині забутого виду бойових мистецтв панкратіону (еквівалент нинішніх змішаних єдиноборств). (www.bbc.com, 06.08.2021) the terms *jumping* (стрибки), *wrestling* (боротьбу) and *Ultimate Fighting* (змішаних єдиноборств) are translated with the help of their regular **dictionary equivalents**.

In the following example *Back in the '90s he was the 'bad boy' of basketball, famous for his colourful hairstyles, wacky outfits and relationship with Madonna.* – Але в 1990-х його знали як "поганого хлопчика" від баскетболу, відомого яскравими зачісками, екстравагантними вбранням і стосунками з Мадонною. (www.bbc.com, 12.05.2020) the first part of the term *basketball* is **transliterated** (*баскет-*), the second one is **transcripted** (*-бол*).

Explication is applied to the sports terms in the following sentence: *The suspended sports include trail running, desert trekking, wingsuit flying and ultra-long distance races, according to a statement by China's General Administration of Sport.* – До заборонного списку окрім ультрамарафонів потрапили зокрема трейл (тривалі забіги по різнорельєфній місцевості) та польоти у вінг'ютах, які також називають "костюмами-крилами" (www.bbc.com, 03.06.2021). The first underlined word-combination *trail running* is transformed by transcribing the first element, omitting the second and giving additional explanation in bolds. The second word-combination is transformed by transposition (attribute *wingsuit* is placed after the noun it characterizes in the Ukrainian variant) and provides an extra explanation – *які також називають "костюмами-крилами"*.

Translation of sports terms denoting sports organizations. The last lexical-semantic group of sports terms consists of the names of sports institutions.

In the example *Earlier that year, football's governing body Fifa officially authorised the wearing of head covers for religious reasons during matches.* – ФІФА раніше дозволила жінкам грати з покритою головою, якщо цього вимагають їхні релігійні переконання. (www.bbc.com, 04.05.2017) the underlined abbreviation is **transliterated** using capital letters.

Transposition is applied to the word-combination in following sentence: *The European Handball Federation (EHF) said it had imposed the fine because of a case of "improper clothing".* – Європейська федерація гандболу заявила, що штраф накладений через використання невідповідного одягу, який не відповідає єдиним правилам пляжного гандболу (www.bbc.com, 20.07.2021). The attribute *Handball* is put after the noun it refers to in the Ukrainian variant.

Explication is applied to the following word-combination: *The NBA has cancelled the first two weeks of its regular season after team owners and players failed to reach agreement on a new contract.* – Північноамериканська баскетбольна ліга скасувала два перші тижні нового сезону через провал переговорів між профспілками та керівництвом ліги про нові трудові угоди (www.bbc.com, 11.10.2011). The abbreviation *NBA* is replaced by its full name.

To sum up, the analysis of the British and Ukrainian variants of the BBC sports articles demonstrates that while translating sports terms certain ways of translation are applied to definite lexical-semantic groups. Hence, terms belonging to the groups denoting people engaged in sport, sports equipment and buildings, styles and techniques, kinds of sport and sports organizations are mostly translated with the help of *dictionary equivalents*, *transliteration/transcription*, *transposition* and *calques*. These translation methods prevail as they help to reflect the exact meaning and form of sports terms which is crucial in achieving translation equivalence. There are also several examples of *generalization*, *concretization*, *compression* and *explication*.

The prospects for future investigation are seen in the possibility of analyzing translation means and transformations of the other elements of sports Internet discourse vocabulary.

References

1. Аветян А. А. К вопросу о типологии дискурса: особенности спортивного дискурса [Электронный ресурс]. *Вестник Псковского государственного университета*, 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-tipologii-diskursa-osobennosti-sportivnogo-diskursa/viewer> (дата звернення: 01.11.2021).
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва: Советская Энциклопедия, 1990. С.136–137.
3. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. "Спецпроект: аналіз наукових досліджень": матеріал IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2011. С. 29.
4. Боровська О. Проблеми перекладу спортивної термінології [Електронний ресурс]. *Молода спортивна наука України*, 2008. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/15707/1/Боровська%20О.%20Проблеми....pdf> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 "фізична культура, фізичне виховання різних груп населення". Львів, 2003. 23 с.
6. Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины и как слова обыденного языка [Электронный ресурс]. *IV Международная научная конференция "Язык, культура, общество"*, 2007. URL: <http://www.infolex.ru/Txtdsvol.htm#7> (дата звернення: 02.11.2021).
7. Иванов Л. Ю. Язык в электронных средствах коммуникации. Культура русской речи. Наука, 2003. С. 791–793.
8. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
9. Карпенко М. Ю. Лінгвістичні особливості інтернет-дискурсу [Електронний ресурс]. *Мова № 26*, 2016. URL: <http://mova.onu.edu.ua/article/view/101364/96562> (дата звернення: 02.11.2021).
10. Легка Л. І. Функціонування національних та іншомовних термінів у галузі фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]. *Молодь і ринок № 4*, 2013. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Mir_2013_4_25.pdf (дата звернення: 01.11.2021).
11. Панкратова О. А. Лингвосомиотические аспекты спортивного дискурса: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.19 "теория языка". Волгоград, 2005. 23 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/lingvosemioticheskie-kharakteristiki-sportivnogo-diskursa/read> (дата звернення: 01.11.2021).
12. Писарев Я. А. Перевод многозначительных спортивных терминов с английского языка на русский язык [Электронный ресурс]. *Современные научные исследования и инновации. № 11. Ч. 3.*, 2014. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2014/11/40947> (дата звернення: 02.11.2021).
13. Тён В. Д. К определению дискурса [Электронный ресурс]. 1998. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm> (дата звернення: 02.11.2021).
14. Трофімук К. Спортивна термінологія – у курсі "Українська мова" [Електронний ресурс]. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*, 2004. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10948/1/20.docx> (дата звернення: 02.11.2021).
15. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (accessed 03.11.2021).
16. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (accessed 03.11.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Коваль І. О., магістрантка факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Блажко М. І.**, кафедра німецької мови.

Анотація: У статті розглянуто особливості перекладу німецької термінології у галузі транспортної системи та виділено способи перекладу зазначеної фахової мови. Окреслено специфіку творення та функціонування термінологічних одиниць німецької фахової мови (зокрема технічної) з притаманними їй тенденціями.

Ключові слова: фахова мова транспорту, технічна термінологія, термінологічна одиниця, способи перекладу.

Abstract: The article considers the peculiarities of the translation of German terminology in the field of transport system and identifies ways to translate this professional language. The specifics of the creation and functioning of terminological units of the German professional language (including technical) with its inherent tendencies are outlined.

Keywords: professional language of transport, technical terminology, terminological unit, translation methods.

Постановка проблеми у загальному вигляді: Протягом останніх десятиліть транспортна галузь зазнає кардинальних змін завдяки поширенню нових революційних технологій та розвитку науково-технічних сфер. Термінологія зазначеної сфери утворює особливий лексичний базис, який постійно модифікується, удосконалюється та служить інструментом комунікації між фахівцями. Глобалізовані процеси сприяють проникненню специфічної транспортної термінології у різні, часом недотичні, галузі життєдіяльності людей, що призводить до утворення нових понять, появи аббревіатур тощо.

Актуальність роботи полягає у необхідності вивчення функціонування німецької терміносистеми у галузі транспорту з урахуванням сучасних викликів, які постають перед перекладачем чи фахівцем у зв'язку з поширенням нових понять, запозиченням чи, навпаки, проникненням вузькоспеціалізованих слів транспортної галузі у загальнопоширені літературні тексти. Аргументом цього є вкрай гостра потреба у формуванні нових глосаріїв технічної (транспортної) галузі через застарілість основних праць у полі стрімкого виникнення альтернативних дефініцій, яких не менш важливо освоювати.

Проблематика перекладу становить інтерес вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, які активно працюють над питаннями аналізу фахової мови (зокрема технічних текстів), стандартизації національної термінології, створення спеціалізованих термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння та встановлення комунікації між фахівцями відповідних галузей науки. Зокрема аспекти утворення та перекладу вивчають дослідники термінологічний переклад розкривається у працях А. Коваленко, Т. Кияка, Литовченко В.. Усі вище зазначені науковці розглядають теоретичні та практичні аспекти перекладу науково-технічних текстів, що є неocenним вкладом у розвиток перекладацької діяльності у цьому напрямку.

Проте неможливо не відзначити ґрунтовні роботи видатних лінгвістів В. Комісарова, що висвітлювали аспекти еквівалентності фахового перекладу та праці Л. Бархударова, дослідження яких зробили вагомий внесок у розв'язання проблеми перекладу складних фахових термінів. Особливої уваги варто надати творчим доробкам, присвяченим укладанню термінологічних словників, зокрема Н. Нікуліна присвятила свою творчу діяльність вказаному напрямку і в результаті чого існує понад 3 тис. термінів транспортної галузі. Важливим внеском цього словника є етимологічні відомості про кожну дефініцію, доцільність вживання конкретного терміну чи словосполучення у конкретному контексті.

Хоча сфера перекладу фахової німецької мови у технічних галузях стрімко розвивається на вітчизняних просторах, проте певні недоліки все ж існують: ряд аспектів повністю не висвітлюються або ж взагалі нівелюються. Наприклад, лінгвістичний аналіз у дослідженнях проводиться здебільшого поверхнево і стосується вузької галузі (машинобудування, промисловості, залізничної галузі і т.д.), внаслідок чого не розкриваються ключові аспекти творення термінологічних одиниць та в подальшому терміносистеми.

Об'єктом дослідження виступає транспортна термінологія.

Предмет дослідження становлять особливості перекладу текстів транспортної галузі на лексично-семантичному, граматичному і стилістичному рівнях з німецької мови українською зокрема.

Мета роботи полягає у виявленні специфіки німецької фахової мови з її похідними (словотворенням, граматичними особливостями) та шляхів досягнення високого результату у контексті перекладу на українську.

Згідно виокремленої мети доцільно встановити наступні **завдання:**

- визначити поняття термін у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві ;

- виявити характерні особливості творення термінів транспортної тематики;
- з'ясувати аспекти функціонування технічної фахової мови;
- дослідити способи перекладу фахових термінологічних одиниць.

Насамперед потрібно дати визначення терміну як поняттю у сучасній лінгвістиці. Термін – це слово, або усталене словосполучення що має одне значення і позначає наукове або спеціальне поняття. Терміни поділяють на загальнонаукові й вузькотермінологічні. Терміни мають точне, конкретне значення й тому позбавлені суб'єктивно-оціночних відтінків. В основному значення термінів зафіксовані у державних стандартах, спеціальних словниках, довідниках. Тому терміни повинні вживатися у зафіксованому значенні. Всі терміни характеризуються системністю, однозначністю, стилістичною нейтральністю (відсутністю образності) [1; 6].

Усі терміни за своєю структурою А. Я. Коваленко в своїй праці поділяє на:

1. Прості, які складаються із одного слова: die Kupplung – зчеплення, die Spannung – напруга, die Resonanz – резонанс, личкування, die Bekleidung

– покриття, обшивка, die Beschleunigung – прискорення, розгін, розбіг; [4;12].

2. Складні, які складаються з двох слів і пишуться разом, або через дефіс:

die Kurvenscheibe – дисковий кулачок, die Pendelbewegung – оборотно-

поступальний рух, der Schwunggrad – міра коливання, die Drehachse – вісь обертання, der Kaltstart

– пуск холодного двигуна [13].

3. Терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів:

kinetische Energie – кінетична енергія, harmonischer Nocken – кулачок з

безударним профілем, beschleunigende Kräfte – сили прискорення,

doppelwirkender Vieraktmotor – чотиритактний двигун подвійної дії [13].

Терміни-словосполучення поділяються на три типи:

До першого типу належать терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатися окремо і які зберігають своє значення: die Beschleunigung – прискорення, die Krümmung – викривлення, die Auslenkung – відхилення [3].

До другого типу відносяться такі терміни-словосполучення, які мають

одним із компонентів технічний термін, а другим – загальнонавчальною лексику.

Компонентами такого типу можуть бути два іменники, або іменник і прикметник.

Цей спосіб утворення науково-технічних термінів більш продуктивний, ніж перший, де два компоненти є самостійними термінами: mathematisches Pendel – магнетичний маятник, äußere Dämpfung – зовнішня амортизація [3].

До третього типу відносяться терміни-словосполучення, обидва

компоненти яких є словами загальнонавчальною лексики і тільки сполучення цих слів є терміном.

Такий спосіб утворення технічних термінів непродуктивний: dynamische Beanspruchung – динамічне навантаження, bewegende Teile – рухомі частини [13].

Насамперед варто дати визначення терміну "транспортна галузь", адже філолог має володіти фаховою мовою, зокрема професійними поняттями. Транспортна галузь – сукупність матеріально виробництва, що здійснюється комплексом транспортно-технологічних процесів [11, с. 85].

Переклад німецької термінології загалом є доволі клопітким процесом, особливо коли йдеться про фахову лексику. Це зумовлено як граматичною специфікою мови (як-от використання артиклів, що вказують на рід іменників), так і стилістичними конструкціями, притаманними вузькоспеціалізованим текстам. Тому існує чимало особливостей, які варто враховувати у опрацюванні подібних текстів. Німецькій технічній (транспортній) мові притаманні наявні довгі стійкі словосполучення, які варто перекладати буквально. Яскравим прикладом є термін "Zulassungsbescheinigung", що в українському варіанті є "Технічним паспортом транспортного засобу". Водночас, парадоксальним виявляється факт використання аббревіації як способу утворення технічних термінів у німецькій мові, які, у свою чергу поділяються на: буквені (A – Ampere); складові (RABOMA – Radial-Bohr-Maschine); (ISG – Integrierte Starter Generator); (RDE – Real Driving Emission); буквено-складові (FuMG – Funkmeßgerät), [4, с. 38]. Безумовно, аббревіатури полегшують сприймання фахових текстів, але, водночас, вимагають від дослідника докладання більших зусиль та високого фаху через те, що самовільно замінювати їх не можна. Іншою характерною ознакою є наявність запозичень з інших мов (переважає англійська частка), зокрема відоме слово "Bus" (або його німецька альтернатива "Omnibus") замінюється у технічних словниках все частіше на суто варіант німецького походження – "Kraftomnibus". Дослідники все частіше відзначають таку тенденцію у формуванні транспортної лексики німецькою мовою, проте це вже питання іншого дослідження. Так само важливо при перекладі враховувати, що транспортна система має окремі складові:

- Наземний (залізничний, автомобільний, трубопровідний);
- водний (морський, річковий);
- повітряний;
- міський;

- електронний (мережа ліній електропередач).

Нам невідомо про існування загального терміну для транспортної галузі. Проте, загальноживаним терміном, що позначає транспортну систему, у словнику є поняття *Das Verkehrssystem*. Кожен вид транспорту має свою систему руху, яка впливає на дорожній рух (з його мережею доріг *Straßennetz*), залізничний рух *Schiennenverkehr* (залізнична мережа *Schiennetz*), водний рух *Wasserverkehr* (мережа водних шляхів *Wasserstraßennetz*) та повітряний рух *Luftverkehr* (мережа повітряних шляхів *Luftstraßennetz*). Крім того, можна виділити транспортні системи відповідно до відстаней, які необхідно подолати:

- міжміські та місцеві транспортні системи *Fern- und Nahverkehrs-systeme*;

- для систем громадського транспорту: трамвай, метро, швидкісний трамвай, тролейбус, міський автобус (*S-Bahn-, U-Bahn-, Stadtbahn-, Oberleitungsbus-, Stadtbus-systeme*). [9 с. 120, 370-375]

Згідно напрацюванням Ж. Віне і Ж. Дарбельне можна виокремити сім способів перекладу, які застосовуються для перекладу фахового тексту. Автори пропонують розташовувати їх у порядку зростання складності, таким чином маємо наступні елементи [2 с. 54]:

1. Запозичення – виступає доволі примітивним способом перекладу і дозволяє впровадити невідомі поняття або ж назви нової техніки.

2. Калькування – є запозиченням особливого виду, логіка якого полягає у запозиченні з іноземної мови лише окремих елементів і їх подальший буквальний переклад.

3. Дослівний переклад – позначає перехід від вихідної мови до перекладу, тобто йдеться про створення правильного ідіоматичного тексту, а перекладач стежить лише за дотриманням обов'язкових норм мови. Цікаво, що саме цей аспект для Ж. Віне та Ж. Дарбельне виступає повним вирішенням проблеми, що постає перед фахівцями: *Das International Rail Transport Committee (CIT) ist ein Zusammenschluss von rund 100 Eisenbahnunternehmen und Reedereien, die internationale Personen – und / oder Güterverkehrsdienste erbringen*. Міжнародний комітет залізничного транспорту (ЦІТ) є асоціацією близько 100 залізничних підприємств і поромних компаній, що забезпечують міжнародні пасажирські перевезення та / або надають фрахтові послуги.

4. Транспозиція – одна частина мови при перекладі замінюється іншою частиною мови без змін змісту всього повідомлення: *Um praktische Schwierigkeiten bei der Bearbeitung von Reklamationen für CIM / SMG Straffic zu beseitigen, wurde ein gemeinsames CIM / SMG Sform al Berichtsformular erstellt und das Hand ling Verfahren (für Reklamationen) so organisiert, dass Kunden nur eine Anlaufstelle haben*. Для усунення труднощів, що виникають при подачі претензій за накладною ЦІМ / СМГС, була розроблена єдина форма для вимог про компенсацію, подавши яку клієнти мають одну "контактну точку" (не потрібно звертатися у всі інстанції).

5. Модуляція – виступає певним варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору. Зазначений спосіб варто використовувати у випадку, коли кінцевий результат перекладу є граматично правильним висловом, але він взагалі не відповідає "духу мови перекладу": *Da die Mehrheit der CIT-Mitglieder sich vertraglich verpflichtet hat, die ER CIV und CIM selbst auf den Verkehr von und nach diesen Staaten anzuwenden, stellt die Tatsache, dass sie noty et ratifiziert haben, kein unüberwindbares Hindernis dar*. Із тих пір як більшість членів СІТ вжили заходів, щоб застосовувати Єдині правила СІВ і СІМ для залізничних перевезень, той факт, що зазначені держави ще не ратифікували КОТІФ, представляється непереборним бар'єром при здійсненні залізничних перевезень на їх територію і з їх території"

6. Еквіваленція – цей спосіб демонструє як за допомогою різних стилістичних і структурних засобів можна описати конкретний випадок. Зазначається, що більшість прикладів еквівалентного способу перекладу – це сталі вирази, які входять до складу ідіоматичної фразеології.

7. Адаптація – доречний спосіб у випадку використання, коли ситуація, про яку йдеться у вихідній мові, не існує у мові перекладу, тому її слід передати за допомогою іншої ситуації, що вважається еквівалентною.

Існують й інші стратегії перекладу, зокрема згідно А. Поліщук, це: семантико-стилістичний переклад – повністю відповідає функціонально-стилістичним нормам перекладу та переклад передає основну (домінуючу) комунікативну функцію оригінала; дезиративний переклад – переклад інформаційного запиту споживача, не передає повною мірою зміст тексту.; консультативний переклад – передбачає усний технічний переклад, що включає усне анотування, усне реферування, вибіркового переклад і усний переклад заголовків. Можна виокремити і скорочені способи перекладу, серед яких: реферативний, анотаційний, консультативний і тип "експрес-інформація" (подібний реферативному, але менш суб'єктивний) [10 с. 15].

Відомою є тактика перекладу, запропонована Н. Комісаровим [5 с. 125], що включає описовий переклад (приклад зі словосполученнями вище), техніка "компенсації" (відтворення втрачених змістовних одиниць: *Für den eurasischen Eisenbahnverkehr erfordern beide Transporte unter Sandabnahme einen einheitlichen völkerrechtlichen Rahmen zur Regelung von Beförderungsverträgen*. Для Євразійського залізничного сполучення, організації та їх клієнти вимагають створення єдиного

закону на міжнародно-правовому рівні, щоб урегулювати відносини за договорами перевезення.), прийом лексичної чи граматичної заміни, згадуваний вже дослівний переклад та прийом транскрипції чи транслітерації.

Проаналізувавши переклад фахової мови на прикладі уривків транспортного тексту та термінів транспортної галузі можна підсумувати, що важливим при перекладі є передача змісту саме вихідного повідомлення з урахуванням точного відтворення специфічних термінів, які налічуються у транспортних текстах.

У підсумку, варто сказати, що німецька термінологія транспортної галузі, як частина лексики, має потенціал подальших лінгвістичних досліджень, оскільки у зазначеній галузі науки спостерігаються постійні модифікації терміносистеми – створення нових та трансформація існуючих термінологічних одиниць. Отже, як бачимо з наведених вище прикладів, для німецької фахової мови притаманна наявність спеціальної лексики, яка слугує забезпеченню потреб професійного спілкування зазначеної сфери людської діяльності. Найбільш продуктивним способом творення термінологічних одиниць є морфологічний спосіб словотвору, передусім, суфіксальний і префіксальний. Окрім того значна частина термінів утворюється словоскладанням із застосуванням аббревіації. Майбутніми перспективами дослідження можуть бути синтаксичні перетворення фахової мови транспорту у процесі перекладу українською мовою.

Література

1. Бархударов Л. С. ЯЗЫК И ПЕРЕВОД (теория и практика перевода).
2. Вине. Ж., Дарбельне. Ж. Технические способы перевода. *Вопросы перевода в зарубежной лингвистике*: монография, 1978. С. 157–167.
3. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2006 – 592 с.
4. Коваленко С.С. Російсько-український словник з машинобудування.: К, НМКВО, 1993. 392с
5. Комісарів. В. Сучасне перекладознавство. Курс лекцій. М.: ЕТС, 1999. 260 с.
6. Литовченко, В. М. Словник – мінімум лінгвістичних термінів. Вінниця, Віницький державний національний університет, 2000.
7. Нікуліна. Н. Короткий російсько-українсько-англійський транспортний словник (основні поняття організації перевезень на транспорті). Харків: Видавництво ХНАДУ, 2008. 50 с.
8. Нікуліна. Н. Словник транспортних чужомовних запозичень. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2010. 420 с.
9. Нікуліна. Н. Термінологічна модернізація: поняття "транспортна термінологічна мегасистема. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2015. № 817. С. 73–77.
10. Поліщук. А. Особливості адекватного перекладу науково-технічних текстів. Види науково-технічного перекладу. *Актуальные проблемы перевода. Филологические науки* : сб. науч. тр. 2009. № 6. С. 42–47.
11. Смірнова Т. В. Переклади текстів транспортної галузі: проблеми та перспективи // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2015. – Вип. 31. – С. 80-90.
12. <https://geschaeftsbericht2020.volkswagenag.com/corporate-governance/konzernerklaerung-zur-unternehmensfuehrung/entsprechenserklaerung.html>
13. <https://de.motor1.com/news/345128/mercedes-gls-2019-neue-generation/>

УДК 811.112. 2'367

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Лабур Ю. Р., магістрантка факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Щербак О. М., кафедра німецької мови

У статті розглянуто теоретичні засади дослідження термінів, що називають кольори. Термінологічне позначення лексики кольору містить низку спірних питань, причиною яких є те, що назви кольору протягом кількох останніх десятиліть стали предметом постійного зацікавлення лінгвістів. Подано різні погляди стосовно іменування лексики на позначення кольору. Обґрунтовано доцільність уживання терміну "колоронім" як найбільш точного для лінгвістичної парадигми.

Ключові слова: колір, колоронім, кольороназва, термін.

Постановка проблеми. Науковий дискурс формує культуру мислення, в якому терміни мають чітко окреслені локуси. Обґрунтувати поняття кольору не можливо без його лінгвістичних дефініцій. Відповідно до термінологічної логіки коректним концептом кольору у лінгвістиці є термін "колоронім". У

лінгвістиці помітно дисонують різноманітні термінологічні денонати кольору: кольороназва, назва кольору, кольоропозначення, колірний термін, ім'я кольору, кольоронайменування, колірний прикметник, кольоратив, кольоронім, колірний епітет, кольористична лексика, хроматонім, хроматизм [1, с. 189]. Все це створює перешкоди на шляху уніфікації наукової термінології.

Аналіз останніх досліджень. Одиниці на позначення кольору науковці розглядають здебільшого як окремих і знакових пласт лексики зі своєрідною специфікою виникнення, формування та функціонування. З огляду на це лексику на позначення кольору досліджують із позицій: структурно-семантичного підходу (О. О. Маленко [3]), перекладознавства (І. В. Ковальська [2], О. В. Науменко [4]), когнітивної лінгвістики (О. Д. Огуй [5], Т. В. Пастушенко [6]) та в інших аспектах.

З метою позначення назв кольорів мовознавці послуговуються найрізноманітнішими термінами, які використовуються як синоніми на позначення певних лексичних одиниць із семантикою кольору, тому **мета** нашого дослідження полягає у спробі уніфікувати ці терміни та обґрунтувати свій вибір.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз робіт з дослідження слів, що позначають колірні відтінки у різних мовах, виділено три підходи у термінологічному описі лексичних одиниць з компонентом кольору та уніфіковано різноманітні способи термінологічної номінації у цій галузі.

Перший підхід характеризується вживанням поняття "позначення кольору". Еквівалентом цього терміна в німецькій мові вважається "die Farbbezeichnungen". Цей термін є також найпоширенішим серед досліджень лінгвістів В. Тернера та О. Вежбицької. Ми вважаємо, що цей термін позначає процес позначення кольору у мові, тобто способи номінації колірних відтінків, а тому не може бути уніфікованим для позначення одиниць, що називають колір. Цей підхід пов'язаний передусім з різними способами словотвору: позначення кольорів за допомогою прикметників (*rot / grün / gelb / braun*), іменників (*Blau / Rot / Grün*), дієслів (*erröten / vergilben*) та інших частин мови; позначення колірних відтінків за допомогою складання основ (*indigoblau / hellblau / dunkelrot*); за допомогою словосполучень (*weiß wie Schnee / Rot wie die aufgehende Sonne / schwarz wie die Nacht*).

Другий підхід свідчить про застосування понять "ім'я кольору", "кольороназва". У німецькій мові цим терміном віддалено може відповідати термін "die Farbadjektive": з одного боку, він позначає ім'я – прикметник, а з іншого, може бути вербалізований не лише прикметником, а й іменником та іншими частинами мови. З огляду на те, що поняття імені належить до граматичного розділу мовознавства або до ономазіологічного розділу, то у номінативному аспекті цей термін можна використовувати щодо базових назв кольорів, а щодо периферійних назв кольорів, то тут процес номінації пов'язаний у першу чергу з метафоричним перенесенням, напр., *königsblau, nussbraun, lavendel, lindgrün* тощо.

Третій підхід полягає у вживанні конкретного терміна "колоронім" замість описових виразів типу "найменування з колірним компонентом", "назва кольору", "прикметник зі значенням кольору", "прикметник кольору". Ці терміни допустимі як синоніми терміну "колоронім", щоб уникнути тавтології в наукових працях. Найбільш точним еквівалентом терміна "колоронім" за цього підходу у німецькій мові буде термін "die Farbwörter".

Таким чином, для слів, що позначають колірні відтінки, не існує уніфікованого лінгвістичного терміна: поняття "позначення кольору" слід розуміти як процес позначення колірних відтінків у мові; поняття "ім'я кольору" або та "кольороназва" може бути використане в ономазіологічному аспекті щодо назв основних кольорів; найбільш вдалим терміном для лінгвістичних розвідок вважаємо термін "колоронім", який трактуємо як окремі лексеми, словосполучення, ідіоматичні вирази, які позначають колір або його відтінки. Інші можна використовувати як синонімічні, щоб уникнути тавтології.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні функціонування колоронімів у німецькомовних медійних текстах.

Література

1. Іншаков А. Є. Основні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. *Філологічні студії*. 2013. № 9. С. 188–194.
2. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2001. 19 с.
3. Маленко О. О. До питання семантики кольорів. *Филологический анализ : теория, методика, практика*. Киев ; Харьков ; Херсон, 1996. Вып. 8. С. 172–175.
4. Науменко О. В. Труднощі перекладу колоронімів (на матеріалі роману С. Моема "Розмальована завіса"). *Спецпроект: анализ научных исследований* : матеріали VII Научно-практ. конф., 14–15 юня 2012 г.
5. Огуй О. Д. Світло- та кольорообачення давніх германців та латинський вплив на їх колірний менталітет. *Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)* : Вип. 89 (3). У 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 10–15.
6. Пастушенко Т. В. Колірна номінація як елемент вторинної мовної картини світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1998. 17 с.

КОМПЛЕКС ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Миколаєнко Ю. В., магістрантка факультету іноземних мов.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Халимон І. Й.**, кафедра прикладної лінгвістики.

У статті представлено вправи, що розроблені та спрямовані на формування в учнів профільної школи англomовної граматичної компетентності.

Ключові слова: граматична компетентність, вправи на впізнавання, вправи на диференціацію, вправи на ідентифікацію, формування англomовної граматичної компетентності.

Постановка проблеми. Граматична компетентність забезпечує системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного рівнів мови для побудови осмислених і зв'язних висловлень, володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій і вміння адекватно використовувати граматичні явища, урахувавши всі види мовленнєвих ситуацій спілкування для розв'язання мовленнєво-розумових проблемних завдань.

У процесі оволодіння англійською мовою індивід проходить через певні етапи розвитку, кожному з яких відповідає своя "проміжна граматики", тобто набір правил, що забезпечують породження і розпізнавання мовлення. Оволодіння мовою в цілому можна уявити, як послідовну зміну "проміжних граматики", зміст яких у кожний конкретний момент відповідає мовному розвитку індивіда. Перехід від однієї "проміжної граматики" до іншої, вищого рівня, обумовлюється низкою факторів, таких як мотивація, кількість і характер мовного матеріалу, ступінь активності індивіда у процесі оволодіння мовою, частотність конкретної граматичної структури у навчальному процесі.

Аналіз досліджень. Вивченням граматичної компетентності займалось багато учених (О. Ветохов, Г. Воронцова, Р. Мартинова, Н. Склярєнко, В. Цетлін та ін.), дослідження яких були присвячені визначенню змісту навчання граматичного матеріалу й пошуку ефективних методів викладання. Над питанням формування компетентності працювали такі вчені: Ю. Павлов, П. Сисоєв, С. Ніколаєва, В. Сафонова, А. Hirsh та ін.

Проаналізувавши літературу з теми, можемо зробити висновок, що для ефективного формування граматичної компетентності потрібна раціональна система вправ, яка має забезпечити: підбір необхідних вправ, що відповідають характеру навички чи вміння; визначення необхідної послідовності вправ; співвідношення компонентів навчального процесу; систематичність і регулярність виконання вправ; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності [2].

Отже, **метою статті** є обґрунтування комплексу вправ, що спрямовані на формування англomовної граматичної компетентності учнів профільної школи.

Виклад основного матеріалу. Щоб дібрати необхідні вправи, слід визначити типи й види вправ за певними критеріями. Отже, для формування граматичної компетентності використовують такі основні типи вправ:

1. За спрямованістю на прийом або видачу інформації:
 - рецептивні – вправи на впізнавання, диференціацію, ідентифікацію, вибір за контекстом;
 - репродуктивні – учень відтворює повністю або із змінами слово, речення, текст;
 - рецептивно-репродуктивні – вправи на імітацію, підстановку, трансформацію, завершення поданого матеріалу;
 - продуктивні – учень самостійно створює висловлювання різних рівнів (усні, письмові);
 - рецептивно-продуктивні – учень спочатку сприймає, а потім репродукує інформацію повністю або частково.
2. За спрямованістю на комунікацію:
 - комунікативні – спеціально організована форма спілкування, коли учень реалізує акт іноземною мовою, що вивчається;
 - умовно-комунікативні – передбачається в мовленнєвій діяльності учнів у ситуативних умовах;
 - деякі не комунікативні вправи різних видів – вправи, де учні виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі.

Існують також інші класифікації вправ для формування граматичної компетентності: за характером виконання (усні й письмові); за участю рідної мови (одномовні та двомовні); за функцією в навчальному процесі (тренувальні чи контрольні); за місцем виконання (класні, домашні, лабораторні).

Наведемо приклад вправи на впізнавання.

Інструкція: Read the joke and point out sentences with modal verbs. Comment on them.

Dilemma

"I'm in love with two girls. One is very beautiful but has no money, the other is ugly and has lots of money. Who should I marry?"

"Well, I'm sure that you must really love the beautiful one, so I think you should marry her."

"OK, thank you very much for your advice."

"Don't mention it. By the way, I wonder if you could give me the name and telephone number of the other girl?"

Приклад вправи на диференціацію.

Інструкція: Listen to some questions and possible answers. Decide if the verb forms in bold type are the same (put a "+") or different (put a "-").

1. Where are the children?

a) They **must have gone** to the lake.

b) They **have gone** to the lake.

2. Have the boys broken the window?

a) Mother: They **can't have broken** it.

b) Father: They **may have broken** it. Etc.

Key: 1 -, 2 +.

Приклад вправи на ідентифікацію.

Інструкція: Read the sentences comprising various forms of the Infinitive. Put the numbers of sentences into the table below.

1. Frank was happy to see his cousin. 2. Hilda is glad to be learning German at this centre. 3. Wendy and Simon are happy to have met their close friends last weekend. 4. Mr. Dillon is glad to be invited to the international conference. 5. Kathy is happy to have been told this news. 6. I am glad to be going to the Opera House. 7. I was happy to have received the parcel from Brazil. 8. Simon is glad to have another cup of tea. 9. Keith is happy to have been sent to the congress of surgeons. 10. I am happy to be given this award.

Aspect/Voice	Active	Passive
Simple		
Progressive		
Perfect		

Приклад вправи на вибір видо-часової форми за контекстом.

Інструкція: Read an e-mail message from your American friend Bill Clarke. But the message looks like a puzzle: almost each verb in it has two or three variants for you to choose from. Solve the puzzle by copying out the correct verb form according to the context.

Dear friends from Ukraine, I'm writing to tell you a few words about recent events of my life and to learn something new about you. My schoolmates and I (1) have passed/ passed/ have been passing all our exams successfully. The last one (2) has taken place/ took place/ has been taking place on June 21. It (3) has been/was Maths. We (4) have done/ did/ have been doing it for nine years and will continue it until we (5) leave/ will leave school. Etc.

(Перевірити вправу можна за ключем.)

Перейдемо до вправ на репродукцію граматичної структури. Нагадаємо, що це мають бути переважно рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи на імітацію зразка мовлення, підстановку у зразок мовлення, трансформацію, завершення зразка мовлення; відповіді на різні типи запитань, постановка запитань, а також самостійне вживання зразка мовлення на рівні фрази і понадфразової єдності з новою/новими граматичними структурами.

Це вправа на імітацію зразка мовлення, де використовується реальна ситуація. Вправу можна виконувати хором.

Інструкція: Agree with me if I am right. Say "You are right!" after the true statement or "You aren't right, I'm afraid" if the statement is false. Do not repeat the false statement.

T: There's a ball on Sasha's desk.

P1: You are right! There is a ball on Sasha's desk.

T: There is a map on his desk.

P2: You aren't right, I'm afraid. Etc.

Імітаційні вправи можуть бути побудовані на одному структурному чи опозиційному матеріалі. При цьому використовуються такі інструкції: Повторіть за вчителем. Підтвердьте висловлювання вчителя, якщо він має рацію. Виконайте команду, і скажіть, що ви зробили. Скажіть, що сьогодні все було так, як звичайно. Скажіть, що в неділю ви робили те, що вам подобається робити. Підтвердьте, що висловлювання вашого співбесідника відповідає дійсності. Погодьтеся із твердженням товариша. Повторіть, додаючи слово/фразу.

Вправи на підстановку у зразок мовлення, де використовується реальна ситуація. Після висловлювання одного з учнів клас може підтвердити те, що він сказав хором.

Інструкція: Now I'll tell you about a thing on the desk and you'll tell me about another thing.

T: There is a ruler on Oksana's desk.

P1: There is a pen on her desk.

P2: There is a book on her desk. Etc.

Вправа для навчання відповіді на загальне запитання. Приклади короткої відповіді доцільно записати на дошці, щоб запобігти інтерференції з відповіддю на раніше вивчену структуру (*Yes, it is./ No, it isn't.*).

Інструкція: Answer my questions. Give short answers: Yes, there is./ No, there isn't.

T: Is there a bag on the chair?

P1: Yes, there is.

T: Is there a map on the desk?

P2: No, there isn't. Etc.

Наведемо ще приклад умовно-комунікативних рецептивно-репродуктивних вправ на трансформацію на рівні фрази:

Інструкція: Rewrite the sentences in passive: Example: Tom gave her a book. – She was given a book. The book was given to her.

1. *He broke my watch.*

2. *The teacher explained the rule to the students.*

3. *He often asks me to help them.*

4. *They usually do written exercises in class.*

5. *She will make a new discovery soon.*

6. *Steve will make a report at the conference.*

7. *They play tennis all year round.*

8. *His friends never forgave his betrayal.*

9. *The manager offers me several jobs.*

10. *They will promise you much, but don't imagine they will give you everything.*

Наступна вправа на самостійне вживання нової граматичної структури в усному мовленні на рівні фрази.

Інструкція: Complete the following sentences where Participles are used.

1. *The girl reading the 'Guardian' ____.* 2. *Having spoiled the cake ____.* 3. *The man looking at us ____.*
4. *Having lost the keys ____.* 5. *The car parked there ____.* 6. *Having read all the documents ____.* 7. *Having heard the news ____.* 8. *Having washed the dishes ____.* 9. *While watching the film ____.* 10. *Having finished her work ____.* 11. *Having stopped the taxi ____.* 12. *Looking at her ____.*

Вправа на самостійне вживання нової граматичної структури в писемному мовленні на рівні фрази.

Інструкція: Let's say what there is and what there isn't on the wall of our classroom.

P1: There is a map on the wall.

P2: There is a picture on the wall.

P3: There is no shelf on the wall. Etc.

Інструкція: Stand in two lines. Face each other. Tell your partner what there is in your hand. Example:

P in Line One: There is a rubber in my hand.

P in Line Two: There is a piece of chalk in my hand.

Вправи ігрового характеру можна віднести до репродуктивних вправ, тому що вони наближають процес вживання граматичного матеріалу до умов реального спілкування. Організація гри обумовлює створення мовної ситуації, яка включає атрибути гри, рольові розпорядження, комунікативну задачу. Наприклад: Повторіть речення кілька разів, вимовляючи його щоразу тихіше (гра "Луна"). Передайте фразу по секрету. Прослушайте новину і за допомогою пантоміми покажіть, що ви її зрозуміли. Згадайте хто (що) це? Установіть, що змінилось в приміщенні, у дворі, в місті (гра "Детектив"). Скажіть, які речі є навколо вас, скільки їх, де вони знаходяться (гра "Шукаємо спостережливих"). Спробуйте прочитати думки один одного. (гра "Читаємо думки"). Складіть колективну розповідь, повторюючи попередню фразу, і додайте свою (гра "Снігова куля"). Проведіть інвентаризацію меблів, спортивного інвентарю в школі.

Таким чином, існує три етапи формування граматичної компетенції: орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний, варіативно-ситуативний. На першому етапі відбувається ознайомлення учнів з новим граматичним явищем/граматичною структурою у контексті або ситуації мовлення і первинне виконання мовленнєвої граматичної дії за зразком, якщо вона елементарна, чи первинне виконання окремих операцій, що входять до складу граматичної дії на ґрунті усвідомлення способів їх виконання. На другому, стереотипно-ситуативному етапі, відбувається автоматизація дій учнів з новими граматичними структурами на рівні фрази. На третьому, варіююче-ситуативному етапі, продовжується автоматизація дій учнів з новими граматичними структурами на рівні понадфразових єдностей і тексту. Для ефективного формування граматичної компетенції, потрібна раціональна система вправ, яка має

забезпечити: підбір необхідних вправ, що відповідають характеру навички чи вміння; визначення необхідної послідовності вправ; розташування навчального процесу та співвідношення його компонентів; систематичність і регулярність виконання вправ; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності. Щоб дібрати необхідні вправи, слід визначити типи й види вправ за певними критеріями: спрямовані на прийом або видачу інформації (рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні, рецептивно-продуктивні) та спрямовані на комунікацію (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні вправи різних видів). Одночасно з формуванням граматичних навичок учні набувають певних знань, які забезпечують розвиток граматичної усвідомленості.

Висновки. Для ефективного формування всіх складових граматичної компетентності під час вивчення іноземної мови важливо орієнтуватися на закономірності, принципи та правила засвоєння теоретичних знань, аспекти організації знань у мисленні й пам'яті людини, застосовувати методи та прийоми розвитку пізнавальних здібностей учнів. Загалом, ми можемо зазначити, що формування мовленнєвих умінь неможливе без оволодіння мовним граматичним матеріалом. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в експериментальній перевірці ефективності запропонованого комплексу вправ.

Література

1. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 "Теорія і методика навчання: германські мови". Київ. Нац. Лінгв. Ун-т Київ, 2008. 24 с.

2. Кушнір Т. І. Формування граматичної компетентності під час вивчення складносурядного речення у ЗНЗ. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. В. 2, Ч. 2. С. 218 – 228.

УДК 339.9:81'272

LANGUAGE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION: FROM DIFFICULTIES AND MISUNDERSTANDINGS TO FLUENCY IN COMMUNICATION

Savenko V. A., 4th year student of the Faculty of History and Law of Nizhyn State University named after M. Gogol.

Supervisor: Associate Professor **Larina T. V.**, Department of Applied Linguistics.

Abstract: This article covers the research done on the importance of international language in international relations, revealing the factors that have been affecting the change of the language of business communication. In addition, a number of obstacles were singled out based on the peculiarities of the language. Current academic preparation challenges are mentioned.

Keywords: The alteration, cultural barriers, dialogue, international communication, international relations, misunderstanding, obstacles, universal language.

Formulation of the problem: One of the features of society is communication. This is how our position is expressed, communication is established and new information is received and disseminated. The highest rank of communication is intercultural communication. For the convenience of communication between peoples and world politics, the introduction of a universal language took place. However, as a history shows, it does not happen once and forever. Century after century, one language prevails over another. The reasons for the language change is among the most commonly investigated issues of philologists, politicians, philosophers and linguists.

Another important issue for understanding the process of international communication is the "language of diplomats", since poor knowledge of the world language is cause number one of misunderstanding. As the ancient Greek orator and politician, Demosthenes, said: "The ambassadors have neither ships, nor heavy artillery, nor fortresses. Their weapons are words and opportunities."

Analysis of recent research and publications: A considerable amount of literature has been published on the development and alternation of languages. In particular, the research such as the numeric and information-theoretic model for the measure of language change conducted by Patrick Juola [7] showed that the rate of language change has not been uniform and that in particular, the period had particularly slow change, while 1949-1958 and 1959-1968 had particularly rapid change [add 1]. In addition, there has been a study involving Rahmila Murtiana that has reported how English has changed, tracing from particular features such as spelling, vocabulary, grammar, and meaning from Old English era until Modern English [8].

Overall, these studies highlight the need for further and thorough insight into the issue.

The purpose of the article: The aim of this study is to analyze the most influential languages of the world and change of their paradigm in the context of international dialogue. In this paper light is shown on historical consequences caused by misunderstandings and misinterpretation in communication of diplomats.

Presentation of the main research material:

To identify the importance of introducing the language of international communication better, it is necessary to turn to the historical past of mankind. Historically, only the languages of the most developed, economically and politically influential nations have become languages of international communication. This view is proved by the English linguist D. Crystal, who argues that language becomes powerful if the state becomes powerful [2]. It turns out that the language of the country is spreading along with the spread of political and economic influence of this country. An ancient rule worked here: whoever has gold rules, and therefore chooses what language to speak.

It is known that in the past for many centuries the most common language of intercultural communication was Latin. This was due to the military, political and economic influence of the Romans, who gradually spread the Latin language in North Africa, Israel, Gaul, Germany, Greece and others [4, 253]. "Latin was the world's first recorded global language, or lingua franca, carried across Western Europe by soldiers and traders in the days of the Roman Empire," says Salikoko Mufwene, a linguistics professor at the University of Chicago.

Kozak T. found out that Latin was of great importance in the development of European civilization, contributing to the development of science, and education, and became the key to intercultural dialogue [3].

It makes sense to talk about the next language, which is also called the language of diplomatic correspondence. It is a French language which, like Latin, was considered the language of interstate communication. The reason for this was that France was a very influential state in continental Europe in the Middle Ages.

It should be mentioned, that the second U. S. President John Adams predicted 200 years ago that English would become the "world" language. This prediction came true by the end of the 20th century. Now 300 million people in the world are native English speakers, with another 400 million people who speak English as the second language. As a language, English attains the global status and is used to serve various purposes and it is implemented in almost all the fields, such as science and technology, engineering, medicine, pharmacy, education, tourism, entertainment, information and technology, business, trade and commerce, the internet, employment, to name a few.

Taken together, this historical evidence suggests that there are a number of factors for the language to become international. McKay's characterization of English as an international language is framed in terms of its use for communication and the expression of culture [6]. She maintains that in a global sense, one of the primary functions of English "is to enable speakers to share with others their ideas and culture".

Speaking about international relationships, it should be noted that English is declared to be the official language of international and transnational corporations (Philips, Bosch). About 50% of companies in Europe communicate with each other in English [1]. As an example, Philips is a Dutch multinational company that has chosen English over Dutch as the language of communication because there are relatively few Dutch employees in the company.

In addition, among the countries where English is the official language, we can name the following: the historical homeland of English – Great Britain, Ireland, the United States, Australia, New Zealand, Canada and some countries in South Africa.

Despite the fact that every third person knows English and skillfully uses foreign language skills, there are cases when misunderstandings occur. A large and growing body of literature such as Jake Schild's "What makes English such a difficult language to learn?", Lisbet Pals Svendsen's "Professional oral Communication in English", Catherine Grant's "English Language Barrier" investigated made it possible to summarize the obstacles in communication:

- miscommunication, which stems from a misalignment of explicit and implicit meaning between the sender and receiver. Some people are straightforward; others expect you to read between the lines;
- interpretation of the same phrase in different ways;
- poor speaking skills. Some people express themselves so incoherently that they're near impossible to follow;
- using different regional dialects;
- misunderstanding due to social context;
- different mentality.

Here are examples based on real events that confirm the above reasons for difficulties in communication while using the international language.

As a matter of fact, in 1840, the British government entered into an agreement with the leader of the Maori tribe in New Zealand [9]. Maori needed protection from marauding criminals, sailors and merchants who trampled on their rights and destroyed villages, and Great Britain sought to expand its colonies. The Treaty of Waitangi was concluded between the Maori and Great Britain, which was signed by both parties. But, as it turned out, they signed different documents. In the UK version, the Maori were to "transfer to Her Majesty the Queen

of England all rights of sovereignty without exception". And in the Maori version, which was compiled by a British missionary, the Maori did not transfer the right of sovereignty, but the right to govern. The mistake occurred due to interpretation of the same phrase in different ways.

It should be also mentioned that the Berlin Wall fell because a Bureaucrat Misspoke. On November 9th, 1989, East Berlin's communist party boss Gunter Schabowski held a press conference to explain some minor revisions to the travel code. However, he flubbed it, and mistakenly implied that travel restrictions were being completely removed. When a reporter asked when the changes would take effect, Schabowski shrugged and replied: "immediately, right away ". That hit the news, and when East Germans heard it, they swarmed the border, demanding the promised free passage. The border guards had received no such instructions, but rather than deal with a riot, they stepped aside, and the wall came down in a rapturous celebration – Berlin's greatest citywide party, ever. [5]. This issue took place due to social context.

Indeed, when Mahmoud Ahmadinejad gave his speech in 2006 his words were translated as he wished for Israel to be wiped off the map. What he meant to say is "the regime occupying Jerusalem must vanish from the page of time" [9]. This misunderstanding happened because of poor speaking skills.

Without any doubts, people who use different regional dialects, or among different generations can face over obstacles in communication. For example, the utterance "After all those ditzzy bimbos I thought I'd be a wuss to pass up this stonking part, even if it is an indie flick" will certainly make some people, particularly the elderly, frustrated. They would think that English has been disfigured and mutilated. In contrast, the young generation who use it can figure out the meaning easily since they are familiar with the context. People will vary their language depending on the situation and the person they interact with.

Thus, small problems in speech or comprehension can lead to catastrophic consequences. That is why specialists in international relationships should be more aware of the culture of other nations, replenish their vocabulary, speak clearly and on topic, and do not forget that it is better to think ten times, and then just say.

Prospective employees of the diplomatic corps or international organizations should focus on the problems of misunderstanding the interlocutor and obstacles in expressing one's opinion in the international language.

In order to eliminate these obstacles in communication in the international language, it is necessary to change the linguistic training of such specialists, improving with innovations such as:

- gaining communication skills;
- knowing and making use of socio-political lexis;
- learning Meta language;
- getting the skills of oral and written translation;
- acquiring the skills of business correspondence.

In this way, future employees in these fields of activity would have been thorough linguistic education to help overcome all barriers in communication, described in this article.

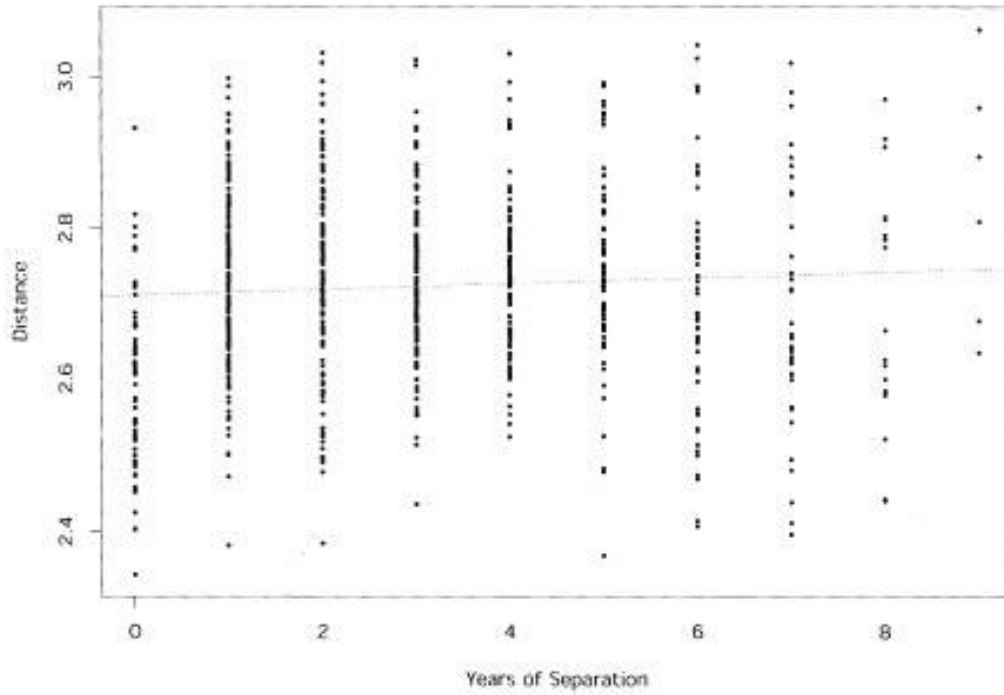
Conclusion

This paper has shown the development of intercultural language from its inception to the present. It became clear that the geopolitically stronger the state, the more popular its language. The most popular language can be called the language for communication at the highest level. Therefore, specialists in the field of international relations and diplomats must bear in mind that in order not to repeat the mistakes of the past, they should keep up with the times. In particular, in order to avoid linguistic difficulties in working with international allies, it is necessary to prepare in advance, using both: new challenges, as well as opportunities for language improvement.

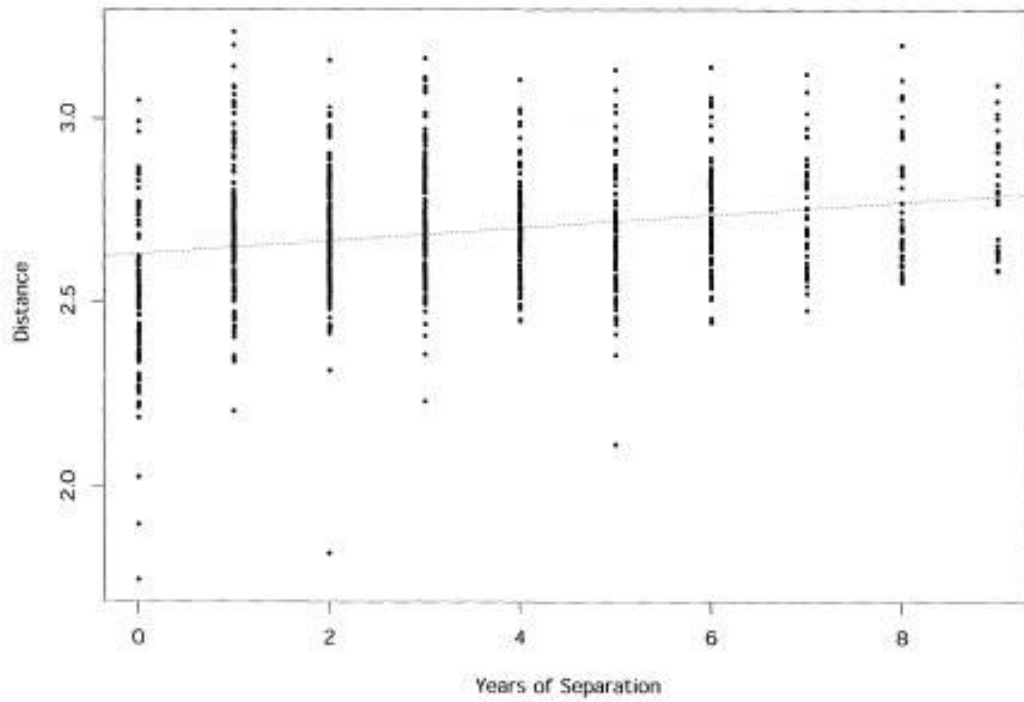
Bibliography

1. Algeo John The origins and development of the English language, pp. 1-56.
2. Crystal D. English as a global language/ David Crystal: Cambridge University Press, 2003. – 228 p.
3. Kozak T. The functioning of the language of international communication: the historical aspect. – UDC 811.111'27- (100)
4. Linguistic encyclopedic dictionary. – 1990. – 685 p.
5. Little Mistakes from History With Huge Consequences [Electronic resource]. – Access to the resource: https://historycollection.com/little-mistakes-from-history-with-huge-consequences/4/?fbclid=IwAR1AI9Ef37FibsZmZdmg13zC5Eo1nupOq5dHeNLe0paAIskWZBM6E-7_DBE
6. Michael Clyne English as an international language: challenges and possibilities
7. Patrick Juola The Time Course of Language Change: Duquesne University, Pittsburgh, PA 15 USA. – 77-96 p.
8. Translation and Interpretation Mistakes with Huge Consequences – Infographic [Electronic resource]. – Access to the resource: https://lighthouseonline.com/blog-en/translation-interpretation-mistakes-with-consequences/?fbclid=IwAR3EXZeVgxzkEguEuWptsrcaoNQsDQHIIHAc1Xa-atOd7sXB4YhToU74_yU

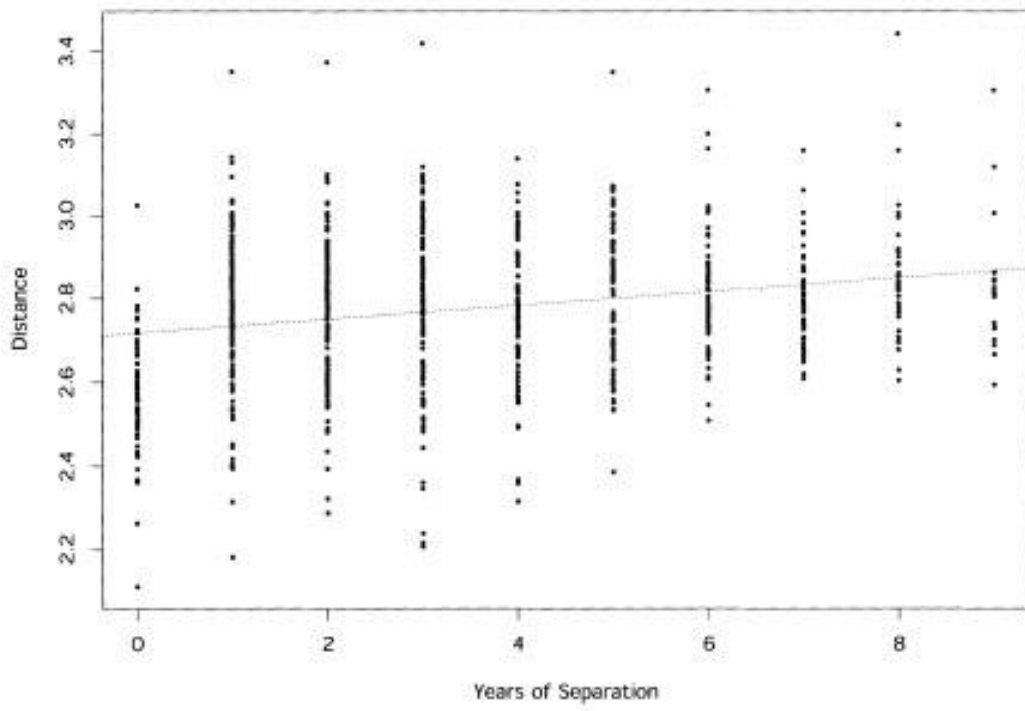
1939-1948

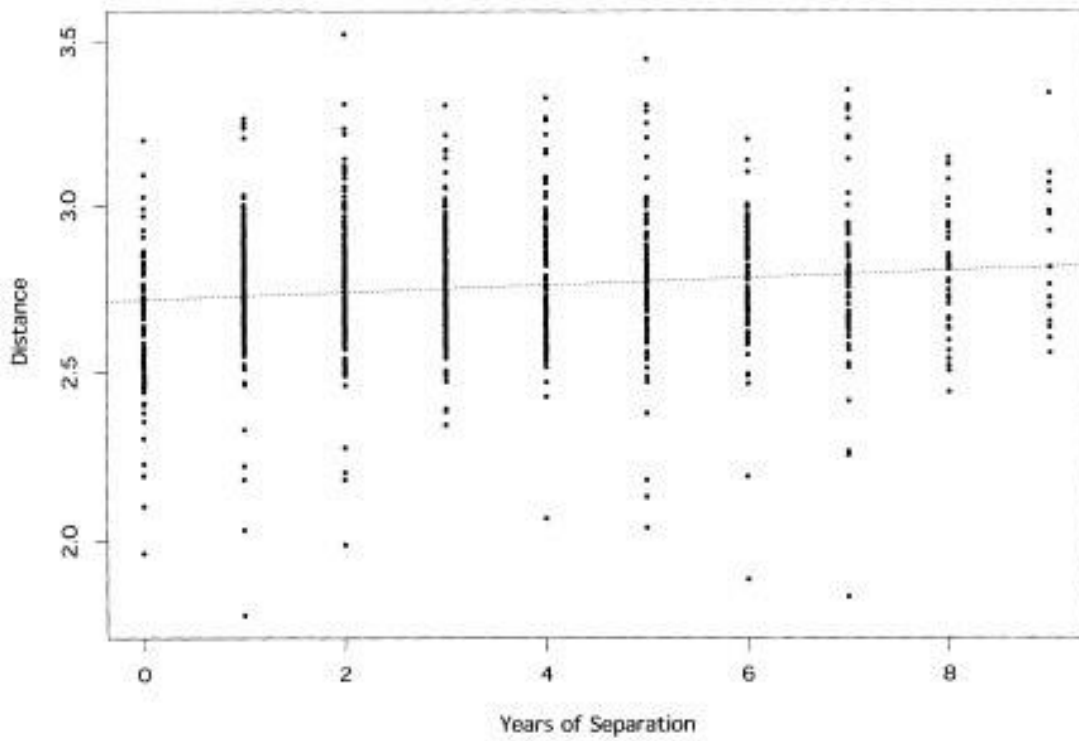
1949-1958

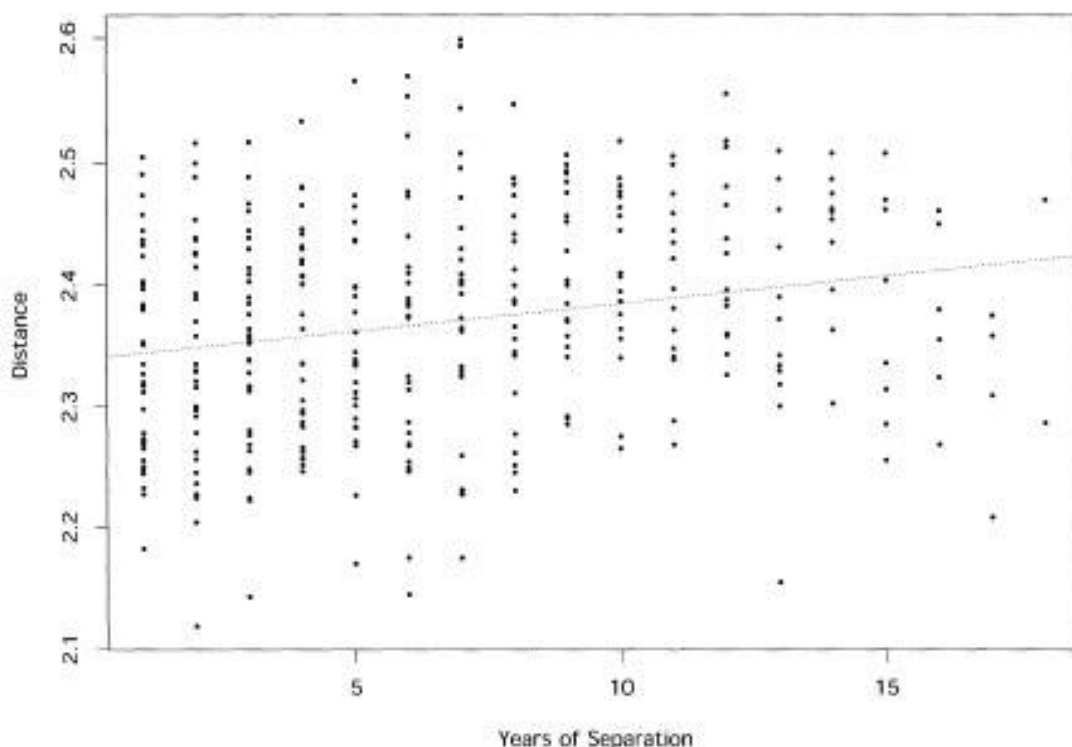
1959-1968

1969-1978

1982-2000

УДК 37.016:811'373

INCREASING VOCABULARY RETENTION IN YOUNG LEARNERS WITH GAMES

Синенко Ю. І., студентка 4 курсу факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Пономаренко О. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов

Living in a multilingual world, people nowadays need to improve their knowledge of foreign languages, in which English is considered to be one of the most popular. However, the process of learning a second language is complex, and contains many aspects, which are of a great importance. One of such key parts is vocabulary and vocabulary retention. A number of researches and studies have focused on the process of teaching and learning vocabulary, trying to find possible ways to maximise learners' ability to retain previously learnt lexical knowledge successfully. This article aims at studying how games implemented into the three-stage approach to learning vocabulary can improve vocabulary retention among young learners.

Key words: vocabulary retention, games, three-stage approach

I. INTRODUCTION

Vocabulary is one of the key parts of language learning, as without words little can be said, according to John Wilkins. To communicate effectively, the size of a word-stock must be not less than 2,500 lexical items [2].

The importance of vocabulary has been highlighted by many researchers such as Scott Thornbury, Jeremy Harmer, Jill Hadfield, Lynne Cameron and many others. Their findings prove that acquiring new lexis is considered to be a very complex task, which focuses not only on different methods that can be applied, but also concerns psychological characteristics of different age groups in connection to the tools that can be used, to maximise the effectiveness of vocabulary learning process.

At the same time, they point out numerous obstacles that hinder the results of vocabulary teaching and simultaneously lower learners' motivation. One of such problems is vocabulary retention, as very often teachers complain about pupils not being able to retain previously learnt lexical items successfully.

In this regard, studies that focus on developing and maximising learners' ability to use previously acquired word knowledge effectively are considered relevant nowadays.

One of the tools offered by methodologists to solve the problem is using games during vocabulary learning process. Many approaches and methods concerning this idea have been put forward.

Nevertheless, the purpose of this study is to answer the following question: "Do games implemented into the three-stage approach improve vocabulary retention in young learners?"

II. LITERATURE REVIEW

Retention is defined as an ability to remember and apply previously learnt information on practice [7, p. 457]. This process is believed to be closely related with the long-term memory, which, in turn is a "stock" of knowledge [3, p. 14], as all the necessary materials that are to be applied on practice in different communicating situations are stored in this "stock". Simultaneously, as it has been proved by many researchers, including Baddeley A. D., the delivery of any information from the short-term into the long-term memory is a complicated process, which can be easily hindered by many factors [3, p. 151]. That is why it must be carefully planned, taking into account all the psychological and methodological nuances.

The same concerns vocabulary learning and teaching. Jill Hadfield highlighted the importance of planning all the stages of learning new lexis. Her work "Elementary vocabulary games" (1998) offers to use three-stage approach to maximise the results of vocabulary acquisition. These stages focus on developing all the aspects of knowing the word and train learners to apply them in controlled and freer practice.

The first stage Hadfield suggests using is memorising. During this step pupils are being acquainted with the word, its' forms and meaning [5, p. 4], as very often, young learners tend to confuse the latter [4, p. 73]. They deal with activities that aim at developing spelling, pronunciation, grammatical form and the visual representation of new lexis [5, p. 4]. The second stage is personalizing [5, p. 4]. It is widely believed that connecting new information, which is to be remembered for a long time with the personal experience of a learner, is necessary to successfully store it in long-term memory [5, p. 4]. The final stage is communicating [5, p. 4]. Here, pupils deal with tasks that aim at delivering some specific information with the help of active vocabulary [5, p. 4]. Usually, exercises performed at this step focus on freer production of the language by learners.

An important aspect of this approach is to implement games into it. In methodological field, games are defined as an organised activity, which has an aim and a set of rules [7, p. 219]. Using games is a useful tool to make the lesson fun and engaging. To fully see the effectiveness of games while teaching young learners, it is necessary to describe a number of psychological characteristics of them.

To begin with, at this age pupils learn best through fun and engaging activities that do not take much time [6, p. 82]. Not to mention, children like to use everything available in the physical world to learn [6, p. 82], so games, which aim at using realia, will be useful in that case. Besides, young learners are more talkative and eager to work when performing an engaging activity [6, p. 82].

As follows, games often meet the criteria for young learners. In her work, Jill Hadfield described different types of games that can be implemented by a teacher into the process of vocabulary teaching and learning. As it has already been mentioned, during the first stage, the aim of the activities used is to fix new lexical items into the memory [5, p. 4]. Here, the focus is on accuracy, as learners have to show that they understand the meaning of a word, and remember its written and spoken form. At that stage, games that can be used include arranging, sorting and ordering types that aim at connecting lexical units or finding a pair [5, p. 4]. Matching and labelling games can also be implemented into this stage, as the primary focus of these activities is to create an opportunity for the controlled transfer of information [5, p. 14].

During the personalising stage, Jill Hadfield offers to use activities that aim at connecting pupils' personal experience with new lexical items [5, p. 4]. She highlights the possibility to use questions to create an opportunity for learners to express themselves and at the same time use active vocabulary.

At the communicating stage, there is a wide range of games that can be used. To begin with, role-play activities are very useful for developing not only vocabulary retention among learners, but they also create a safe environment and provide an opportunity for children to use their imagination and creativity [6, p. 82]. Search games aim at acquiring some information with the help of active vocabulary [5, p. 4].

Not to mention, games do not only focus on developing language skills of a learner, they also create a safe environment with the low anxiety level [1]. They help the teacher to create an atmosphere that provides an opportunity for learners to express themselves freely and without fear [1], which is definitely important not only for young learners, but for any age group.

Besides, as it was mentioned by Jill Hadfield, there are games that can be played in pairs and groups, which develops pupils' ability to work in collaboration. This aspect is also important, as children tend to be self-centred [6, p. 82], and they need to be taught how to perform different actions working in a team.

III. METHODOLOGY

A. Research design

While doing this research a descriptive qualitative method was used. It consisted in observing lessons, testing pupils' retention level, describing and evaluating the results. In such a way, the problem with vocabulary retention was better studied and understood.

B. Participants

It was decided to conduct this research with 4th graders. During previous school practice sessions, the described problem was noticed in this particular group of pupils. All of the participants learn English as a second language, the level of which is A1+, A2. The age of participants was from 8 to 9 years.

C. Data collection

To study the issue further, a number of observations was conducted. They focused mainly on types of games used by the teacher in connection to vocabulary learning and teaching.

Not to mention, a gap-filling test was conducted, to see the level of vocabulary retention among participants. The questions used lexis that was learned during different time spans. However, it must be noted, that all the sentences modified from exercises taken from exercise books pupils use, to avoid confusion.

To see the improvement during intervention, notes concerning the ability to use active vocabulary during lessons were taken in teacher's journal.

IV. RESULTS

Testing of pupils' ability to retain previously learnt vocabulary items gave the following results. It was found (Figure 1) that the majority of pupils (28%) could not use lexical information from their long-term memory. Only 1% had more than half correct answers.

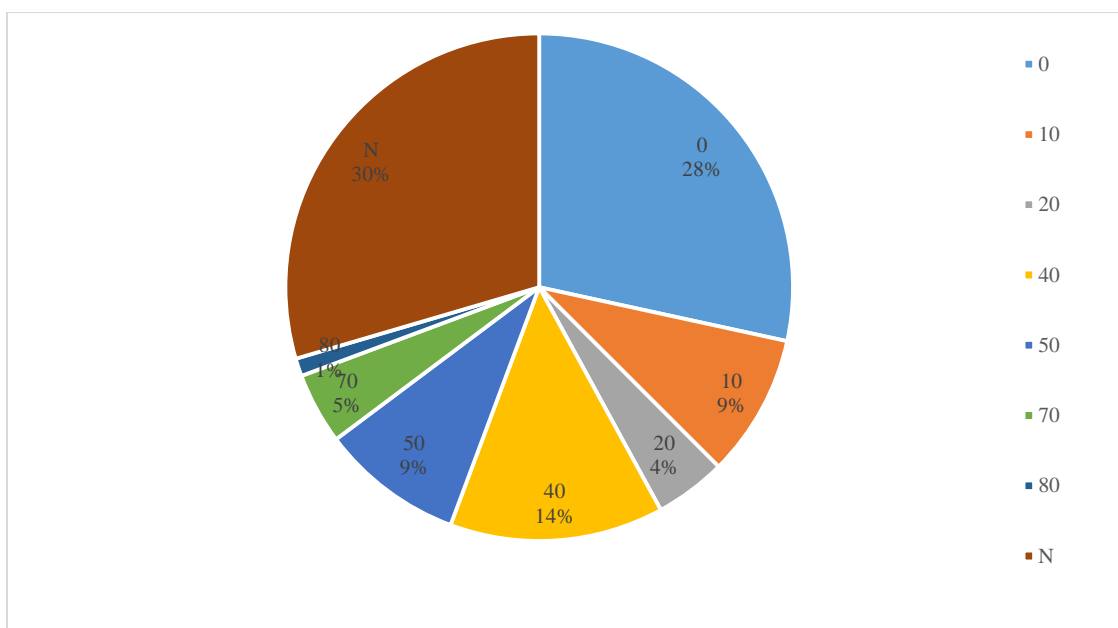

Figure 1. The results of the test

To see the root of the issue, it was decided to observe three lessons on the topic of games used (Figures 2-4). As it can be seen from the results, the teacher used mostly the same types of games, which focused on memorizing active vocabulary.

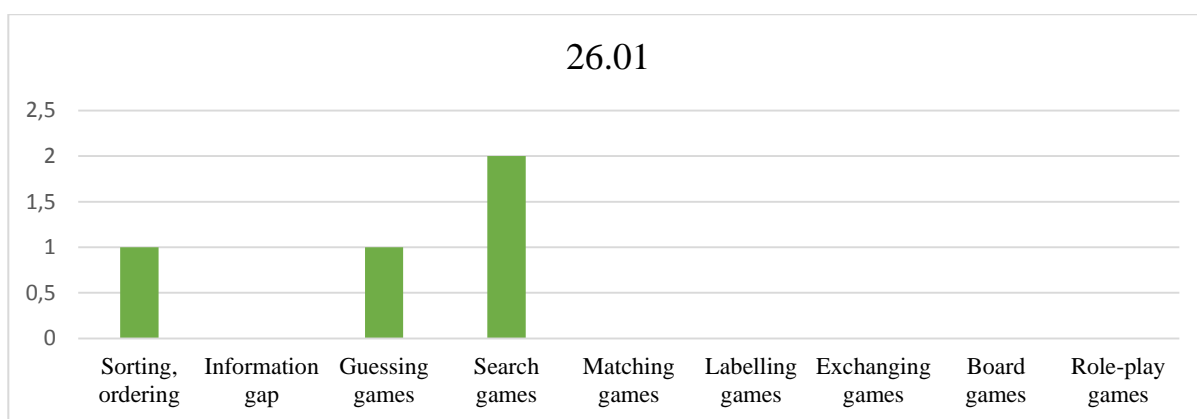

Figure 2. Observation on 26.01.2022

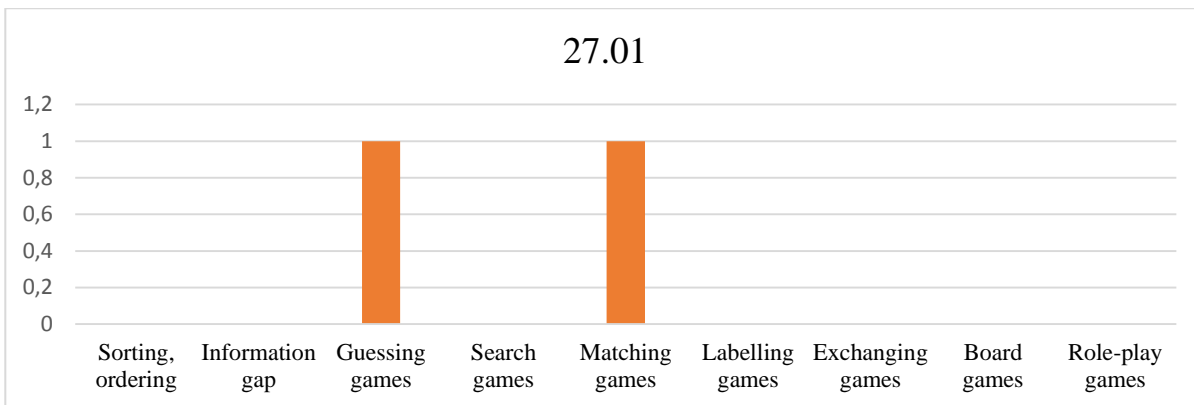

Figure 3. Observation on 27.01.2022

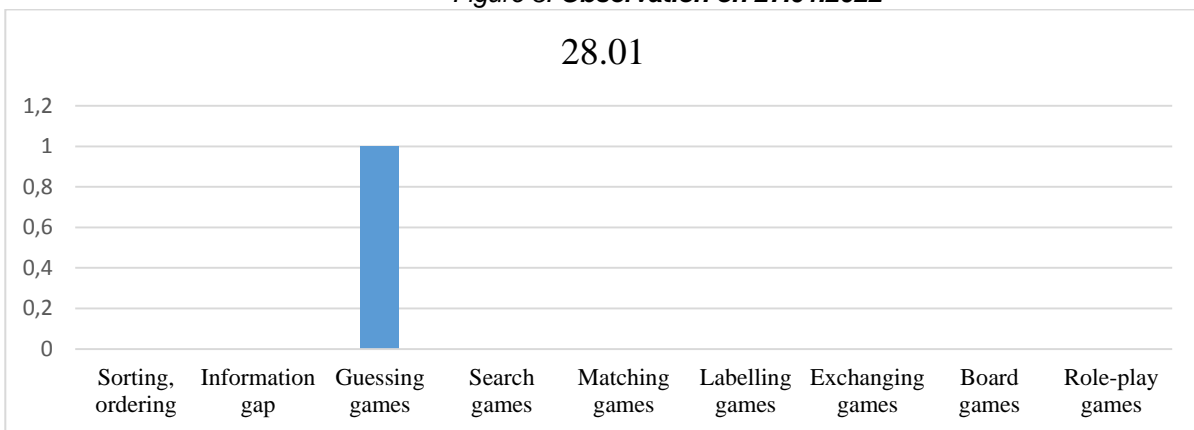

Figure 4. Observation on 28.01.2022

Tracking notes taken in teacher's journal, it was possible to see that during personalizing and communicating stage of intervention, pupils could express themselves using active vocabulary, air their opinions and use current lexis while doing tasks that aimed at developing productive skills.

V. CONCLUSIONS

Overall, after conducting the research, it is possible to draw the following conclusions. Vocabulary is an important part of learning any language, but this process is complex and can be easily spoiled by many factors. One of the difficulties that many learners face is the ability to retain previously learnt words. This issue was studied in young learners, specifically 4th graders. To research the issue, a number of observations and a test was conducted, which showed that pupils tend to forget active vocabulary, due to the lack of games played in different stages of vocabulary learning process. It was decided to use Jill Hadfield's three-stage approach, and implement games into memorising, personalising and communicating steps. Following the notes in teacher's journal, it is possible to say that in such a way, pupils' vocabulary retention was improved.

LIST OF REFERENCES

1. Activate: Games for Learning American English – Washington D.C.: Office of English Language Programs, 2013. – 109 p.
2. Aitchison J. Words in the Mind. An Introduction into the mental Lexicon. 2003.
3. Baddeley A. D. Essentials of human memory. Psychology Press, 1999.
4. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners / Lynne Cameron. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 258 p.
5. Hadfield J. Elementary Vocabulary Games / Jill Hadfield. – London: Longman, 1998. – 119 p.
6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching / Jeremy Harmer., 2015. – 456 p. – (5)
7. Richards J. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / J. Richards, R. Schmidt. – London: Pearson Education Limited, 2002. – 595 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕДІА-ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІДОМЛЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОВНИКА DEUTSCHEWELLE)

Синько М. П., студентка 4 курсу факультету іноземних мов
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Блажко М. І.**, кафедра німецької мови.

У статті проаналізовано стилістичні особливості модальних дієслів у повідомленнях Інтернет-новин. Особливу увагу приділено поняттю новини, значенням модальних дієслів та стилістичному аспекту вживання у німецькомовних новинних повідомленнях. Підтверджено тезу про частотність модальних дієслів в сучасній німецькій мові. Доведено, що модальні дієслова *wollen, sollen, müssen, können, dürfen* використовуються в статтях для динаміки та експресії тексту. Встановлено, що залежно від контексту, модальні дієслова можуть позначати різні ступені припущення.

Ключові слова: Інтернет-новини, модальні дієслова, новинні повідомлення, суб'єктивне значення, частотність.

Постановка проблеми у загальному вигляді: З початком епохи глобалізації розповсюдження інформації потерпіло якісні зміни, що пов'язані зі значним впливом на реальне життя модерних мас-медіа. Сучасний етап розвитку постіндустріального суспільства характеризується тим, що "виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття (економіці, політиці та культурі)" [1]. Подібні важливі зміни у різних сферах життя суспільства зумовили наш інтерес до вивчення категорії модальності у сучасному німецькомовному медіа-тексті.

Медіа-текстом називають будь-який носій інформації – від традиційної книги до сучасних феноменів технічного прогресу. Дослідники сучасного комунікативного дискурсу зазначають, що термін "медіа-текст" закріпився саме за текстами масової комунікації [4, с.6]. Медіа-тексти німецького державного мовника на закордоння DeutscheWelle відображують й інтереси німецького соціуму, що створює умови для реалізації категорії модальності.

Одним із найскладніших засобів вираження модальності є модальні дієслова, яким притаманна особливість виражати два семантичних значення: об'єктивну та суб'єктивну модальність [2, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язування проблеми і на які спирається автор:

Г. Хельбіг та Й. Буша визначають категорію об'єктивної модальності як спосіб представлення відносин між суб'єктом речення та дією, вираженою інфінітивом (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання). Суб'єктивна модальність – це спосіб, у який мовець відноситься до позначеної дії, перш за все його оцінка даної дії [9, с. 131].

Модальні дієслова належать до підкласу дієслів, основним значенням якого є вираження модальності [5, с. 103]. В німецькій мові модальні дієслова вважаються високочастотними дієсловами, а також відзначаються граматичною, семантичною і функціональною гнучкістю. Лінгвісти виділяють шість модальних дієслів *wollen, sollen, müssen, können, mögen, dürfen*, які у морфологічно-синтаксичному та семантичному аспектах розглядаються як відносно замкнута група дієслів. Вони виражають ставлення особи до змісту сказаного.

Деякі дослідники вважають, що модальні дієслова є допоміжними, інші наголошують на тому, що вони є самостійними, повнозначними словами. Модальні дієслова мають як головне, так і додаткові значення [9, с. 105].

Об'єктивне значення таких дієслів полягає в тому, що речення з модальним дієсловом можна перефразувати, але вже без використання останнього. Наприклад, "*Sie will dir helfen*" можна перефразувати "*Sie hat die Absicht dir zu helfen*". Суб'єктивне значення модальних дієслів має на увазі впевненість, достовірність, ймовірність, пропозицію. Речення "*Er muss jetzt zu Hause sein*" можна сказати інакше "*Er ist sicher zu Hause*".

Розглянемо основні значення модальних дієслів. Дієслово *können* уживається для вираження можливості, яка може бути різного характеру, напр., фізична можливість або можливість, обумовлена зовнішніми обставинами; можливість, обумовлена вміннями; дозвіл, що впливає з об'єктивної можливості що-небудь зробити.

Дієслово *dürfen* найчастіше позначає дозвіл, що залежить від волі або бажання іншої людини. Також це модальне дієслово позначає внутрішнє, моральне право людини на який-небудь вчинок.

Модальне дієслово *mögen* уживається для вираження особистої схильності, симпатії до когось або чого-небудь. Воно передає такі відтінки значень, як прихильність, припущення, побажання або вказує на ймовірність певної можливості.

Головним значенням *wollen* є бажання, воля, що обумовлені не тільки суб'єктивною схильністю, а також і об'єктивними причинами. Вживання цього дієслова пов'язане з вираженням бажання, що

розуміється як обов'язок або як бажання, що є об'єктивно обґрунтованим. Основним значенням *wollen* вважається семантика бажання, у виконанні якого є впевненість, що уможливило його вживання в значенні наміру. Також *wollen* може вказувати на запрошення або пом'якшений наказ.

Дієслово *sollen* виражає зобов'язання, що накладається іншою особою. Запитання з цим дієсловом часто інтерпретуються як нейтральне звернення до іншої особи без висловлювання свого власного бажання. Крім того, *sollen* може позначати побажання [6, с.106].

Модальне дієслово *müssen* позначає необхідність у широкому значенні слова: внаслідок умов, що виникли або у силу внутрішнього переконання або морального обов'язку. Це може бути фізична необхідність або обґрунтоване припущення, що межує із впевненістю.

Модальні дієслова є одним з основних мовних засобів вираження припущення в сучасній німецькій мові, вони передають найтонші відтінки ймовірності і сумнівів, як правило вони вживаються з інфінітивом. Всі модальні дієслова властиві сучасному усному та писемному мовленні, їх широко використовують в публіцистиці і науковій літературі.

Формулювання цілей дослідження:

Грамматичні та стилістичні особливості модальних дієслів у німецькомовних текстах новин мають досить велике значення і впливають на розуміння повідомлення читачем. Модальні дієслова відрізняються від інших дієслів різноманітним відтінком значень.

Об'єктом дослідження виступають модальні дієслова в новинних текстах DeutscheWelle.

Предметом дослідження є аналіз особливостей вживання модальних дієслів у повідомленнях DeutscheWelle. Матеріалом дослідження слугували три статті з теми "Культура", такі як "Die Wahrheit über Halloween" [7], "Humboldt-Forum: Immer wieder Streit ums Stadtschloss"[10], "Grammy-Nominierungen: Jon Batiste elf mal dabei" [11].

Мета роботи полягає в уточненні значення та ролі модальних дієслів у досліджуваних новинних текстах DeutscheWelle.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів:

Вивченням закономірностей функціонування німецької мови займалися різні науковці і лінгвісти. Детальним аналізом цього питання цікавилися Брандес М. П.[3], Еромс Х.-В.[8], Шендельс Є. Й[5] та інші. Шендельс Є. Й. у своїй науковій праці спирається на чотири принципи функціонування німецької мови, представляючи свою граматичну концепцію. Серед цих принципів є "Grammatik ist Stil bezogen", тобто будь-який функціональний стиль має свої граматичні особливості. Інший такий принцип це Grammatik ist Text bezogen. Оскільки в процесі спілкування ми створюємо тексти, то зрозуміти потенціал граматичних засобів можна тільки аналізуючи текст [5, с. 23]. Як результат свого наукового дослідження вона встановила взаємодію і взаємозв'язок між граматикою, лексикою та стилістикою [5, с. 5-9].

Сьогодні важко переоцінити актуальність новин. Повідомлення допомагають людині орієнтуватися в різноманітних сферах діяльності, формують у неї власну думку про події, допомагають приймати правильні рішення. Відповідно до мети нашого дослідження було використано Інтернет-сайтів німецьких новин DeutscheWelle та відібрано для аналізу три статті.

Більшу частину інформації суспільство отримує з друкованих і електронних засобів масової інформації, до яких можна віднести телебачення, радіо, періодичні видання і Інтернет ресурси. Все, що відомо про суспільство і навколишнє середовище, було почерпнуто з книг і засобів масової інформації. Розповсюдження інформації потерпіло якісні зміни за останні десятиліття з початком епохи глобалізації. Ці зміни, пов'язані з великим впливом на реальне життя сучасних мас-медіа, актуалізували суперечки з поняттям медіа-текст. Цей термін містить в собі паралельні, взаємопов'язані або схожі між собою феномени – масово-комунікативний текст, журналістський текст, публіцистичний, газетний, рекламний тексти, телевізійний текст, інтернет-тексти. Змістове наповнення терміну медіа (від лат. "media", "medium" – засіб, спосіб) дозволяє називати медіа-текстом будь-який носій інформації, починаючи з традиційних книг, витворів мистецтва і закінчуючи сучасними феноменами технічного прогресу. Проте як узагальнюючий термін медіа-текст закріпився саме за текстами масової комунікації [4, с. 6].

Аналіз трьох новинних статей з теми Культура німецького державного мовника на закордоння DeutscheWelle показав, що в німецькомовних медіа-текстах модальні дієслова *können* (могти), *sollen* (бути зобов'язаним), *dürfen* (могти, мати дозвіл), *müssen* (мусити), *wollen* (хотіти) належать до частотних дієслів. В аналізованих текстах було вжито 23 модальні дієслова, що становить 9% від загальної кількості ужитих дієслів. Найчастотнішим модальним дієсловом є *können*, що становить 3% від загальної кількості вжитих дієслів і 38% від кількості вжитих модальних дієслів.

Модальне дієслово *können* уживається для передачі можливості виконання певних дій – різноманітних перевтілень, встановлення інших правил, вшанування давніх традицій і яскраве святкування Геллоуїну, а також для позначення припущення. Модальне дієслово *können* на позначення вираження можливості, яка зумовлена різними обставинами, досить часто використовується в статтях, які ми досліджували. Методом кількісного підрахунку було виявлено, що цей мовний феномен у трьох новинних статтях було використано дев'ять разів. Так у статті "Die Wahrheit über Halloween" від 31 жовтня 2021 року, модальне дієслово *können* використано шість разів. Про можливість, що впливає з

об'єктивної можливості зробити що-небудь, йдеться у наступному прикладі: *Was ist eigentlich mit den Seelen, was machen die? Kann man diese Zwischenzeit bis zum Jüngsten Gericht irgendwie sinnvoll nutzen?*[7]. Автор підкреслює об'єктивну можливість змістовно провести цей період до так званого судного дня.

Високу частотність використання автором модального дієслова *können* в аналізованій статті в прямому значенні для вираження можливості до яких-небудь дій підкреслює право соціуму на різноманітні перевтілення, встановлення інших правил, вшанування давніх традицій і яскраве святкування Гелюїну.

Модальне дієслово *dürfen* в нашій вибірці використовується для вираження дозволу або вказує на високий ступінь ймовірності здійснення певної дії у майбутньому. Наприклад, у статті "Die Wahrheit über Halloween": *Es ist Halloween – die fröhliche Horrornacht mit Spuk und Spaß. Das Fest, an dem sich alle gruseln dürfen und gleichzeitig dem Tod den Mittelfinger zeigen* [7] модальне дієслово *dürfen* позначає моральне, внутрішнє право людини на певний вчинок. У наведеному прикладі мова йде про свято Гелюїн, а саме в це свято всі отримують право боятися, переживати страх.

Також вираження дозволу демонструє це дієслово у статті "Grammy-Nominierungen: Jon Batiste elf mal dabei". *Sein Album "We Are" ist nominiert, genauso wie der Song "Freedom", eine Hommage an New Orleans, als "Record of the year". Das Video zu "Freedom" darf sich ebenfalls Hoffnungen auf die begehrte Auszeichnung machen* [11]. Автор висловлює думку, що відео має право сподіватись на визнання, отримання нагороди.

Стилістично маркованими в аналізованих прикладах є модальні дієслові *wollten* та *müssen*, які вжито у формі Кон'юнктив I для вираження припущення або для передачі чужого висловлення.

Модальне дієслово *wollen* означає, що відповідальність мовця за достовірність інформації, яку він хоче донести. Хоча також він може передати власні сумніви щодо достовірності інформації. Що стосується об'єктивності даного дієслова, то воно слугує для вираження наміру, задуму, які обумовлені не тільки суб'єктивною схильністю, а також і об'єктивними причинами, проте без впевненості в тому, що це відбудеться. У контексті: *Doch nach der anhalten den Kritik sehen auch die Betreiber des Humboldt-Forums das Kuppelkreuzsamt Inschrift Spruch durch aus kritisch, zu mal das Haus "ein weltoffener, demokratischer Debattenort" sein will* [10] дієслово *wollen* використовується для вираження бажання, обумовленого певними обставинами: будівля претендує на звання бути космополітичним, демократичним місцем для дебатів.

В іншому прикладі дієслово *wollen* передає значення припущення. Це модальне дієслово вживане у формі Кон'юнктив I, що підсилює перша частина речення "схоже на те, що..": *Es wirkt fast so, als wolle die Karnevalsindustrie den Deutschen das Halloween-Fest aufzwingen* [7]. На нашу думку, автор в ході свого дослідження святкування Гелюїну в Німеччині дійшов до такого висновку і припускає, що карнавальна індустрія, можливо, хоче нав'язати німцям свято Гелюїн.

Модальне дієслово *müssen* у нижченаведеному прикладі є стилістично маркованим та вживається у формі Кон'юнктив I для передачі чужого висловлення, яке намагається донести журналіст у тексті від 31 жовтня 2021 року: *Am 02.12.2021 ließ Hartmut Dorgerloh verlauten, dass die Frage zu Kreuz und Kuppel immer wieder neu gestellt werden müsse* [10].

Також для реалізації чужого мовлення автор статті використовує такий мовний феномен як Кон'юнктив II, тим самим підкреслюючи ввічливість, з якою автор передає думку: *Neue Ideen müssten entwickelt werden, "wie wir mit etwas umgehen, was bis heute nicht befriedigt und nicht befriedet ist", so Dorgerloh* [10]. Але одночасно він вказує також і на потенціальну можливість втілення зазначених подій, а саме те, що нові ідеї, "як управління обходить те, що є не задоволеним та умиротвореним", повинні бути розвинутими.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Отже, в ході аналізу новинних статей було виявлено як об'єктивні так і суб'єктивні значення модальних дієслів. Встановлено, що залежно від контексту, модальні дієслова можуть позначати різні ступені припущення, а залежно від форми, в якій вони вжиті, передають різні значення і ставлення мовця до сказаного. Всього в трьох новинних статтях з теми Культура на інформаційному сайті Deutsche Welle було використано 23 модальних дієслова. З них 74% мають суб'єктивне значення і лише 26% – об'єктивне.

Також в результаті дослідження було підтверджено тезу про частотність модальних дієслів сучасній німецькій мові. Свою частотність ці мовні одиниці виявляють і в німецьких медіа-текстах. Найчастотнішим модальним дієсловом є модальне дієслово *können*, що акцентує на можливості суб'єкта виконувати певні дії, а також позначає припущення.

Література

1. Інформаційне суспільство. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12462. – Назва з екрану (від 29.10.2021).

2. Борзілова К. С. Труднощі при перекладі модальних дієслів. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 9(220), Ч. III. С. 5–9.
3. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка : учебник. М., 2004. 414 с.
4. Стекольщикова В. А., Грищенко О. В., Стеванович Р. І. Медіатекст у сучасному комунікативному дискурсі: матеріали наук.-практ. конф. Миколаїв. 2020. С. 6–8.
5. Шендельс Е. И. Практическая грамматика немецкого языка : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд., испр. М.: Высш. шк., 1988. 416 с.
6. Якимовська О. В. Особливості вживання та перекладу модальних дієслів німецької мови. Перспективи розвитку філологічних наук. Хмельницький національний університет. 2017. С. 103–106.
7. Die Wahrheit über Halloween. URL: <https://www.dw.com/de/die-wahrheit-%C3%BCber-halloween/a-36178003>
8. Eroms H.-W. Stil und Stilistik :Eine Einführung. B. Erich Schmidt, 2008. 255 s.
9. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Langenscheidt Verlag. 2001. 654 s.
10. Humboldt-Forum: Immerwieder Streit ums Stadtschloss. URL: <https://www.dw.com/de/humboldt-forum-streit-kuppelkreuz/a-60005290>
11. Grammy-Nominierungen: Jon Batiste elf Mal dabei. URL: <https://www.dw.com/de/grammy-nominierungen-jon-batiste-elf-mal-dabei/a-59912360>

УДК 811.111'373.612.2:070

ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ШАР КОНЦЕПТУ "ПАТРІОТИЗМ" В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ

Смакограй М. К., магістрант 1 курсу факультет іноземних мов

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. **Серебрянська І. М.**, кафедра прикладної лінгвістики.

Стаття присвячена аналізу образно-асоціативного шару концепту "патріотизм" у сучасних англійськомовних газетних текстах. Досліджуваний концепт визначаємо як складне ментальне утворення, що складається з предметно-почуттєвого, образно-асоціативного і смислового шарів. Виявлено набір концептуальних метафор, які структурують образно-асоціативний шар концепту "патріотизм" у проаналізованих газетних текстах. Встановлено, що цільовий домен реконструйованих концептуальних метафор визначають п'ять концептуальних доменів джерела – "об'єкт неживої природи", "жива істота", "абстрактне явище", "соціальне явище", "діяльність, поведінка та вчинки людини".

Ключові слова: концепт "патріотизм", структура концепту, образно-асоціативний шар, концептуальна метафора, англійськомовні газетні тексти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У лінгвокогнітивних дослідженнях на сучасному етапі центральне місце відводиться питанню особливостей представлення знань у мові та свідомості людини, де ключовим поняттям є концепт. Попри плідне дослідження концепту, це поняття відносять до числа нечітко визначених категорій, оскільки залишається багато дискусійних питань стосовно його структури, класифікацій та підходів до його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми показав, попри велику кількість фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених аналізу концептів (А.М. Приходько, І.М. Серебрянська, О.І. Маркова, І.О. Голубовська, Л.І. Белєхова, С.А. Жаботинська, О.А. Селіванова, О.М. Кагановська, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко, С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Ю.С. Степанов, О.С. Кубрякова, В.А. Маслова, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Л. Талмі та ін.), у філологічних студіях наразі відсутнє однозначне тлумачення цього поняття, як і єдиний загальноприйнятий метод його дослідження.

Виокремлення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Концепти, експліковані в англійськомовних різножанрових текстах, зокрема публіцистичних, багаторазово слугували об'єктом когнітивних розвідок, проте особливості концепту "патріотизм" у текстах англійськомовних газет, зокрема його зміст і структура, є маловивченими, що зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Формулювання мети дослідження. Метою нашого дослідження є аналіз концептуальних метафор, які формують образно-асоціативний шар концепту "патріотизм" у сучасних англійськомовних газетних текстах.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Знання людей про об'єктивну дійсність організовані у вигляді концептів – абстрактних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові концепти у

процесі мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що являє собою квант структурованого знання.

У вітчизняному мовознавстві концепт визначається як поняття у філософії мови, антропоцентричній лінгвістиці, соціолінгвістиці, лексичній та ситуативній семантиці, ідеальний об'єкт, образ, оперативна змістовна одиниця ментального лексикону, пам'яті, в якій втілюються певні культурно зумовлені уявлення носія мови про світ; у мові має певне ім'я, що є втіленням смислів, якими оперує людина в процесах мислення [1, с. 221].

А.М. Приходько трактує концепт у вузькому розумінні як феномен життєвої філософії, як буденний аналог світоглядних понять, що закріплені в лексиці природних мов і що забезпечують стабільність і спадкоємність духовної культури етносу. У ще більш вузькому розумінні концепти витлумачуються як семантичні утворення. Концепт у широкому розумінні науковець визначає як нашарування ціннісних конотацій на значення слова, тобто будь-який вербалізований зміст якоюсь мірою відзначений етнічною специфікою [4, с. 56].

А. М. Приходько класифікує концепти на параметричні, непараметричні, універсальні, специфічні, регулятивні та нерегулятивні. На перетині вищезазначених типів концептів науковець виділяє їх гіпонімічні різновиди: концепти логіко-філософського порядку (категоріальні та теософські), морального порядку, телеономного порядку (власне-телеономні та емоційно-телеономні), антропоморфного порядку (емоційні та фізіологічні), гуманітарного порядку (соціоуніверсальні, етноантропомні та етносоціономні), етно-психо-культурного порядку та концепти культурно-специфічного порядку (артефактні, ритуальні та конфесійні) [4, с. 90-93]. Концепт "патріотизм", об'єктивований у текстах англійськомовних газет, за класифікацією А. М. Приходька, належить до універсальних телеономних концептів, що об'єднують найвищі людські цінності. Він містить комплекс буденних уявлень англійськомовного суспільства про патріотизм, а його специфіка обумовлюється єдністю етнокультурного, соціокультурного та індивідуального досвіду авторів текстів про це явище.

Усі науковці-концептологи погоджуються, що концепт є ментальним утворенням, яке має складну структуру, однак питання кількості компонентів (шарів) концепту і їх назв залишається дискусійним. У контексті нашого дослідження розглядаємо структуру концепту слідом за А.М. Приходьком та В.Г. Ніконовою як тришарову. У концепції А.М. Приходька складовими концепту є понятійний субстрат, що є основою концепту, перцептивно-образний адстрат (надбудова-1) і ціннісний (валоративний) епістрат (надбудова-2) [4, с. 57]. В.Г. Ніконова, досліджуючи концепти художнього дискурсу, зауважує, що вони складаються з предметно-почуттєвого, образно-асоціативного і смислового шарів, кожен з яких структурований по-різному: предметно-почуттєвий формується за допомогою фреймів або пропозицій, образно-асоціативний структурується концептуальними тропами, а смисловий – у вигляді польових структур [3, с. 234-318].

Перцептивно-образний адстрат – це ті знання, образи та асоціації, що викликаються у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом [4, с. 59]. Цей адстрат базується на категорії образності, тобто на здатності мовних одиниць вербалізованих концептів створювати наочно-чуттєві уявлення щодо речей і явищ позамовної дійсності [4, с. 59]. Сприймані об'єкти реального світу утворюють у голові людини певний ментальний образ відповідного референта. Таке образне осмислення предметів і явищ дійсного і уявного світів, що є результатом когнітивних процесів переробки та трансформації, переданої семантикою одиниць мови та мовлення, називають концептуальним тропом [3, с. 277]. Перцептивно-образний адстрат концептів у більшості випадків структурується такими концептуальними тропами як концептуальні метафори.

Концептуальна метафора – це аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [3, с. 277-278]. Для збагнення концепту людині необхідно оперувати почуттями, уявленнями, інтуїцією, щоб згодом виробити образ і залишити його в пам'яті.

У такий спосіб концепт "патріотизм" осмислюється за допомогою інших концептів, утворюючи концептуальні метафори, які формують перцептивно-образну складову або образно-асоціативний шар зазначеного концепту.

У результаті аналізу фактологічного матеріалу встановлено, що у концептуальному просторі англійськомовних газетних текстів концепт "патріотизм" осмислюється, зокрема, у термінах концепту "вистава", експлікованого у проілюстрованому контексті лексемами *perform* та *performance*: *These America-mongers perform patriotism while disregarding the actual values of their country <...> Patriotism as performance is their only protection because a country that provides liberty and justice for all is too unbearable a thought* [5]. У такий спосіб вилучаємо концептуальну метафору "патріотизм" є "вистава".

Інтерпретаційно-текстовий аналіз наступного фрагмента англійськомовного газетного тексту дає підстави виокремити концептуальну метафору з цільовим доменом "патріотизм" – "патріотизм" є "підкування": *True patriots are the ones who wrap a dry towel around a teenager who has crossed deserts and seas on his own and for whom the Channel was the final leg of his desperate journey* [14].

Словосполучення "extremely proud" to be American в іншому прикладі є вербальним втіленням концепту "гордість", що дає змогу реконструювати концептуальну метафору "патріотизм" є "гордість": *Not all demographics of Americans appear to be on a downward spiral in patriotism, however: the 74 per cent of Republicans claiming they're "extremely proud" to be American marks the highest percentage among the political party in the last five years* [6].

Концептуальна метафора "патріотизм" є "гордість" актуалізується й у багатьох інших прикладах, зокрема: *I once wrote a column in which I suggested that it was our very lack of overt patriotism which made one proud to be English* [10], *I maintain that nationalists are unpatriotic: a true patriot is proud of his nation and wants it to be strong, peaceful, prosperous, values based: to achieve that a true patriot knows he needs unity, he wants openness, he craves cooperation with others. He sees the strength found in compromise, debates, and unity* [9].

У останньому прикладі прикметники *strong, peaceful, prosperous*, іменник *unity, cooperation, strength, compromise, debates*, а також словосполучення *values based* активують відповідно цілу низку концептів на мовному рівні та допомагають осмислити концепт "патріотизм" шляхом їх залучення: "патріотизм" є "сила", "патріотизм" є "мир", "патріотизм" є "процвітання", "патріотизм" є "цінність", "патріотизм" є "єдність", "патріотизм" є "компроміс".

Інша концептуальна метафора "патріотизм" є "рослина" актуалізується в іншому фрагменті англійськомовного газетного тексту через вживання лексичної одиниці *cultivation* 'культивація, вирощування рослин' для опису явища патріотизму: *Some commentators, such as Thea Dorn and Yascha Mounk, have called for the cultivation of an "enlightened" and "inclusive" form of patriotism as an antidote to the far-right* [11].

Про патріотизм як обов'язок громадян перед своєю державою йдеться у такому контексті: *President Joe Biden said Americans had a "patriotic duty" to get vaccinated against Covid-19* [8]. Іменник *duty* в цьому прикладі виступає прямою номінацією концепту обов'язок. У такий спосіб реконструюємо концептуальну метафору "патріотизм" є обов'язок.

Словосполучення *the rush of patriotism* у проілюстрованому нижче фрагменті англійськомовного газетного тексту об'єктивує концепт РУХ, що дозволяє вилучити концептуальну метафору "патріотизм" є "рух": *At her shop, where a red stop sign on a wall had the handwritten word "war" added to it, Tanchynets said she's had a gamut of emotions about the rush of patriotism* [15].

Дієслово *looked*, вжите щодо іменника *patriotism* в іншому фрагменті, активує концепт "жива істота" на мовному рівні, оскільки фізична можливість бачити притаманна саме живим організмам. Таким чином, зазначена лексема допомагає осмислити концепт "патріотизм" шляхом залучення концепту "жива істота" – "патріотизм" є "жива істота": *Insisting there was a difference she said nationalism was "insular" but patriotism looked "outwards" – though she did not explain how this was the case* [12].

Подібним чином концепт "патріотизм" осмислюється і в наступному контексті: *It re-states the values on which the European Union is built and it very firmly and very eloquently rejects a narrow and extreme vision of patriotism and its Siamese twin patriotism* [9]. Концепт "жива істота", у термінах якого трактується концепт "патріотизм", у проілюстрованому прикладі вербалізується за допомогою словосполучення *Siamese twin*.

У іншому фрагменті газетного тексту явище патріотизму інтерпретується автором як жертва, людина, яка постраждала в результаті нещасного випадку. Завдяки цьому концептуальна метафора "патріотизм" є "жива істота" шляхом задіяння лінгвокогнітивної операції конкретизації концепту джерела [2, с. 206–209], зазнає звуження, що призводить до утворення концептуальної метафори "патріотизм" є "жертва": *Record-low American patriotism is the latest casualty of the sharply polarized political climate in the US today*, *Gallup noted* [7].

Негативне осмислення концепту "патріотизм" відбувається у такому контексті: *About one-third of Republicans also agreed that "because things have gotten so far off track, true American patriots may have to resort to violence in order to save our country", according to a 2021 survey from the Public Religion Research Institute* [13]. У цьому прикладі концепт "жорстокість" експлікується іменником *violence* та допомагає надати тлумачення концепту "патріотизм" – "патріотизм" є "жорстокість".

У іншому фрагменті англійськомовного газетного тексту вживання автором іменника *demise* та словосполучень *school shootings, support for firearm manufacturers* для опису патріотизму призводить до того, що концептуальна метафора "патріотизм" є "жорстокість" також конкретизується, уточнюється і, як результат, звужується до концептуальної метафори "патріотизм" є "вбивство": *Instead, these performance artists made the National Rifle Association the official partner of school shootings by casting their uncompromising support for firearm manufacturers as an act of patriotism <...> If the American empire ever falls – and it will – we can thank the patriots for the demise of democracy* [5].

У наступному прикладі спостерігається трактування концепту "патріотизм" у термінах концепту "карикатура", який активується на мовному рівні однокорінним іменником *caricature*. Це допомагає реконструювати концептуальну метафору "патріотизм" є "карикатура": *This historically inaccurate, mathematically incorrect caricature of patriotism is white nationalism wrapped in a star-spangled banner* [5].

У фрагменті газетного тексту *Alabama governor George Wallace defended segregation as a matter of patriotism* [5] актуалізується концептуальна метафора "патріотизм" є "сегрегація". Реконструкція цієї концептуальної метафори можлива через порівняння автором явища патріотизму з сегрегацією – одним із різновидів дискримінації.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Отже, образно-асоціативний шар концепту "патріотизм" в англійськомовних газетних текстах реалізує загальнолюдське або універсальне та національно-культурне розуміння феномену патріотизму й структурується набором концептуальних тропів (метафор). У проаналізованому фактичному матеріалі досліджуваний концепт уподібнюється *абстрактним явищам*: "гордість", "сила", "мир", "процвітання", "цінність", "єдність", "жорстокість", обов'язок; *діяльності, поведінці та вчинкам людини*: "вистава", "піклування", "компроміс", "вбивство", "рух"; *живій істоті*: "жива істота", "жертва", "рослина"; *об'єкту неживої природи*: "карикатура"; *соціальному явищу*: "сегрегація". Серед перспектив подальшого дослідження є вивчення особливостей структурування образно-асоціативного шару концепту "патріотизм" на матеріалі англійськомовних американських та австралійських газетних текстів та їх подальший компаративний аналіз з концептуальними метафорами з цільовим доменом "патріотизм", репрезентованими в текстах британських газет.

Література

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Київ: ВЦ "Академія", 2008. 240 с.
2. Бєлехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 "Германські мови" / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 476 с.
3. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2007. 364 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
5. 'Patriots' are undermining American democracy. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/dec/30/patriots-are-undermining-american-democracy>
6. America has record-low patriotism under Trump, survey reveals. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/us-america-trump-citizens-pride-politics-republicans-democrats-divide-a8427966.html>
7. American patriotism falls to lowest point in two decades, poll finds. URL: <https://www.independent.co.uk/news/america-patriotism-pride-fourth-of-july-trump-2020-us-election-a9601661.html>
8. Biden says Americans have 'patriotic duty' to get vaccinated as he gives nod to Trump's booster. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/joe-biden-omicron-speech-latest-b1980380.html>
9. EU chief attacks nationalists as 'unpatriotic' and compares them to alcoholics. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-eu-nationalism-unpatriotic-frans-timmermans-eu-alcoholism-jean-claude-juncker-a7908751.html>
10. Flying the flag for pride and patriotism. URL: <https://www.independent.co.uk/voices/commentators/terence-blacker/flying-the-flag-for-pride-and-patriotism-5350926.html>
11. Germany should embrace a new, enlightened patriotism to head off the insidious rise of the far right. URL: <https://www.independent.co.uk/voices/germany-afd-nationalism-patriotism-far-right-merkel-europe-a9036436.html>
12. Keir Starmer's fondness for Union Jacks does not make him a nationalist, Labour frontbencher says. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/keir-starmer-labour-nationalism-patriotism-flags-b2016469.html>
13. Missouri Senate primary highlights rise of violent rhetoric on the right. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2022/may/13/missouri-republicans-violent-rhetoric-eric-greitens>
14. Nigel Farage is not a 'patriot'. He is a man who lacks compassion – and provides me with a much-needed laugh. URL: <https://www.independent.co.uk/voices/nigel-farage-patriot-uk-refugees-migrants-ocean-rescue-anfield-liverpool-a9659706.html>
15. Patriotic tattoos, billboards become popular in Ukraine. URL: <https://www.independent.co.uk/news/ap-lviv-russia-b2040013.html>

СОМАТИЗМИ ЯК ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ДУШЕВНОГО СТАНУ В ОПОВІДАННЯХ ЮДІТ ГЕРМАНН

Тимошенко А. А., магістрантка факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Блажко М. І.**, кафедра німецької мови.

У статті окреслено особливості ідіостиллю німецької письменниці Юдіт Германн. Виділено соматичні конструкції на позначення душевного стану, які поділяються на двокомпонентні, трикомпонентні та багатоконпонентні.

Ключові слова: душевний стан, ідіостиль, соматична конструкція на позначення душевного стану Юдіт Германн.

Постановка проблеми. В останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до проблем вивчення індивідуального стилю майстрів слова, що пояснюється антропоцентричною парадигмою сучасного мовознавства, яка має на меті аналіз мовних явищ – з метою пізнання самої людини. Ідіостиль ставав предметом вивчення численних дисертаційних робіт у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у дослідження ідіолекту внесли праці Л. М. Гаспарова [5] та В. П. Григор'єва [7].

Сучасні дослідники спираються на роботи Г. Пауля, використовуючи термін ідіолект в обговоренні його поглядів [13]. Німецький лінгвіст Г. Пауль у роботі "Принципи історії мови" ("Prinzipien der Sprachgeschichte") заперечував метафоризацію мов як живих організмів, натомість пропагуючи центральним місцем мови мозок людини. Г. Пауль ввів такі терміни, як індивідуальна мовна діяльність (individuellen Sprechfähigkeit), індивідуальні відмінності (individuelle Verschiedenheiten), індивідуальні мови (individuelle Sprachen), індивідуальна неоднорідність (individuelle Unterschiede) [9].

У сучасних працях використовується переважно термін "ідіостиль", введений у лінгвістичний обіг В. П. Григор'євим [6].

Теоретичні розробки поняття "ідіостиль" вивчались в різних аспектах: комунікативний аспект досліджувала Н. С. Болотнова [3], психолінгвістичний аспект вивчала В. А. Піщальникова [15], лінгвотипологічний аспект – О. Г. Фоменко [21].

Досліджено поняття ідіостиллю в психолінгвістичному аспекті [15]. Сьогодні вчені співвідносять ідіостиль із внутрішнім світом та світоглядом письменника. Важливі теоретичні розробки поняття "ідіостиль" у лінгвокогнітивному аспекті належать І. А. Тарасовій [20].

Увагу дослідників привертають особливості ідіостиллю письменників на матеріалі різних мов. Українська вчена О.В. Мазєпова в своїй роботі "Лінгвістичні особливості ідіостиллю Сохраба Сепехрі" вивчала ідіостиль одного із найвизначніших представників сучасної перської поезії [11].

Творчість сучасної німецької письменниці Юдіт Германн неодноразово привертала увагу українських філологів та перекладознавців. Здійснено аналіз метафори в збірнику оповідань авторки "Sommerhaus, später" та доведено, що цей троп належить до основних засобів створення мовної картини світу [4]. Проаналізовано роль, яку відіграє стилістичний синтаксис у створенні ідіолекту Юдіт Германн, та описано його відтворення в українському перекладі [10, с. 234].

Проте робіт, присвячених аналізу соматизмів як засобів вербалізації душевного стану на матеріалі оповідань письменниці, на цей час нами не виявлено, що робить **актуальним** наше дослідження. Соматизми неодноразово привертали увагу науковців. О.О. Селівановою розглянуто концептуалізацію соматичного коду культури на матеріалі фразеологізмів [18].

В. А. Маслова для дослідження зовнішності людини розподіляє соматизми, які фігурують у її психолінгвістичному експерименті, на кілька груп: анатомічні характеристики людини (ріст, тіло і його частини: руки, лице, груди); естетичні якості деяких частин тіла: брудне (волосся), виразні (очі); динамічні характеристики фізичних особливостей: швидкий, сумний; фізичний стан і соціальний статус: голос, бідний, багатий, балакучий [12, с.153].

Об'єктом дослідження є соматизми як складові конструкції на позначення душевного стану людини.

Предметом дослідження становлять особливості відтворення соматизмів як засобів вербалізації душевного стану в оповіданнях Юдіт Германн.

Мета роботи полягає у виокремленні та аналізі конструкцій на позначення душевного стану персонажа в оповіданнях Юдіт Германн.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- виділення конструкцій на позначення душевного стану людини;
- аналіз лексичних одиниць на позначення частин тіла та їх ролі у складі

конструкцій на позначення душевного стану людини.

Виклад основного матеріалу: Під "ідіостилем" ми розуміємо індивідуальний авторський стиль письменника чи поета; специфіку мовлення художніх творів.

Поняття "ідіостиль" в сучасній лінгвістиці тісно переплітається з такими поняттями, як "світобачення письменника", "мовна особистість", "мовна картина світу". Співвідношення цих понять сьогодні знаходиться в центрі уваги мовознавців, літературознавців, а також фахівців з інших галузей гуманітарних наук [14].

Соматизми – одна з найцікавіших та найдавніших лексико-семантичних груп української мови [18]. Як тільки людина оволоділа мовою, вона отримала змогу пізнавати себе в соціумі, свій організм і, звісно, навколишній світ. Відповідно, пізнання себе як істоти живої починалося через розуміння свого тіла й усього, що з ним пов'язано. Уперше в лінгвістиці термін "соматичний" ужив Ф. Вакк, досліджуючи фразеологізми естонської мови, до складу яких входили назви частин людського тіла [22].

Словник української мови тлумачить прикметник "соматичний" так: "який стосується тіла; тілесний" [2]. Соматичні іменникові конструкції, що позначають індивідуальну авторську авторизацію, досліджено на матеріалі сучасного англomовного журнального дискурсу [1].

Конструкційна граматики послуговується терміном "конструкція", під яким у нашому дослідженні розуміємо певний відрізок мовлення, що складається з щонайменше двох елементів, тобто слів чи фраз, об'єднаних певним значенням чи функцією.

Вважається, що форма конструкцій може співвідноситися з будь-якою комбінацією синтаксичних або морфологічних схем зі значенням, які у широкому сенсі розуміються як такі, що включають лексичні, семантичні, прагматичні та дискурсивні конструкції. З цієї точки зору граматики складається зі складних мереж схем, які перекривають та доповнюють одна одну та служать "ескізами" для кодування та декодування всіх типів мовних виразів. Замість того, щоб припускати чіткий поділ лексики та синтаксису, деякі граматисти, які вивчають конструкції, вважають, що всі конструкції – це частина лексико-синтаксичного континуума. Вони включають комбінації слів, наприклад, яблуко (що означає яблуко), ідіоматичні конструкції, порівняльні конструкції, результативні конструкції [17].

Аналіз конструкцій на позначення душевного стану в оповіданнях Ю. Германн показав, що авторка приділяє увагу душевному стану, використовуючи певну лексику на позначення частин тіла людини. Це переважно іменники на позначення обличчя та його частин: *Gesicht* (обличчя), *Zähne* (зуби), *Augen* (очі), *Lider* (повіки), *Mund* (рот), *Hände* (руки), *Bein* (нога) та іменник *Herz* (серце).

В нашій роботі ми виділяємо наступні підгрупи соматичних конструкцій на позначення душевного стану: *двокомпонентні соматичні конструкції на позначення душевного стану* (далі: двокомпонентні конструкції), *трикомпонентні соматичні конструкції на позначення душевного стану* (далі: трикомпонентні конструкції) та *багатокомпонентні соматичні конструкції на позначення душевного стану* (далі: багатокомпонентні конструкції).

Двокомпонентні конструкції складаються з двох компонентів, одним з яких є іменник-соматизм. Другим компонентом може бути прикметник або присвійний займенник. Наприклад: *Dann steht Cat auf und springt von der Veranda herunter, er hat einen verbissenen Ausdruck im Gesicht...* (Hermann, 2018: 47). Соматична конструкція *im Gesicht* у сполученні з прикметником *verbissenen* [23] та іменником *Ausdruck* описує у наведеному прикладі сильну внутрішню напругу, яку відчуває головний персонаж оповідання Кет.

Людство ще з давніх часів виявляло цікавість до внутрішнього світу людини, зважаючи на її зовнішні ознаки. Із цією метою були вигадані різні види "читання" зовнішності людини: фізіономіка ("читання" по обличчю), хіромантія ("читання" ліній на долонях), френологія ("читання" будови поверхні черепа) та подомантія ("читання" по стопі, підшві ніг) [8, с. 6].

Двокомпонентні конструкції, які складаються з іменника-соматизма *Gesicht* та прикметника, позначають душевний стан, що відображує обличчя: *entnervtes Gesicht* та *fieberndes Gesicht*.

Конструкція *entnervtes Gesicht* (виснажене обличчя) у сполученні з дієсловом *ziehen* зображує дівчину з виснаженим обличчям, душевний стан якої перебуває на межі: *Constanze gießt heißes Wasser in den Kaffeefilter und zieht ein entnervtes Gesicht* (Hermann, 2018: 187).

Конструкція *fieberndes Gesicht* (схвильоване обличчя) у словосполученні з дієсловом *erscheinen* передає хвилювання та внутрішній неспокій Штайнца: *Kurz darauf fiel ein Fensterrahmen aus dem Haus, Steins fieberndes Gesicht erschien zwischen den Glaszacken einer Scheibe, angeleuchtet vom Schein einer Petroleumlampe* (Hermann, 2018: 149).

Трикомпонентні конструкції складаються з трьох компонентів, одним з яких є іменник-соматизм. Другим компонентом є прикметник або присвійний займенник та третім компонентом є прикметник. Наприклад: *Mein Geliebter wandte sich auf dem Bett liegend mit zerquältem Gesicht zu mir herum* (Hermann, 2018: 23). Конструкція *mit zerquältem Gesicht* [23] (з виснаженим обличчям) вжита авторкою для характеристики розбитого душевними муками коханого.

Наступна трикомпонентна конструкція *mit gespannten Gesichtern* (з напруженими обличчями), яка зустрічається в реченні: *In der Küche sitzen Nora und Kaspar schweigend und mit gespannten Gesichtern* (Hermann, 2018: 46), описує напругу між Норою та Каспаром, їх прихований конфлікт з ознаками роздратування.

"Депресія" в перекладі з латинської *depressio* означає "пригніченість". Тлумачний словник української мови пояснює слово "приголомшений" – який виражає замішання, пригніченість [19]. У прикладі [...] *da fuhr der Zug wieder an, viel zu schnell, zu unerwartet, und das Kind blieb im Paps zurück mit aufgerissenem Gesicht, soll einen blauen Matrosenanzug getragen haben* (Hermann, 2018: 91) конструкція *mit aufgerissenem Gesicht* (з приголомшеним обличчям) у сполученні з дієсловом *zurückbleiben* (залишитися, відстати) відображає пригнічений душевний стан дитини, яка залишилась одна у поїзді.

У реченні *Ich ignorierte sie (Sonja) mit zusammengebissenen Zähnen* (Hermann, 2018: 57), конструкція *mit zusammengebissenen Zähnen* (зціплені зуби) зображує розгнівану авторку, яка зі зціпленими зубами ігнорує Сою. Зціплені зуби – це не відпрацьований внутрішній конфлікт, наприклад, агресія [16].

Конструкція *mit leuchtenden Augen* (з палаючими очима) у сполученні з дієсловом *sich halten* описує поведінку старої бабусі, яка не хоче у телефонній розмові розповідати про свій фізичний стан: *Meine Großmutter lag in ihrem Urin und hatte Schmerzen und holte tief Luft, hielt sich mit leuchtenden Augen den Hörer ans Ohr und sagte ins Zimmer hinein: "Gut, alles ist gut"* (Hermann, 2018: 90).

У наступному прикладі [...] *näherte sich der Bar und lief wieder davon, zündete sich eine Zigarette an, blickte um sich mit gesenkten Lidern* (Hermann, 2018: 101) конструкція *mit gesenkten Lidern* (напівприкриті повіки) у сполученні з дієсловом *sich blicken* описує втому та легкий смуток.

Прискорене серцебиття Кoberлінга описує конструкція *mit klopfendem Herzen* (з серцем, що б'ється), яка у наведеному далі уривку сполучається з прикметником *fassungslos* (приголомшений): *Ein Dieselgeräusch, ein Knirschen von Steinchen, Koberling fassungslos und mit klopfendem Herzen* (Hermann, 2018: 167).

Ще одна соматична конструкція *mit toten Augen* (з мертвими очима) описує погляд коханого авторки, який дивиться на стелю мертвими очима, спустошений та охоплений моральним безсиллям: *Ich bewegte mich nicht und antwortete ihr nicht, auch mein Geliebter lag auf seinem Bett und starrte mit toten Augen an die Decke, ohne sich zu rühren* (Hermann, 2018: 22).

Відкриті та широко розплющені очі свідчать про закоханість чоловіка та жінки, що передає конструкція *mit weitaufgerissenen Augen* (з широко розкритими очима) у словосполученні з дієсловом *küssen*: *Sie küßte Cat und dachte, daß ihr Mund viel zu klein war, für seinen; Cat knackte mit dem Kiefer und spähte, während er sie küßte, mit weitaufgerissenen Augen zum Laden hinüber, als Brenton aufsaß, ließ er sie los* (Hermann, 2018: 53). У словосполученні з дієсловом *anstarren* наведена вище конструкція передає зацікавленість головного персонажу: *Hunter starrt mit weitaufgerissenen Augen die Tür an, anders als in den Filmen bewegt sich die Türklinke nicht, aber es knackt noch einmal* (Hermann, 2018: 120).

Наступна конструкція *mit gekreuzten Beinen* (зі схрещеними ногами) у словосполученні з дієсловом *sitzen* свідчить про довіру Анни до Кoberлінга: *Anna sitzt mit gekreuzten Beinen auf einem Korbstuhl, starrt Koberling an und verfällt in Kindheitserinnerungen* (Hermann, 2018: 170). Схрещені ноги означають комфорт і довіру. Якщо між людьми добрі стосунки, то нога, яка розташовується зверху, вказує на співрозмовника.

Метафорична конструкція *ihre fröstelnde Seele* (промерзла душа) у словосполученні з дієсловом *wärmen* вказує на самотність або навіть жорстокість дівчини, яка гріла свою душу серцями коханців: *Sie wärmte ihre kalten Hände am Samowar und ihre fröstelnde Seele an den glühenden Herzen ihrer Liebhaber...* (Hermann, 2018: 14).

Трикомпонентна конструкція *verrückt ernstes Gesicht* (божевільно серйозне обличчя), яка складається з іменника-соматизма *Gesicht* та двох прикметників, передає тривогу, бо закохані можливо більше ніколи не побачать один одного: *Ihre Haut glühte von der Sonne, sie drehte mir ihr verrückt ernstes Gesicht zu und sagte: "Wollen wir uns sehen oder nicht."* (Hermann, 2018: 75).

Багатокомпонентні конструкції складаються з чотирьох і більше компонентів, одним з яких є іменник-соматизм, другим може бути прийменник або присвійний займенник. Третім або навіть четвертим компонентом є прикметники. До таких належать наступні соматичні конструкції: *mit pflichtschuldig andächtigem Gesicht* (з слухняно-покірним обличчям), *ihr fremdes, konzentriertes, verrücktes Gesicht* (її чуже, зосереджене, божевільне обличчя), *ihr klappriges, vernarbtes Herz* (серце зі шрамами).

Наприклад: *Gab der Enkelin das Geschenk, die saß neben ihr mit pflichtschuldig andächtigem Gesicht* (Hermann, 2018: 94). Конструкція *mit pflichtschuldig andächtigem Gesicht* у словосполученні з дієсловом *sitzen* зображує онуку, яка сидить з покірним обличчям та чекає на подарунок.

Наступний приклад *Sie erzählte einen Blondinenwitz nach dem anderen, zehn, zwanzig, fünfzig Blondinenwitze, und ich starrte sie an, ich starrte in ihr fremdes, konzentriertes, verrücktes Gesicht, ich verstand sie irgendwann überhaupt nicht mehr* (Hermann, 2018: 112) містить конструкцію *ihr fremdes, konzentriertes,*

verrücktes Gesicht, що у поєднанні з дієсловом *starren* зображує дівчину, яка розповідає жарти з дивним, зосередженим та божевільним обличчям.

Конструкція *ihr klappriges, vernarbtes Herz* у словосполученні з дієсловом *verschenken* є метафоричною конструкцією, адже серце не можна подарувати: *Jeder im Washington-Jefferson haßt Leach, mit Ausnahme der alten Miss Gil, die ihr klappriges, vernarbtes Herz an ihn verschenkt hat* (Hermann, 2018: 116). З прикладу ми бачимо, що міс Гіл подарувала Лічу своє хитке серце зі шрамами.

Багатоконпонентна конструкція, яка складається з іменника-соматизма та трьох прикметників *den schmalen, aufgeregten, unruhigen Mund* (тонкий схвильований неспокійний рот) у словосполученні з дієсловом *vermuten* описує душевний стан схвильованої дівчини: [...] *er (Hunter) vermutet irgendwo dort ihren Mund, den schmalen, aufgeregten, unruhigen Mund* (Hermann, 2018: 137).

Висновки: За допомогою невербальної комунікації можна отримувати інформацію про співрозмовника. У невербальному спілкуванні важливу роль відіграє міміка. Міміка – це вираз обличчя, при якому людина видає свої внутрішні відчуття, переживання, настрої, емоції, почуття. На нашу думку, з обличчя можна зчитувати інформацію про людей. Вираз обличчя має надзвичайно важливе значення серед усіх елементів мови тіла. По виразу обличчя можна дізнатися та зрозуміти, який душевний стан у людини.

Проаналізувавши приклади, можна зробити висновок, що обличчя передає в більшості випадків сильну внутрішню напругу з ознаками роздратування, виснаження, тривоги, смутку, хвилювання та внутрішній неспокій у героїв оповідань.

Соматичні конструкції на позначення душевного стану в проаналізованому оповіданні Юдіт Германн описують, відображають, характеризують палітру різноманітних душевних станів.

Література

1. Андріішина К.І. Лінгвальні засоби авторизації в сучасному англomовному журнальному дискурсі: когнітивно-риторичний аспект: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.04. Київ, 2019. 22 с.
2. Білодід І.К. Словник української мови. Київ, 1970-1980. С. 454. URL: http://ukrlit.org/slovnuk/slovnuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/соматичний (дата звернення 01.05.2022).
3. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус. Томск, 2009. 384 с.
4. Блажко М.І. Метафора в оповіданнях Юдіт Германн: лінгвокультурологічний аспект. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Вип. 30. Т. 2. Дрогобич, 2020. С.55-59.
5. Гаспаров Л.М. Художественный мир писателя: тезаурус формальный и тезаурус функциональный // Проблемы структурной лингвистики. М.: Наука, 1988. С. 125-137.
6. Григорьев В.П. Грамматика идиостиля. Москва, 1983. 225 с.
7. Григорьев В.П. Из прошлого лингвистической поэтики и интерлингвистики. М.: Наука, 1993. 175 с.
8. Дудник О.М., Лисогора В.В. Зовнішність людини. Характер і темперамент. Вінниця, 2015.
9. Калимон Ю., Кульчицький І., Ліхнякевич І. Ідіолект, ідіостиль, індивідуальний стиль. Тотожне чи різне? // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2014. № 5. С. 226-229.
10. Літвінова М. Відтворення авторського ідіолекту Юдіт Германн в українському перекладі // Теоретична і дидактична філологія. Серія "Філологія". 2017. Вип. 25. С. 234-242.
11. Мазепова О.В. Лінгвістичні особливості ідіостилю Сохраба Сепехрі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.13 "Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" / Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Київ, 2007. 20 с.
12. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр "Академия", 2001. 208 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/06.php (дата звернення 02.05.2022).
13. Пауль Г. Принципы истории языка. 1960. 501 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/520934/> (дата звернення 02.05.2022).
14. Переломова О. Мовний аспект ідіостилю Валерія Шевчука. Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2010. №20. С. 281-290.
15. Пищальникова В.А. Проблема идиостиля. Психолингвистический аспект. Барнаул, 1992. 73 с.
16. Поваляєва М.А., Рутер О.А. Невербальні засоби спілкування. Ростов н / Д: Фенікс, 2004. 352 с.
17. Потапенко С. Література та культура Полісся. Серія Філологічні науки. 2017. №9. С. 172-180.
18. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): монографія. Київ – Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
19. Словник української мови. Академічний тлумачний словник, Київ. 1970-1980. 595 с. URL: <http://sum.in.ua/s/prygholomshenyj> (дата звернення 01.05.2022).

20. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте: [монография] / [2-е изд., перераб.]. М.: ФЛИНТА, 2012. 196 с.
21. Фоменко Е.Г. Лингвотипологическое в идиостиле Джеймса Джойса. Запорожье, 2006. С.95-102.
22. Шостюк З.В. Роль соматичної лексики в пізнанні мовної картини світу (на прикладі творчості Дмитра Павличка) // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна". Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 81-83.
23. DUDEN online. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (дата звернення 09.05.2022).

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 37.09(477)(092)

СИСТЕМА РОДИННО-ШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Бахмат В., студентка 3 курсу історико-юридичного факультету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського відома та шанована далеко за межами незалежної України. Його педагогічний досвід у вихованні дітей, переймали представники багатьох великих держав, таких як Японія та Америка. За своє життя він багато написав книг, головними героями в яких є дитина та її духовний розвиток. Праці Сухомлинського присвячені не лише навчанню дітей та їх вихованню, а й просвітницькій роботі з батьками. На його думку, батьки повинні теж допомагати вчителям у навчанні та вихованні дітей. Педагог вважав надзвичайно корисною співпрацю батьків із вчителями в усіх можливих напрямках.

Усі твори Василя Сухомлинського проникнуті милосердним ставленням до маленьких дітей, її інтересів та почуттів. Процес розширення педагогічного досвіду у Сухомлинського пов'язаний із написанням для дітей місцевої школи казок, оповідань про традиції українського народу та використання їх в освітньому процесі. Наснаги для творення різних творів надавала величезна любов до своїх школярів. Педагог пройшов тяжкий шлях до демократичної педагогіки. Про це говорила академік О. В. Сухомлинська: "В останній період життя В.О. Сухомлинський дедалі голосніше й емоційніше відстоює народні імперативи й цінності, спирається на українську етнопедагогіку, вводить її в усі ланки педагогічного процесу, особливо наголошуючи на значенні рідної мови, слова, пісні, поезії, казки. Розширюючи педагогічний простір, він починає сам створювати для павлівських дітей казки, оповідання, притчі, які лежать у площині української ментальності, українського світосприйняття, й широко застосовує їх в освітньому процесі". Василь Олександрович сформулював етичні правила, щоб застерегти дітей від помилок. Адже, на його думку, досягши певного рівня моральності, дитина стає неспроможною вирізнити аморальну поведінку, найчастіше проявляючи її до слабших.

Серед усіх праць Сухомлинського хотілося би виділити книгу "Серце віддаю дітям". Ця відома праця педагога була перекладена 32 мовами та видавалася 55 разів. Це фундамент для виховання дітей. У цій книзі автор виклав свої думки щодо проблем виховання дітей молодшого шкільного віку.

Він вважав, що не лише вчитель допомагає вчитися дитині, а й батьки. Бо з його спостережень можна зробити висновок, що деякі батьки були раді віддати дитину в школу, в них була гарна атмосфера в родині, в той час як інші вважали, що ще не час "...бо ще встигнуть насидітися в класі". "Якщо дитина виростає в обстановці безсердечності, вона стає байдужою до добра і краси. Школа не може повною мірою замінити сім'ю і особливо матір, але якщо дитина позбавлена ласки, сердечності, турботи, ми, вихователі, повинні бути особливо уважні до неї. У нашого маленького колективу з'явилися свої матеріальні цінності, таємниці, турботи і прикраси. У шафі зберігалися іграшки, олівці, зошити".

Але автор лише хотів щоб діти легше звикали до шкільного середовища. Проте деякі батьки вважали, що діти повинні лише розважатися, і а не допомагати дорослим, що дитинство – це лише час гри та радості.

Також, у своїй відомій книзі автор наголошував на тому, щоб у дітей дошкільного віку було більше занять на свіжому повітрі, щоб була можливість досліджувати навколишній світ. Автора вважав, що діти повинні спочатку навчитися спостерігати та думати. Дитині хочеться йти вперед, тому що вона відчуває себе відкривачем світу. Діти приходили додому втомлені, але щасливі, життєрадісні. А без втоми не може бути здоров'я. Здоров'я вливається в дитячий організм життєдайним джерелом тоді, коли після трудової напруги дитина відпочиває. На чистому повітрі, після того як пройдено кілька кілометрів, у дітей розвивається, за словами батьків, "вовчий апетит".

У книзі Василь Олександрович негативно відзивався про те, як у початковій школі вимагали заучувати матеріал, тренувати свою пам'ять.

Педагог говорив: "Азбука виховання людяності в тому, щоб дитина, Віддаючи тепло своєї душі іншим людям, знаходила в цьому особисту радість. Головне ж у цій найтоншій сфері виховної роботи, як показує досвід, – переживання дитиною горя, турбот, страждань іншої людини, особисте піклування про долю того, хто потребує допомоги, співчуття."

В цих словах можна побачити думку про те, що дитину потрібно з дитинства виховувати, щоб вона могла співчувати людям, допомагати їм. І цим потрібно займатися батькам із самого раннього віку.

Таким чином, підсумовуючи вище написане, можна зробити висновок, що ця книга велика знахідка. Вона показує як родинна атмосфера може змінити дитину та її навчання. Саме батьки формують в дитині риси характеру. Батьки мають бути з вчителями одним цілим, щоб допомогти дітям адаптуватися. Щоб батьки та вчителі у вихованні дітей використовували різні казки, оповідання, пісні. Бо саме в народній творчості до дитини доноситься могутній дух працюючого населення, його погляди та ідеї.

Література

1. Стаття "Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в контексті сьогодення" <https://roippo.org.ua/upload/documents/statti/100/29.pdf>
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1974. – 288 с.
3. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

УДК 37.013

ТОММАЗО КАМПАНЕЛЛА "МІСТО СОНЦЯ"

Бибик Ярослав, студент 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Метою Томмазо Кампанелли було відобразити суспільство рівне як політично так і економічно. Перший принцип містив звільнення людей від лінощів, хвастощів, хитрості та злодійства. Наступний принцип включав думку, що керівником держави має бути освічена і розумна людина (Метафізик, громадянин-Сонце). "Його помічниками є три співправителя: Сила. Мудрість. Любов." Кампанелла писав: "Посадові особи змінюються за бажанням." Керівник держави є главою в духовному та світському і має виносити фінальне рішення. Також існує принцип, що стосується приватної власності. Кампанелла вмістив думку, що вона призводить до неробства, лицемірства, зради, руйнування держави. Принцип освіти означає те, що хлопчики та дівчатка навчаються разом. Навчають їх письму, читанню, ремеслам. Також діти займаються гімнастикою, до 7 років вони вивчають рідну мову. Місто Сонця Кампанелли порівнюють з містом-державою, яке знаходиться на пагорбі і оточене стінами. Порядки, які діють в Місті Сонця, схожі на природу людини. Кампанелла вважав, що основною проблемою суспільства є явища бідності та багатства, а єдність він вважав, навпаки, позитивним явищем. Єдність, а саме община, робить усіх рівними і будь-яка робота і мистецтво ділиться між усіма рівно.

У Місті Сонця Кампанелла підкреслює рівність жінок та чоловіків і приділяє увагу важливості дітнародження. Кампанелла, замість шлюбу, впроваджує іншу систему, яка дозволяє начальникам та начальницям міста підбирати чоловіків та жінок, які б підходили для народження найкращих дітей. "Від напруженої розумової діяльності слабка у мудреців життєва снага й мозок їхній не витворює сили, бо вони постійно заглиблені в якісь роздуми і через те приводять на світ хирляве потомство". У вихованні дітей Кампанелла піклування про освіту покладає на плечі держави. Відношення до праці відіграє важливу роль у суспільному устрої Міста Сонця. У місті вважається достойним той, хто вивчив найбільше ремесла та мистецтв і хто може застосовувати їх вдало у справі. Кампанелла усвідомлював хто буде робити брудну роботу, коли споживання буде ґрунтуватися на комуністичних засадах, а приватну власність буде ліквідовано. Кампанелла не зовсім погоджувався з думкою Мора про використання праці невільних людей. Тобто, він не вважав, що замість виховання в трудовій дисципліні головну увагу треба звертати на моральні фактори.

Священники займають високі посади в Місті Сонця. Їм сповідуються громадяни і вони займаються богослужінням. Також Кампанелла надав значну роль в управлінні суспільством філософам. Кампанелла висував на перший план значення духовності, а саме, духовної єдності у житті суспільства: "Першою зброєю влади є язик, а другою – меч."

Томмазо Кампанелла писав "Місто Сонця" під впливом класичної, християнської літератури та таких філософів як Сократ і Платон. Кампанелла використовує вивчений матеріал згідно з подіями своєї епохи і згідно з інтересами конкретних соціальних груп.

"Місто Сонця" вплинуло на історію, оскільки у цьому творі нам представ образ людини, з якою несправедливо поступило суспільство. Ця людина не погоджується з конкретними реаліями і висуває своєрідний протест, який важко буде не помітити.

Література

1. Білюк О.В. Історія та теорія педагогіки : навчально-методичний посібник / О.В. Білюк, Н.Б. Путіловська. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 436 с. – 197-287 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2009. – 616 с. – С.561-605.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки. – Кн. 1 – Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. – К. : Видавничий дім "Слово", 2010. – 624 с.
4. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. – К., 2004. – 171 с.
5. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
6. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: Хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 664 с.
7. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.

УДК 364.4:613]37.013.42

РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ-УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЩОДО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Боєцька А. С., магістрантка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Останіна Н. С.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Анотація. Автор статті висвітлює сутність проблеми здоров'язбереження учнів в умовах нової української школи.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя,

Актуальність теми. Особливої актуальності проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління набуває в умовах модернізації системи освіти в Україні, а саме впровадження Нової української школи (далі – НУШ). Нормативні документи нашої держави – Конституція України, Закон України "Про повну загальну середню освіту", Національна доктрина розвитку освіти, Закон України "Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя", Закон України "Про охорону дитинства", міжгалузєва комплексна програма "Здоров'я нації", Закон України "Про освіту" (2017) – свідчать про те, що пріоритетними завданнями системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Демократичний та гуманістичний напрям розвитку суспільно-економічних відносин, обраний Україною, вимагає від системи освіти якісно нових підходів до стратегії формування особистості молодої людини. Виходячи з вище сказаного ми бачимо, що головне завдання шкільної освіти – це не лише перегляд змісту навчального матеріалу, а і організація пізнавальної діяльності учнів з використанням інноваційних педагогічних технологій. У свою чергу, всі проблеми освіти можна звести до кінцевого результату – сформована компетентна особистість випускника, який не тільки знає, а й вміє використовувати свої знання, приймає адекватні рішення у ситуаціях, коли вони потрібні, несе відповідальність за наслідки цих рішень для себе, оточуючих та громадськості. З означеною проблемою може успішно справитися фізично і психологічно здорова особистість.

Пріоритет життя й здоров'я громадянина, як вирішальний принцип державної політики, зафіксований в Основному законі нашої держави – Конституції України, а проблеми сприяння здоров'ю у процесі навчання дітей та підлітків, формування у них навичок здорового способу життя під час навчання у школі регулюються, передусім, Законом України "Про повну загальну середню освіту". Здоров'я людини складає невід'ємну частину суспільного багатства, розподіл, збереження, використання й відновлення якого визначається типом соціально-економічної формації, системою освіти. "Народ здоровий, якщо здорове суспільство", – так за висловом академіка М.М. Амосова підкреслюється значимість здоров'я людини для розвитку і процвітання суспільства.

Висновки, зроблені колом науковців свідчать про те, що найбільш сприятливим для розвитку особистості є дитячий, підлітковий та ранній юнацький вік [7]. Зміни, які відбуваються в організмі у цей період, стають основою для формування центральних новоутворень у організмі дітей та молодих людей, які виражають їх об'єктивну й суб'єктивну готовність до повноцінного життя в суспільстві. Саме в дитячі та юнацькі роки закладаються основи майбутньої життєвої позиції людини, тому головна роль в формуванні ціннісних орієнтирів здоров'я має бути покладена на систему шкільної освіти.

До того ж відомо: від стану здоров'я залежить продуктивність, активність і креативна діяльність особистості. Порушення у цій сфері може призвести до невірних наслідків у професійній діяльності й особистому житті людини. Тільки збалансоване і співзвучне функціонування всіх перерахованих

компонентів забезпечує людині душевне благополуччя, інтелектуальну, виробничу і творчу активність. Проте, ми знаємо, що на здоров'я людини впливають чотири групи факторів, серед яких найбільша питома вага припадає на спосіб життя.

Перший із факторів – спосіб життя молодих людей є не що інше, як деяка диференціація потреб і видів діяльності, що їм відповідають. Структура способу життя виражається у розподілі часу між видами життєдіяльності, надаючи перевагу тим чи іншим формам роботи чи відпочинку. Учні школи перебувають у школі щодня від 4 до 8 годин протягом робочого тижня. У цей час серед найбільш шкідливих впливів можна виділити такі: гігієнічні фактори (заплення повітряного середовища, невідповідність гігієнічним нормам меблів, недостатня освітленість робочих місць, порушення систем водопостачання й опалення приміщень, недостатня калорійність і вітамінізація харчування тощо); навчально-організаційні фактори: (перевищення максимально допустимого навантаження в режимі навчального процесу, організаційно-педагогічні умови проведення занять тощо); (психолого-педагогічні фактори: психологічний клімат у класах і школі в цілому, психологічні особливості вчителів і характер їх емоційних проявів, професійна компетентність вчителів тощо).

Наступним фактором, що впливає на здоров'я юнаків та дівчат є генетика й біологія людини. Патогенна значимість цієї групи складає близько 20%. У наш час цей фактор набуває все більшої питомої ваги у зв'язку з розширенням кола захворювань генного характеру, обумовлених: інтенсифікацією використання природних ресурсів, переробка яких пов'язана з накопиченням величезної кількості відходів, шкідливих для здоров'я людини; наслідками техногенних катастроф, у першу чергу аварією на Чорнобильській АЕС; розширенням кола шкідливих звичок, таких як куріння, токсикоманія, алкоголізм, наркоманія. Найбільш повно взаємозв'язок між способом життя й здоров'ям виражається у понятті "здоровий спосіб життя". Здоровий спосіб життя – це спосіб і організація фізичної, соціальної і духовної життєдіяльності людей, що забезпечує їх дієвий розвиток, працездатність і активне довголіття, це соціально й історично визначене уявлення на предмет здоров'я, а також засоби і методи його інтеграції у практичну життєдіяльність.

Важливим фактором для висвітлення нашої проблеми є думка вчених з приводу формування здорового способу життя школярів під час освітнього процесу розділилася у двох ведучих напрямках:

- педагогічна діяльність зі створення оптимального мікросоціального середовища, як то сприятливий психологічний клімат, гуманістичні стосунки, активна творча атмосфера, через співпрацю і спілкування дітей та дорослих в освітньому процесі (В.І. Зверєва, А.С. Макаренко, А.В. Мудрик, В.О. Сухомлинський та ін.);

- забезпечення внутрішніх умов, як то установок, потреб, здібностей, для саморозвитку та самовиховання учнів через механізми самопізнання, рефлексії, цілепокладання (Л.І. Божович, Б.С. Братусь, Т.М. Давиденко, С.В. Попов, В.А. Якунін та ін.) [6].

Складові здорового способу життя містять різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної та духовної. Найважливіші з них: збалансоване харчування, включаючи якісну питну воду, необхідну кількість вітамінів, мікроелементів, спеціальних продуктів і харчових добавок; умови побуту, до уваги береться якість житла, умови для активного і пасивного відпочинку, рівень психічної та фізичної безпеки на території життєдіяльності; умови праці, включаючи безпеку як у фізичному так і психічному аспектах та наявність стимулів і умов професійного розвитку; рухова активність, що передбачає можливість використання засобів фізичної культури та спорту, різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення після фізичних і психічних навантажень [2].

Якщо ж розглянути структуру факторів, які руйнують здоров'я школярів в цілому, то, ми вважаємо, що внесок шкільних факторів складає від 20 до 40 %. До них відносяться: стресова педагогічна тактика, відкрита і прихована інтенсифікація навчального процесу, невідповідність умов, технологій навчання віковим і функціональним особливостям учнів, нерациональна організація навчального процесу, відсутність системи роботи по формуванню настанов на здоровий спосіб життя. У школах підвищеного статусу освітнього середовища особливо спостерігається неготовність учнів до умов інтенсивного навчання.

Сучасний погляд на здоровий спосіб життя представлено у працях Т.Є. Бойченко, де аналізуються складові та чинники здорового способу життя з огляду на розуміння здоров'я як багатокomпонентного і водночас цілісного феномену життєдіяльності людини [1]. Так, насамперед, виходячи із сутності здоров'я, здоровий спосіб життя, в свою чергу, складають: достатня якість життя; рівень життя; стиль життя; тривалість і наповненість життя.

Слід також зважати й на вплив на рівень здоров'я чинників загального характеру, що наносять шкоду здоров'ю учнів:

Низький рівень мотивації на збереження та зміцнення індивідуального здоров'я. Людина не прагне взяти на себе відповідальність за здоров'я. Народжуючись здоровою, самого здоров'я людина не відчуває до тих пір, доки не виникнуть серйозні признаки його порушення.

Зуження поняття здоров'я. Не дивлячись на те, що більшість спеціалістів тримаються визначення здоров'я, даного ВООЗ, часто мають на увазі його фізичну складову, забуваючи про соціально-психологічну та духовно-моральну складову поняття.

Вплив несприятливих для здоров'я екологічних факторів. За даними екологів, більша частина нашої країни – зони екологічної неблагополуччя. А це зумовлює шкоду для здоров'я людей і питної води, і продуктів харчування, що зростають на цих територіях. Але ж ходити в протигазі, захиститися від радіації, зовсім відмовитися від більшості продуктів харчування та іншого – неможливо. І чим слабший (більш незахищений) організм, а саме такий є організм дитини, тим більш тяжкі наслідки для його здоров'я від впливу шкідливих факторів навколишнього середовища.

Вплив несприятливих для здоров'я антропогенних факторів. До них належить широкий спектр патогенних впливів – від впливу електромагнітних полів, в "павутині", де ми проводимо більшість життя, та частих поїздок у транспорті до соціально-психологічних впливів засобів масової інформації. Саме ці атрибути міського життя визначають походження значної частини неврозів, депресивних станів, психосоматичних захворювань, виявів агресії, зросту споживання алкоголю та наркотиків.

Відсутність цілісної та цілеспрямованої системи формування культури здоров'я населення (відсутність послідовної та безперервної системи навчання здоров'ю; низький рівень санітарно-гігієнічної роботи; відсутність моди на здоров'я;)

Недосконалість нормативно – законодавчої бази, що регламентує діяльність інфраструктур з охорони здоров'я населення, а саме дітей і підлітків шкільного віку.

Несформованість культури здоров'я у викладачів, неблагополуччя їх стану здоров'я. У практичній діяльності значимими для здоров'я учасників освітнього процесу є три джерела загроз: гігієнічні, організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні [8].

Таким чином, ми маємо враховувати існування взаємозв'язку між здоров'ям учнів і навчальним процесом, який може сприяти як збереженню здоров'я, так і виникненню різноманітних відхилень від норми у стані їхнього здоров'я. Однак не слід забувати, що навчальна діяльність учнів спрямована на засвоєння учасниками освіти певного рівня освіченості. Під принципами здоров'язбереження розуміється сукупність всіх умов і складових, що забезпечують освітній процес з позиції здоров'язбереження [3]. Вони характерні для освітнього закладу будь-якого типу. Це такі принципи:

1. *Законність у сфері освіти.* Цей принцип є універсальним і передбачає суворе дотримання діючих правових норм, що регламентують і регулюють діяльність освітньої установи, а також створення умов для здійснення освітнього процесу на основі дотримання чинного законодавства у сфері охорони здоров'я, охорони праці та техніки безпеки.

2. *Обов'язковості виконання рішень* та виконання приписів контролюючих органів державної і муніципальної влади та органів управління освітою у сфері здоров'язбереження всіма учасниками освітнього процесу. Під цим принципом розуміється суворе дотримання правових та санітарно-гігієнічних норм, встановлених органами державної і муніципальної влади, всіма учасниками освітнього процесу.

3. *Гуманітаризація.* Принцип є основоположним у діяльності будь-якого освітнього закладу і також носить універсальний характер. Він передбачає переоцінку всіх компонентів навчально-виховного процесу в світлі людиноутворюючої та професійної функцій.

4. *Гармонія стосунків.* Під гармонією стосунків розуміється встановлення в освітній установі особливого психологічного клімату, що дозволяє здійснювати рівноправну співпрацю між педагогом, учнями, батьками, а також всередині учнівського колективу.

5. *Адаптація.* Цей принцип передбачає створення умов для гнучкого оперативного процесу як системи в залежності від фізичного та психічного стану здоров'я учнів і встановлення режиму роботи освітньої установи, що сприятливо впливає на збереження здоров'я і продуктивне навчання.

6. *Валеологічність.* Принцип спрямований на організацію в освітньому закладі валеологічного виховання учнів, що враховує вікові особливості та підвищує культуру особистості у сфері здорового способу життя. Даний принцип може бути реалізований також через зміст освітніх програм і індивідуальний фізичний розвиток учнів, у тому числі тих, що мають відхилення у здоров'ї.

7. *Співпраця.* Принцип співпраці передбачає проведення в освітній установі психолого-педагогічного та медичного моніторингу стану здоров'я учнів спільно з психологами, педагогами, медичними працівниками. Принцип співпраці може бути практично реалізований у формі проведення профілактичної роботи серед батьків з питань здоров'язбереження дітей.

8. *Відповідальність*. Принцип включає в себе формування індивідуальної, колективної відповідальності за стан здоров'я учасників освіти [5]

Для уточнення окремих аспектів проблеми нашого дослідження, нами було проведено анкетування з метою визначення обсягу знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, характеру й змісту необхідної інформації про здоров'язбереження, бажаних шляхів і способів збереження здоров'я на базі початкової школи "Вікторія" м. Києва, серед вчителів, учнів 4-Б класу та їх батьків.

Рівень знань респондентів (вчителів – 3, батьків – 7, учнів класу – 6) про здоров'я, фактори ризику та основи здорового способу життя виявився досить високим. Батьки своїм прикладом мотивують дітей бути здоровими: разом з дітьми вони займаються спортом (42,9 %), відвідують заняття в оздоровчих групах (57,1 %), здійснюють піші прогулянки (71,4 %). Всі батьки (100 %) розуміють, що здоровий спосіб життя залежить від правильного харчування, гармонійних стосунків в сім'ї та школі та регулярних занять спортом. Серед причин захворювання дітей, батьки класу вказали на халатність окремих сімей щодо забезпечення санітарного режиму (коли приводять учнів хворими на заняття); порушення стандартів якості харчування; а також екологія як фактор забруднення середовища; віруси.

Опитування серед дітей показало, що діти вважають себе здоровими (100 %), дотримуються режиму дня (66,7 %) та загартовуються (66,7 %). Більшість дітей розуміють користь від занять спортом та наслідки від поганих звичок (переїдання, зловживання солодощами).

Цікавим для нас виявилися результати опитування вчителів, які вказали на той факт, що всі вони мають високу мотивацію до ведення здорового способу життя: постійно застосовують інформацію стосовно здорового способу життя (100 %) та рахують за необхідне виховувати в учнів початкових класів здорові звички (100 %).

Серед причин, які заважають організувати роботу з формування здорового способу життя у молодших школярів в умовах НУШ, виділяють: дефіцит навчального часу на уроці (33,3 %); недостатня поінформованість з проблеми збереження здоров'я (33,3 %); відсутність розроблених практичних методик здоров'язбереження (33,3 %); недотримання здорового способу життя в самій родині школяра (33,3 %).

Головними чинниками покращення здоров'я школярів вчителі вважають: інформативні бесіди і заняття, майстер класи, взаємодія вчителя і батьків у формуванні здорового способу життя школярів, рухова діяльність, позитивні для здоров'я звички, правильне харчування.

Висновки. Управління формуванням здорового способу життя в учнів Нової української школи, насамперед, розглядається як пілотний проект спрямован ий на створення нової ефективної моделі школи, здоров'язберігаючого освітнього середовища, де пріоритетним, на наш погляд, є завдання збереження та зміцнення здоров'я учнів, створення сприятливого освітнього і здоров'язберігаючого середовища. А це – атмосфера спокою, доброзичливості й підтримки, яку має відчувати в школі кожен учень і вчитель, це атмосфера взаємної прихильності, особистої захищеності та впевненості в безпеці, позитивне емоційне самопочуття.

Література

1. Бойченко Т., Колотій Н., Царенко А. Валеологія в школі і вдома: роль батьків у формуванні, збереженні і зміцненні здоров'я підлітків: Посібник для батьків. Київ: Логос, 2009. 87 с.
2. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико-методологічний аспект. Початкова школа. 2004. № 4. С. 48 – 50.
3. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. Київ: Логос, 2008. 138 с.
4. Кириленко С.В. Моніторинг школи культури здоров'я / С.В. Кириленко, О.М. Михайлов, Є.М. Павлютенков, В.П. Сергієнко Харків: Вид. група "Основа", 2008. 176 с.
5. Концептуальні засади реформування середньої школи "Нова українська школа" URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>.
7. Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933: Навчальний посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. Київ: Заповіт, 2006. 304 с.
8. Оржеховська, В.М., Єжова О.О. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я. Педагогіка і психологія Вісник АПН України. 2009. № 4. С. 5-17.
9. Тимошко Г. М. Управління процесом формування здорового способу життя у ЗНЗ як складовою якісної освіти. Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя) / За заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин, 2008. № 1. С.46-49.

ГРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Венгер А. О., студентка 3 курсу факультету психології та соціальної роботи
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Матвієнко С. І.**, кафедра дошкільної освіти

Анотація. У статті здійснено короткий аналіз проблеми соціалізації. Розглянуто специфіку даного процесу стосовно дітей дошкільного віку. Наголошено на ролі різних видів діяльності стосовно набуття дитиною знань про соціум та навичок соціальної схвалюваної поведінки. Схарактеризовано гру як специфічний вид діяльності та розглянуто особливості дитячої гри. Виділено ряд педагогічних умов соціалізації дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Ключові слова: соціалізація, соціально-комунікативна діяльність, гра, дитяча гра, ігрова діяльність.

Постановка проблеми. Соціалізація – особливо значущий у нашому суспільстві процес, коли відбувається переорієнтація цінностей, що істотно впливає на процес формування соціального досвіду дітей дошкільного віку. Саме в цьому віці дитина занурюється в соціальний простір навколишнього середовища, де закладаються основи формування її як особистості, сутністю якого є процес дорослішання та входження в соціальний світ дорослих. Від того, які будуть створені умови, розроблені, науково обґрунтовані моделі та технології розвитку соціальних якостей дітей дошкільного віку та інтеграції процесу соціалізації з різними видами діяльності, багато в чому буде залежати і шлях розвитку нашого суспільства.

На необхідність гармонійної, домірної до віку соціалізації дошкільників звертається увага у державному стандарті дошкільної освіти – її Базовому компоненті. В освітньому напрямі "Дитина у соціумі" наголошується на необхідності формування у дітей соціально-комунікативної компетентності, яка розглядається як здатність дитини до спілкування з однолітками та дорослими у різних формах конструктивної взаємодії, у тому числі – в грі, спільній творчій або навчальній діяльності, у спілкуванні тощо [2].

У прикладних контекстах механізм соціалізації має особистісний характер та реалізується через різні види діяльності особистості. Перш за все, велику соціалізуючу функцію щодо цього мають колективні види діяльності – ігри, участь у виховних заходах, заняття в гуртках, участь у змаганнях тощо. Як визначав аналіз наукових джерел, універсальними можливостями щодо розвитку особистості дитини, її виховання та соціалізації володіє гра. Зважаючи на необхідність продовження наукових розробок стосовно використання потенціалу гри у соціалізації дітей дошкільного віку, обрано тему статті та обумовлено її **актуальність**.

Метою статті є розкриття соціалізуючого потенціалу дитячої гри.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему використання гри як засобу соціалізації дітей дошкільного віку досліджували такі науковці, як Г. Беленька, О. Гріднева, Т. Грицишина, Л. Виготський, К. Гросс, Д. Ельконін, Г. Тарасенко та ін. На сучасному етапі Н. Гавриш, О. Кононко, С. Курінна, Т. Поніманська, І. Рогальська О. Рейпольська та ін. вчені здійснюють наукові розробки з проблеми соціалізації та встановлення особистісних взаємин дітей у процесі ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям "соціалізація" найчастіше розуміють засвоєння загальноприйнятих норм, цінностей суспільства, також сюди включають активну взаємодію з членами суспільства, однолітками, дорослими, так званим соціальним середовищем [4, с. 12].

Соціалізація дошкільнят є складним структурним утворенням, що відображає потребу дітей у суспільно значущій зміні та перетворенні себе та навколишньої дійсності, яка залежать від сукупності певних знань про світ (інформаційно-когнітивний компонент), від змісту установок, мотивів та пов'язаних з ними відносин, інтересів, прагнень (мотиваційно-емоційний компонент) та актуалізації власного досвіду (діяльнісний компонент) [2, с. 55].

Як зазначено у колективній монографії "Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ", стосовно дітей 6-7 років, *соціально-комунікативна* діяльність має ряд особливостей: намагання до спілкування з іншими дітьми (група однолітків стає референтною у цьому віці); переважання позаситуативно-ділової форми спілкування (спілкування з іншими дітьми здійснюється у процесі спільної діяльності); становлення власної соціальної позиції та усвідомлення свого місця у групі однолітків та встановлення міцного взаємозв'язку між ними [10]. Як зазначає С. Матвієнко, це призводить до формування в дитини власного образу світу і себе, що у результаті сприяє формуванню індивідуальних особистісних якостей [7, с. 18].

Соціальна ситуація розвитку дитини зумовила педагогів-практиків більш широко використовувати в освітньому процесі ЗДО нові форми взаємодії, технології розвитку, методи керівництва тощо [10, с. 202]. Серед них особливою позицію займає дитяча гра. *Гра* – форма діяльності в умовних ситуаціях,

спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого у соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах культури та науки [5, с. 14].

Ігрова діяльність є одним із визначальних напрямів соціалізації дітей. У ігровій діяльності здійснюється поетапне залучення дитини до загального для всіх життєвого простору, відбувається засвоєння знань про світ і способи його пізнання, норм спілкування, цінностей і досягнення оптимального рівня інформованості, глибини, інтеріоризації знань. Якщо розглядати гру як *діяльність*, то її структуру органічно входять цілепокладання, планування, реалізація мети, і навіть аналіз результатів, у яких особистість реалізує себе як суб'єкт. Як вказує Н. Кубата, у структуру гри як *процесу* входять ролі, які беруть на себе ті, що грають; ігрові дії як реалізація цих ролей; заміщення реальних предметів ігровими; реальні відносини між гравцями; сюжет (зміст) – область дійсності, що умовно відтворюється в грі [6, с. 55].

Різноманітність можливостей ігрової діяльності проявляється у активізації пізнавальних здібностей, корекції недоліків особистісного розвитку, формуванні вміння орієнтуватися у соціальній дійсності та інтелектуально засвоювати всю систему людських відносин. У старшому дошкільному віці провідною стає сюжетно-рольова гра, спостерігається різноманітність тематики ігор, ролей, ігрових дій, що вводяться та реалізуються в грі правил (у таких іграх діти засвоюють елементарні трудові вміння та навички, пізнають фізичні властивості предметів, у них активно розвиваються практичні навички).

У грі у дітей з'являється і розвивається здатність планувати свої дії, розвивається дрібна моторика та розумові здібності, уява та уявлення. Таким чином, дошкільнята вчаться опановувати власні емоції і набувають досвіду практичного мислення в образному та предметному плані. Розвивається довільність у поведінці та діях. Ігрова діяльність, своєю чергою, дає дитині доступні їй способи моделювання навколишнього життя [1, с. 39].

Можна сказати, що ігрова діяльність – це "школа" соціальних почуттів, колективних навичок, яка сприяє оволодінню способами розуміння соціальної дійсності, накопичення досвіду пізнання своїх резервних можливостей, забезпечує розвиток та реалізацію потенціалу дитини як творчого суб'єкта соціальної дійсності. На сьогодні гра є емоційно привабливою формою творчої самореалізації дитини, що виражається в індивідуальному проживанні ролей, що забезпечують доступний шлях накопичення знань про навколишню дійсність та норм соціальної взаємодії.

У монографії "Ігрова діяльність у дошкільній освіті п'ятирічних дітей" зазначається, що розмаїття ігрової діяльності предметного змісту надає дітям пізнати особливості навколишнього світу та особливості соціальної взаємодії. Гра розвиває індивідуально-творчі здібності, навички соціальної поведінки, співпраці [5, с. 23]. Особлива роль процесі соціалізації відводиться батькам, родичам, вихователям, вчителям. Усі суб'єкти освітнього процесу діють одночасно і з різними позиціями, що ставить дитину до центру неузгоджених дій.

А. Богуш., Л. Варяниця говорять про те, що потреба в самоствердженні та визнанні їх можливостей сторони дорослих є характерною для дітей старшого дошкільного віку. Необхідним освітнім завданням формування ініціативності дошкільнят [3, с. 41]. Підтримка індивідуальності та ініціативи дітей є однією з вимог до умов реалізації освітньої програми для дітей старшого дошкільного віку. З упевненістю можна відзначити, що є необхідним: створення умов для вільного вибору дітьми діяльності та учасників спільної діяльності; прийняття дітьми рішень, висловлювання своїх почуттів та думок, а також підтримку дитячої ініціативи та самостійності у різних видах діяльності (ігровій, дослідницькій, проектній, пізнавальній тощо). Засвоєння дітьми самостійності сприяє освоєнню дітьми умінь поставити мету (або прийняти її від педагога), обміркувати шлях до її досягнення, здійснити свій задум, оцінити отриманий результат із позиції мети [9, с. 14].

Ігрова діяльність – простір, де всі характеристики ініціативного впливу присутні природним чином [5]. Ініціативна дія завжди усвідомлена, цілеспрямована та враховує соціальні рамки. В ігровій діяльності дитина легко створює задум та реалізує його. За допомогою уяви з'являються нові сюжети, герої та властивості героїв. Відбувається гра з предметами незалежно від їх реальних характеристик. Перетворюється простір відповідно до задуму. В ігровій діяльності, дошкільник має досвід замислення, довільної поведінки та досвід подолання певної ситуації.

Дошкільнята встановлюють правила, які спочатку обговорюються, а потім регулюють дії учасників. Творчість у грі – це найвища форма самостійності дітей та цьому сприяє створення творчих ситуацій в ігровій, театральній, художньо-образотворчій творчій діяльності [4, с. 15].

Дослідниками М. Айзенбарт, О. Квас розроблено організаційно-педагогічні умови формування *соціально-комунікативної* компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності. Основними формами реалізації таких умов стали ігрові заняття, сюжетно-рольові та тренінгові ігри тощо [1, с. 11].

На основі аналізу наукових джерел ми виділили ряд *педагогічних умов соціалізації дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності*, а саме:

1. Створення у групі дитячого садка предметно-ігрового середовища, відповідно віку дітей.
2. Організація вихователем емоційно-сприятливої атмосфери групи дитячого садка і усвідомлення ним важливості питання соціалізації дитини в ігровій діяльності.

3. Інтегрування ігор з методами та прийомами, що містять ігрову ситуацію та спрямованими на соціалізацію дітей.

Розглянемо ці умови докладніше.

За першою педагогічною умовою можна зазначити, що утворення соціокультурного середовища має відповідати віковим, індивідуальним, психологічним та фізіологічним особливостям дітей. Вимогами до розвиваючого предметно-просторового середовища можна назвати, зокрема: власне предметно-просторове середовище, яке має забезпечувати спілкування та спільну діяльність дітей та дорослих; рухову активність дітей, що включає можливість вільного пересування у приміщенні, певні активні ігрові дії; можливість для усамітнення. Розвиваюче предметно-просторове середовище має бути змістовним, трансформованим, варіативним, доступним, безпечним.

Немає певного поняття "розвиваюче середовище". У вужчому напрямі – це предметно-ігрове середовище. У широкому напрямку предметно-розвиваюче середовище є соціокультурним простором, що сприяє розвитку дитини.

За другою педагогічною умовою слід зазначити, що педагог активізує ігрову діяльність дітей, збагачує її, і, відповідно, впливає на соціалізацію. Він створює сприятливу обстановку соціального розвитку дитини. Враховуючи індивідуальні особливості дошкільнят, вихователь має можливість спрямовувати їхнє соціальне становлення, відповідно, він виступає для дітей зразком, який знає яким чином необхідно поводитися в суспільстві.

Вихователь здається в очах дітей досвідченим, дорослим, але при цьому мають бажання пізнавати разом з ними. Для успішної соціалізації дитини у грі необхідно поєднувати прямі та непрямі способи впливу вихователя на ігрову діяльність дітей. Під непрямими методами розуміється стимулювання самостійності дітей у грі з допомогою бесід, оповідань, екскурсій. Натомість прямі методи застосовуються у разі труднощів у ігровій діяльності дітей у вигляді ідей, пропозицій, за необхідності безпосередньої участі вихователя.

Стосовно *третьої педагогічної умови* зазначимо наступне. Ігрову діяльність необхідно поєднувати з методами та прийомами, що мають ігрову ситуацію та орієнтованими на соціалізацію дітей.

Ця умова є безпосередньо спрямованою діяльністю педагога та його участь у процесі соціалізації дітей. Педагог може створити програму супроводу соціалізації дітей в ігровій діяльності та використовувати в ній такі методи та прийоми: 1) розвиваючі та інтерактивні ігри; 2) вправи; 3) тренінги; 4) психогімнастика; 5) малювання; 6) бесіди; 7) соціальні акції; 8) вирішення проблемних ситуацій та багато іншого [1, с. 42].

При створенні необхідних освітніх умов розвитку насамперед ігрових, а також інших видів діяльності, можна забезпечити успіх соціалізації дітей. Гра є важливим засобом соціально-особистісного розвитку, передбачає формування в дитини позитивного ставлення до себе, соціальних навичок, розвитку ігрової діяльності, спілкування з однолітками.

Висновки. Дошкільне дитинство – найбільш сприятливий період для формування соціальної активності, оскільки у дітей виробляється стійка потреба у встановленні соціальних взаємин з дорослими і однолітками. Особистість дитини проявляється в діяльності, зокрема у провідній, якою є ігрова. У свою чергу, гра надає величезний вплив на особистість, сприяє набуттю дитиною соціальних навичок. Гра є соціальною за своїм змістом та природою походження. Вона відображає людські стосунки та навчає правил взаємодії із соціумом. Правильно дібрані та методично грамотно проведені ігри визначають позитивний вплив щодо соціалізації дошкільників.

Література

1. Айзенбарт М., Квас О. Організаційно-педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності. *Молодь і ринок*. 2015. № 7. С. 6–12.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
3. Богуш А. М., Варяниця Л. О. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : "Альма-матер", 2006. 126 с.
4. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток особистості*. 2016. Вип. 12. С. 12-15.
5. Ігрова діяльність у дошкільній освіті п'ятирічних дітей (педагогічний супровід до програми "Дитина"): навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н.В. Кудикіної. Київ: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 220 с.
6. Кубата Н. П. Гра як засіб формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. №5. С. 53-56.
7. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності : навч.-метод. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2012. 106 с.
8. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві. автореф. дис. ... докт. пед. наук. 13.00.05 "Соціальна педагогіка"; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 45 с.

9. Туженкова Ю. Колективні творчі ігри як інструмент соціалізації дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 5. С. 13–17.

10. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

УДК 372.858

ЕКСКУРСІЯ ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНА ФОРМА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Волощук Вікторія, Лобода Вікторія, Федоренко Дар'я, студентки 1 курсу факультету психології та соціальної роботи

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність дослідження. Проблема виховання молодого покоління завжди була в центрі уваги суспільства, а сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку із загостренням соціальних негараздів в сім'ї, оточенні та житті держави. Розв'язання цієї проблеми можливе за умов які б не лише підвищили ефективність виховного впливу в освітньому процесі на підростаюче покоління, а й сприяли творчому, інтелектуальному зростанню та духовному й естетичному вдосконаленню школярів. Важливим вважаємо звернення до найбільш ефективних форм організації освітнього процесу, однією з яких є екскурсійна діяльність.

Мета статті. Проаналізувати різні підходи до розуміння екскурсії як багатофункціональної форми освітнього процесу початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Екскурсії як педагогічній категорії присвячені праці значної кількості дослідників і науковців. Зокрема, В. Величко, Б. Ємельянов, В. Максименко, О. Савченко, К. Семенова, М. Покоłodна, Р. Потаєва та інші. Варто погодитись із думкою А. Дзекунова про те, що більшість сучасних видань у галузі екскурсознавства розрахована на професійних екскурсоводів, а вчителі, класні керівники, керівники гуртків не мають у своєму розпорядженні простого за викладом матеріалу та ефективних із методичної точки зору посібників, за допомогою яких вони мали б змогу самостійно опанувати основи екскурсознавства.

Виклад основного матеріалу. Екскурсія являє собою цілеспрямований, наочний процес пізнання навколишнього середовища. Слово "екскурсія" походить від латинського "екскурсії" – поїздка. У XIX ст. це слово спочатку означало "вибігати, військовий набіг", а пізніше – "вилазка, поїздка". З часом відбулася зміна цього слова за типом імен на "ія" (екскурс + ія). Як процес пізнання навколишнього світу, його предметів, властивостей і відносин, екскурсія спирається на дві форми пізнання: чуттєве і логічне (мислення). У словнику В. Даля екскурсія трактується, як "проходка, прогулянка, вирушення на пошуки чогось, для збирання трав та ін.". Найбільш повне визначення поняття "екскурсія" дав Б. Ємельянов. Екскурсія являє собою цілеспрямований наочний процес пізнання навколишнього світу людиною, процес, який побудований на раніше підібраних об'єктах у природних умовах. У практично-прагматичному сенсі екскурсія передбачає відвідування об'єктів і місцевостей, ознайомлення з допомогою екскурсовода з визначними пам'ятками і явищами в розвитку певного міста чи регіону.

Узагальнюючи різні підходи до визначення і розуміння екскурсії М. Покоłodна подає наступне формулювання: екскурсія – цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особистістю оточуючого світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, який проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода [6].

Екскурсії розрізняють:

- за змістом – оглядові; тематичні (історичні, виробничі, природничонаукові, мистецтвознавчі, літературні, архітектурно-містобудівні).
- за складом учасників – для дорослої аудиторії і для дітей; для місцевого населення та приїжджих; для міського та сільського населення; для організованих груп і для одиночних відвідувачів.
- за місцем проведення розрізняють екскурсії: міські; заміські; виробничі; музейні; комплексні.
- за способом пересування екскурсії – пішохідні; транспортні.
- за формою проведення розрізняють: навчальні; показові; рекламні; екскурсії-масовки; прогулянки; бесіди; концерти; консультації; виставки; дегустації та ін.

Головна вимога до екскурсій – істинність, достовірність фактів, що повідомляють екскурсантам. Кожна екскурсія представляє собою процес діяльності, який обумовлений конкретними закономірностями (тематичність, цілеспрямованість, наочність, емоційність, активність та ін.) [1].

У практичній діяльності екскурсія розглядається в кількох аспектах:

- як самостійна форма виховання або складова частина інших форм виховання (патріотичного, трудового, естетичного);
- як одна з форм навчання або складова частина інших форм пізнання;
- як форма роботи з масовою аудиторією;
- як епізодичний (разовий) захід, частина тематичного циклу, а також як один із шаблів пізнання;
- як форма міжособистісного спілкування екскурсовода з групою, екскурсантів один з одним у ході пізнання об'єктів;
- як форма поширення наукових знань, ідейного виховання;
- як форма організації культурного дозвілля;
- як складова частина організованого туризму [2].

На сьогоднішній день існує безліч класифікацій шкільних екскурсій як особливої форми педагогічного процесу. Так, Р. Потаєва визначає наступні види шкільних екскурсій:

1. Екскурсія-масовка. Учасники даного виду екскурсії пересуваються по маршруту одночасно в декількох автобусах, у кожному із яких працює екскурсовод.
2. Екскурсія-лекція. При проведенні екскурсії-лекції перевага надається розповіді, а не наочному показу (наприклад, про певні об'єкти чи видатні постаті).
3. Екскурсія-прогулянка (поєднує у собі пізнавальні елементи із елементами відпочинку, та проводиться, в основному, у лісі, парку, по морю тощо).
4. Екскурсія-концерт. Присвячується, у більшості випадків, певній музичній темі із відвідуванням естрадного концерту, опери, балету тощо.
5. Екскурсія-спектакль – це форма проведення літературно-художньої екскурсії, що підготовлена на основі конкретних художніх творів.
6. Екскурсія-консультація – надання учням конкретних відповідей на їхні запитання.
7. Показова екскурсія – це показ зразка того чи іншого методологічного прийому на певному об'єкті [5].

Розширенню світогляду учнів, закріпленню і конкретизації теоретичних знань сприяють екскурсії в природу, на виробництво, в музеї. Екскурсії проводяться з метою безпосереднього спостереження і вивчення в реальних умовах різних предметів, процесів, явищ, їх взаємозв'язків і взаємодій. Значення екскурсії як форми організації навчання в сучасній школі значно зростає. Це покликано необхідністю на ділі укріплювати зв'язок навчання з життям, покращити підготовку учнів до суспільно корисної праці [3].

Розглядаючи екскурсію як дидактичну категорію, слід насамперед зазначити, що вона суттєво відрізняється від інших форм навчальних занять специфікою організації пізнавальної діяльності учнів. Під час екскурсій учні активно сприймають натуральні об'єкти дійсності – предмети, процеси, явища в їхньому природному середовищі, в звичайних режимах функціонування. Основний метод пізнання – цілеспрямоване спостереження під опосередкованим керівництвом учителя живої реальності, аналіз її сутності, яке доповнюють записи вражень, зарисовки, складання схем процесів. Все це потім систематизується, узагальнюється й колективно глибоко і всебічно обговорюється на інших заняттях у школі.

Будь-яка шкільна екскурсія, як педагогічний процес, виконує дві надважливі функції:

1. Допомагає здобувачам середньої освіти отримувати та усвідомлювати нову інформацію. Під час проведення екскурсії учні набувають та осмислюють нові знання; у ході такого осмислення у свідомості екскурсантів відбуваються різноманітні розумові процеси – порівняння уже набутої раніше та отриманої у ході екскурсії нової інформації, зіставлення нового об'єкту з іншими, виокремлення головного та другорядного, узагальнення нового матеріалу тощо.
2. Озброює екскурсантів практичними навиками для самостійного спостереження за об'єктами. Екскурсія, завдяки своїй наочності, методичним принципам показу, особливим формам розповіді здатна активізувати пізнавальні процеси екскурсантів [6].

Учитель має право вносити зміни в тематику екскурсій, об'єднувати години, які передбачені для екскурсій, предметів, для проведення інтегрованих занять. На одній екскурсії можна розв'язати кілька завдань, не забуваючи про основне – новизну і змістовність спостережень і практичних завдань для колективної, групової та індивідуальної роботи учнів.

О.Я.Савченко наголошує, щоб екскурсії сповна відіграли свої функції у навчанні, вихованні і розвитку учнів, вчителю треба ретельно продумати їх мету, зв'язок з іншими організаційними формами, визначити зміст основних етапів проведення.

Перший етап – підготовка вчителя й учнів до екскурсії. Учителеві важливо якнайбільше дізнатися про об'єкт, куди планується екскурсія, доцільно побувати там, уважно оглянути місцевість, визначити, на що слід звернути особливу увагу дітей, які слова, об'єкти пояснити. Маршрут має бути цілком безпечним для здоров'я дітей. Участь в екскурсії, вихід усім класом за межі школи з перспективою дізнатися щось нове мають бути для дітей очікуваною і радісною подією. Треба завчасно попередити учнів, як одягнутися, що взяти із собою, як поводитися на екскурсії. Щоб зацікавити дітей майбутніми спостереженнями, бажано перед цим провести коротку бесіду-розповідь або продемонструвати

відповідні ілюстрації. Доцільно завчасно визначити індивідуальні та групові завдання для учнів. Наприклад, спостереження за певним об'єктом, збирання відомих рослин, плодів, камінчиків, іншого природного матеріалу.

Другий етап – проведення екскурсії за наперед складеним планом. У плані треба зазначити освітні, розвивальні і виховні цілі, визначити послідовність дій в огляді, спостереженнях. Бажано сформулювати два-три проблемно-пізнавальних запитання, на які учні зможуть відповісти в результаті самостійних спостережень. Треба привчати дітей не бути байдужими до незрозумілого, незнайомого; підтримувати їхній інтерес у процесі спостережень цікавими запитаннями, поясненнями, порівняннями.

Третій етап – післяекскурсійна робота. Важливо закріпити результати екскурсій і дати дітям можливість застосувати нові знання, позитивні враження, інтелектуальні почуття у різноманітній діяльності. Можливі й корисні такі форми роботи: узагальнювальна бесіда на уроці, складання усних розповідей, написання творів, оформлення тематичних альбомів або колекцій, гербаріїв, малювання, виготовлення саморобок з природного матеріалу, складання задач тощо [4].

Основою екскурсійного процесу М. Поколодна називає екскурсійний метод, який, являє собою сукупність методичних прийомів, які застосовуються на екскурсіях. Екскурсійний метод має такі характеристики:

1. Екскурсійний метод спрямований на вивчення головного в темі та виборі у спостережуваних об'єктах найважливішого й істотного.

2. Дослідження нового матеріалу узгоджується з раніше отриманим екскурсантами досвідом і знаннями.

3. Предметність, речовинна доказовість (наочність). Висунуті в розповіді екскурсовода положення аргументуються за допомогою зорових доказів.

4. Обов'язкове сполучення двох елементів – показу й розповіді, де перевагу (головне значення) потрібно віддавати показу. Нерідко розповідь є тільки коментарем до зорової характеристики екскурсійних об'єктів.

5. Оптимальна взаємодія трьох компонентів – екскурсовода, екскурсійних об'єктів та екскурсантів.

6. Моторність (рух) екскурсантів.

7. Пізнання предметів і явищ навколишнього світу проходить за участю всіх органів чуття людини.

На думку дослідниці цей метод дозволяє органічно поєднувати завдання освіти (передача системи знань за темою) і виховання (формування гармонійно розвиненої особистості). Екскурсійний метод є активним способом практичних дій екскурсовода й екскурсантів, створює умови для їхнього спілкування з об'єктами й для організованої ефективної діяльності екскурсантів. Досвід екскурсійної роботи переконливо свідчить про те, що тільки ті екскурсії досягають поставленої мети, які побудовані з огляду на особливості й вимоги екскурсійного методу [6].

Висновок. Екскурсія є багатофункціональною формою організації навчання, її правильно змодельоване проведення з різною метою і у різних умовах створює новий освітній простір, стає важливим засобом розвитку у дітей спостережливості, мовлення, мислення, пізнавального досвіду, практичних умінь і навичок. Усі ці якості є важливими для формування як ключових, так і предметних компетентностей.

Література

1. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник. Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с

2. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 144 с.

3. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій: Навч. посіб. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. 222 с.

4. Савченко О. Я., Бібік Н. М., Цимбалару А. Д. та інші. Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі. Монографія URL: https://lib.iitta.gov.ua/709477/1/%D0%92%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC.pdf

5. Семенова К. Екскурсія як педагогічний процес URL: <http://sources.pnpu.edu.ua/article/view/250378/247934>

6. Поколодна М. М. (2017). Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетові, 2017. 232 с

НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Вунш Я. В., магістрантка 1 курсу факультет психології і соціальної роботи.

Науковий керівник: **Новгородський Р. Г.**, канд. пед.наук, доц. кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Анотація. В даній статті автор розкриває теоретичні засади проблеми насильства як соціально-педагогічної проблеми. Зокрема, автор розкриває сутність та зміст основних понять "насильство", "домашнє насильство". В статті проаналізовано причини, фактори, чинники, обставини, умови та передумови соціальних явищ і процесів соціально-педагогічної проблеми.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, насильство в сім'ї, різновиди домашнього насилля.

Важливою соціально-педагогічною проблемою сьогодення є проблема насильства, яка щоденно завдає шкоди найважливішим благам людини: життю, здоров'ю, честі, гідності. В процесі соціалізації кожна людина може зустрітися з насильством щодня і всюди: на вулиці, вдома, на роботі або ж під час відпочинку. Дана проблема не є новою і вона почала існувати в суспільстві ще з прадавніх часів. В Україні проблема насилля в сім'ї довго замовчувалася і на питання домашнього насилля суспільство закривало очі, обґрунтовуючи це тим, що це тільки "сімейна" проблема, і втручатися в особисте життя не потрібно. Зараз ця проблема стала дуже актуальною і її почали вивчати як психологи так і соціальні працівники, соціологи, правозахисники тощо. Від домашнього насильства можуть потерпати всі члени родини, проте найчастіше воно торкається слабких, нездатних до самозахисту членів сім'ї: дітей, людей похилого віку, а також жінок, які зазвичай фізично слабші за чоловіків.

Проблема профілактики насильства в сім'ї є актуальною для нашої країни і кожного громадянина, оскільки її суть у порушенні прав людини і прав члена родини у сім'ї. Сім'я повинна бути "колискою демократії", а не насильства, надавати безпеку, затишок, радість, наснагу до діяльності, життя, спілкування, що є можливим тільки за умови відсутності у ній насильства будь – яких видів і проявів.

Відповідно ми поставили собі за **мету** теоретично проаналізувати соціально-педагогічний зміст проблеми насилля над жінками.

Насильство в сім'ї на сьогодні в Україні досить поширене явище і його статистика показує, що 30-40% всіх насильницьких злочинів відбуваються у сім'ї. За свідченнями дітей, з жорстокістю вони зустрічаються вперше у власній сім'ї, з боку батьків та старших сестер та братів; приблизно в 45-49% сімей має місце насильство над дітьми [1, с. 6-12].

На сьогодні важливим завданням у роботі соціальних працівників виступає пошук нових підходів у дослідженні домашнього насильства над жінками, способи попередження та конструктивного розв'язання. Відтак, нагальним є питання розвитку гендерної освіти як елемента громадянської освіти, утвердження загальнолюдських цінностей, таких як свобода, гідність, толерантність, відмова від насилля в будь-яких формах, ксенофобії, расизму, інтолерантності, екстремізму тощо.

Результатом роздумів сучасних дослідників щодо проблеми домашнього насильства над жінками в умовах трансформації суспільства є положення, зокрема, про те, що в умовах сучасної культури стають практично будь-які факти особистого життя людини, що викликають сильні емоціональні стани та провокують потребу виявляти й застосовувати власний соціальний досвід. Соціалізація особистості включає в себе надбання і засвоєння норм соціальної поведінки, наданих суспільством у процесі цивілізаційного розвитку, здобуття навичок її практичного застосування для індивідуального та суспільного піднесення та засвоєння основних механізмів і форм суспільних взаємовідносин, зокрема – в сімейному житті.

На сьогодні можемо спостерігати широку інформаційну кампанію щодо "озвучення" існуючої проблеми, яка об'єднала зусилля державно-урядових структур та інститутів громадянського суспільства, а також органів місцевого самоврядування щодо профілактики та протидії насиллю над жінками в сім'ї.

У рамках досліджень сучасних психолого-педагогічних наук існує кілька підходів до розгляду визначення "насилля над жінками" в різних інтерпретаціях – соціологічній, педагогічній, психологічній, культурологічній, фамілістичній тощо. Розвиток безпрецедентної динамічності транскультурних міграцій, лібералізація інституціональних режимів, формування принципово нових явищ, пов'язаних із транскордонними взаємодіями – такими як міжкордонна мобільність, транснаціональні сім'ї, поширення так званих "гнучких" форм громадянства, а також загострення конвергентних проблем, загроз та викликів безпекового, соціально-політичного та економічного характеру актуалізує проблему дослідження насилля над жінками в домашніх умовах [7]. Частіше всього означені дослідження науковців торкаються теоретичних засад і відповідних практичних рекомендацій щодо редукції, а в оптимальному вираженні – мінімізації проявів домашнього насильства над жінками в сучасних умовах: змішування етнонаціональних традицій, поведінкових моделей, реалізації різноманітних ментальних патернів тощо. Загалом кажучи, насилля над жінками в родині руйнує не тільки фундамент безпеки самої сім'ї, але й

суспільства загалом; безумовно важливим в подібному контексті є ретельне й різноаспектне вивчення причин виникнення вказаного явища з метою попередження, профілактики та подальшого запобігання.

Так в короткому енциклопедичному словнику з соціальної роботи знаходимо таке визначення насильства, а саме: здійснення індивідом або групою примусу (дії), що здійснюється для досягнення поставленої мети, і проявляється в прямих нанесеннях фізичної, психологічної або моральної шкоди іншій особі [12]. У звичному розумінні насильство розуміється як незаконне застосування сили, тобто примусовий вплив на іншу людину проти її волі.

Т. Каткова конкретизує: "насильство – це дії, які здійснює одна або кілька осіб, спрямовані на досягнення певної мети; наносять шкоду (фізичну, моральну, матеріальну) іншій людині; порушують права і свободи цієї особи; роблять неможливим ефективний самозахист потерпілих від насильства (той, хто чинить насильство, у більшості випадків має переваги)" [6, с. 41].

Згідно з чинним українським законодавством, насильством вважається будь-яка навмисна дія фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної спрямованості однієї особи відносно іншої, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи людини як особи та громадянина, а також їй завдано моральної шкоди, її фізичному чи психічному здоров'ю [5].

Зазначені визначення домашнього насильства окреслюють нам те, що постраждати у сім'ї може будь-хто: дружина, яка постійно потерпає від побоїв свого чоловіка, старше покоління, яке проживає з подружжям, та найжахливіше, що від насильства страждають діти.

Необхідно вказати, що насильство над жінками є комплексною соціально-психологічною та соціально-педагогічною проблемою. Дану проблему розглядають крізь призму, зокрема, феноменологічного підходу. Для конструктивного розв'язання будь-якої проблеми – технічної, соціальної, політичної тощо й відповідно, досліджуваного явища – необхідно виявити причини, фактори, чинники, обставини, умови та передумови цього явища.

Домашнє насильство – це складне явище, наслідки якого, як правило, охоплюють кілька сфер: фізичне (соматичне здоров'я), емоційне, економічне та сексуальне. Будь-який вид насильства призводить до знищення особистості жертви: примус до сексуальних стосунків обов'язково тягне за собою приниження гідності. Фізичне насилля також має значний вплив не тільки на соматичну (тілесну), а й на емоційну та моральну сфери особистості, тобто одночасно й психологічну.

Серед широкого спектра теорій і пояснень причин сімейного насилля над жінками науковці найчастіше виділяють соціальні та психологічні. Дослідники у сфері психології зосереджують свою увагу на психологічних чинниках ризику, передусім – схильності до насильства у "агресора" та психічних особливостях "жертви". Теорії соціальної детермінованості (причинності) розглядають зовнішні чинники, які впливають на прояви насильства, серед яких такі чинники, як рівень бідності, культурна норма, безробіття або обмежена зайнятість, соціальна ізоляція, комунікативна асиметрія, асоціальні поведінкові стереотипи, низький освітньо-культурний рівень тощо.

Інші дослідники наголошують на спробах об'єднати соціальні та психологічні чинники, оскільки соціальна структура з іманентними їй нормами, параметрами та інститутами, взаємодією кривдника (агресора) з жертвою відіграють вирішальну роль у процесі детермінації явища насильства над жінками в сім'ї.

Потрібно сказати, що у сучасній науково-методичній літературі практично немає єдності у розумінні сутності таких понять як причини, фактори, чинники, обставини, умови та передумови соціальних явищ і процесів. Наприклад, під причинами та умовами Т. Мустафаєв пропонує розуміти процеси та явища, які відбуваються на рівні соціальної структури суспільства та впливають на рівень насильства (зокрема, над жінками) в соціальному просторі. На його думку, причини – це ті процеси і явища, які безпосередньо генерують злочинні прояви, зокрема – домашнього насильства над жінками. Умови і фактори впливають на вказане явище опосередковано, полегшуючи вплив конкретних причин. При цьому дія факторів суттєво змінюється залежно від конкретних політичних, правових, культурних, соціальних, економічних, демографічних та інших умов [10].

Слід зауважити, що в сучасній науці склалися три основні типи теорій, що пояснюють джерела насилля *per se* – як такого. Перший тип поєднує концепції, що ініціюють насилля з природи людини як представника біологічного виду. Згідно з ними, у кожній людині існують вроджені схильності та інстинкти, такі як інстинкт смерті, інстинкт задоволення базових потреб, сексуальний інстинкт, що "підштовхують" людину до вчинення насилля. Сюди ж можна віднести й деякі філософські концепції, котрі пояснюють насилля ініціально притаманним усім представникам *Homo sapiens* прагненням до влади, панування, насилля. Другий тип теорій виводить застосування насилля з економічних та соціальних умов життя людей: економічна і соціальна нерівність диференціює суспільство на групи, суспільні класи, між якими виникають й розвиваються до згубних масштабів нездоланні суперечності. Подолати вказані контрадикції можна кардинальним встановленням соціальної рівності (революційним шляхом) або пом'якшенням нерівності (шляхом суспільно-політичних реформ). Як результат – визначаються прийнятні суспільством межі "розриву" у рівні життя різних класів для забезпечення стабільності життя соціуму. Третя група теорій імпліцитно пов'язує насилля з динамікою конфлікту, оскільки в будь-якій країні виникають конкуруючі групи – політичні, економічні, культурні, духовні.

В дослідженнях сучасних науковців домашнього насильства над жінками є значні фактологічні, концептуальні та організаційні здобутки. Феномен домашнього насильства над жінками та пов'язаних із ним явищ віддавна став об'єктом наукової та, зокрема, соціологічної рефлексії та знаходить своє відображення у двох основних поняттях: "насилля" та "ненасильницька взаємодія". Відомими фахівцями із цієї проблематики є українські учені А. Блага, В. Брижик, Л. Войтова, Л. Гаврилюк, Т. Гайналь, А. Галай, О. Кочемировська, Д. Лях, К. Мінакова, Т. Мустафаєв, Н. Новокшонова, Я. Оленіна, Ю. Приколотіна, Г. Христова, Т. Циганчук, М. Ясеновська та інші дослідники. Соціологічно-психологічний аналіз показує, що трансформація природи домашнього насильства над жінками під впливом сучасних соціально-політичних, економічних, культурних і комунікаційно-технологічних інновацій спричиняє тенденцію до "розмивання", а то й повного нівелювання оціночних конотацій щодо феномену насильства над жінками. Це спричиняє появу нових соціальних загроз і викликів, таких як стійка віктимізація (набуття статусу жертви) певних соціальних груп (жінки, діти, національні меншини, сексуальні меншини, особи з інвалідністю) та, як наслідок, зростанням інтенсивності напруженості та активізації деструктивних процесів у суспільстві.

Зазначимо, що у науковій літературі та у побуті існують такі поняття як "насильство" та "насилля". Так, Олександр Понамарьова, зазначає, що ці два поняття є тотожними. Як правило, в українській мові вживається поняття "насильство", а поняття "насилля" – рідше.

Сучасні дослідники наводять різні визначення насилля як цивілізаційного феномену. В енциклопедичному політологічному словнику насилля характеризується як невід'ємна сторона всієї історії людства. Насилля може здійснюватися фізичними, економічними, психологічними та іншими засобами. Воно є "навмисною дією, спрямованою на знищення людини (людей) або завдання їм шкоди і здійснюється поза їх волею" [11, с. 382].

Польський соціолог А. Гжегорчик наполягає на тому, що насилля пов'язане не тільки з прямими фізичними та матеріальними втратами у формі вбивства, пограбування, терористичних атак тощо. Такі форми насилля є цілеспрямованими, неприховано жорсткими та антигуманними. Але крім вказаних форм у суспільному просторі існує ще таке насилля, що деструктує психологічну та інтелектуальну сфери, виявляючи себе приховано (латентно), непрямо – у вигляді нав'язування власних переконань та позицій опонентів, а також у спотворенні інформації, викривленні фактів тощо [3, с. 54–64].

Деякі зарубіжні автори розглядають насилля в його найбільш гострих формах як самокерований механізм, що спирається на реалізацію певних вроджених властивостей людини. Скажімо, на думку А. Бабієвої "... насилля полягає в тому, щоби блокувати волю індивідів і змусити їх (або утримати) від дій, які диктуються тими, хто здійснює насилля. Насилля взагалі можна коротко визначити як узурпацію свободи волі. Це є панування одних індивідів над іншими, засноване на зовнішньому примусі" [2, с. 163].

Якщо звернутися до українського словника "Глумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи" упорядника Л. В. Лохвицької, то можна знайти таке визначення: "Насильство – violence, assault – використання психічного, емоційного тиску або фізичної сили з метою заподіяння шкоди людині; дії однієї чи декількох осіб стосовно іншої людини, які порушують громадянські її права та свободи або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання" [13, с. 104].

Для дослідників – політологів, соціологів, педагогів, культурологів, юристів – важливим є з'ясування конкретних механізмів виникнення особистісних поведінкових виявів, а також розробка шляхів ескалації / редукції в суспільстві такого рудиментарного явища людської психіки, як насилля та явища, яке його здебільшого генерує – агресивності. На переконання Нобелівського лауреата, австрійського етолога К. Лоренца, "... у нас є вагомий підстави вважати внутрішньовидову агресію найбільш серйозною небезпекою, яка загрожує людству в сучасних умовах культурно-історичного й технічного розвитку. Але перспектива побороти цю небезпеку аж ніяк не покращиться, якщо ми будемо ставитися до неї як до чогось метафізичного і невідворотного; якщо ж спробувати простежити ланцюг природних причин її виникнення – це може допомогти" [8].

Протягом багатьох століть насилля виступало найважливішим способом вирішення гострих соціальних суперечок, їх зворотною стороною, особливо у відносинах між народами. В умовах застосування нової парадигми суспільного життя виникає феномен парадигмального буттєвого простору, який перетворюється на обов'язкову складову життя сучасної людини: саме цей простір має охоплювати всі сфери суспільного життя. Нові форми єдиної постмодерністської стратегії розвитку світу, сучасні вияви кроскультурної взаємодії реалізують нові взаємодію і резонанс, які стимулюють продукування нових форматів соціальної практики. Політикам, які не володіють моральною культурою, гуманними переконаннями, воно здається найефективнішим та дуже привабливим методом досягнення своїх цілей, оскільки здатне фізично усунути супротивника. Відтак, необхідно вбачається історична ретроспектива суспільно-культурної проблематики, пов'язаної з насильством над жінками в умовах сім'ї. Корені сучасного насильства учені вбачають також у тому, що соціальне життя проходить в умовах жорстокої та насильницької регламентації. Прояви насильства спрямовані на демонстрацію власної сили, свого контролю над жертвою. Саме так кривдник намагається вирішити особисті проблеми, замінивши контроль над своїм внутрішнім світом і своєю життєвою позицією контролем над іншою людиною.

Таким чином, розглянута проблема насилля над жінками має соціально-педагогічні ознаки, які слід враховувати при організації соціальної роботи із жертвами домашнього насилля. Проте дане дослідження не вичерпує всіх проблем і потребує подальшого розгляду.

Література

1. Агарова Н.Г. Проблема жорстокості у шкільному середовищі. *Соціально-правовий захист молоді: 36. наук. статей*. Ужгород, 2002. С. 6-12.
2. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект. *Політичний менеджмент*. 2005. №5. С. 161–168.
3. Гжегорчик А. Духовная коммуникация в свете идеала ненасилия. *Вопросы философии*. 1992. №3. С. 54-64.
4. Гнатюк Н. І. Василенко О.М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2014. № 1. С. 17–19.
5. Закон України "Про попередження насильства у сім'ї". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14#Text>
6. Каткова Т. Насильство: про це варто знати... Як запобігти насиллю в сім'ї та у школі. *Соціальний педагог*. 2015. № 1. С. 41-57.
7. Костючков С. К. Філософське осмислення процесів гармонізації взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємозумовленості у системі "Людина – Суспільство – Природа". *Вісник Черкаського університету. Серія: філософія*. 2014. №31 (324). С.15–21.
8. Лоренц К. Агрессия (так называемое "зло"); [пер. с нем.]. М.: Издательская группа "Прогресс", 1994. 272 с. URL: <http://psychologylib.ru/books/item/f00/s00/z0000031/st000.shtml>
9. Лях Д. Д. Насильство над жінками в сімейних стосунках. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. С. 65–69.
10. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Укладачі: Г. М. Мустафаєв, І. І. Довгаль. Київ, 2011. 192 с.
11. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Генеза, 2004. 736 с.
12. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. К. : ДЦССМ, 2002. Кн. 4. 935 с.
13. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.

УДК 37.09(477)(092)

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ СИСТЕМИ РОДИННО-ШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Гламазда Олександр, студент 3 курсу ННІ мистецтв імені Олександра Ростовського.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

В. Сухомлинський, як видатний педагог, досліджував проблеми партнерства школи і сім'ї в педагогіці, бо це є важливий елемент, який дозволяє розкривати специфічні особливості виховання дітей та використання їх у практиці і на даний період часу.

Педагог у своїх працях показував, що виховання в школі і виховання в сім'ї, можна окреслити як єдину систему. Тобто, він вважав, шкільно-сімейне виховання однією з найактуальніших проблем, над якою потрібно працювати як батькам, так і вчителям. За мету сімейного виховання В. Сухомлинський вбачав – розвиток особистості на ідеях антропологічного підходу із врахуванням цінності кожного вікового періоду. До змісту сімейного виховання відносив: розвиток розумових здібностей, моральності, працьовитості, патріотизму, здоров'я, вольових якостей та естетичних почуттів. Приклад батьків є для дитини основою соціальної поведінки, через яку вона оволодіває формами й змістом людських стосунків. "Сім'я в нашому суспільстві, – пише він, – це первинний осередок багатограних людських відносин – господарських, моральних, духовних, культурних, естетичних. І, звичайно, виховних. Однак могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей вона стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини". Також стверджував: "сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі".

В. Сухомлинський казав: "учитель повинен бути не тільки наставником, а й другом учнів, разом з ними переборювати труднощі, переживати, радіти і засмучуватися". Він вважав, що вчителі-це батьки, а школа-це сім'я. Радив учителям так відноситися до учнів, як до рідних дітей.

Вчений розробив спеціальну методику, яка згодом отримала назву "Батьківська школа". Це була спільна робота педагогічного колективу Павлівської школи та батьків. Педагог зазначав, що "...шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховувати молоде покоління, а й одночасно є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї. Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства".

В. Сухомлинський стверджував, що уміння дітей дорожити честю сім'ї, тим первинним середовищем, де людина вчиться творити добро.

На сьогоднішній день, дані висвітлені питання є актуальними. Адже проаналізовано процеси морального, розумового, трудового, естетичного, фізичного виховання школярів. Акцентовано особливу увагу на недопущенні, щоб навіть один день шкільного навчання був без успіху, без результату. Автор видав, навіть, "Сто порад для вчителів", задля допомоги вчителям в організації навчально-виховного процесу в школі. Дана книга розкриває окремі аспекти педагогічної діяльності: особливості педагогічної професії, організації навчального процесу, вихованню підростаючого покоління тощо.

Отже, видатний педагог В. Сухомлинський, показував, що із самого дитинства в дитині закладаються навички, які насамперед, впершу чергу показують батьки. Вони є фундаментом формування дитини, як особисті. Учителя в свою чергу вчать трохи з іншого ракурсу, проте, що батьківське виховання, що виховання вчителя в кінцевому результаті є одним цілим.

Література

1. "РОДИННЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО"

Режим доступу:

URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferentsii-2016-2017-n-r/conf-2017-09/seksiia-2/6905-rodynne-vykhovannya-v-systemi-shkilnoi-osvity-u-pedahohichniy-spadshchyni-vasylya-oleksandrovycha-sukhomlynskoho>

2. "Василь Сухомлинський – видатний педагог сучасності"

Режим доступу:

URL: <https://ped.kpnu.edu.ua/2020/09/28/vasyl-sukhomlynskyi-vydatnyi-pedahoh-suchasnosti/>

УДК 37.013

ВИХОВАННЯ ЗА ТВОРОМ ТОМАСА МОРА "УТОПІЯ"

Гордейко Ксенія, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Томас Мор перший, хто вжив значення "утопія", коли описував місце у своєму творі. За його словами мешканці острова створили "найкращий державний устрій". Термін походить із грецької "ου" означає "не", а "τόπος" – "місце"; тобто йдеться про "місце, якого немає". У назві автор вже натякає на те, що побудований лад, як це зображено в його книзі, неможливий.

Інша назва твору "Золота книжечка, така ж корисна, як і забавна, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія" вже вказує на сатиричність, комічність та неможливість подібного в реальному житті, такою собі збіркою того, якою має бути ідеальна держава та суспільство, "Утопією".

Ідеї книги суперечили догмам Католицької Церкви. Мор вважає, що основним злом усіх лих є гроші та приватна власність, які породжують нерівність у суспільстві, через що й трапляються злочини. В "Утопії" усі релігії рівні, але атеїзм все рівно заборонений, що наштовхує на ідею про загального Бога. Однак Бог усе ж не є основною ідеєю суспільства, окрім нього "утопійці" радіють життю такому, яке воно є, вчать бути радісними та задоволеними, але тим, хто має невиліковну хворобу або немічність через неможливість насолоджуватись життям, мають право піти з життя за власним бажанням, здійснивши евтаназію.

Що ж стосується особистих відносин, тут дозволені розлучення (що наштовхує на реалії, в яких жив сам філософ, коли Генріх 8 розлучався зі своїми жінками). Священство не є чимось особливим, там це звичайна робота, на яку можуть вчитися й отримувати як чоловіки так і жінки. Зараз у сучасному світі багато з його ідей це звичайні речі, але на той момент це були нечувані "нісенітниця".

Праця являє собою дві книги, і якщо придивитися краще, то можна знайти недоліки, які розкривають цю "неідеальність". У другій книзі можна побачити подібність рабства. Рабами тут кличуть злочинців, які порушили закон і тепер вони мусять виконувати найважчу роботу, не маючи права відмовити і свободи вибору. Таким, наприклад, виявляється забиття тварин для споживання м'яса, адже вільні утопійці не можуть бути різниками, бо це притуплює їх почуття милосердя. І це лише частина бридкої роботи, таких справ багато, адже в країні існує цілий інститут "рабства". Це вже суперечить як тодішнім католицьким так і людським поглядам.

Війна в цій країні засуджується, бо мешканці країни вважають, що їх життя занадто цінне, аби гинути самим, тому використовують найманців, які "звільняють" землю від покидьків та гидкої і нікчемної зграї". Але війна дозволяється у тих випадках, якщо це захист власних територій, повалення тирана або захоплення земель, якщо утопійці вважають, що землю користуються нерозумно. Землі утопійці надають особливе значення, адже не дивлячись на духовний та інтелектуальний розвиток, кожен мешканець мусить відпрацювати два роки землеробом.

Що ж до інших особливостей цієї країни, то сюди відносяться також спільне харчування, однаковий одяг, люди не мають власних осель.

Усе це викладено як оповідь Рафаїла, з яким Мор знайомиться під час своєї подорожі до Фландрії. Рафаїл запевнює, що був в "Утопії" і усе описане у другій книзі є його розповіддю та захоптом тодішньої системою управління країною. Однак читач та подальші вчені, які розбирали цей твір розділяють захопту Рафаїла, і розібравшись детальніше з усіма перевагами та недоліками, ми бачимо, що твір набуває окрасу антиутопії.

Що ж до ставлення самого автора до цієї теорії ідеального устрою країни, ми можемо його побачити, коли він бере слово в кінці книги: "Коли Рафаїл закінчив свою розповідь, я подумав, що чимало звичаїв і законів того народу явно недоречні; йдеться тут не лише про спосіб ведення війни, обряди та вірування, а й про інші їхні установи, особливо про те, що є головною підставою всього їхнього суспільного ладу, тобто про спільне життя й харчування при відсутності грошового обігу. [...] Але я знав, що Рафаїл втомився від розповіді, та й не було в мене певності, чи він зможе терпляче сприймати заперечення, бо я саме згадав, як він ганив людей, які бояться, що їх вважатимуть недолюдками, коли вони не знайдуть у міркуваннях інших чогось такого, з чого можна було б поглузувати. Тому я похвалив устрій утопійців, узяв Рафаїла за руку й повів у будинок повечеряти, попередивши, що в нас буде ще час глибше обміркувати порушені питання й довше порозмовляти. [...] А втім, я особисто не можу погодитися з усім, що розповів цей, безперечно, дуже освічений чоловік і досвідчений знавець людської природи, однак охоче визнаю, що в державі утопійців є чимало такого, чого я радше побажав би мати нашим державам, ніж вірю, що це станеться".

Отже, розібравшись у творі, можемо зробити висновок, що "Утопія" це не власне бачення автора на ідеальне суспільство, а його варіант, як може бути ще. Це рефлексія на проблему, з якою треба вирішити, що робити далі. Вислуховуючи розповідь Рафаїла, Мор визнає усі переваги, але все одно не погоджується з багатьма звичаями Утопії.

Література

1. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: Хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 664 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.
3. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3752>
4. https://pidru4niki.com/11631018/filosofiya/tomas_mop_utopiya

УДК 37:17].09(477)"18"(092)

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА Г. СКОВОРОДИ: "НЕ ТІ БАТЬКИ, ЩО ПОРОДИЛИ, А ТІ, ЩО ВИХОВАЛИ Й НАВЧИЛИ". СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОСНОВІ ТВОРУ "ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ"

Горобець Олена, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У статті проаналізовано основні ідеї народної педагогіки Григорія Сковороди. А саме особливості виховання й навчання, на прикладі твору "Вдячний Єродій". Охарактеризовано сучасний погляд на філософські ідеї митця.

Ключові слова: народна педагогіка, виховання та навчання, філософія, педагогічні ідеї, Григорій Сковорода.

Вступ. Історія духовно-освітньої культури нашої країни нерозривно пов'язана з ім'ям Григорія Савича Сковороди, який був і залишається самобутнім філософом-гуманістом, педагогом, громадським діячем, музикантом і видатним письменником. Спадщина його творів займає особливе місце в педагогіці, що має відгук і в сьогоденні.

Педагогічна творчість Григорія Сковороди є стійким фундаментом для сучасної національної освіти. Серед найвідоміших праць можна виокремити притчу "Вдячний Єродій", де висвітлено любов до свого народу, його мови, звичаїв, культури, до своєї Батьківщини. Також тут присутні основи цілісного виховання і навчання молоді. Мислитель вважав, що навчанням потрібно виховувати патріотизм та служіння народу, а також плекати "благородні думки" і "благородне серце". А метою виховання є вдосконалення природних задатків і здібностей.

Мета статті проаналізувати педагогічні ідеї Г.Сковороди на прикладі його праці "Вдячний Єродій" і визначити їх значення для сучасності.

Об'єкт дослідження – процес природного виховання за Григорієм Сковородою.

Предмет дослідження – особливості педагогічних ідей Григорія Сковороди щодо процесу природного виховання підростаючого покоління на основі твору "Вдячний Єродій".

Григорій Сковорода вважав, що "природа" є показником, куди рухатись і завдання виховання має стати "учителем" і "дороговказом" в житті людини.

Основний виклад матеріалу. Рушійною силою діяльності людини, відповідно до поглядів Сковороди, є думка, оскільки важливим завданням навчання і виховання є розвиток здібностей людини мислити. Тому першим предметом виховання повинен бути розум людини – без розуму людина уподібнюється тварині, вона сліпа і не може в своїй діяльності стати на правильний життєвий шлях, служити своєму народові і всенародному щастю. Другим предметом виховання повинно бути "серце" людини. На його думку, якщо виховання здібностей мислити (розуміти) звернене до розуму, то виховання моральних якостей – до "серця". Виходячи з цих виховних засад у людини необхідно плекати такі риси характеру: "працелюбність", "чесність", "здержаність", зневага до спокус "життєвого моря", "чинам", "моді", "багатства" тощо [4, с. 511].

Пізнаючи світ і здобуваючи Божу мудрість, Сковорода вважав, що на чільному місці стоїть людина з її прагненнями, думками і почуттями; а справжнє щастя людини полягає в єдності самопізнання, істини і праці; прагненні до творчої праці, що закладені в самій природі людини; праця – найголовніше джерело радості й щастя; "природа є загальна, правдива й єдина вчителька".

Виходячи з філософських роздумів, в центрі яких була проблема людини, з самобутньої педагогічної концепції, теорій "самопізнання", "природності", "двох натур", "трьох світів", він сформулював основні позиції сутності виховання і навчання, які є важливими для розвитку сучасної педагогічної теорії гуманістичного спрямування. Г. Сковорода висував ідею реформи шкільної освіти, запровадження нових методів навчання та організації школи.

Важливими педагогічними ідеями мислителя є теорія самопізнання і вдосконалення як шлях до осмислення тілесної організації та осягнення духовної природи людини. Тому критерієм самопізнання є діяльність, оскільки істина усвідомлюється шляхом особистої активності, що призводить до щоденного розміреного поступу у розвитку людини.

Сковорода вважав, що процес пізнання має охоплювати й приховані за зовнішньою стороною форми, а саме "вічні образи", або "символи", що дадуть можливість особі виробляти власні засоби спілкування з "вічністю" і стануть джерелом для формування практичної життєвої поведінки. На його думку принципово важливо формувати у людини емоційно-образне сприйняття світу, що здатне суттєво розширити ступінь світобачення.

Провідною, рушійною силою діяльності людини, як уважав Г. Сковорода, є думка. Предметом виховання повинен бути розум людини, бо без нього людина уподібнюється тварині, вона сліпа і не може у своїй діяльності вибрати правильний шлях, служити своєму народові. Розвиток мисленневих здібностей, на думку Сковороди, є одним з важливих завдань виховання. Отримані знання повинні стати фундаментом високих моральних якостей, бо інакше це виховання буде показним і неправдивим.

Сьогодні проблема виховання потребує особливої уваги. Адже йдеться про майбутнє української нації. Протягом віків дітей виховували в національному середовищі, зміст та форми функціонування якого відображають культурно-історичний досвід народу. Виховання, яке гармонійне вписується в життєдіяльність народу, поступово формує у молоді всі компоненти духовності, яку вона переймає від батьків, дідів і прадідів, поглиблює, збагачує в умовах сучасного буття нації. Виховання моральних переконань у молоді повинно ґрунтуватися на системному підході – єдності виховного процесу в родині, церкві та школі.

Ідеальні стосунки між людьми, за Сковородою, йдуть від духовної сутності людини, а не від її "плоті". Якщо моральність не ґрунтується на національних традиціях і ментальності народу, тоді вона мертва. Ця теза перегукується із сучасними підходами до виховання і навчання, оскільки національна школа постійно живиться із народних джерел і прагне до інтеграції із європейськими освітніми закладами. Відповідно до його морально-етичного вчення, природні задатки, розум, знання не є самі по собі

доброчинністю, не гарантують моральної складової поведінки людини, оскільки знання в своїй основі повинні мати моральний вимір. Тому виховання він розглядав в єдності істини і доброчинності, розумового та морального розвитку людини. Кільце вічності, на думку педагога, це "Суспільство в любові, любов у Бозі, а Бог у суспільстві". Такий підхід повинен пронизувати всю діяльність школи.

Глибокий інтерес до особи Григорія Сковороди та його ідей викликаний ідеалом праведного життя, яке він вів, свідомо знищуючи владу над собою речей і станів. У своїх творах мислитель розкрив основи християнської моралі, закладені в Святому Письмі – Біблії, з якою ніколи не розлучався. Адже вона навчає людське серце добра, любові та краси. Біблійні тексти він тлумачив як сукупність деяких символів, у яких прихований таємний, справжній смисл книги мудрості. Майже у всіх своїх працях філософ розкривав алегоричний зміст текстів Біблії, гармонійність у стосунках між Богом і Людиною, їхній вічний союз, що ґрунтується на християнській моралі [9, с. 127].

А це сприяло гармонійному поєднанню релігійного та світського виховання молоді. У філософсько-педагогічній спадщині Г. Сковороди особливо виділяється проблема діяльності як найважливішою передумови щастя людини, гармонії між особистим і суспільним. Цю проблему педагог досліджує як необхідну відповідність між працею та природними нахилами, оскільки "сродна праця – вияв дару Божого в людині". Вона реалізує творчі потенції, приносить задоволення і насолоду. Становище людини у суспільстві, на його думку, повинно не залежати від походження, матеріального добробуту, а визначатися здатністю людини до суспільно-корисної праці відповідно до таланту, нахилів, уміння, покликання душі.

Основними етапами на шляху до "сродної праці" є:

- пошук – процес співставлення виду діяльності та власних здібностей;
- вибір – прийняття рішення на основі обнадійливих попередніх результатів;
- самоутвердження – побудова і використання власної гетерогенної моделі діяльності;
- спосіб – вироблення відповідного своєї природі способу життя.

Такий підхід у контексті розвитку всього суспільства розглядається як передумова його гармонійного поступу і процвітання, а працю Сковорода оцінює як практичну доцільну діяльність людини для задоволення власних потреб. Водночас сама праця є необхідною внутрішньою потребою кожної здорової людини і здатна приносити насолоду за умови її відповідності покликанню, здібностям і нахилам працівника.

Постійно закликаючи людей до пізнання самих себе, своєї духовної сутності, мислитель переконує їх у свою чергу, про важливе значення процесів пізнання, реалізації своїх уподобань, здібностей і нахилів до певної професії, тобто "сродної праці" у їхньому професійному і життєвому становленні. Отже, таке пізнання – це не самоціль, а шлях до плідної практичної діяльності, яка здатна принести насолоду і щастя людині. На основі концепції праці за покликанням, філософ досліджує проблему людського щастя.

Система виховання Григорія Сковороди ґрунтується на теорії щастя. Щастя не в тому, щоб усього мати доволі, добре поїсти та пити, розкішно одягатись. Щастя – в самій людині, а не поза нею. Сковорода бачив єдину мету виховання – блаженне, щасливе життя, не вічне життя на небі, а щастя реальне, земне, яке творить сама людина. Щоб діти були щасливі, потрібно розвивати їхні природні здібності. Кожна людина знайде щастя, пізнавши себе, свої здібності. Головне в пізнанні, вважав він, – це розкриття й усвідомлення сутності, бо "горіхова істина суть – не в корі, а в зерні, під нею захованому" [6, с. 172].

Ця ідея є в усіх філософських творах мислителя. Від неї походить теорія самопізнання. Від пізнання людини Сковорода прокладав шлях до пізнання навколишнього світу, природи. У Сократівську думку "пізнай самого себе" він вкладав власне міркування про пізнання речей і явищ, про осягнення людиною своєї внутрішньої природи, по-своєму трактував його як джерело щастя.

"Пізнати себе" – значить віднайти в собі природну схильність до тієї чи іншої праці, яка становить мету і смисл життя та є потрібною, корисною для людини і суспільства. Справжнє щастя полягає в єдності самопізнання, істини та праці, у прагненні до творчої діяльності, що є у самій природі людини.

Особливого значення для організації навчання і виховання педагог надавав ролі вчителя. На його думку, вчитель повинен допомагати природі, утримувати "порядок серця", "душевну економію", не тільки навчити усіляких наук, але й сприяти розкриттю етичної природи дитини. Цю природу треба пізнати, вичитати з її душі. Сковорода вірить, що таке пізнання можливе, однак, може, й нелегке. Важливо, що діяльність учителя та виховника мусить бути більше допомогою природі, ніж активною працею над створенням у дитини чогось нового. "Природа є загальна, правдива й єдина вчителька.

Коли премудра блаженна природа все буде, то хто ж, як не вона лікує та навчає? Лише не перешкоджай їй, а коли можеш, усувай перешкоди та ніби прочищай їй шлях: насправді вона зробить геть чисто вдатно. Клубок сам собою покотиться з гори, забори лише камінь, що йому заважає. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Яблуню не вчи родити яблука: вже природа сама її навчила. Охорони її лише від свиней, одріж дикі парости, очисти від гусільниць, відведи брудну воду, що тече на корінь і т.д. Вчитель і лікар не є лікар і вчитель, а лише служник природи, єдиної та правдивої лікарки та вчительки. Коли хто хоче чогось навчитися, повинен для цього народитися" [7, с. 172].

Високі вимоги ставив Сковорода перед учителем, який повинен виявляти і розвивати природні задатки своїх учнів, оберігати їх від шкідливих зовнішніх впливів. А сам учитель, на його думку, має відчувати "сродність" до педагогічної професії, яка повинна приносити йому задоволення, насолоду, радість і щастя. Працюючи домашнім учителем і викладачем, він здобув багатий педагогічний досвід і постійно намагався його примножити, а також теоретично узагальнити, опираючись на власно вироблене філософське вчення.

Методичними ж засадами викладання повинні бути одночасно глобальні (стратегічні) та локальні (тактичні) цілі, а також принцип природо відповідності у навчанні. У своїй педагогічній діяльності Сковорода надавав перевагу таким методам навчання як роз'яснення, порада, розповідь, бесіда, дискусія, особистий приклад (авторитет) учителя. Молоді покоління не лише засвоюють, а й розвивають наукові та культурні здобутки попередників. Це можливо завдяки розвитку творчих здібностей. Тому під час виховання значну увагу треба приділяти спостереженням, процесам розвитку пам'яті, творчої уяви й логічного мислення, фантазії та духовних почуттів. З їхньою допомогою людина здатна до творчої праці і винахідництва, утверджує себе в суспільстві та визначає своє місце в ньому. Від цього залежить не лише розвиток самої особистості, а й суспільства в цілому.

Природа була для Сковороди невичерпним джерелом людської радості, спокою і щастя, давала творче натхнення, збуджувала високі людські поривання, любов до свого краю, до рідного народу. У своїх творах він вдало створив взірці живописної природи, а також гармонійної єдності людини та природи.

Висновки. Сьогодні проблеми виховання, навчання, облагородження людини, "філософії серця", самопізнання, від яких залежить подальша доля людини та суспільства, чи не найактуальніші в українській педагогічній думці і посідають чільне місце в освітній парадигмі XXI століття. Відповідно до педагогічних поглядів Сковороди метою виховання є людяність, а знаряддям – любов. Виховувати – не означає говорити дітям гарні слова, наставляти і повчати їх, а, передусім, самому жити по-людському. Так жив, мислив і навчав Григорій Савич Сковорода – видатний український філософ, педагог, мислитель, гуманіст.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал ("Записки виховника"). – Брюссель; Торонто, 1976. С. 203.
2. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. К., 1961. Т. 1. С.24.
3. Митрович К. Портрет Сковороди (у 250-річчя його народження) // Сучасність, – 1972. Ч.11. С.49.
4. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди. – Варшава: Праці українського наукового інституту. – Т. XXIV. Серія філологічна. – Кн.1. – 1934. С.179.
5. Швед М. С. В гармонії з природою./ Г. Сковорода в духовному житті України (Матеріали Всеукраїнської наукової конференції у м. Тернополі 3-4 грудня 1992 року). Тернопіль, 1994. С. 60-63.

УДК 37.01

ПРО ВАЖЛИВІСТЬ НАРОДНОСТІ У ВИХОВАННІ ЗА К. УШИНСЬКИМ

Гриб Марина, студентка 3 курсу факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Аналізуючи твори Ушинського, можна стверджувати про важливість народності у вихованні дітей. Науку він відокремлює від народу, говорить, що значення науки тільки тоді істинне, коли воно може бути застосоване для всіх народів. Але ті принципи, які застосовуються до науки, не можуть так само стосуватися і виховання. "Виховання не має на меті розвивати науку, і для нього наука не мета а один із засобів, якими воно розвиває в людині свій власний ідеал". Таким чином, він говорить, що народ, його традиції та звичаї необхідні при формуванні особистості дитини. І власне тому виховання має відрізнятися в різних народів, бо ж так як є різні народи, так і різні цінності прищеплюються дітям. Він вважає, що виховання охоплює не лише тіло людини, а її душу та характер, а це і є тим ґрунтом, тим фундаментом де міститься народність. "Ґрунт цей, різноманітний до безкінечності, передусім, однак, розпадається на великі групи, що зветься народностями". Тому кожен народ має виробляти свою систему виховання, яка може застосовуватися лише для цієї нації, бо тільки так зберігається природа кожного учня, його коріння. "Загальної системи народного виховання для всіх народів немає не тільки на практиці, а й у теорії, і німецька педагогіка не більше як теорія німецького виховання".

Також Ушинський у своєму творі "Про народність у громадському вихованні" обґрунтовує те, що характер і виховання між собою тісно пов'язані. Він зазначає, що виховання є складним процесом. Для того, аби правильно виховати дитину, вихователь має глибоко розуміти характер свого вихованця. До того ж, не всім вихователям, навіть тим, що все своє життя віддали цій справі, вдається побачити корінь усіх рис дитини. На додаток, в кожній людині є своє природа, яка може нас спонукати до різних дій, однак

не всім своїм потягам ми повинні підкорюватися. І саме по собі виховання навряд чи зможе впоратися з усіма природними схильностями людини. "Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми зevamo народністю". І лише народність, вважає видатний український педагог, є силою, яка може викоринити якісь звички людини. Це той ключ, який відкриє двері до істини, який може побороти певні негативні нахили людини. "Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і допомогу в живому й сильному почутті людини, яке впливає багато сильніше за переконання, сприйняте тільки розумом, або за звичку, вкорінену страхом покарань." І саме тому виховання має бути народним, якщо воно хоче мати силу і дійсно формувати дитину.

Костянтин Дмитрович аргументує, що почуття приналежності до певної країни, певного народу є в кожного з нас. "Подивіться на людей, що оселились на чужині, і ви цілком переконаєтесь, яка живуча народність у тілі людини." Так і нині, багато людей говорили про те, що мріють жити за кордоном та будувати там своє життя, однак зараз ми всі бачимо, як вони мріють повернутись до своєї батьківщини, до свого народу. Народність є важливим пунктом у вихованні дітей, як представників своєї нації, своєї країни. "Що б не говорили утопісти, але народність є досі єдиним джерелом життя народу в історії."

Громадське виховання він вважав інструментом, який допомагає розвивати народність в людині. "Громадське виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність, розвиваючи водночас її розум і її самосвідомість, могутньо сприяє розвитку народної самосвідомості взагалі; воно вносить світло свідомості у тайники народного характеру і робить сильний і благодотворний вплив на розвиток суспільства його мови, його літератури, його законів... словом, на всю його історію." І для кожного народу його сімейне виховання і є громадським, бо де, як не в сім'ї, людина черпає мудрість свого народу, його характер та традиції.

Про народність у вихованні можна говорити багато. Та очевидним є те, що система виховання Ушинського має місце і в сучасній системі виховання українських дітей. Діти навчаються українською, рідною мовою в державних школах та дитячих садках, вивчають історію своєї батьківщини, переймають традиції та звичаї, які передаються в сім'ях з покоління в покоління. І про користь такого підходу ми можемо судити не тільки читаючи сторінки історії, а і дивлячись на сьогоднішній день. Лише з рідною мовою та національним характером виховання ми не втратимо себе як народ, ми не втратимо себе як людей.

Література

1. Васюк О.В. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки/ Васюк О.В., Сопівник І.В. – К. : Кабінет міністрів України, Націон. універ. біорес. і природокор. України, 2010.
2. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О. О. Любар. – К.: Знання, 2003. – 456 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підр. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 360 с.
4. Лузан П.Г., Васюк О.В., Бернова О.М. Історія педагогіки та освіти в Україні. – К. : НАУ, 2007. – 302 с.
5. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 338 с.

УДК 331.544:37.091.212

"HEALTHY ORGANIZATIONS" ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гринь Н. О., магістрантка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Щотка О. П.**, кафедра психології

У статті представлені результати аналізу зарубіжних досліджень "healthy organizations", як концептуальної основи менеджменту психологічного благополуччя працівників сучасної організації. Розкрито поняття, основні характеристики, соціально-психологічні чинники формування "healthy organizations".

Ключові слова: "healthy organizations", "mentally healthy workplace", "organizational health", "occupational health psychology".

Актуальність теми полягає у тім, що від початку пандемії Ковід-19 та війни у країні постійний стрес та негативні переживання достатньо знизили стійкість працівників до змін та невизначеності, а як наслідок і результативність роботи персоналу. Психологічне неблагополуччя персоналу проявляється у плинності кадрів, збільшенні часу відсутності працівника на робочому місці через хворобу, уникання відповідальності та інших проблемах.

Менеджмент організацій наразі більш чітко усвідомлює необхідність підтримки психологічного здоров'я персоналу, оскільки незадовільний ментальний стан працівника призводить до погіршення не лише працездатності, але і до зменшення показників ефективності організації у цілому. Однак, кадровий менеджмент не завжди правильно розуміє сутність даної функції управління персоналом та не володіє

спеціальними технологіями. Чітка теоретична основа для менеджменту в цьому напрямі напрацьована у зарубіжній організаційній психології у формі концепції "healthy organizations". Аналіз українськими вченими її сильних сторін та обмежень стане у нагоді для розробки ефективних та екологічних технологій забезпечення здоров'я персоналу, які враховують соціо-економічну ситуацію та параметри організації. Отже, викладений матеріал допоможе краще усвідомити дану концепцію та в подальшому застосовувати її у менеджменті організації та персоналу.

Метою статті є розкрити концепцію "healthy organizations" як теоретичну основу менеджменту психологічного здоров'я працівників організації.

Виклад основного матеріалу.

Концепція "healthy organizations" розробляється у організаційній психології з ХХ століття. Її розробка пов'язана з іменами таких психологів-гуманістів [6] як Victor Vroom з його роботою "Work and motivation" (1964) та Frederick Herzberg, котрий написав "Motivation- Hygiene profiles" (1974). Зацікавленими у її вивченні були фахівці з охорони здоров'я [6] та вчені, котрі працювали у галузі менеджменту [6]: Faragher EB, Cass M, Cooper CL з їх працею "The relationship between job satisfaction and health: A meta-analysis" (2005), Lowe G. "Healthy Organizations: How vibrant workplaces inspire employees to achieve sustainable success" (2010), Lencioni P. "The Advantage: Why organizational health trumps everything else in business" (2012) та інші. Ці дослідники помітили взаємозв'язок між здоров'ям персоналу та діяльністю, а тому хотіли віднайти чинники, що створюють "healthy organizations". Останні публікації зроблено порівняно нещодавно, що свідчить про зростаючий інтерес до вивчення даної концепції, а особливо її вплив на успішність всієї організації.

Проведений нами аналіз праць названих вчених показує, що у науковій літературі нема єдиного визначення поняття **"healthy organization"**. Вчені трактують його суть по різному, проте все ж їхні дефініції мають багато спільного. Всі вони апелюють до терміну "здоров'я", оскільки термін становить половину значення всієї концепції. Відповідно до Всесвітньої організації охорони здоров'я (1998), "здоров'я – це стан повного фізичного, психічного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних дефектів" [7]. Тобто звідси можна зробити висновок, що організація є "здоровою", якщо її персонал почуває себе добре і успішно взаємодіє із соціумом. Відсутність захворювань не є показником здоров'я, бо не відображає усіх життєвих аспектів людей.

Rampalli Prabhakara Raya і Sivapragasam Panneeselvam [6] описують **"healthy organization" як інтегративне явище**, яке стратегічно пов'язує усі лінії добробуту співробітників, відповідно до організаційного планування. Це означає, що політика організації включає благополуччя працівників під час визначення цілей своєї діяльності. Як наслідок, зникають непорозуміння та зменшується рівень стресу. Натомість зростає задоволеність працею. Тобто, керівництво здійснюється таким чином, щоб врахувати побажання робітників та створити позитивний робочий клімат, який сприяє працездатності.

Adkins, Quick і Moe наголошують, що **здоров'я організації – це не стан, а процес** [2]. Тому "healthy organization" мають постійно працювати над покращеннями усередині. Це може здійснюватися у межах розвитку позитивних взаємовідносин між працівником та організацією [2], впровадженні програм для поліпшення і підтримки здоров'я [2] та удосконалення умов на робочому місці [2]. Персонал та організація є взаємопов'язаними, а це значить, що ефективність виникає лише тоді, коли працівники знаходяться у чудовому фізичному та психологічному стані.

Невідривно пов'язаний з цією концепцією термін "mentally healthy workplace", хоча і є дещо вужчим за неї (Mental health & work, 2021). Справа в тому, що безпека на робочому місці має великий вплив на психологічний стан персоналу. До того ж, люди мають відчувати позитивний клімат у колективі та підтримку керівництва (Mental health & work, 2021). Це знижує рівень стресу і мотивує людей до ефективної діяльності на високому рівні. Результатом є благополуччя і задоволеність працівників. І навпаки, постійна знервованість, невідповідність робочих умов призводять до професійного вигорання, депресій та інших психічних розладів, що негативно відображається не лише на співробітниках, а й на всю організацію.

Зазначені вище поняття вивчаються також в межах "occupational health psychology" (Taris, Peeters & De Witte, 2019). Ця галузь психології займається покращенням якості трудового життя [1], а також формуванням безпеки [1], здоров'я [1] та добробуту [1] персоналу. Її провідною думкою є те, що благополуччя працівників можливе лише за здорового робочого місця [1], яке і є вагомим фактором створення благополуччя в організації. Саме за таких обставин виникає "healthy organization", яка і розглядається в ширшому контексті. Окрім того, нею розглядаються створення та запровадження оздоровчих програм для покращення здоров'я робітників [3] і створення оптимального робочого часу по відношенню до їх особистого життя [3], які будуть перевірені та змінені у майбутньому для збільшення їх користі. У додаток до цього, вона вивчає культуру безпеки [3] на та запобігання вигорання [3] на робочому місці.

Характеристика "healthy organization". В попередніх дослідженнях було виділено такі риси здорових організацій: позитивні стосунки у колективі [5], можливість різних видів дозвілля на робочому місці [5] та підтримка переваг діяльності та розваг [5]. Ці риси є важливими, оскільки без них неможливе

благополуччя працівників та їх задоволеність власною працею. Гарні взаємовідносини та перерви у роботі дозволяють знизити ризик стресу та професійного вигорання. Тим більше, персонал почувається добре за умови підтримки зі сторони організації. Як наслідок, люди почувають себе щасливими та виконують роботу більш продуктивно, що має гарний вплив на всю організацію. "Здорові" робітники роблять місце, де вони перебувають, таким же.

Незважаючи на те, що описи складових "healthy organization" відрізняються, все ж Wayne K. Hoy і John A. Feldman сформували перелік характеристик, які є загальними для більшості концепцій [4]. Цей перелік здатен показати головні індикатори "healthy organization", тільки за таких обставин організація може вважатися "здоровою".

1. Зосередження на цілях [4]. Це означає, що цілі організації є зрозумілими всім робітникам, не суперечать політиці компанії і переконанням тих, хто там працює, їх реально досягти.

2. Адекватність комунікації [4]. Вона відображає, що перевага надається відкритому спілкуванню без пліток про колег, що сприяє попередженню конфліктів та уникненню непорозумінь.

3. Оптимізація рівності влади [4]. Виникає, коли підлеглі мають вплив на свого керівника, а також навпаки. За такої ситуації вони почувають себе майже рівними.

4. Використання ресурсів [4]. Проявляється у тому, що штат використовується доцільно. Працівники не перенавантажуються і відсутній простій без роботи [4].

5. Згуртованість [4]. Характеризується прагненням робітників залишитись в організації, оскільки їм там подобається.

6. Моральний дух [4]. Виражається в тому, організація демонструє загальне почуття доброти [4] серед персоналу.

7. Інноваційність [4]. Організація не зупиняється на досягнутому, а ставить перед собою нові вершини, яких прагне досягнути у майбутньому.

8. Автономія [4]. Показує, що організація здатна діяти незалежно від зовнішніх чинників та зберігати свою працездатність.

9. Адаптація [4]. Вона підкреслює те, що організація здатна пристосовуватися до мінливого середовища задля росту і розвитку. [4]

10. Адекватність вирішення проблем [4]. Виражається подоланням проблем із мінімальними затратами енергії [4], що не послаблює саму організацію.

Для кращого розуміння "healthy organization" слід розглянути **основні напрямки менеджерської активності в цьому напрямі**. Саме вони допоможуть зрозуміти складові, які і перетворюють звичайну організацію у "здорову", а також підходять для застосування у будь-якій організації.

Першим напрямком даної класифікації активностей є **формування позитивного психологічного здоров'я, включаючи всі рівні управління** [1]. Це означає, що керівництво має здійснювати певні дії, які мають на меті покращити ставлення персоналу стосовно виконуваної роботи. Наприклад, менеджери можуть більше враховувати інтереси працівників під час планування робочого графіку і з розумінням ставитися до вимушеної відсутності за сімейними обставинами. Також можливо запровадження матеріальних стимулів у вигляді підвищення заробітної плати або премії за старанність чи понаднормову працю (Di Fabio, 2016). Крім того, безпечне середовище сприятиме поліпшенню психологічного стану (Sorensen et al., 2019).

Ще один напрямок полягає в **створенні "відкритої" організації** [1], що мало б проявитися у вигляді привселюдного вирішення проблем робітників, а особливо таких, які стосуються психологічного стану. Вона проявляється у чіткому розподілі взаємовідносин та комунікацій на робочому місці, формуванні сприятливого психологічного клімату між працівниками, створенні необхідних умов для психологічного благополуччя персоналу і т.п. (Mental health & work, 2021).

Досить ефективним є і третій напрямок, що являє собою **встановлення розподілу між роботою та власним життям** [1]. На перший погляд може здатися, що ніякої проблеми тут виникнути не може, адже всі завдання персонал залишає на робочому місці. На жаль, іноді обсяги роботи змушують працівників залишатися на додаткові години або закінчувати завдання з дому. У свою чергу, такий стан речей призводить до погіршення сімейних та робочих стосунків, відчутті недостатньої підтримки рідних та колег (Bandeira, Chambel & Carvalho, 2020), недостатньому виконанні батьківських обов'язків та відсутності часу і сил задля приватного життя у цілому. Результатом цих дій є суттєве зниження психічного здоров'я, що негативно проявляється і в самій організації, де людина працевлаштована. Саме тому організації мають звертати увагу на дослідження таких ситуацій, використати уже наявні програми або розробити власні задля того, щоб зробити організацію "здоровою" стосовно сім'ї (Kossek et al., 2018), оскільки це є частиною доброти кожного працівника. Як наслідок, зникає суперечність між роботою та особистим життям (Lo Presti, Molino, Emanuel, Landolfi & Ghislieri, 2020), що підвищує ефективність персоналу (Kossek et al., 2018).

Четвертий напрямок наголошує, що **особливе ставлення повинно надаватися персоналу з особливими потребами** [1]. Відповідно до нього, керівники організацій мають надавати таким робітникам роботу відповідно до їх можливостей, яка повинна позитивно впливати на їх психічне

благополуччя (Mental health & work, 2021). Це допоможе людям стати частиною суспільства і спонукати до покращення тяжких психологічних станів з можливим їх подоланням у майбутньому (Mental health & work, 2021). Як результат, дана діяльність сприятиме поліпшенню робочого клімату у колективі та заохочуватиме працівників з особливими потребами виконувати свої обов'язки на такому самому рівні як й інші, оскільки вони почуватимуть себе рівними. Тим більше, за допомогою таких дій, цій частині персоналу буде легше адаптуватися до роботи та спонукатиме їх до соціалізації шляхом встановлення дружніх відносин та взаємодії з колегами.

Висновки. Отже, концепція "healthy organization" є доволі широкою, проте загалом описує організацію, яка здійснює певні заходи задля покращення фізичного і психологічного здоров'я свого персоналу, а також забезпечення благополуччя та задоволеності від роботи, включаючи оптимізацію робочого місця, оскільки її продуктивність є ефективною лише тоді, коли люди зацікавлені у своїй діяльності, а тому вмотивовані зробити все якнайкраще. Щоб організація залишалась "здоровою", вона має весь час розвиватися та запроваджувати програми задля покращення добробуту робітників. Це є постійним процесом, який не має припинятися, бо організації завжди мають проблеми між узгодженням своїх вимог та особистого життя персоналу. "Здоровими" є організації, які відповідають певним індикаторам, реалізують певні напрями діяльності та мають схожу характеристику. "Healthy organizations" є важливою частиною благополуччя у житті людей.

Література

1. Карамушка Л. "Healthy organizations": сутність, основні напрямки та методи активності для забезпечення психічного здоров'я персоналу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. Т. 23, № 2-3. С. 40–46.
2. Adkins J., Quick J., Moe K. Building world-class performance in changing times. *Healthy and productive work: An international perspective*. comp. by L. R. Murphy, C. L. Cooper. London, 2000. P. 107–132.
3. Brossoit R., Cave K., Daigle K. Stressed about Work? Occupational Health Psychology Can Help. *Psych Learning Curve*. URL: <http://psychlearningcurve.org/occupational-health-psychology/>.
4. Hoy W. K., Feldman J. A. Organizational Health: The Concept and Its Measure. *Journal of Research and Development in Education*. 1987. Vol. 20, no. 4. P. 30.
5. Macik-Frey M., Quick J., Debra N. Advances in Occupational Health: From a Stressful Beginning to a Positive Future †. *Journal of Management*. 2007. Vol. 33. P. 809–840.
6. Raya R. P., Panneerselvam S. The healthy organization construct: A review and research agenda. *Indian journal of occupational and environmental medicine*. 2013. Vol. 3, no. 17. P. 89–93.
7. WHO *Healthy workplace framework and model: background and supporting literature and practices*. Geneva, 2010. P. 15.

УДК 37:17].09(410)(092)''17/18''

ДЖОН ЛОКК ПРО АВТОРИТЕТ БАТЬКІВ. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ (на основі твору "ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ")

Грузин Каріна, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Відомий англійський філософ, просвітник і державний діяч Джон Локк у своїй книзі "Думки про виховання" скаржиться на зіпсованість молоді. Він вважає, що помилки, які допускають батьки у вихованні дітей, гірші за будь-які інші, які людина мож допустити. На його думку, добробут всієї нації цілком залежить від гарного виховання. Філософ приділяє велику увагу взаєминам батьків з дітьми, він вважає, що авторитет батьків відіграє важливу роль у вихованні дитини.

У цьому творі Локк висвітлює ідею, що у людей від народження нема природжених ідей, що і моральність не народжується з людиною. Філософ переконаний, що людина від народження подібна до чистого аркуша, яка лише у процесі життя поступово набуває свій зовнішній та внутрішній досвід. Локк переконаний, що від виховання й обставин життя залежить увесь процес розвитку людини.

У своїй праці "Думки про виховання" пише: "Якщо ви хочете, щоб син, подорослішавши, вас слухався, то встановіть свій батьківський авторитет якомога раніше". "Звичайний метод впливу через покарання та різку, що не потребує ні зусиль, ні часу, – цей єдиний метод підтримання дисципліни, широко визнаний і доступний розумінню батьків, є найменш придатним", – він каже. Виховання у родині відбувається настановами та історіями які передаються із покоління в покоління. Таким чином формується особистість яка знає своє минуле і традиції. Таке виховання має відбуватися із самого

маленького, адже молодша дитина легше сприймає байки та казки. Тож, Джон Локк закликає вкладати у дітей важливі поняття патріотизму та культурної ідентифікації із самого дитинства у родинному вихованні.

Джон Локк серед методів морального виховання називає такі:

- виховання на добрих вчинках (філософ наголошує, що не потрібно примушувати дитину запам'ятовувати правила поведінки, а краще реалізувати їх практично у виховній ситуації). Під час виховання слід використовувати лагідні слова, м'які інтонації, прості лаконічні формулювання;

- доручення (у помірній кількості дитині потрібно давати доручення);

- бесіди батьків з дітьми (потрібно проводити батькам бесіди з дітьми згідно з рівнем розуміння дитини);

- наочний приклад (фіксувати увагу дитини на особі, яка досягла певного успіху у житті);

- фізична праця (наприклад, сільськогосподарська праця дозволить зняти втому після навчальних занять, відновити енергію, також вона сприяє зміцненню здоров'я, дає життєве загартування).

Локк переконаний, що першу владу над дітьми, потрібно, щоб давали страх і шанобливість, а любов і дружба мають її закріпити. Проте, вчений виступає проти авторитаризму та тілесних покарань у вихованні, бо "побої та всі інші види принизливих тілесних покарань не є вдалим засобом виховання дисципліни у дітей, яких ми хочемо зробити розумними, добрими й талановитими людьми. Рабська дисципліна створює і рабський характер". Локк не проти, щоб у процесі виховання застосовувати догану, нагороду, похвалу, але він переконаний, що "потрібно старанно уникати заохочення дітей, нагороджуючи їх речами, які їм подобаються, або даруючи їм гроші, привчаючи бачити в них своє щастя".

На його думку, найлегший і найефективніший спосіб виховання дітей – показати наочним прикладом, як слід чинити та чого треба уникати.

Цей метод не має вікових обмежень, його можна використовувати поки діти малі та, коли підростуть. Це, напевно, найкращий метод, яким батьки зможуть користуватися стільки, скільки вважатимуть за потрібне, бо дитина спостерігаючи за батьками, переймає від них певні якості, хороші вони чи погані, тому, якщо батьки прагнуть виховати чесну, відповідальну людину, яка буде поважати батьків і всіх навколо, то треба показати їй гарний приклад.

Рекомендації Джона Локка є актуальними й у наш час. Наприклад:

1. Батьки, коли їх діти малі просто не помічають їх погані звички, а коли діти виростають, то виправити їх дуже важко, тому варто об'єктивно дивитися на власних дітей і з певними їхніми недоліками треба починати боротися у дитинстві.

2. Дорослі не мають права задовольняти всі бажання і примхи дитини, вона повинна навчитися досягати всього у житті своїми силами.

3. Щоб ваша дитина відчувала до вас шанований страх, то його треба сформувані ще в дитинстві, у процесі дорослішання дозволяйте дитині зближуватися з вами. Тоді, коли ви постарієте, ваша дитина буде вам другом і помічником.

4. Батьківська суворість й обмеження свободи для дитини мають поступово під час її дорослішання зменшуватися, вона повинна навчитися керуватися власним розумом і розуміти, що робити їй можна, а що ні.

5. Авторитет батьків формується через страхи, шанованість, які змінюються поступово на любов і дружбу (відкриті прояви їх).

6. Батьки мають зрозуміти, що тілесні покарання не є дієвим засобом, оскільки: "Такий різновид невільницької дисципліни формує невільницький характер".

7. Слід обережно нагороджувати дітей очікуваними та бажаними речами, оскільки це може загрожувати формуванням у дитини почуття обов'язку, здатності керувати своїми бажаннями.

Отже, настанови Локка є дуже важливими для виховання дитини й вони не втратили своєї актуальності для використання у сімейному вихованні й сьогодні.

Література

1. "Думки про виховання" Джона Локка. – Режим доступу:

URL:[http://www.novapedahohika.com/noloms-917-1.html#:~:text=%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD%20%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D0%BA%20\(1632-1704\),-%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BC%20%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%BE%20%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%C2%BB](http://www.novapedahohika.com/noloms-917-1.html#:~:text=%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD%20%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D0%BA%20(1632-1704),-%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BC%20%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%BE%20%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%C2%BB)

2. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. / уклад. Є. І. Коваленко, О. В. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.

3. [Педагогічні погляди Дж. Локка. – реферати та учбові матеріали на um.co.ua](#)

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В ПРАЦЯХ ГУМАНІСТІВ І СОЦІАЛІСТІВ-УТОПІСТІВ (Т. МОР "УТОПІЯ")

Дворник Вероніка, студентка 3 курсу факультету іноземних мов
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Нові відкриття різних земель та важке становище народу Англії підштовхнуло Томаса Мора до пошуку кращого життя і тому він у творі "Утопія" змальовує ідеальне та незвичне життя яке зовсім протилежне реаліям. Мета твору – створення досконалої держави та суспільства.

Слід зауважити, що саме Томас Мор був одним з перших хто висвітлив свої педагогічні ідеї через призму утопічної теорії.

Незважаючи на те що, в творі "Утопія" не дуже багато приділено уваги щодо освітнього процесу, але можна виділити деякі провідні ідеї, такі як: виховання, рівність освіти незалежно від статі; обов'язкове початкове навчання; викладання у школі рідною мовою, мета навчання – надання корисних, світських знань (читання, письмо, математика, музика, природознавство, агрономія та ін.); необхідність опанування певного ремесла на вибір; піднесення рівня самоосвіти.

Першим та основним завданням було гарне та якісне виховання. Томас Мор говорив, що людина, яка вихована в душі високої моральності та, яка отримала високий рівень знань, може досягти гарних висот у житті: "здібності в утопійців, витончені науками, дивно сприйнятливі до винаходу мистецтв, сприяють зручностей і благ життя".

Як вже було зазначено, Томас Мор акцентує свою увагу на тому, щоб кожен житель острову "Утопія" навчився певного виду ремесла і це не дивно, адже Мор був першим, хто висунув думку про те, що молодь повинна виховуватися на засадах трудової діяльності: "У всіх чоловіків і жінок є одне загальне заняття – землеробство, якого ніхто не позбавлений. Йому навчалися всі з дитинства, частково в школі шляхом засвоєння теорії, частково ж на наближених до міста полях, куди дітей виводили для гри, де вони протягом всього ігрового часу не тільки спостерігали за процесами з обробки землі, але ж під приводом фізичної вправи також долучалися до праці". Проте, якщо раптом, дитина мала бажання оволодіти додатковим видом ремесла, то: ... таку людину шляхом усиновлення переводили в іншу родину, яка мала навчити того виду ремесла, якого прагнула дитина. При цьому, не тільки батьки цієї особи, а й влада дбала про те, щоб передати його досвідченому і благородному батькові іншої родини. Крім того, якщо хтось, вивчивши одне ремесло, побажав ще й іншого навчитися, то отримував на це дозвіл в той самий спосіб. Оволодівши обома, він займався яким хоче, доки держава не потребує будь-якого одного...".

Також зауважимо, що Томас Мор не нав'язував ідею надмірної праці, а навпаки наголошував на тому, що жителі мали досить гнучкий робочий день: "Головне і майже виняткове заняття сифогрантів полягає у турботі та спостереженні, щоб ніхто не сидів без роботи, а щоб кожен ретельно займався своїм ремеслом, але не з раннього ранку і до пізньої ночі і не втомлювався подібно худобі. Така важка праця перевершує навіть працю рабів, але подібний спосіб життя і ведуть робітники майже всюди, крім утопійців...".

Якщо говорити про початкове навчання та загальне навчання, то на острові воно відбувалося у вигляді учнівства та в державних школах. Томас Мор відстоював думку про те, що вчителі повинні були давати ті знання, які спиралися на власний досвід.

До того ж, коли мова йшла про те, якою мовою навчати дітей різних наук, то Томас Мор був переконаний, що вона мала бути рідною мовою: "Навчальні предмети утопійці вивчають рідною мовою. Вона не бідна на слова, милозвучна і точніше від інших мов передає думки того, хто говорить. Ця мова, лише з деякими відхиленнями в різних місцях, розповсюджена на значній частині того світу. До нашого прибуття утопійці навіть не чули про всіх тих філософів, імена яких славні у цьому відомому нам світі. Все ж у музиці, діалектиці, арифметиці та геометрії вони домоглися майже тих самих результатів, що й наші вчені."

Слід вказати, що окрім цього, в творі було проголошено важливу ідею – рівність освіти незалежно від статі. Адже, часто жінки були позбавлені можливості навчання. Хоча, Томас Мор описував утопічну державу, людей, освіту та інші речі, яких, насправді не існувало, але для нього чоловіки та жінки були рівними перед освітою. "Коли істота жіночої статі з'єднає хоча б невеликі знання з багатьма похвальними чеснотами, тоді я ставлю її вище скарбів Креза і краси Олени ...". "Різниця статі в сенсі вченості значення не має, так як при настанні жнив зовсім байдуже, посіяні зерна рукою чоловіка або жінки. І чоловіки, і жінки однаково здатні до тих занять, які вдосконалюють і запліднюють розум, подібно ґрунту, в якому посіяні насіння мудрості".

Таким чином, можна зробити висновок, що Томас Мор запропонував свою власну привабливу картинку "ідеального" життя на острові "Утопія", але, на жаль, це всі процеси виявилися утопічними,

деякою мірою фантастичними. Томас Мор дуже вдало схарактеризував кожен аспект у функціюванні держави, і визначив прогресивні ідеї, щодо розвитку освіти й виховання, які були актуальним на той час.

Література

1. Історія педагогіки. Книга I. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 624 с.
2. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664с. [Песталоцці Йоганн. Лінгард і Гертруда. С.290-300].
3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва : навч. Посібник. Тернопіль, 1996. 436 с.
4. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 308с.
5. <https://booksonline.com.ua/view.php?book=29856>
6. <https://studfile.net/preview/5110551/page:11/>
7. https://stud.com.ua/72349/pedagogika/pedagogichni_ideyi_vidrozhennya_inshih_krayinah_yevropi#:~:text=%D0%A3%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D1%96%20%22%D0%A3%D1%82%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F%22%20%D0%A2.,%22%D0%B2%D0%B8%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%22
8. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/615910/mod_resource/content/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B2_%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BB%D1%8C%20%20(1)-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-1-21.pdf

УДК 37.09(470+571)(092)''19''

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА К. Д. УШИНЬСЬКОГО. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Доценко Дарина, студентка 3 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Стаття присвячена аналізу педагогічної спадщини К.Д. Ушинського, а саме: значення праці не тільки у вихованні дітей та молоді, а й у розвитку суспільства взагалі. Виховне значення фізичної праці, також і для морального виховання дітей, К.Д. Ушинський розумів конкретно, беручи за приклад завдання сім'ї і школи: здатність самостійно обслужити себе вдома і в школі, допомогти батькам прибрати в будинку, приготувати їжу, праця в саду і на городі, допомога вчителям у виготовленні наочного приладдя і так далі. Посіявши в дітях зернятко праці, слід виховувати у них уміння долати труднощі, і водночас стежити за тим, щоб діти не перевтомлювались і могли взяти на себе певний обсяг роботи.

Ключові слова: розвиток, вчитель, праця, моральне виховання, педагогічно-дидактичні принципи, фізичне виховання.

Мета статті – аналіз сучасних поглядів на педагогічну спадщину К.Д. Ушинського щодо визначення ролі праці в теорії навчання і виховання.

Щодо морального виховання дітей і дорослих, а саме в процесі їх фізичної праці, Ушинський припускався і помилок, особливо в перший період своєї педагогічної діяльності: деякі питання етики і моралі розглядав з точки зору ідеалізації та релігійності патріархальних відносин; він вірив у можливість перевиховання і морального вдосконалення людей, коли вони працюють, не змінюючи при цьому суспільного ладу. К. Д. Ушинський був видатним і відомим педагогом-методистом, який дав життя багатьом цінним думкам щодо організації навчання та виховання учнів у школі. Для того, щоб правильно навчати дітей, розвивати їх розумові здібності, треба добре знати їх індивідуальні та психологічні особливості, дидактичні принципи навчання, говорив він. У навчанні потрібно передбачити: зміст і правильне дозування навчального матеріалу, легкість вивчення його для учнів, розвиток свідомості, діяльності і активності учнів, міцність засвоєння знань, виховні процеси у навчанні та інше. Усі ці педагогічно-дидактичні принципи навчання детально пояснені у його творах.

Історіографічний аналіз проблеми вивчення наукової спадщини К.Д.Ушинського свідчить про те, що дидактичні принципи навчання він розглядав у тісному зв'язку з формами та методами навчання.

Оскільки він був представником класно-урочної системи навчання, велика увага приділялась розробці методики роботи вчителя на уроці, радилось запроваджувати різноманітні, найефективніші методи і способи навчання: пояснення нового матеріалу з повторенням пройденого, вправи, письмові і графічні роботи учнів, індивідуальні і фронтальні заняття учнів, проведення обліку знань учнів і тестування тощо.

Велика увага у творах приділялася розвитку пам'яті у дітей у процесі навчання і виховання, радив будь-як розвивати два види пам'яті – пасивну (мимовільну) і активну (довільну). Для цього слід частіше повторювати навчальний матеріал, уникати механічного "заучування напам'ять". Головну увагу необхідно приділяти розвитку довільного виду пам'яті, що має велике значення в розумовому розвитку і практичному житті. Навчальний матеріал для запам'ятовування потрібно підбирати відповідно до віку учня, використовувати при цьому всі попередні їхні знання, набуті ще в дошкільному віці, тобто, нагадувати вже вивчене раніше.

Досліджуючи теоретичний матеріал, можна простежити, що перевантаження недопустиме, особливо в молодших класах: перевтома учнів у процесі навчання – вкрай шкідлива, але навчання не може бути розвагою, чимось несерйозним. Для засвоювання знань велике значення має наочність. Ушинський наголошував, що діти мислять формами, фарбами, звуками, відчуттями, а отже, було б корисно вдаватися до всіх наочних засобів навчання з тим, щоб дитячі органи чуття брали безпосередню участь у сприйманні навчального матеріалу.

К.Д. Ушинський вважав, що уміле використання наочності на уроці допомагає учням краще пізнати навколишній світ – природу і життя людей, проте він виступав проти надмірного захоплення наочною в навчанні, не переоцінював її значення, радив в міру користуватись нею. Чудовим прикладом використання наочності в навчанні можуть бути його книжки для дітей – "Рідне слово" і "Дитячий світ".

Відомо, що він критикував класичний напрям середньої освіти, зусилля в них грецької та латинської мов, відстоював реальний напрям середньої школи (реальні гімназії). Через це велике значення він надавав вивченню таких навчальних предметів, як рідна мова і література, нова іноземна мова, історія, географія, природознавство, математика та ін. В його книзі "Дитячий світ" подано дуже цікавий матеріал до природознавства. Кожен урок повинен мати освітнє і виховне значення. Для того, щоб привчити учнів до самостійної роботи і виховати в них інтерес до навчання, треба багато працювати з учнями, допомагати їм у навчанні і якщо вони чогось не розуміють, розвивати мислення, виховувати любов і здатність до праці.

Надаючи великого значення вивченню іноземних мов, Ушинський радив починати вивчати їх тільки тоді, "коли рідна мова пустила глибоке коріння в духовну природу дитини". Для вивчення рідної та іноземної мов велике значення має художня література, але її потрібно вміло підбирати, відповідно до віку та інтересів учнів. Елементи природознавства, географії та історії в початкових класах, на думку Ушинського, треба вивчати в процесі пояснювального читання на уроках. При вивченні ж граматики рідної мови, підкреслював Ушинський, не повинно бути надмірного захоплення або недооцінки її. Потрібна певна, чітка система, а саме свідоме вивчення граматичних правил літературної мови, вміле застосування усних і письмових вправ.

Що стосується фізичного виховання, яке розглядалось як складова частина гармонійного розвитку, організм людини – це єдине ціле, що розвивається в процесі її повсякденної трудової діяльності і під впливом оточення, в якому вона перебуває. Варто створювати такі умови життя, праці і навчання дітей, які сприяли б їх фізичному розвитку, починаючи з раннього віку: нормальний сон і харчування, відповідний режим вдома і в школі; фізична праця на свіжому повітрі і медичний нагляд; гімнастичні вправи та ігри; створення гігієнічних умов життя і праці; використання природних факторів та інше. У третьому томі "Педагогічної антропології" він зробив спробу обдумати мету, зміст та форми фізичного виховання дітей, виходячи з основ анатомії і фізіології людини, медицини, санітарії і гігієни, приділивши велику увагу зміцненню нервової системи учнів та вихованню у них волі різними засобами фізичного загартовування.

Говорячи про навчальні твори Ушинського, то серед педагогічних творів почесне місце займають його навчальні книги для учнів початкової школи "Рідне слово" і "Дитячий світ", які витримали багато видань і широко використовувалися в різних слов'янських країнах. У книзі "Рідне слово" подано цікаві оповідання, вірші, пісні, байки, казки, приказки, загадки, а також маленькі уривки з творів різних письменників. Сам Ушинський написав багато маленьких оповідань виховного значення. Книга гарно проілюстрована. Друга книга для дітей "Дитячий світ" складається з двох частин. У першій матеріал розподілений за такими розділами: вперше ознайомлення з дитячим світом; відомості про природу; знайомство з батьківщиною. Друга ж частина книжки побудована так: відомості про природу, з історії та географії Росії, уроки логіки. У цій частині книги подано більш об'ємний і складніший матеріал, ніж у першій. Після кожної частини книги вписано байки, оповідання, вірші, статті з природознавства, історії та географії. Ця книга також багато ілюстрована. В обох її частинах є матеріали для вчителів, в яких багато методично-дидактичних порад.

Не дивлячись на високу цінність цих видань, в них були й недоліки: певний матеріал мав релігійне спрямування, висвітлювався з ідеалістичних позицій, не мав чіткого класово-політичного характеру. В наш час в підручниках для початкової школи вміщено ряд оповідань з творів Ушинського.

У сучасному суспільстві справжній учитель повинен любити педагогічну професію, бути добре обізнаним з науковими основами психології і педагогіки, досконало знати свій предмет, володіти методикою навчання та виховання учнів. У своєму проекті вчительських семінарій Ушинський передбачив вивчення таких навчальних предметів: російська мова і література, історія, географія, природознавство, арифметика, креслення, малювання, каліграфія, співи, ручна праця, психологія, педагогіка, методика початкового навчання, а по закінченню кожен мав пройти педагогічне стажування і тільки після цього мав право отримати звання вчителя.

К.Д.Ушинський був незадоволений системою і практикою підготовки вчителів, турбувався про її покращення, особливо вчителів початкових шкіл. Для підвищення педагогічної і методичної кваліфікації вчителів, на його думку, велике значення мають учительські з'їзди та курси, під час яких вони діляться своїми знаннями та досвідом.

У розвитку світогляду Ушинський пройшов складний шлях: він був добре обізнаний з різними філософськими системами, сприймав їх критично, намагався створити свою точку зору, але так і залишився на шляху від ідеалізму до матеріалізму, хоч у багатьох питаннях дуже близько підходив до матеріалістичних позицій, виступав на захист матеріалістичної філософії. У питаннях розвитку природознавства він стояв на позиціях дарвінізму, в теорії пізнання і психології додержувався фізіологічних основ, у питаннях соціології вважав, що розум є рушійною силою суспільного розвитку. У розвитку своїх соціально-політичних поглядів не став на революційно-демократичні позиції.

Велика заслуга Ушинського полягає в тому, що науку про навчання та виховання він розглядав у тісному взаємозв'язку з такими науками, як філософія, історія, психологія, анатомія і фізіологія людини, а також з педагогічною практикою. Педагогічна наука може розвиватись тільки тоді, вказував Ушинський, коли вона збагачуватиметься передовим педагогічним досвідом. Він прагнув єдності педагогічної теорії і практики, їх збагачення, оскільки в педагогічній справі немає нічого гіршого, як відірвати школу від життя, теорії від практики і практики від теорії. Щоб правильно навчати і виховувати людей, треба знати історію людства та історію виховання, всебічно знати їх самих, їх природу, задатки і психіку. Тільки при додержанні таких умов педагогіка буде наукою, а вихователі оволодіють мистецтвом виховання.

Ушинський розглядав педагогіку у тісному зв'язку з психологією, часто підводив психологічні основи у розв'язанні педагогічних проблем. Це мало особливо велике значення, оскільки за тих часів панували ідеї метафізичної та емпіричної психології.

Як педагог і психолог К.Д.Ушинський великого значення надавав розвитку активності дітей у процесі навчання та виховання, вказував на методи і способи психічного їх розвитку: правильний режим життя, виховання волі та інтересів, набування трудових навичок, умінь і звичок, подолання труднощів. Тільки з сукупності практики і теорії виховання в різних народів може створитись загальнолюдська педагогічна система виховання, наука і мистецтво.

Однією з найважливіших соціальних і педагогічних проблем Ушинський вважав ідею народності виховання, яку він трактував досить широко. Термін "народність" він розумів, як історію того чи, іншого народу, його історичний розвиток, географічні й природні умови в яких живе народ, економічні, соціальні, культурні, національні та інші особливості народів. Народність виховання в Ушинського не має нічого спільного з поняттям народності як прояву великоросійської патріархальності й релігійності. У нього це важливий засіб всебічного вивчення історії своєї батьківщини, засіб патріотичного виховання підростаючого покоління.

Ідея народності виховання свідчить про його боротьбу за розвиток російської національної педагогіки і школи, а також про критичне використання позитивного досвіду зарубіжної педагогіки. Розвиток освіти і виховання на основі народності повинен сприяти підготовці патріотів Росії, які б сумлінно виконували свої громадські обов'язки і поважали інші народи.

Він вважає, що народ є джерелом усіх багатств матеріальної і духовної культури, а тому треба вивчати історію, географію, економіку, мову, літературу, мистецтво та інші науки.

Моральне ж виховання Ушинський розглядав як складову частину гармонійного розвитку людини, як важливий засіб патріотичного виховання та підготовки людини до життя. Для Росії XIX ст., зазначав він, питання морального виховання дітей і молоді мали особливо велике значення, навіть більше за фізичне і розумове, оскільки в ньому було найбільше невдач і здійснювалося воно не в інтересах народу. Моральне виховання варто починати з малих років і здійснювати постійно і систематично. Його метою є розвинути в дітей найкращі риси і почуття: патріотизм і гуманізм, любов до праці і дисциплінованість, чесність і правдивість, почуття обов'язку і відповідальності, власної гідності і громадського обов'язку, скромність, твердість волі і характеру, проте найголовнішим завданням морального виховання дітей та молоді, на думку педагога, має бути виховання у них палкої любові до батьківщини і народу.

Існують також риси характеру, до яких К.Д.Ушинський ставився з огидою, це такі як: псевдопатріотизм, кар'єризм, егоїзм, деспотизм, лицемірство, лінощі, прагнення до наживи. Розглядаючи

завдання і засоби морального виховання учнів, він гостро критикував такий спосіб дисциплінування, як залякування і фізичні покарання, водночас вказував на необхідність посилити вимоги до них щодо дисципліни і поведінки, але застосовувати при цьому правильні педагогічні методи.

Найбільш правильними способами і методами вчитель вважав переконання, запобігання неправильній поведінці, педагогічний такт учителя та заохочення і покарання, але не тілесні, особистий приклад учителя, а також батьків. Найкращим засобом морального виховання, на його думку, є фізична праця, за допомогою якої формуються кращі моральні якості дітей і молоді, але з умовою правильного поєднання її з працею розумовою.

Проведений мною аналіз поглядів К.Д. Ушинського на сутність освітнього процесу, способи його організації, зміст та основні напрями підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності засвідчує, **що вони базувалися навколо таких ідей:**

- уявлення значення педагогічної літератури не тільки як засобу збагачення вчителя необхідними знаннями, а й засобу поширення успішного педагогічного досвіду;

- покладання в основу освітнього процесу принципів наочності, систематичності, послідовності викладу матеріалу;

- різнобарвність правил побудови уроку і методів викладання, розширення самостійної та дистанційної роботи учнів;

- цілеспрямована підготовка вчителів на основі поєднання теорії і практики, забезпечення адаптації майбутнього вчителя до умов професійної діяльності в сільському соціумі, запровадження педагогічної практики в школах, підтримання зв'язку з учителями після завершення ними навчального курсу семінарії і переходу до самостійної вчительської роботи.

Література

1. Артемова Л. В. Педагогічна думка в другій половині XVIII–XIX ст. // Історія педагогіки України – Київ : Либідь, 2006.

2. Жадько В. О. Український некрополь. – Київ : СПД Жадько В. О., 2005. С. 316.

3. Ушинський К. Д. // Юридична енциклопедія : [у 6 т.], Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004.

УДК 37.09(494)(092)"18/19"

ПЕСТАЛОЦЦІ І. Г. "ЯК ГЕРТРУДА ВЧИТЬ СВОЇХ ДІТЕЙ"

Дубницька Ольга, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Великий педагог і реформатор освіти Іоганн Генріх Песталоцці (1746-1827) заснував кілька навчальних закладів в Швейцарії і написав безліч педагогічних творів, які рішуче змінили принципи навчання. Його девіз – освіту для голови, рук і серця. Песталоцці бачив, як з раннього віку дітей з бідних сімей примушували до праці на заводі, і мало хто з них відвідував школу.

Песталоцці вважав, що основою виховання повинна бути природа людини. На мою думку, принцип природовідповідності у формулюванні Песталоцці означає, що внутрішні сили дитини з властивою їм природі прагнуть до саморозвитку, педагог повинен за допомогою виховання розвивати закладені в дитині духовні і фізичні сили. Виховання буде результативним, якщо буде спрямовано на розвиток природних задатків, внутрішніх сил. А природа дитини досягне досконалості за підтримки виховання. Я вважаю, що ідея саморозвитку особистості в процесі виховання: всі закладені в дитині сили прагнуть до саморозвитку, необхідно використовувати активність самої дитини в розвитку закладених в ньому від природи задатків. Мені здається, що основним завдання педагога – сприяти саморозвитку всіх сторін дитячої натури через організацію власної активної діяльності дітей. Основа саморозвитку у взаємодії знань і умінь.

Песталоцці створив педагогічну працю "Як Гертруда вчить своїх дітей". Я вважаю, що це немовби спроба дати матерям повчання, як самим навчати своїх дітей. Чим привернув увагу широкого кола читачів, книга справила глибоке вплив теорію і практику освіти. Вона складається з 14 листів, в яких описано педагогічний досвід і ситуація в Бургдорфе. Листи містять його роздуми і узагальнюють досвід навчання, а також розповідають про фізичне, моральне і релігійне виховання. Песталоцці розробив унікальну концепцію розвиваючого навчання і продемонстрував комплекс психолого-педагогічних вправ по ефективному освіті дітей. На мою думку, в основу праці "Як Гертруда вчить своїх дітей" покладена ідея гармонійного розвитку всіх сил та здібностей дитини.

На мою думку, в творі Песталоцці хотів показати нам і людям того часу, що навчання має виходити із найпростіших основних частин людських знань; вони повинні глибоко відбивати у дітях форми всіх предметів; вони повинні рано і чітко викликати у них перше розуміння співвідношення чисел та заходів; вони повинні навчити їх висловлювати словами весь обсяг їх знань і досвіду і всюди повністю заповнювати їм перші ступені сходів пізнання, якими сама природа веде нас до оволодіння будь-яким умінням, до набуття будь-якої здібності.

Він показав, що з дітьми раннього віку слід застосовувати такі засоби для їх розумового розвитку: дедалі більше розширювати коло їх усвідомлюваних споглядань; міцно та систематично пояснювати та закріплювати усвідомлені ними споглядання; надавати дітям великі вказівки та пояснення щодо власних назв та слів, які пов'язані з цими книгами та з якими діти повинні бути знайомі до того, як вони вивчатимуть правопис.

Я думаю, що потрібно інтенсивно підвищити розумові сили дитини, а не тільки збагатити його екстенсивними уявленнями, найрізноманітнішими способами. Гучно і часто вимовляючи і пояснюючи дітям слова, речення та довгі періоди, змушуючи дітей повторювати все це за собою, розвивають їх слух, увагу, пам'ять. Вже тоді Песталоцці змушував їх креслити переважно лінії, кути і дуги і заучувати напам'ять їх визначення, а у своїх правилах навчання письма, які він прагнув встановити експериментальним шляхом, виходив із заснованого на моєму педагогічному досвіді положення, що діти набагато раніше здатні розуміти пропорції та володіти грифелем, чим володіти пером і виводити малі літери.

Він виходив із того принципу, що дитина повинна навчитися говорити, перш ніж її можна буде вчити свідомому читанню. Але й мистецтво навчити дітей говорити Песталоцці пов'язував із інтуїтивними поняттями, які дає їм природа, та з тими, які має дати їм мистецтво. У мові справді позначилися результати всього прогресу.

На мою думку, щоб направити дітей на шлях розумного та самостійного мислення, потрібно по можливості уникати того, щоб діти просто даремно балакали та привчалися висловлюватися про речі, які вони знають лише поверхово. Песталоцці вважав, що час вчення немає час суджень; час суджень починається із закінченням вчення. Воно настає тоді, коли з'являється зрілий підхід до тих причин, які дають підстав для винесення судження.

На мою думку, у мистецтві навчання та в природі в повному їх обсязі основні методи споглядання, факти, які завдяки їх визначеності та загальності можуть бути використані як плідний засіб для полегшення пізнання багатьох ним підлеглих та пов'язаних з ними предметів, дають дітям дані, що спонукають їх звертати увагу на подібні предмети. Песталоцці зводив до рубрик ряди аналогічних понять; їх визначення дозволяє розмежувати цілі ряди предметів і усвідомити дітям сутність їх відмінностей.

Рубрики сприяють класифікації сприйманих уявлень: вони вносять лад у їхню хаотичну масу; встановлений каркас спонукає дитину з тим більшим старанням заповнювати окремі її клітини. Сказане відноситься до основних рубрик з географії, природної історії, технології і т. д. Крім того, аналогія, що грає вирішальну роль при виборі предметів, сприяє розвитку пам'яті.

На мою думку, керівні ідеї полягають у певних завданнях, які самі по собі є чи можуть бути предметом окремих наук. Якщо ці завдання розкласти на складові, уявити дитині у зрозумілому йому вигляді, для даних, які вже є в нього або можуть бути ним легко знайдені, і використовувати для вправ у спогляданні, то ці завдання призведуть до того, що розум дитини стане невпинно працювати над їх вирішенням.

Просте запитання; що людина може використати з трьох царств природи для приготування одягу? – є прикладом такого методу. Дитина стане під цим кутом зору розглядати і досліджувати багато що, на його погляд, може допомогти йому у вирішенні цього технологічного завдання. Таким чином, дитина сама створить для себе ту науку, яку вона має вивчити. Звичайно, йому мають надаватися потрібні для цього матеріали.

До керівних ідей відносяться також пропозиції, які як практичні правила спочатку засвоюються тільки пам'яттю, але поступово набувають сили, придатності і значення і саме завдяки цьому глибоко відбиваються і виявляються більш дієвими.

Те, що хочемо видати дітям, має бути настільки простим, що будь-яка мати, а пізніше будь-який учитель з мінімальними педагогічними здібностями могли б усе це зрозуміти, прочитати вголос, пояснити та зіставити. Таким чином, можна буде поступово ліквідувати потребу в початкових школах, замінивши їх покращеним домашнім вихованням.

Потрібно всюди домогтися здатності міркувати і мислити, потрібну всім людям для самостійного і розумного життя. Але не для того, щоб науку, як таку, зробити оманливою іграшкою для бідняків, які потребують хліба, а, навпаки, для того, щоб бідняків, які потребують хліба, за допомогою перших основ істини та мудрості звільнити від небезпеки перетворення на жалюгідну іграшку як свого власного незнання, так і підступності інших.

Отже, у своєму творі Песталоцці хотів показати, що діти можуть багато чого навчитися вдома і цього їх може навчити мати. Цей твір наче посібник для матері. Песталоцці вважав, що діти повинні виховуватися фізично, морально і релігійно. Виховання, на думку Песталоцці, полягає в поступовому розвитку природних задатків тих чи інших здібностей у відповідності до природних законів розвитку дитячого організму і доведенні їх до досконалості. В школі дитина повинна почувати себе так само природно й вільно, як серед природи.

Література

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки. – Кн. 1 – Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. К. : Видавничий дім "Слово", 2010. 624 с.
2. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. / уклад. Є.І. Коваленко, О. В. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.
3. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.
4. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [для студ. вищ. навч. закл.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

УДК 37.026

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРІ "ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ" Г. СКОВОРОДИ

Єрмоленко Ольга, студентка 3 курсу факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Григорій Сковорода протягом усього життя висвітлював філософську тезу про "нерівність рівності", що узгоджувалася з його гуманістичним світосприйняттям. Григорій Савич вважав, що повага та вдячність до людини не повинні поєднуватися з її соціальним станом або походженням. У своєму творі "Вдячний Єродій" він критикує навчання у спеціалізованих навчальних закладах та підкреслює важливість родинного виховання. Цю думку гарно відображено у цитаті: "Де ви навчалися в отрочі роки? Ніде. Мене і брата навчав батько, а мати сестру. О, мій боже! Всюди квітнуть славні училища, в яких всемовні на вчають папуги. Чому він вас не віддавав. Він не вбогий. Як бути без виховання? Для цього ж то самого самі нас виховали батьки...". Як ми знаємо в роки, коли жив славетний Сковорода, навчання не було якісне і його могли отримувати лише діти із заможних сімей. Для навчання були запрошені закордонні вчителі, що тільки що й робили, то лише хизувалися своїми знаннями. Він вважав, що саме все походить із сім'ї, тож відрікатися від неї та її навчання не варто, адже саме першими вчителями нашими є батько та мати, а від них вже залежить вироблення характеру та моральних засад, що визначатимуть людину у майбутньому.

Письменник ставив на перше місце "сродне" середовище. На його думку, найкращими вихователями, наставниками та вчителями є батьки, що змалечку допомагають людині знайти себе у цьому нескінченному хаосі нашого світу. Він вважав, що така своєрідна школа життя розвиває у дитини серце, а згодом дає обдарування – доброту, вдячність, благородство. Також, говорячи про "сродне", варто зазначити, що Сковорода завжди ставив на перше місце ті здібності, навички, що дала природа, і говорив, що не варто робити те, що не можеш: "Народженого на добро не важко навчити на добро, хоч навчити, хоч привчити, хоч відучити. Хоч вчений, хоч звичайний, хоч звичний – одне й те ж. Від природи, яко матері, легесенько досягає наука собою. Це є всенародна і справжня вчителька і єдина. Сокола швидше навчиш літати, але не черепаха. Орла миттю привчиш дивитись на сонце і розважатися, але не сову. Оленя легко направити на Кавказькі гори, привабити пити з найчистіших нагорних джерел, але не верблюда і не кабана. Якщо все буде наймудріша і блаженна природа, тоді хто, як не єдина вона зціляє і навчає?"

Проаналізувавши цей твір, ми можемо помітити, що Г. Сковорода акцентував свою увагу саме на моральному вихованні дітей у сім'ї. Добродісна та моральна людина легше знаходить себе у світі, краще адаптується до умов, аніж аморальна та безчесна. Він хотів ніби сколихнути суспільство своєю ідеєю виховувати високоморальних особистостей.

Також хочу сказати про те, що у творі "Вдячний Єродій" Г. Сковорода приділяє увагу такому почуттю як вдячність – вдячність батькам за те, що вони народили, виростили, дали базові знання, навчили трудитися, а найголовніше – цінувати труд інших, бути вдячним людям. Автор зазначив, що саме

вдячна людина краще пристосовується до соціуму, і саме вдячну люди поважають інші: "Вчися єдиний вдячності. Вчися, сидючи вдома, літаючи шляхом, і засипаючи, і прокидаючись. Ти благо народжений, і ця наука є дочка природи твоєї, хай буде вона тобі найсолодшим, і вечірнім, і ранковим, і обіднім шматком! Знай, що вся решта наук є рабині цієї цариці. Не будь буйним! Не хапайся за хвіст, минаючи голову. Приймай і оберігай все на благо. Хай буде душа твоя шлунок птахів, які пісок, черепашки і камінці перетворюють собі травленням міцного свого внутрішнього жару в споживні свої соки. Невдячна і буркотлива душа є те саме, що хворий шлунок, що гидує всякою їжею. Вдячність с твердь і здоров'я серця, яке сприймає все на благо і зміцнюється..."

Отже, хотілось би підкреслити важливість сімейного виховання у сучасному світі. Останнім часом з'являється усе більше садків, спеціалізованих шкіл та вихователів, які можуть проводити час із дитиною, поки її батьки працюють: діти в таких сім'ях частіше за все виростають або зі срібною ложкою у роті, або закриті у собі, без особливого бажання спілкуватися зі своїми батьками. Г. Сковорода вважав, що жодна із спеціалізованих не дасть дитині тої основи, що вона їй можуть закласти батьки. Родинне виховання дає змогу дитині одержати свій перший досвід, робити спостереження, вчитися поводити себе в тій чи іншій ситуаціях, беручи досвід у батьків. Тож батькам не варто упускати процес виховання. Першим та, мабуть, основним їх завданням є дати дитині впевненість, що її люблять, піклуються і цінують лише за те, що вона просто є. Мені запам'яталася цитата, яка гарно описує це: "Він славословить, що два головні батьковські обов'язки це: "Благо породити і благо навчити". Якщо хтось жодної з цих двох заповідей не додержав, ні благо породив, ні благо навчив, той с не батько дитині, а винуватець вічної загибелі..."

Хочу підсумувати тим, що Г. Сковорода своїм твором дав поштовх суспільству передивитися важливість сімейного виховання, адже останнім часом воно знецінюється. На мою думку, якщо кожна людина перед тим, як народити дитину прочитає "Вдячний Єродій", то у них сформується думка, що дитина це не іграшка, вона потребує любові та піклування у повній мірі, а саме ця думка буде гарним стартом для створення щасливої родини, або плачевним фіналом для сім'ї у разі не усвідомлення її як важливої.

Література

1. Використання ідей Г. Сковороди у вихованні поваги до людини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eprints.oa.edu.ua/2486/1/25.pdf>.
2. Ідея народності та природовідповідності виховання Г. Сковороди [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-957-2.html>.
3. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / За ред. О. Г. Дзевєріна. К.: Вища школа, 1972. 272 с.
4. Сковорода Григорій. Твори: В 2 т. – Т. 1. / Григорій Сковорода. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 23.

УДК 37.013

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В ПРАЦЯХ ГУМАНІСТІВ І СОЦІАЛІСТІВ-УТОПІСТІВ Ф. РАБЛЕ "ГАРГАНТЮА ТА ПАНТАГРЮЕЛЬ"

Жура Тетяна, студентка 3 курсу факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

В епоху Середньовіччя починають з'являтися нові, гуманістичні теорії виховання людини. Рабле охоплює найширше коло явищ: релігію і виховання, мораль і юриспруденцію, політику і філософію. Автор критикує середньовічні погляди на людину, життя, уславляє велич та розум людини. У середні віки вважалось, що всю педагогічну премудрість містить в собі Біблія. Однак церква готувала людину лише для потойбічного існування. Гуманісти першими замислилися як підготувати людину для повноцінного життя на землі. Важливі думки про земне виховання знаходимо в романі Ф. Рабле "Гаргантюа і Пантагрюель". Цей роман також висміює багато людських пороків, церкву, судову справу, навчання та виховання.

Французький письменник Франсуа Рабле написав сатирико-філософський роман який складається з п'яти книг. Написання й публікація цих романів тривали з 1532 по 1564 рік. Тож я можу впевнено сказати що цей роман було написано в добу Високого Відродження (XVI ст.). А остання книга вийшла уже після смерті автора.

Я впевнена що автор хотів змін в багатьох сферах суспільства тому він вирішив написати цей роман. Він бачив, як люди страждають від релігійних забобонів. Батьки не хотіли лікувати та вчити дітей,

вважаючи будь-яке втручання в розум і тіло своєї дитини бісівським промыслом. Тому автор роману Рабле намагається заохотити читачів прилучитися до національної французької культури, її джерел, а не до рабських послуг моторошної демагогії католицизму. Він хотів, щоб людина покладалася на свій здоровий глузд, а не на абстрактні та неправильно тлумаченні вчення схоластиків. Автор намагається повернути інтерес до світського мистецтва та пізнання світу, вільного від обмежень.

Ф. Рабле не має бажання використовувати стриманість у навчанні, він за те, щоб учень розвивався всебічно, вивчаючи вузькогалузеве ремесло. Рабле захищає свободу вибору учня. Він переконаний що зацікавленість допомагає легко і швидко засвоювати інформацію. Гаргантюа, головний герой, приділяє навчанню весь свій час, а його вчитель та наставник допомагає йому. Учень здобуває знання поки їсть, гуляє, бавиться та спостерігає за природою. Однак, навчання Гаргантюа збалансоване та результативне. Учень вивчає не лише абстрактні теми, а ще й дійсні та фізично-існуючі теми.

Ф. Рабле наголошує на трьох компонентах комплексного розвитку особистості: духовне, фізичне та розумове. Розумовий розвиток базується на вивченні арифметики, астрономії, геометрії, читанні та завчанні уривків з праць великих мислителів. Повторення це важлива частина навчання Гаргантюа. Окрім вивчення науки, Гаргантюа щоденно приділяє декілька годин спорту. Тобто ми бачимо що його навчання це збалансоване комбінування фізичних вправ та розвиток розуму. Найбільше значення у розвитку особистості учня, автор приділяє духовному. Навіть фізично сильна та розумна людина потребує осягнення оральних принципів та духовних набутків, щоб стати сформованою особистістю. Нам у творі показано що Гаргантюа щодня читає та роздумує над прочитаним Святим Письмом. Як ми, читачі, вже помітили, Панократ не змушує свого учня вчитися. Він лише мотивує його, доступно та відкрито пояснюючи користь кожного предмету та навчання в загалом.

Письменник викриває вади, а також висміює недоліки того періоду. Основна його тема це глузування з церкви й католицьких ченців. Він чудово був обізнаний про лінощі, неосвіченість, жадібність, фарисейство, а також лицемірство духовенства, адже в юності деякий час провів у монастирі. Висміяв він також схоластику на той час за відірваність від дійсності. Сліпа віра, а також релігійне фарисейство викликали у письменника настільки сильну ворожість, що він висміював Біблію, і пародіював деякі епізоди з неї у своєму творі. Тому всі частини роману були визнані богословами Сорбони єретичними.

У романі піднесено проблему утопічної освіти, що ґрунтується на вивченні навколишнього середовища та наук шляхом читання, розмов та спостереження за природою. Рабле пропагує практичне вивчення ремесла через споглядання за роботою майстрів та власних спроб опанувати ремесло. Автор критикує заучування без сенсу, бездумне зубріння, переходить від відірваної від життя освіти до гуманістичної.

Автор прагнув змін, прагнув актуалізувати, намагався переосмислити реалії та набутки сучасної освітньої концепції. Тож автор пропонував нову систему навчання. Ці зміни чітко пов'язані з режимом дня, кількістю годин занять на день, та спосіб викладання предмету. Отже, автор розробляє нову систему виховання – педоцентричну. Виховання всебічно розвиненої особистості, яка сильна у духовному, та у фізичному аспекті свого розвитку. Він хоче перетворити "науку заради людини", а не залишити "науку заради науки".

"Таким чином Гаргантюа став кохатися в науці чисел і щодня по обіді й вечері показував себе таким завзятим математиком"

"Потім Гаргантюа востаннє переповідав Понократові все, що прочитав, вивчив, побачив, почув, осягнув, зробив за день".

"Грав у великого м'яча, гуляючи його ногою або ж кулаком. Боровся, бігав, стрибав... перемахував через рівчачки, перешастував через плоти, збігав на шість ступенів угору по муру і видивався таким самим способом до вікна на списову довгість".

"Насамперед він познайомив Гаргантюа з ученими – щоб заохотити його до справжньої науки та збудити бажання згодом позмагатися і взяти над мудрими мужами гору".

Отже, підсумовуючи все вище сказане, автор хоче щоб сьогодні ми вивчали всі дисципліни однаково. І найголовніше що нам треба зробити, це змінити формальне навчання на більш творче. Бо на сьогоднішній день ми вчимо як бути математиками, істориками, та біологами. Але окрім цього, учні повинні знати як виконувати повсякденні задачі.

Література

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано–Франківськ, 2014. 160 с.
2. Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій / Упорядники: Л.В. Маляр, М.І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ "УжНУ", 2020. 64 с.
3. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996. 436 с.
4. https://svitliteraturu.com/load/zarubizhna_literatura/8_klas/vidrodzhennja/17-1-0-182

**К. Д. УШИНСЬКИЙ: "РІДНА МОВА – ЦЕ ЦВІТ , ЯКИЙ НІКОЛИ НЕ В'ЯНЕ!"
ЗА ТВОРОМ "РІДНЕ СЛОВО". ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ**

Задніченко Тетяна, студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Усі покоління українців величали мову, прагнули віднайти в ній якийсь глибинний зміст, певну суть буття свого народу. Мова і постає однією з ознак народності та є найкращим виразником духовної культури кожного народу.

Сучасна українська мова – давня спадщина українського народу. Вона створена зусиллями багатьох віків. У нашій мові ознака наших національних знань. І доки живе мова, житиме народ як нація. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням мови. Усі форми суспільного життя, пізнавальної та творчої діяльності супроводжують мову особистості.

До витоків народності рідної мови звертався і К.Д. Ушинський. У "Рідному слові" автор зазначає, що мова народу – кращий, ніколи нев'янучий цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина. Сьогодні його слова, як ніколи чітко підкреслюють вагу та важливість мови для народу. Якщо раніше мова була лише духовним народним надбанням, то сьогодні вона, певною мірою, стала зброєю українського народу у його боротьбі з ворогом.

Нація почала усвідомлювати, що все таки мова – найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі й майбутні покоління народу в одно велике, історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, а є якраз саме цим життям.

Особливого значення К. Ушинський надавав питанням вивчення рідної мови, розвитку в дітей природженої здібності, яку називають даром слова. Дух мови, якою вона розмовляла, дух народу, що створив ту мову, пустить глибоке коріння в її душу, ввійде в її плоть і кров, і народна мова знайде ґрунт уже зайнятий і не витіснить чужого коріння, бо, за незмінним психологічним законом, усяке враження, яке першим займає місце, лягає глибше за всі інші. Дійсно, розуміємо значення цих слів з глибоким усвідомленням того, що рідна мова міцно проросла у душах нашої нації і насильно викоринити її нікому не вдасться.

Рідне слово, за К.Д. Ушинським, правдиво і глибоко висловлює національну самобутність народу, його думки, його надії, його права на самостійне існування. У методичній системі К.Д. Ушинського важливе місце посідає вчення про рідну мову як основне підґрунтя навчання і виховання. Методист неодноразово підкреслює виняткове навчальне і виховне значення рідної мови, народного наставника. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. І хоч як би сильно та наполегливо нашому народу не намагалися нав'язати чужої мови, культури, чужої духовності, поки в наших жилах буде пульсувати рідне материнське слово, ніяка нація нас не скорить.

Отже, будучи найповнішим і найвірнішим літописом сього духовного, багатовікового життя народу, мова в той же час є найбільшим народним наставником, який навчав народ тоді, коли не було ще ні книг, ні шкіл, і продовжує навчати його до кінця народної історії. І не даремно можна стверджувати, що наша нація плекає найкращих синів і дочок свого народу, герої сьогоднішнього дня, які почерпнувши найкращі знання та надбання, несуть їх для нових поколінь.

В умовах національного відродження українська мова набула особливої ваги. Вона стала вирішальним чинником самобутності талановитого, віками гнобленого українського народу, виразником інтелектуального і духовного життя. Таким чином, мова відіграє важливе місце в житті людини, бо без неї наше спілкування просто неможливе, а наша культура нижча, тому ми цінуємо та поважаємо нашу рідну мову і плекаємо її для нових поколінь.

Література

1. Васюк О.В., Сопівник І.В. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. – К., 2010. 600 с. С. 256-263.
2. Дацюк Н.В. Рідна мова в педагогічній системі К.Д. Ушинського і в сучасній школі. 4 с. Режим доступу: https://osvita.ua/doc/files/news/124/12487/Ridna_mova.doc
3. Зайченко І.В. К.Д. Ушинський і українська національна школа. 10 с. Режим доступу: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ushynskiy/paper/viewFile/9/15>

КЛАСНО-УРОЧНА СИСТЕМА В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ Я. А. КОМЕНСЬКОГО

Зайцева Ольга, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Стаття присвячена аналізу утворення класно-урочної системи навчання, основні передумови до її утворення та внесок Я.А. Коменського у започаткування даної системи навчання. Вивчення історичних матеріалів та виокремлення позитивних та негативних ідей у поглядах Я. А. Коменського.

Ключові слова: класно-урочна система навчання, моральне виховання, методи навчання, урок, етапи уроку.

Я. А. Коменський був першим, хто обґрунтував основні принципи та методи навчання і класно-урочну систему навчання. У своїй "Великій дидактиці" учений визначив сутність і завдання освіти.

Вчений описав поняття навчального року, який ділився на чверті з канікулами. В кінці кожного року були іспити від результатів яких залежало переведення до наступного класу. Успішність учнів перевірялася різними видами контролю, а також намагався максимально ефективно організувати навчальний день в школі.

Вчений започаткував класно-урочну систему навчання до якої входили:

- організований початок навчання в школах у визначений час та день;
- розділення навчального матеріалу відповідно до року навчання
- створення класу як організованої структури
- іспити для переведення до наступного класу чи повторного проходження попереднього курсу [3].

Відношення Я. Коменського до системи навчання говорить про високу обізнаність і зацікавленість у розвитку освіти в цілому.

Мета статті – аналіз класно-урочної системи навчання, основні передумови до її створення та внесок Я.А. Коменського у започаткування даної системи організації навчання. Вивчення історичних матеріалів та виокремлення позитивних та негативних ідей у поглядах Я.А. Коменського.

У наш час класно-урочна система досить активно використовується по всьому світу і має як позитивні риси так і недоліки, проте вона є важливою складовою освітнього процесу і, незважаючи на недоліки не має альтернативи, яка б змогла повністю її замінити. Дана стаття присвячена аналізу класно-урочної системи та її створенні відомим педагогом Я.А. Коменським, хоч він був не першим, хто займався цим питанням, проте саме його внесок є досить значним та важливим.

Уже в XVI-XVII ст. спостерігалися елементи класно-урочної системи. Потреба в подібній системі навчання була значною, бо переважаючи на той час система індивідуального навчання переставала бути актуальною, а ефективність у зазубрюванні матеріалу взагалі ставила під сумнів потребу в такій системі навчання.

Я. А. Коменський негативно ставився до індивідуальної системи навчання та часу, який на це відводиться. Нераціональність такого навчання була підтверджена багатьма вченими та педагогами, проте вона ще довго проіснувала, не зважаючи на появу класно-урочної системи навчання.

Педагог займався вивченням та адаптуванням даної системи. Основою його поглядів на класно-урочну систему було створення умов організації навчальної роботи школи.

Я. Коменський вивів умови правильної організації навчальної роботи:

- 1) клас з постійним складом учнів однакового віку;
- 2) чітко визначений час занять;
- 3) чергування занять і перерв;
- 4) роботу учителя з усім класом одночасно.

Я. Коменський негативно ставився до оформлення та змісту підручників того часу і вважав недоцільним їх використання. Підручники Коменського ж мали достатню кількість навчального матеріалу, а також вони мали цікаві вправи для засвоєння граматики.

Великою популярністю користувалися такі підручники як "Видимий світ у малюнках" та "Відкриті двері мов і всіх наук". Перший підручник є ілюстрована енциклопедія. У ній міститься сто п'ятдесят статей та малюнки до кожної з них. Статті присвячені відомостям про природу, суспільне життя та діяльності людей. Підручник чітко структурований, систематизований і поетапно знайомить дітей зі світом, починаючи з елементарних відомостей про рослини, а закінчуючи ознайомленням із тогочасним світом професій.

Коменський хотів щоб під час одного уроку мали можливість навчатися якнайбільше учнів і тим самим допускав кількість до 300 чоловік, що зараз піддається сумніву. Кожен такий клас ділився на

частини по десять учнів. До кожного десятку призначався один із учнів, що мали гарні досягнення у навчанні і їх називали декуріонами, вони повинні були виконувати поставлені їм завдання, а саме:

- слідкувати за відвідуванням,
- перевіряти домашні завдання,
- допомагати невстигаючим,
- слідкувати за поведінкою учнів під час занять [3].

Навіть за умови допомоги декуріонів, така кількість учнів в класі здається завеликою і ефективність та рівень навчання піддається сумнівам.

Саме Коменський запропонував проводити шкільні заняття у чітко визначений час, а також наголосив на тому щоб в усіх класах уроки починалися одночасно. Після кожного уроку повинна бути перерва, а сам урок повинен тривати одну годину при чому кожна така година повинна мати конкретне завдання.

Коменський структурував уроки і описав кожен етап:

- початок – актуалізація опорних знань;
- продовження – перевірка сприймання матеріалу та пояснення;
- закінчення – узагальнення у вигляді перевірки на вправах засвоєного матеріалу.

Під час кожного уроку варто відводити час для опитування дітей, а також для пояснення нового матеріалу та для вправ по закріпленню вивченого. При чому кожен урок повинен мати визначену тему і головне завдання.

Аналізуючи висловлювання Коменського стосовно організації навчальної роботи можна сказати про хибність його думок, щодо припущення, що одного вчителя може бути достатньо для будь-якої кількості учнів. У деяких своїх творах він наголошував на тому, що один вчитель може навчати 300 учнів одночасно.

За основу формулювання принципів класно-урочної системи Коменський брав приклад із роботи братських шкіл.

Я. Коменський під час роботи над створенням класно-урочної системи досить велику увагу приділяв моральному вихованню. Він навіть назвав чотири головні моральні якості, які варто виховувати в людині, а саме: мудрість, помірність, мужність та справедливість [4]. Він вказував на те, що моральні якості варто розвивати в дітях з наймолодшого віку. Цим мають займатися батьки і на власному прикладі показувати як варто себе поводити.

Повертаючись до тематики навчання за класно-урочною системою, варто звернути увагу на контроль та дисципліну під час навчання. Коменський вважав, що шкільна дисципліна досить важлива для ефективного навчання та виховання в школі.

Дисциплінування, на думку вченого, мало ґрунтуватися на гуманістичних засадах. Будь-яке покарання повинно було не нашкодити дитині, а вказати на хибні дії та допомогти зробити правильні висновки. Нівелювати повтори таких дій і бути досвідом для інших.

Коменський досить цікаво висловлюється щодо фізичних покарань, незважаючи на те, що він був гуманістом і строго забороняв застосовувати тілесні покарання, як покарання за навчання, але в деяких випадках допускав, наприклад за богохульство, неслухняність чи недобррозичливість.

Щодо дисципліни, то головним засобом дисциплінування він називає авторитет вчителя, який має бути таким, щоб учням було соромно його не послухати.

Коменський наголошував на неймовірній важливості професії вчителя і намагався донести це до інших, щоб викликати розуміння та повагу. Цю професію він називав "найпочеснішою під сонцем".

Проте, вчителі самі повинні досягати такого рівня майстерності щоб відповідати вимогам суспільства і підтверджувати свою важливість у ньому. Коменський охарактеризував ряд вимог і до вчителів, а саме вказував на те, що вчитель має бути чесним, працьовитим, релігійним і добросердечним. Діти повинні бачити в ньому взірць для наслідування і брати з нього приклад. "Малоосвічений вчитель – хмара без дощу, лампа без світла, джерело без води, тіло без душі".

Коменський ставить перед учителем триєдине завдання: щоб він умів, міг і хотів навчати, тобто:

- 1) повинен знати чому має навчати;
- 2) вмів інтерпретувати відомий йому матеріал так, щоб дітям було зрозуміло;
- 3) мав жагу передавати знання іншим.

Висновок. Отже, Я. Коменський досить ретельно підійшов до питання створення класно-урочної системи. Його педагогічні твори, методи і принципи навчання мали гарну основу і з роками лише удосконалювалися. На власному досвіді Я. Коменський перевіряв, удосконалив і в подальшому використовував її основні принципи при організації навчання у школах Чехії та Польщі. У "Великій дидактиці" (1635) і в "Законах добре організованої школи" (1633-1638). Він адаптував досвід багатьох вчених перш ніж створити класно-урочну систему свого зразку, тому вона і виявилася дійсно ефективною і використовується в організації освітнього процесу в сучасній системі освіти багатьох країн світу.

Література

1. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія: Навчальний посібник / Е.І. Федорчук, В.В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Видавництво, 2007.
2. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К. Завгородня, Л.М. Прокопів, І.В. Стражнікова. – Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: Хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
4. <https://cutt.ly/uHOeNRJ>
5. <https://cutt.ly/DHOe1NZ>
6. <https://cutt.ly/mHOe4wC>

УДК 37:821.161.2'06].09(477)''19/20''(092)

АНАЛІЗ ТВОРУ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО "СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ" (РОЗДІЛ І. ШКОЛА РАДОСТІ)

Іваницький Дмитро, студент 3 курсу історико-юридичного факультету.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У статті проаналізовано перший розділ твору Василя Сухомлинського "Серце віддаю дітям". Зосереджена увага на концепції шкільного виховання видатного педагога, яку він втілював на практиці у своїй "Школі Радості", розглядаються гуманістичні аспекти виховання, та партійотичне ріотичне та трудове виховання.

Ключові слова: Сухомлинський, Школа Радості, концепція шкільного виховання, мораль, трудове виховання, вихователь, гра, музика, казка.

У розділі першому "Школа Радості" твору "Серце віддаю дітям" Василь Сухомлинський формулює свою концепцію шкільного виховання, яку він втілював на практиці у своїй "Школі Радості". За його концепцією справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, в якому вихователь і вихованець об'єднані безліччю інтересів і захоплень.

На думку В. Сухомлинського школа, яка обмежується вченням, регламентована дзвінками, якби нівелює малюків, підганяє їх під одну мірку, не дозволяє розкритися багатству індивідуального світу. Сутність керівництва школою полягає в тому, щоб у важкій справі виховання на очах учителів створювався, визрівав і утверджувався кращий досвід, що втілює в собі передові педагогічні ідеї. І той, хто є творцем цього досвіду, чия праця стає зразком для інших вихователів, – той і повинен бути директором школи. Без такого директора кращого вихователя не можна собі уявити школу.

Головна фігура школи – це вихователь первинного дитячого колективу – класного колективу. Він і вчитель, який дає учням знання, і друг дітей, і керівник їх багатогранного духовного життя.

Виховання Сухомлинський розглядав перш за все, як людинознавство. Без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, задатків, нахилів – немає виховання. На його думку виховання – це перш за все постійне духовне спілкування вчителя і дитини. Без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення в світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура, як плоть і кров культури педагогічної. Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні відносини з дітьми в єдиному, дружньому колективі, де вчитель – не тільки наставник, а й друг, товариш. Емоційні відносини немислимі, якщо вчитель зустрічається з учнями тільки на уроці, й діти відчують на собі вплив педагога тільки в класі.

На думку видатного педагога вчитель, має добре знати не тільки свого вихованця а й і його сім'ю – батька, матір, братів, сестер, дідусів і бабусь. Дитина, за словами Сухомлинського, – дзеркало сім'ї: як у краплі води відбивається сонце – так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька. Завдання школи і батьків – дати кожній дитині щастя. Щастя багатогранне. Воно й у тому, щоб людина розкрила свої здібності, полюбила працю і стала в ній творцем, і в тому, щоб діставати насолоду від краси навколишнього світу й творити красу для інших, і в тому, щоб любити іншу людину. Тільки разом з батьками, спільними зусиллями, вчителі можуть дати дітям велике людське щастя

В. Сухомлинський доводив, що навчання варто проводити не в класі, а на природі (в саду, полі, лісі, тощо). "Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерела думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на "обробку" інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель" [4, С. 243]. На його думку чим ближче діти до джерела думки і слова – до навколишнього світу

– тим багатшою і виразнішою буде їх мова. Дитяче мислення – художнє, образне, емоційно насичене мислення. Щоб дитина стала розумною, кмітливою, треба в ранньому дитинстві дати їй щастя художнього бачення світу. Діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. Цей світ повинен оточувати дитину.

Виховання дітей 6–10 років В. Сухомлинський називав "школою сердечності" та радив педагогам і батькам вчити дітей добру, любові, милосердю. Дитина не повинна вирости байдужою, черстою, вона має зростати в постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм [1].

В. Сухомлинський запропонував навчати в школі шестирічних дітей, тобто тих яким треба було йти в школу через рік. Цей рік необхідний для того, щоб добре знати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення й розумової праці. Час перебування дітей у школі не регламентувався. Навчання в школі закінчувалося тоді, коли в дітей загострювався інтерес до предмету вивчення для того, щоб учні з нетерпінням чекали наступного заняття. Також Сухомлинський радить не прагнути розповісти на уроці про предмет вивчення все, що знаєш, – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість та любов до знань, а залишати завжди щось недовомлене, щоб дитині захотілося ще раз повернутися до того, про що вона дізналася.

У розділі "Школа радості" Василь Сухомлинський звертає увагу на моральне виховання дітей. На думку автора, моральні переконання, погляди, звички – все це тісно пов'язане з почуттями. "Почуття – це, образно кажучи, живлющий ґрунт для високоморальних вчинків. Там, де немає чуйності, тонкості сприйняття навколишнього світу, виростають бездушні..." [2] Чутливість до радощів і горя виховується тільки в дитинстві. В цьому віці серце особливо чутливе до людських страждань, горя, туги, самотності. Дитина немовби перевтілюється, уявляючи себе на місці іншої людини. Якщо прогаяно дитячі роки – цього ніколи не надолужиш. Виховання чуйності до горя й страждань інших людей – важливе завдання школи. Людина може стати другом, товаришем і братом іншій людині лише за умови, коли горе іншого стає її особистим горем. Учити відчувати – це найважче, що є у вихованні. Дитина відчуває найтонші переживання іншої людини тоді, коли вона робить щось для щастя, радості, душевного спокою людей. Нехай горе інших людей входить в серце дитини. Моральне обличчя особистості залежить в кінцевому рахунку від того, з яких джерел черпає людина свої радощі у роки дитинства. "Якщо радості були бездумними, споживчими, якщо дитина не дізналася, що таке горе, образи, страждання, вона виросте егоїстом, буде глухою до людей" [2].

У "Школі під блакитним небом", створеній самим педагогом, В. Сухомлинський сформував навколо себе такий колектив, в якому панувала атмосфера взаємної поваги і допомоги. Він чудово розумів, що саме від особливостей взаємовідносин у колективі залежить статус кожної дитини, її емоційне і розумове благополуччя. При цьому характер взаємовідносин у класному колективі значною мірою залежить від культури спілкування. А вже спілкування – це шлях до взаєморозуміння, духовного та інтелектуального самозбагачення. Якою стане людина, залежить від того, як вона спілкується з іншими людьми, до чого вона прагне та який світ людського багатства відкривається перед нею [1].

Приділяє увагу автор і патріотичному вихованню дітей: "Хочеться порадити молодому педагогові, який виховує маленьких дітей: вдумливо, обережно готуйте дитину до того моменту, коли вимовите своє перше слово про рідну країну. Слово це має бути натхненним, одухотвореним благородними почуттями (хай говорять пишномовно – не бійтесь цього, якщо в душі у вас чисті й високі почуття). Та щоб це слово примусило прискорено битись дитячі серця, необхідно, образно кажучи, старанно зорати і засіяти зернами краси поле дитячої свідомості. Нехай дитина відчує красу й захоплюється нею, нехай в її серці й пам'яті назавжди збережуться образи, в яких втілюється Батьківщина. Краса – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечних стосунків" [2].

Стосовно трудового виховання В. Сухомлинський описував, як водив своїх учнів на фабрики, підприємства, залучав дітей до роботи в шкільній теплиці. На думку Сухомлинського стосунки людини з людиною, її суспільне життя розкриваються насамперед у праці на благо людей. У тому, як людина працює для інших, виявляється її гуманізм. Любов дитини до людей праці – джерело людської моральності. Важливим уроком для нас є висновок видатного педагога про те, що гуманізм полягає не в красивих словах, а у відповідальності, повсякденній реальній роботі зі створення нормальних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання і духовного росту молоді людини.

Велике значення у вихованні дітей, на думку Сухомлинського, відіграє гра. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань [2]. Гра – це широке й багатогранне поняття. Діти граються не тільки тоді, коли бігають, змагаються в швидкості й спритності. Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливе повноцінне навчання, особливо в дошкільні роки. Гра в широкому розумінні цього поняття починається там, де є краса. Оскільки ж праця

маленької дитини немислима без естетичного начала, то, отже, її трудова діяльність у молодшому віці тісно пов'язана з грою.

Також дуже велике значення у вихованні В. Сухомлинський віддає музиці. На його думку музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Музика відкриває людям очі на красу природи, моральних стосунків, праці. Завдяки музиці в людині пробуджується уявлення про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Музика – могутній засіб самовиховання. Першоджерелом музики є не тільки навколишній світ, а й сама людина, її духовний світ, мислення і мова. Музичний образ по-новому розкриває перед людьми особливості предметів і явищ дійсності. "Увага дитини немовби зосереджується на предметах і явищах, які в новому світлі відкрила перед нею музика, і її думка малює яскраву картину; ця картина проситься в слово" [2].

Музична мелодія виховує душу, олюднює почуття. В музиці, як і в слові, виражається справді людське. Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми облагороджуємо її думки, поривання. Завдання полягає в тому, щоб музична мелодія відкрила в кожному серці життєдайне джерело людських почуттів. Як у живому, трепетному слові рідної мови, так і в музичній мелодії перед дитиною розкривається краса навколишнього світу. Та мелодія – ця мова людських почуттів – доносить до дитячої душі не тільки красу світу. Вона відкриває людську велич і гідність. В хвилини насолоди музикою дитина відчуває, що вона справжня людина. Душа дитини – це душа чутливого музиканта. В ній – туго натягнуті струни, і якщо ви зумієте торкнутися їх – задзвенить чарівна музика. І не лише в переносному, але й у прямому розумінні. Дитинство так само неможливе без музики, як неможливе без гри, без казки. "Я підбирав для слухання мелодії, в яких у яскравих образах, зрозумілих дітям, передано те, що вони чують навколо себе: щебетання пташок, шелестіння листя, гуркотіння грому, дзюрчання струмка, завивання вітру. При цьому, я оберігав дітей від надмірних вражень, бо, велика кількість музичних образів шкідлива для дітей; вона може викликати сум'яття, а потім і зовсім притупити емоційну чутливість." [2]

Василь Сухомлинський був глибоко переконаний, що без емоційного піднесення неможливий нормальний розвиток клітин дитячого мозку. На його думку, з емоціями пов'язані й фізіологічні процеси, що відбуваються в дитячому мозку: в моменти напруженості, піднесення, захоплення відбувається посилене живлення клітин кори півкуль. Клітини в ці періоди витрачають багато енергії, але водночас і багато одержують від організму. В періоди великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо ясною, а запам'ятовування відбувається найінтенсивніше.

В. Сухомлинський не уявляв навчання в школі без створення казки. Діти надихаючись образами і природи і додаючи щось від своєї фантазії створювали у школі В. Сухомлинського маленькі оповідання та казки. На думку Сухомлинського казкові образи яскраво емоційно забарвлені. Слово казки живе в дитячій свідомості. Серце замирає в дитини, коли вона слухає або вимовляє слова, що створюють фантастичну картину.

Отже, Василь Сухомлинський зробив великий внесок в розвиток педагогічної думки, оскільки розробив, описав і втілював на практиці ідею унікальної школи навчання в якій, було не тяжким, виснажливим і нудним процесом, як це було в інших школах, а дуже цікавим і захоплюючим джерелом емоцій, вражень, уявлень про навколишній світ та знань.

У центр виховного процесу Сухомлинський поставив особистість. Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір.

Література

1. Омельчук В. В. Взаємовідносини та спілкування – психолого-педагогічний чинник формування творчої особистості учителя в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. Дубно – 2021. Режим доступу: URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/download/11102/10460/>
2. Сухомлинський В.О. "Серце віддаю дітям" – Режим доступу: URL: <https://mala.storinka.org/%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%86%D0%B5-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D0%B0%D1%8E-%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8F%D0%BC-%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C-%D1%81%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B8.html>
3. Ткаченко Л. Василь Сухомлинський: світове визнання / Л. Ткаченко // Директор школи. 2003. № 33 (273), вересень
4. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ДИДАКТИЧНУ ТЕОРІЮ Ф. А. ДІСТЕРВЕГА

Іванова І. С., студентка 3 курсу факультету природничо-географічних та точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Питання, що пов'язані з навчанням, актуальні для кожного покоління. Сучасні вчителі цікавляться проблемою якості освіти не менше, ніж педагоги минулих століть. Саме тому до сьогодення дослідження, в яких розглядаються основні теми дидактики:

- вимоги до сучасної освіти;
- методи, за допомогою яких можна досягти вищого рівня знань школярів та студентів;
- способи підготовки висококваліфікованих фахівців освітньої галузі, які зможуть конкурувати не лише в Україні, а й за її межами та багато інших.

Нові технології (особливо в області ІТ) вимагають від сучасного педагога швидкого реагування на потреби часу. Однак при створенні нового витка в розвитку дидактики, важливо зберегти розуміння і застосування дидактичних основ, принципів, методів. Адже над їх створенням плідно працювали декілька попередніх поколінь і вони стали невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Завданням сучасної дидактики є вивчення й удосконалення процесу навчання, опис нових систем навчання та генерації нових ідей. Адже в кожному суспільстві виникало основне і найголовніше питання: "Як потрібно навчати?"

Саме такою новаторською діяльністю в другій половині ХІХ ст. стала теоретична і практична діяльність А. Дістервега. Його робота стала поворотною точкою в новому осмисленні багатьох педагогічних проблем, примноживши класичні уявлення про природовідповідність виховання. Він створив органічний синтез власних поглядів з новітніми даними про людину в сферах психології, фізіології, філософії та соціології. Крім того, вперше досягнувши суспільно-історичні умови освіти, Дістервег спробував знайти шляхи взаємодії шкільної освіти в суспільстві для покращення соціальних відносин між людьми. У його працях, виховання – складає частину загальнолюдської, і національної культури, що тісно пов'язує ці поняття в діалектичному аспекті.

Як дидактик, А. Дістервег приділяє особливу увагу:

- вирішальній ролі вчителя у створенні і використанні розвиваючих завдань в шкільній освіті,
- взаємозалежності методів навчання і специфіки навчальних предметів,
- взаємодії між формальною і матеріальною метою освіти.

Результатом виховання дітей і молоді А. Дістервег вбачав гуманних і свідомих людей, що з любов'ю відносяться до всього людства і до свого народу. Основні принципи виховання за Дістервегом:

1. Природовідповідність – здійснення виховання відповідно з природним розвитком дитини, враховуючи її вікові та психологічні особливості..
2. Культуровідповідність.
3. Самодіяльність.

Як і Песталоцці, Дістервег вважав, що людина має природний хист, якому властиве прагнення до розвитку. Отже, завдання педагога – пробудити його, щоб дитина змогла самостійно розвиватися. "Без збудження не може бути розвитку. Виховувати – значить збуджувати. Теорія виховання є теорією збудження".

Суть принципу культуровідповідності полягає в тому, щоб у процесі виховання дітей, що відбувається в умовах певного часу і місця та розвитку культури, передавати молодому поколінню досягнення культури даної історичної епохи.

Самодіяльність, під якою Дістервег розумів активність, ініціативу, вважав важливою рисою особистості. В розвитку дитячої самодіяльності він бачив і кінцеву мету і неодмінну умову всякої освіти. А положення про те, що "розум наповнити нічим не можна. Він повинен самодіяльно все охопити, засвоїти і переробити", є актуальним і в наші дні.

Найголовніша мета виховання, на думку Дістервега, полягає в тому, щоб розвинути в підростаючого покоління "самодіяльність в служінні істині, красоті і добру". Основи дидактики розвиваючого навчання сформульовані Дістервегом в 33 чітких правилах. Велике значення він надавав наочності, яка знайшла конкретне вираження у правилах: "від близького до далекого", "від простого до складного", "від більш легкого до більш важкого", "від відомого до невідомого". Неодмінною умовою успішного засвоєння навчального матеріалу він вважає доступність його для учнів. "Нічого не вчи передчасно". А щоб знання були міцними, Дістервег радить учителю турбуватись про те, щоб учні не забували вивченого матеріалу "Учити й забувати – означає руйнувати пам'ять". Він вимагав, щоб вчителі боролись за високу культуру мови.

Говорячи про необхідність розумової активності учнів у процесі навчання, Дістервег зауважує, що поганий учитель підносить істину, а хороший учить її знаходити. Потрібно виховувати у кожного учня глибоке переконання в тому, що ніхто інший не може за нього думати, що він повинен сам всього досягти. Прагнення осмислити матеріал повинно стати внутрішньою потребою учнів. Справжній учитель прагне розкрити і розвинути духовні сили своїх учнів. Це – лейтмотив всієї книги Дістервега "Керівництво до освіти німецьких учителів". Дістервег постійно виступав за піднесення морального рівня, загальної, спеціально-наукової і педагогічної культури учителів, завжди говорив, що священний обов'язок кожного вчителя – це постійна праця над собою, над своєю освітою, бо він лише до тих пір сприятиме освіті інших, поки продовжує працювати над своєю освітою.

Отже, Дістервег був прогресивною постаттю німецької буржуазно-демократичної педагогіки середини XIX ст. Своїми працями в галузі дидактики і невтомною діяльністю з підготовки народних учителів він заслужив ім'я "учителя німецьких учителів". Це йому належать слова: "Істина перебуває у вічному русі разом з людським родом. Ніщо не постійне, окрім змін".

Вимоги А. Дістервега про те, що людину необхідно формувати у відповідності до вимог сучасної передової культури і науки, а також історії, звичаїв, обрядів свого народу, своєї нації, особливо актуально звучать сьогодні в умовах розбудови самостійної Української держави. "Німецьку дитину, – писав він, – необхідно і повинно було по-різному виховувати у VIII і XVI століттях, по-різному її треба виховувати і в XIX ст. Вимоги часу в даний момент також зовсім різні". Таким чином, принцип культури-відповідності виховання є однією з найважливіших засад національного виховання для кожної нації, кожного народу. То ж не дивно, що, обґрунтовуючи основи українського національного виховання, у свій час ще П. Куліш, М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, Б. Грінченко та багато інших українських просвітників, спиралися на розроблений А. Дістервегом принцип культури-відповідності виховання, збагачуючи й доповнюючи останній. Безсумнівно, доробок вченого в галузі дидактики є всесвітньо відомим. Дидактичні положення А. Дістервега залишаються актуальними і сьогодні.

Основні поняття дидактики такі, як принцип природовідповідності, навчання рідною мовою, розвиток здібностей учня, використання різноманітних методів, розвивальне навчання тощо, що були сформульовані протягом століть західною педагогічною думкою, червоною ниткою проходять крізь дослідження українських науковців усіх часів.

У сучасному світі багато принципів та методів з положень Дістервега актуальні і сьогодні. Сьогодні, як і в минулі часи вирішальна роль надається учителю. Нова українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. "До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає".

Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. Зараз є необхідність якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини. Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок XXI століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних).

У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. (це також принцип природовідповідності за Дістервегом). Виховний процес буде невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)

Нова українська школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. У Новій українській школі будуть виявляти індивідуальні нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації.

Багато з положень Адольфа Дістервега з проблем дидактики і фахової підготовки вчителя стали хрестоматійними. Безперечно, що педагогічна спадщина А. Дістервега заслуговує на глибоке вивчення і в критичній оцінці використання в умовах розвитку сучасної школи, освіти і педагогіки в Україні.

У цілому сучасна школа безумовно користується методами та принципами, які пропонував А. Дістервег, вони переплітаються з новими дослідженнями українських сучасних науковців в педагогіці. Це дає можливість ефективніше вирішувати різні педагогічні проблеми.

Література

1. Александрович Т. З. Розвиток дидактики: минуле і сьогодення як діалог поколінь / Т. З. Александрович, М. М. Малинка // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том III: Констатації та діалоги в просторі науки та освіти : колективна монографія / Наукова редакція: Я. Г'жесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. – Конін-Ужгород-Київ-Херсон : Посвіт, 2020. – С. 5-11.

2. Історія педагогіки. Книга I. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 624 с.

3. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанасва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенка М.]. – 2016. – 40 с.

УДК 37:821.161.2'06].09(477)''19/20''(092)

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО СЛОВА ЗА В.О. СУХОМЛИНСЬКИМ ("СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ")

Іванюк Анастасія, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського є доволі багатограним явищем. Зокрема, праця педагога "Серце віддаю дітям" порушує низку важливих проблем. Одним з найвагоміших аспектів, які розглядаються у праці Василя Сухомлинського є любов до рідної мови. Василь Олександрович переконаний: "Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини...".

В. Сухомлинський вважає, що найголовніше завдання будь-якого педагога полягає у тому, щоб прищепити любов до рідної мови, показати її красу та неймовірне багатство, передати споконвічну історію народу, зробити слово вірним супутником дитини протягом всього її подальшого життя. "Мова – духовне багатство народу. "Скільки я знаю мов – стільки разів я людина", – говорить народна мудрість. Та багатство, втілене в скарбниці мов інших народів, лишається для людини неприступним, якщо вона не оволоділа рідною мовою, не відчула її краси. Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова", – стверджує Василь Олександрович Сухомлинський, тим самим закликаючи насамперед до вивчення рідної мови, рідного слова, народних звичаїв та традицій. Видатний педагог упевнений, що тільки після цього людині слід переходити до вивчення мов інших народів, до опанування багатства їхньої культури тощо.

Вагоме значення у праці В. Сухомлинського "Серце віддаю дітям", має ідея про необхідність використання природи для того, щоб відкривати тим самим певні шляхи для розвитку мовлення школярів, оскільки він вважав, що саме явища навколишнього світу є прекрасним засобом для досягнення мети педагога, яка великою мірою полягає у вихованні любові до рідного слова. Василь Олександрович вважав, що чи не найкращими засобами для досягнення цієї мети є спостереження та "подорожі у природу", завдяки яким дитина має реальну можливість почути, побачити чи навіть відчувити все те, що її оточує. Сам Василь Сухомлинський згадував: "Ми йшли в природу – в ліс, в сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відчуваючи, переживаючи красу побаченого й почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова, і через слово краса входила в їхні душі".

Надзвичайно важливим методом оволодіння багатством рідної мови Василь Олександрович вважав казку. На його думку, казка є одним з найяскравіших джерел народної мови, яке дозволяє пізнати світ у всіх його проявах, викликаючи у дітей незабутні почуття та емоції. Педагог наголошував: "Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу".

В. Сухомлинський часто розповідав казки дітям під час "подорожей у природу", тим самим пробуджуючи творче натхнення самих вихованців, оскільки доволі часто саме вони ставали авторами неповторних казок.

Василь Сухомлинський був переконаний, що потрібно правильно спрямувати думки дітей для розвитку їхньої фантазії. Він вважав це одним із критеріїв педагогічної майстерності вихователя, оскільки багато чого залежить саме від нього. На думку Василя Сухомлинського, вихователь повинен ніби вказати шлях дитині, підштовхнути до певних ідей та роздумів, таким чином стимулюючи пізнавальну діяльність дітей та розкриваючи їх творчий потенціал. "Вітер, лани, верби, степи, яри – кожне із цих слів хвилює

дітей, поетичні струни дитячих душ починають звучати – дітям хочеться сказати про красу навколишнього світу щось своє, вилити у слові свої почуття й думки. Саме в ці хвилини, під час подорожей до джерел рідного слова, діти починають творити – складати коротенькі твори про навколишній світ, природу", – пише Василь Сухомлинський.

Отже, В.О. Сухомлинський у своїй праці "Серце віддаю дітям" порушує проблему виховання любові до рідної мови, народних традицій та звичаїв, яка є актуальною протягом віків. Василь Олександрович Сухомлинський переконаний у тому, що людина не може любити Батьківщини, якщо вона не переповнена любов'ю до рідного слова, до материнської колискової пісні, до традицій та звичаїв свого народу, його історії тощо. Таким чином, педагог зробив великий внесок у розвиток педагогічної думки ХХ століття, створивши неповторну працю, педагогічні ідеї та погляди якої ґрунтуються на педагогічному досвіді самого Василя Сухомлинського, і дають відповіді на численні запитання як тих часів, так і сьогодення.

Література

1. В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Історико-педагогічний альманах. Збірн. наук. праць; за ред. проф. О.Є. Антонової, доц. В.В. Павленко. Житомир: ФО-П Левковець Н.М., Випуск 6. 2017. 252 с. ([http://eprints.zu.edu.ua/25863/1/_\(1\).PDF](http://eprints.zu.edu.ua/25863/1/_(1).PDF)).

2. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. К.: Знання, 2005. 767 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r31.pdf> (дата звернення: 20.05.2022).

3. Актуальні питання сучасної педагогіки: збірник наукових праць; За заг. ред. проф. О.В. Кузьміної. Спец. вип. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2018. 60 с. (https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/APSP/2018_spec.pdf).

УДК 371.28

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я. А. КОМЕНСЬКОГО ("ВЕЛИКА ДИДАКТИКА")

Калініченко Віталій, студент 3 курсу факультету іноземних мов

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самоїленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Я. А. Коменський вважається основоположником педагогіки нового часу. В його педагогічних працях з питань навчання та виховання дітей (зокрема в творі "Велика дидактика") розглянуті найважливіші педагогічні проблеми. У навчанні Коменського важливе місце займає питання про загальні принципи навчання, які називають дидактичними принципами. У творі "Велика дидактика" Я. Коменський не тільки вказав на необхідність керуватися принципами в навчанні, але й розкрив суть цих принципів, а саме таких як:

- принцип свідомості і активності;
- принцип наочності;
- принцип поступовості і систематичності знань;
- принцип вправ і міцного оволодіння знаннями і навиками.

Основною метою цього принципу свідомості і активності є усвідомлене навчання, коли знання і навички засвоюються глибоко та ґрунтовно. Принцип свідомості виключає навчання шляхом зубріння і механічних вправ. "Там де відсутня свідомість, навчання ведеться догматично і в знанні панує формалізм" – писав у своїй праці Коменський. Виховання активності і самостійності він вважає самою найважливішою задачею: "Щоб все робилося за допомогою теорії, практики і застосування, і притому так, щоб кожний учень вивчав сам, власними відчуттями, пробував все вимовляти і робити і починав все застосовувати. У своїх учнів я завжди розвиваю самостійність в спостереженні, в мові, в практиці і в застосуванні, як єдиної основи для досягнення міцного знання, чесноти, і нарешті, блаженства".

Отже, спираючись на цей принцип, та його обґрунтування, можна дійти висновку, що Я.А. Коменський вважав, що за для успішного засвоєння знань, учні насамперед повинні мати мотивацію навчатися. Тож однією з цілей вчителя є також мотивувати учнів до успішного та усвідомленого навчання.

Головною метою принципу наочності (за твором "Велика дидактика") є засвоєння знань шляхом безпосередніх спостережень над предметами та явищами, шляхом їхнього плотського сприйняття. Коменський вважав що для повноцінного сприйняття речей та явищ, важливо відчути, побачити, доторкнутися до них. Саме для принципу наочності він сформулював правило, що є більш відоме як "Золоте правило дидактики": "Усе, що тільки можливо, представляти для сприйняття відчуттями: видиме для сприйняття – зором; те, що можна чути, – слухом, запахи нюхом; те, що належить брати на язик, –

смаком; доступне огляду – шляхом огляду. Якщо які-не-будь предмети одразу можна сприймати декількома відчуттями, нехай вони зразу ж сприймаються декількома відчуттями". Коменський зазначав, що навчання слід починати не з розповіді, а зі спостережень за предметом вивчення. Якщо ж немає можливості вести спостереження, тоді цей предмет потрібно замінювати картинками, малюнками, моделями.

Щодо принципу послідовності та систематичності знань, то Коменський вважає, що саме послідовне вивчення наук і систематичність знань є обов'язковим принципом навчання. У своїй праці він підкреслив важливість правильного розподілу навчального матеріалу, описав, як встановити зв'язок між уже вивченим матеріалом та новим, які зв'язки і переходи слід встановити між окремими етапами навчання і т.п.. "Навчання повинно вестися послідовно" – вимагав він.

Коменський зазначав, що у навчанні слід рухатися від фактів до висновків, від прикладів до правил, від конкретного до абстрактного, від загального до часткового, від легкого до важкого. Він вважав, що спочатку слід давати загальне уявлення про предмет чи явище і лише потім переходити до вивчення окремих його сторін.

Отже, описавши цей принцип, Коменський наголосив на важливості вчителем плануванні уроку, й правильній та своєчасній подачі навчального матеріалу учням. З цього можна зробити висновок, що правильна послідовність викладу навчального матеріалу, систематична робота над ним та вдале поєднання вивченого матеріалу з новим є запорукою успішного та глибокого засвоєння знань учнем.

Описуючи принцип вправ і міцного оволодіння знаннями і навичками, Коменський радив спершу закласти міцну основу вивчених знань перед тим як рухатися далі. Він наголошував, що для міцності засвоєння вивченого матеріалу слід використовувати вправи на повторення. Також важливою складовою успішного навчання є вибір вчителем вправ та завдань для конкретного віку учнів. "Дітей потрібно навчати тільки тому, що доступне для їхнього віку. А цього можливо досягнути лише за умови ясності викладу навчального матеріалу і повідомлення основного без зайвих деталей" – наголошував педагог у своєму творі.

Отже проаналізувавши основні принципи Я.А. Коменського за твором "Велика дидактика", ми дійшли висновку, що він, як педагог здійснив неоціненний вклад у розвиток педагогіки та викладання у всьому світі. Його основні дидактичні принципи збереглися до сьогодні й активно використовуються вчителями у школах, викладачами, педагогами. Варто зазначити, що саме завдяки тому, що він запровадив та описав дидактичні принципи, рівень викладання відчутно зріс. Тож, Я.А. Коменського можна сміливо назвати справжнім новатором у світі педагогіки.

Література

1. Дидактичні погляди Я.А.Коменського., Значення творчої спадщини Я.А.Коменського для розвитку педагогіки і шкільної практики у наступні століття. Педагогіка. Навчальні матеріали онлайн https://pidru4niki.com/1822100435399/pedagogika/didaktichni_poglyadi_komenskogo
2. Дидактичні принципи Я.А. Коменського. Діяльність Я.А. Коменського https://studwood.net/1834336/pedagogika/didaktichni_printsipi_komenskogo
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [для студ. вищ. навч. закл.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

УДК 37.01

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ ЗА К. Д. УШИНСЬКИМ ("ПРО НАРОДНІСТЬ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ")

Киричук Таїсія, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник– канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Костянтин Дмитрович Ушинський – вітчизняний педагог, один із засновників педагогічної науки. Славиться він своїми ідеями духовно-морального виховання учнів. Педагог надавав великого значення вихованню. Він вважав, що "Виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а приготувати до праці життя". Педагог залишив по собі багато праць присвячених вихованню та його баченню педагогічної системи в країні. Його праці це "Про користь педагогічної літератури", "Про народність у громадському вихованні", "Праця в її психічному і виховному значенні", "Рідне слово" та "Людина як предмет виховання".

Зокрема, особливу увагу хочеться звернути на його працю "Про народність у громадському вихованні". "Виховання бере людину всю, якою вона є, з усіма її народними й поодинокими особливостями, – її тіло, душу й розум, – і передусім звертається до характеру людини; а характер і є

саме тим ґрунтом, в якому корениться народність", – каже Ушинський. На його думку однією із найголовніших речей є формування патріотичності і почуття обов'язку у людини із самого дитинства. Дитина змалку повинна виховуватися в любові та повазі до своєї Батьківщини. І тому Ушинський вважав, що найкращим прикладом народності є рідна мова та любов до неї. Він говорив, що "Мова народу – кращий цвіт усього його духовного життя, у мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина. Мова – це найважливіший і найміцніший зв'язок, який з'єднує минулі, сучасні і майбутні покоління народу в одне історичне живе ціле" і що мова є "найбільшим народним наставником".

Крім того, Ушинський вважав, що характерною рисою для народності є громадськість. Ушинський писав: "Сам народ і його великі люди прокладають шлях в майбутнє: виховання тільки йде по цій дорозі...". Саме громадське виховання, народ і люди що нас постійно оточують виховують в нас саме ті найпотрібніші риси свідомого громадянина та зміцнюють характер та дух. Бо характер народу, як вважав Ушинський, це те, що може зберегти та в подальшому розвивати історію всієї нації.

Крім того, характер людини за Ушинським завжди складається із двох елементів: природного і духовного. Він говорив: "Природа своїми таємничими буквами записує в тілі людини всю історію її безсмертної душі, і цей дивний літопис природи передається з покоління в покоління, від батьків до дітей, внукам і правнукам, урізноманітнюючись, розвиваючись, змінюючись без кінця під впливом життя людини в історії". Тобто, людина творець своєї власної історії і що тільки від неї самої залежить подальша її доля та її виховання. Тому людина буде робити все що в її силах щоб виробити той ідеал людини, який би можна було б передати своїм дітям, нащадкам та наступним поколінням. Бо найкраще виховання це те, яке створене самим народом і має народну історію. Бо кожен народ і кожна людина є своєрідними та унікальними, а найголовнішим джерелом народності є сам народ. Тому Ушинський вважав, що народне виховання, його розвиток і освіта має бути у руках самого народу.

Література

1. Васюк О.В., Сопівник І.В. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки – Київ, 2010. 600 с.
2. Вікіпедія: Ушинський Дмитрович [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
3. Н. М. Горбатюк К.Д. Ушинський про ідею народності у вихованні [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/11/visnuk_35.pdf
4. Сайт Um.co.ua Ідея народності освіти і виховання в педагогіці К. Д. Ушинського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://um.co.ua/8/8-9/8-94392.html>

УДК 37:17].09(477)"18"(092)

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Г. СКОВОРОДИ ("ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ")

Коваленко Анастасія, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних та точних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У філософії Григорія Сковороди важливе місце посідає теорія пізнання. На його думку, творча праця повинна відігравати важливу роль у створенні ґрунту для добробуту людини і всього людства. Реалізуючи свої філософські роздуми, Г. Сковорода створив оригінальну теорію "сродної праці". Роздумуючи над принципом "сродної праці", мислитель мав на увазі поєднання практики із "сродністю", тобто людина має братись та виконувати той чи інший вид роботи, до якої вона має нахил чи талант. Але "сродність", на думку Г. Сковороди, неможлива без працьовитості. Він вважав, що людина має трудитися чесно, не експлуатовуючи ближнього, бути скромною, некористолюбною. Тоді вона матиме щастя та задоволення в житті.

Філософ вірив у здібності народу, підносячи його мистецтво слова і виховання та протиставляв їх "желудковой і череватой філософії", яка пронизувала освіту та спосіб життя панства. У своїх працях Г. Сковорода піднімав питання освіти, наголошуючи, що вона має бути доступною для всіх людей, а також в однаковій мірі для чоловіків і жінок. На думку філософа, у розв'язанні проблеми виховання і освіти повинен відігравати головну роль педагог, учитель.

Вчителем, на думку мислителя, може бути тільки та людина, яка любить свою професію та має до неї справжнє покликання. Сам Г. Сковорода був справжнім зразком для вчителів. Свої педагогічні та філософські ідеї він частково втілював у байках, які увійшли до збірки "Байки Харківські".

Педагогічні погляди Г. Сковороди чудово втілені в літературній творчості, вони беруть за основу його філософію і є пов'язаними зі сократівськими діалогами та етичними проблемами Європи XVIII століття. У педагогічних поглядах мислителя віддзеркалювалися основні напрями прогресивної педагогіки: природовідповідність, народність, гуманізм, патріотизм, висока моральність. Г. С. Сковорода досить тонко зауважив, що немає творчого пошуку без здивування – "Шукати й дивуватися означає те ж саме". Здивування повинно бути супутником учня в навчанні, без цього неможлива творчість; цілісна особистість формується тільки емоційно підтриманими знаннями.

Г. Сковорода вважав, що розумовий розвиток людини є необхідним для пізнання самого себе та навколишнього світу, для того щоб наблизитись до істини. З'єднавши розумове виховання та ідею народності, філософ наполягав на необхідності навчання всіх дітей, незважаючи на їх походження.

На думку Г.С. Сковороди, людина народжена для щастя і основним завданням педагога є не нашкодити вільному розвитку людини відповідно її природнім нахилам та здібностям.

Педагогічними пріоритетами та педагогічною метою мислителя є навчити людину рефлексії, адекватному сприйманню світу та самого себе в ньому, самопізнанню, самовдосконаленню, постійному набуттю нових знань, тобто саморозвитку.

Проблема людини займає центральне місце у творчій спадщині Г. Сковороди. Він безліч разів підкреслював те, що кожна людина є наче маленьким світом, і її важко пізнати, так наче відшукати "у всесвітній машині начало" .

Філософ наполегливо відстоював ідею про єдність людини і природи. Ідея природовідповідності виховання є фундаментом системи його педагогічних позицій та поглядів.

В притчах "Убогий Жайворонок" та "Вдячний Єродій" автор підкреслює свої педагогічні та морально-філософські погляди, відстоює демократичне виховання, яке є направленим на розвиток природних здібностей: "Народженого до добра неважко навчити добру, – навчити, чи принатурити, чи привичаїти. ...Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаху. Орла за хвилину привичаїш дивитись на сонце і мати з цього задоволення, але не сову. Оленя легко скеруєш на Кавказькі гори, легко привичиш пити з найчистіших джерел, але не верблюда і не вепра. ...Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях..."

Г. Сковорода мав такі сильні шаноби та захоплення у ставленні до української етнопедагогіки, що у назви своїх творів вплітав народні елементи такі як: "Сад божественних пісень", "Байки Харківські", "Убогий Жайворонок".

Як правило, всі вони є прояними ідеями народної педагогіки. Наприклад, у притчах "Вдячний Єродій", "Убогий Жайворонок" тощо мислитель показав справжню перевагу природної системи виховання, виплеканої народним генієм, над вихованням схоластичним, штучним, вигаданим в аристократичних салонах.

Г. Сковорода одним з головних завдань педагога вважав виховання високоморальної людини. На його думку, серце є головним в житті, тому що воно є "корень, сонце, голова и царь человеку". З цієї причини, "виховання серця", тобто моральне виховання, повинно бути в центрі уваги педагогів. Він вимагав передусім навчити дітей вдячності. Так, в притчі "Вдячний Єродій" батько Єродія говори сину так: "Сине мой!... учися единне благодарности... Знай, что все протчия науки есть суть рабыни сея царицм." Невдячна людина не зможе стати моральною та добросчесною, і тому виховувати дитину потрібно так, щоб вона пізніше змогла поєднувати свої особисті бажання і прагнення з інтересами інших добросчесних людей. І тільки тоді вона стане щасливою.

Отже, педагогічні погляди Г. Сковороди є тісно пов'язаними з його соціальними та етичними поглядами. Мислитель завжди високу ставив людину, був захоплений гуманізмом античного світу. На його думку, метою виховання є формування освіченої, мислячої та чуйної людини шляхом самопізнання. Філософ цінував силу думки та силу духу людини. Наука, яка має проникати в народ і даватиме людям силу духу. Григорій Савич наголошував "Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе". Він протестував проти позбавлення трудящих освіти.

Література

1. "Вдячний Єродій" Григорія Сковороди. – Режим доступу: URL: [VdyachnyyYerodiy \(Г.Сковорода\) | Сергій Гриневич – Sergii Grynevych \(grinevich.com.ua\)](http://VdyachnyyYerodiy.G.Skovoroda.org)
2. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. / уклад. Є.І.Коваленко, О. В. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.
3. Історія української школи та педагогіки/ за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. 768 с.
4. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 338 с.

ВИХОВАННЯ В КОЛЕКТИВІ ЗА А. С. МАКАРЕНКОМ (на основі твору "Педагогічна поема")

Кожухівська Сніжана, студентка 3 курсу факультету іноземних мов
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Найважливіший і найвідоміший твір, трилогія під назвою "Педагогічна поема" – є суттєвим для розуміння педагогічних ідей Макаренка, зокрема його концепції колективної освіти. Ця книга була написана в часи комунізму, тому, на мою думку, тодішня політика тим чи іншим чином вплинула на педагогіку Антона Семеновича. Загалом, комуністична освіта відрізняється від наприклад західної суттєво тим, що вона намагається виховати дитину в колективі та через колектив. У той час як найпоширенішою метою західної освіти є прагнення розвинути в дитини внутрішні здібності до особистого щастя, комуністи ж стверджували, що виховували свою молодь з огляду на боротьбу за щасливе життя всіх робітників у комуністичному, безкласовому суспільстві. Тож, комуністична мета виховання вимагає, щоб дитина була вихована колективістом, здатним поставити інтереси групи вище власних. Такі ідеї мають тенденцію до створення типу психічної колективізації, яка часто забезпечує характер ототожнення особистості з масою(колективом). Все ж таки за Макаренком, колектив не був натопом, а "комплексом особистостей" у якому є органи самоврядування.

Більш того, у "Педагогічній поемі" ми можемо чітко окреслити етапи створення колективу:

На першому – колектив як такий ще не сформований, а вчитель виступає в ролі диктатора та висуває вимоги до учнів. Цю стадію можливо помітити в моменті, коли до колонії прибувають перші 6 юнаків, четверо з яких були близько вісімнадцяти років і принесли з собою кримінальні справи про крадіжки та збройні пограбування. Інших, трохи молодших, також звинуватили у крадіжках. Наприклад, сімнадцятирічний Бурун, був членом дорослої банди злодіїв. Усі ці новоприбулі відкрито не поважали вихователя, відмовляючись відвідувати школу чи допомагати по господарству в колонії. Щовечора вони гуляли допізна.

На другому – вже з'являється група дітей, які підтримують викладача та вже не так різко сприймають його вимоги. Поворотний момент у стосунках Макаренка зі студентами настав коли Макаренко, сповнений гніву і доведений до відчаю після зневажливої відповіді Задорова, вдарив того по обличчю так сильно, що він упав об піч. Макаренко пізніше сказав: "Хіба удар – метод? ... Це тільки відчай" (тут ми також бачимо що педагогіка Макаренка виключала насилля як метод виховання). Згодом Макаренко отримав набагато кращу співпрацю з групою.

На третьому – відбувається створення загону самоврядування, вже можливо вирішувати різного роду питання в колективі. Тут Анатолій Семенович вводить поняття демократії, тобто якщо потрібно прийняти якесь рішення – проводиться голосування підняттям рук, перемагає більшість.

Також можна виділити ще й четвертий етап – самовиховання. Вихованці вже не чекають на вказівки лідера, а виконують певні завдання та обов'язки самі на благо колективу.

Важливо зазначити, що ще одною центральною ідеєю педагогіки А.С. Макаренка є концепція трудового навчання, що простежується від початку до кінця в "Педагогічній поемі". Одним із найяскравіших підтверджень цієї концепції є період, коли Макаренко почав мріяти про створення господарства, яке б закріпило матеріальну сторону існування колонії. Після того як прибули нові вихованці і усталилися порядки чергування прибирання в колонії та заготівлі дров було зведено кузню, столярню, колісницю, плуг і т.д. Калина Іванович (який знайшов кинутого коня) почав орати й сіяти овес на галявині. Робота закипіла і з ним і навчання. Макаренко зауважив, що життя в колонії стало складнішим і набагато веселішим.

Таким чином, у "Педагогічній поемі" А.С. Макаренка можна віднайти реалізацію відразу декількох принципів, а саме колективного та трудового виховання. Для мене ця книга являється практичним гайдом по створенню нового колективу, знайомству з новим колективом(класом) та позиціонуванням себе як педагога в дитячому колективі.

Література

1. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підр. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. 360 с.
2. Лузан П. Г., Васюк О. В., Бернова О. М. Історія педагогіки та освіти в Україні. – К.: НАУ, 2007. 302 с.
3. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. О. О. Любара. – К.: То-во "Знання" КОО, 2003. 456 с.
4. Edwards, Rose, "A.S. Makarenko's General Educational Ideas and Their Applicability to a Non-Totalitarian Society" (1991). Dissertations. 2755.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ К.Д. УШИНСЬКОГО У ТВОРІ "ЛЮДИНА ЯК ПРЕДМЕТ ВИХОВАННЯ"

Козловець Дмитро, студент 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Праця Ушинського "Людина як предмет виховання" саме в ній розглянуто проблематику розвитку пам'яті, уваги, уявлення, сприймання, та інші важливі питання. Ця праця має великий вплив на розвиток педагогіки і психології. Виступаючи проти Гербарта, Бенеке та інших прибічників буржуазної психології, що однобічно, трактували психіку людини. Ушинський розглядав таке поняття як психічне життя людини, виключно у русі і в зв'язку з розвитком суспільства. Великого значення надавав активності дітей у процесі виховання, навчання. Набування трудових навичок, умінь, звичок, подолання труднощів. Вважав, що виховання нового покоління повинно бути в його інтересах і з врахуванням індивідуальних особливостей кожного народу.

Лише взявши до уваги практичну і теоретичну частини різних народів можна створити не тільки науку і мистецтво, а й загальнолюдську педагогічну систему виховання

Фізичне виховання як мистецтво і збірка правил виховної діяльності та його тісний зв'язок із антропологічними науками.

- Задовольнити найбільшу з потреб людини – прагнення до вдосконалення самої людської природи, прагне педагогіка. Не тільки вираження на полотні, або в скульптурі, а й вдосконалення душі і тіла людини, її природи.

- Збіркою правил педагогічних репетицій, виховної діяльності є педагогіка фізичного виховання.

- На таких явищах як природа й людська душа ґрунтується правила фізичного виховання, саме педагогіка використовує всі науки, що вивчають тілесну або душевну природу людини для досягнення поставленої мети

- Історії статистики, географії, логіки, філології, екології, історії, фізіології, патологій людини та вивчення іншого обшарного кола антропологічних наук.

З-за допомоги праці Ушинського з'являється чітке розуміння необхідності визначення мети виховної діяльності, фізичного виховання особливості

- визначення мети виховання як "кращих пробний камінь усних філософських психологічних і педагогічних теорій"

- "якщо нам кажуть, що метою виховання буде зробити людину щасливою, то ми маємо право спитати, що саме розуміє вихователь під словом щастя"

- "зробити людину кращою, довшинішою" – з'ясувати питання про конкретну мету виховання

Завершена теорія виховування – фізичне виховання, яке подає позитивні та зрозумілі відповіді на питання виховної практики життя:

- Можливість педагогом запозичення вже порад які знаходяться у методичних творах із гігієни

- Відділ фізичного виховання міститься у кожній педагогіці

- Різноманітність переконань, які не можна обґрунтувати точними фізичними та фізіологічними законами, або принаймні досвідом, що спирається на тривалу медичну практику;

- Слід утриматися від порад фізичного виховання не маючи спеціальних відомостей з медицини

Тобто можна сміливо стверджувати, що цілісний погляд який обіймає психологічну, фізичну сторони людської природи є важливим. Здійснити це завдання, цілісного розгляду людини, й покликана педагогічна антропологія. Знаючи закони психічного і фізичного розвитку дитини, педагог, беручи за основу антропологію, отримує можливість невичерпного впливу на нього.

Література

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.

2. Біліченко П. Г. К. Ушинський про працю та її значення у вихованні працелюбності / П. Г. Біліченко // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту. Серія : Пед. науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка; гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : [б. в.], 2008. – Вип. 56. – С. 247–249.

3. Завацький С. В. Вплив поглядів К. Д. Ушинського на формування сучасних підходів до проблеми трудового виховання / С. В. Завацький // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту. Серія : Пед. науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка; гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : [б. в.], 2008. – Вип. 56. – С. 119–122.

4. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – 767 с.

**ПРИРОДНЕ ВИХОВАННЯ ЗА ЖАН-ЖАКОМ РУССО
"ЕМІЛЬ АБО ПРО ВИХОВАННЯ" (КНИГА ПЕРША)**

Компанець Андрій, студент 3 курсу, історико-юридичного факультету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Жан-Жак Руссо видатний французький мислитель і педагог доби просвітництва, який зробив чималий внесок у світову педагогіку, а також зробив висновок, що дітей потрібно виховувати природнім шляхом. У своїй праці "Еміль, або про виховання" у розділі першому він описує, як потрібно виховувати новонароджених дітей і зокрема робить деякі зауваження до цього виховання. Він зауважує, що дітей не потрібно закутувати у пелюшки, бо "Щойно дитина виходить з утроби матері та ледве отримує свободу рухати кінцівками, як на неї накладають нові кайдани. Її сповивають, кладуть з нерухою головою, витягнутими ногами та руками. Вона загорнута у різного роду пелюшки та свитки, які не дозволяють їй змінити положення." [1, с. 2].

На думку більшості людей дитину потрібно сповивати тому, що вона може собі нашкодити але Руссо не є прихильником такої думки і ось чому "Кажуть, що діти, залишені на волі, можуть прийняти незручне становище та робити рухи, які можуть зашкодити правильному розвитку кінцівок. Це порожні розмови, які досвід ніколи не підтверджував. Діти не в змозі надати своїм рухам сили, яка могла б зробити ці рухи небезпечними. Якщо дитина приймає неприродне становище, то біль відразу ж змушує її змінювати таке становище." [1, с. 3].

Отже, автор говорить, що потрібно давати дітям свободу і не боятися, що вони таким чином зможуть собі нашкодити. Також він закликає не виховувати громадянина якоїсь держави, а виховувати в першу чергу людину, "Природна людина вся полягає у собі. Вона є цілою одиницею, абсолютним цілим, що має відношення тільки до самої себе, або до себе подібного. Громадянська ж людина є лише дробова одиниця, що залежить від знаменника, і значення якої полягає у її відношенні до цілого, тобто суспільного організму. Хороші громадські установи змінюють людину, знищують у її абсолютне існування, замінюють її "Я" на загальну одиницю так, що кожна людина не вважає себе одиницею, а лише частиною одиниці" [1, с. 1]. Таким чином автор закликає виховувати в першу чергу індивідуальність дитини.

Великого значення він надає загартуванню дитячої душі та тіла і зокрема говорить такі слова: "Недостатньо дбати про збереження своєї дитини, треба навчити її саму зберігатися, переносити удари долі, зневажати розкіш і жити, якщо знадобиться, у снігах Ісландії на розпечених схилах Мальти. Найважливіше – навчити жити. Жити не означає дихати, а означає користуватися органами, почуттями, здібностями, усіма частинами нашої душі. Не та людина довше жила, яка може нарахувати більше років життя, а та, яка більше відчувала життя" [1, с. 2]. Таким чином Руссо намагається загартувати та навчити дитину бути стійкішою до стресових ситуацій в житті.

Ще одним визначним фактором є те, що дитина не повинна вміти розпоряджатися дорослими бо, якщо вона це зможе зробити, то маніпулювати ними постійно.

Дуже важливим фактором у вихованні дитини є годування. Зокрема Жан-Жак Руссо надає перевагу грудному годуванню. Дитину повинна вигодувати мати, але якщо вона цього не може зробити через свою постійну хворобливість то цією справою повинна займатися годувальниця. Зокрема він наводить таке судження "Часто сперечаються про те, чи все одно для дитини бути вигодованою молоком матері, чи чужим. Я вважаю це питання повинні вирішувати лікарі, за бажанням жінки, і – що стосується особисто мене – теж думав би, що краще дитині смоктати молоко здорової годувальниці, ніж хворобливої матері, якби для дитини могла існувати якась безпека" [1, с. 3]. До вигодовування дитини чужим молоком Руссо ставить деякі вимоги.

По-перше, годувальниця повинна харчуватися виключно рослиною їжею тому, що м'ясо є переносником інфекцій і паразитів, які шкодять здоров'ю дитини.

По-друге, годувальниця повинна розуміти дитину її жести та міміку для того, щоб дитина в дорослому віці не могла обманювати.

А по-третє, молоко, яким годується дитина має бути більш густим і менше схильним до закисання. Але тип такого годування має застосовуватися в крайньому разі, адже з часом дитина починає звикати до годувальниці та відчуває любов до неї. Така любов є вкрай негативним явищем тому що із часом вона переростає у зневагу і ось чому "Необхідність розділити свої материнські права мала б відібрати рішучість у будь-якої чутливої жінки, дати годувати свою дитину іншій. Чи можна їй спокійно бачити, що її дитина любить іншу жінку стільки ж і навіть більше, ніж її відчувати, що ніжність до рідної матері – милість, а ніжність до підставної матері – обов'язок? Щоб виправити це лихо, дитині вселяють зневагу до годувальниці, звертаючись з нею як зі служницею. Коли справу годувальниці закінчено, дитину віднімають від неї та намагаються відбити у неї бажання побувати в улюбленця. Через кілька років, він її більше не бачить, не знає. Мати, яка сподівається замінити дитину жорстокістю спокутує свою

неуважність. Замість того щоб зробити ніжного сина з байдужого вихованця, вона заохочує його до невдячності, навчає так само зневажати, як ту яка родила його на світ, так і ту, яка вигодувала його своїм молоком" [1, с. 3].

Отже, як ми бачимо вигодовування дитини є важливою частиною виховання яке формує любов до матері. Також великою подією в житті дитини є подія коли дитина вчиться говорити. Жан-Жак Руссо у цьому питанні робить порівняння між дітьми селян і містян. Діти селян, на його думку, краще і гучніше вимовляють слова, а ніж міські тому, що сільських дітей ніхто не поправляє, якщо вони вимовляють слово неправильно тому, що діти самі зрозуміють це. Тоді, як міські діти, які постійно знаходяться під постійним наглядом гувернантки навчаються говорити дуже повільно і тихо, а також потребують постійного перекладача. Є такі діти, які довго не можуть почати говорити. Руссо вважає, що непотрібно силоміць примушувати говорити дітей, адже це шкідливо для їхнього розвитку. Діти повинні самі почати вчиться говорити без сторонньої допомоги. Коли у дитини починають прорізатися зуби Руссо говорить, що дуже шкідливо давати їй у цей час тверді речі так, як кусаючи їх діти роблять собі боляче. Набагато краще дати їм щось м'яке. Такі речі не є шкідливими та допомагають зубам швидше прорости. Тож, як ми бачимо у своїй книзі "Еміль, або про виховання" у розділі першому автор розповідає нам, як потрібно виховувати дітей у малому віці. Звичайно знайдуться люди, які будуть проти такого способу виховання.

Але на мою думку є ідеї, які можуть допомогти у вихованні. У цій книзі можна багато чого почерпнути та дізнатися нового. Наприклад, якими були думки про виховання під час періоду просвітництва. Загалом Руссо висвітлив свої думки та поділився ними з іншими, щоб люди могли краще розуміти, як потрібно виховувати дітей.

Література

1. Жан-Жак Руссо "Еміль або про виховання" <https://www.litmir.me/br/?b=157478&p=1>
2. Історія зарубіжної педагогіки [Текст] : посібник / Д. Скільський. – К. : Смолоскип, 2011. 376 с.
3. Історія педагогіки лекції і хрестоматія [навч. посіб.] / [авт.-упоряд.: Е.І. Федорчук, В.В. Федорчук]; Кам'янець-Подільський: Зволейко, 2007. 320 с.
4. Рацул А.Б. Історія зарубіжної педагогіки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.Б. Рацул, О.С. Радул., О.А. Рацул. – Кіровоград: [Б.в.], 2008. – 350 с.

УДК 37.09(37)(092)

ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ПРАЦЯХ М. Ф. КВІНТІЛІАНА

Коченко Юлія, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Марк Фабій Квінтіліан – видатний представник педагогічної думки древнього Риму. Квінтіліан висловив багато думок щодо виховання і навчання.

Зокрема в творі "Про виховання оратора", він писав, що всі діти є здібним та здатними до освіти від природи і потребують лише правильного виховання й навчання, що враховує їхні індивідуальні особливості. "Бо зовсім безпідставно скаржитися, нібито природа обдарувала тільки дуже небагатьох людей здатністю засвоїти надані їм знання і нібито багато людей даремно витрачають працю, час при тупості розумових здібностей. Навпаки, можна знайти багато людей розумово-рухливих і здібних до навчання. Це є чимось вродженим у людини."

Також Квінтіліан відстоював думку про те, що в ранньому віці не можна змушувати дітей навчатися, "...щоб дитина не зненавиділа навчання, якого вона не встигла ще полюбити, і щоб гіркота, якої зазнала вона одного разу, не лякала її і в пізніші роки." Для дітей навчання має бути "забавою", але знання, які даються їм, мають бути цінними та моральними, а також такими, які залишаться надовго в головах та серцях.

Він був прихильником громадського виховання і віддавав йому перевагу перед домашнім. Багато батьків того часу вважали, що школа псує і розбещує дітей, але Квінтіліан заперечував це і говорив, що саме в сім'ї діти вчать поганого. Саме батьки дуже балують дітей і своїм прикладом показують їм погані моделі поведінки. Діти часто бачать те, чого бачити не варто. "Бідолашні діти навчаються цього всього раніше, ніж розуміють, що це порочно." "... діти не від школи запозичають це зло, а приносять його з собою до школи."

До того ж у школі дитина зможе отримати ширші та ґрунтовніші знання, адже "... вдома дитина може навчитися тільки того, чого навчають її, а в школі вона може навчитися й того, чого навчають інших." Також, навчаючись у гурті, дитина буде орієнтуватися на сильніших і намагатиметься досягнути їхнього

рівня або навіть кращого. "Похвала збуджуватиме в ній змагання, їй буде соромно поступатися перед рівними, вона вважатиме за головне для себе випередити старших."

М. Ф. Квінтіліан говорив, що всі діти різні. Тому "досвідчений наставник передусім повинен вивчити розум та природу дорученої йому дитини." Адаже всі реагують на похвалу та критику по-різному. У кожного свій оптимальний темп швидкості навчання. Кожна дитина має свої вроджені задатки і тому гарний вчитель має виявити їх і допомогти розвинути, не змушуючи робити те, до чого вона не здатна, адже це марна трата часу. Квінтіліан писав: "Коли ж повести учня в невластивий йому бік, він не зможе досягти успіху і в тому, до чого він менш здібний від природи, а також через певну недбалість послабить і те, що, очевидно, в ньому яскравіше виявлене від природи."

Дітям треба давати можливість відпочити від навчання. Адаже, виконання роботи протягом довгого періоду часу знесилює, і продуктивність праці зменшується, до того ж може і взагалі зникнути бажання виконувати цю справу. "Однак і в цих перепочинках між роботою треба додержуватися певної міри, щоб від нестачі їх не з'явилася зненависть до навчання, а від надміру їх не утворилася звичка до неробства."

Квінтіліан виступав проти тілесних покарань. Він вважав це принизливим та образливим для дітей. І "... якщо у кого-небудь душа настільки низька, що не виправляється доганами, – така людина звикне й до побоїв" До того ж М.Ф. Квінтіліан покладав усю провину за неслухняних учнів на вчителя, адже "... не було б потреби застосовувати таке покарання, коли б пильний наставник близько стояв до учнів."

Також Квінтіліан говорив про необхідність чергування занять. Він писав: "Що перешкоджає розподілити заняття на велику кількість годин, надто, коли найрізноманітніші заняття відсвіжують та відновлюють душевні сили, і, навпаки, тривалі заняття однією і тією ж роботою дуже важкі?"

М.Ф. Квінтіліан висунув багато вимог до вчителів. Він вважав найголовнішим те, щоб вчитель ставився до своїх учнів, як рідний батько. Справжній педагог "...не має пороків і не терпить їх в інших." Квінтіліан говорив, що вчитель має бути одночасно і суворим, і ласкавим, не дратівливим, дбайливим. Також, педагог має не скупитися на похвали, але нехай "не дуже й розкидається ними, бо перше відбиває охоту до роботи, а друге породжує недбайливість." Він писав: "Нехай будуть тривалі бесіди про моральне й добре, бо чим частіше будуть напучення, тим менше буде потреби карати."

Отже, Марк Фабій Квінтіліан зробив великий внесок в розвиток педагогічної думки. Його ідеї актуальні й у наш час та використовуються у школах.

Література

1. Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій / Упорядники: Л.В. Маляр, М.І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ "УжНУ", 2020. 64 с. С.5–14.
2. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с. – [Квінтіліан Марк. Про виховання оратора. С. 48–57].
3. Хрестоматія з історії педагогіки. Частина II: Зарубіжна школа і педагогіка. Упорядники та автори вступних статей: Сбруєва А.А., Рисіна М. Ю. Наук. ред. Мозговий І. П. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. 432 с.

УДК 37.026

РОДИННО-ШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Лазаренко Ірина, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Мета роботи: розкрити особливості батьківської педагогіки, представлені у працях В. О. Сухомлинського, представника українського освітнього руху ХХ століття.

В.О. Сухомлинський відомий у всьому світі завдяки багатій і невичерпній педагогічній творчості. У світову культуру він увійшов як педагог, письменник, прихильник гуманізму та батьківської педагогіки у вихованні дітей. На думку Сухомлинського, від міцності однієї родини залежить міць всієї держави, що він і розкриває у своїй книзі "Серце віддаю дітям". Сухомлинський вважав, що сімейне виховання повинно бути також громадянським, щоб в майбутньому дитина могла бути корисною для суспільства і держави.

"У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом і серцем – моральних цінностей, безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя і велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни".

На його думку, батьки, які мають почуття відповідальності і громадського обов'язку не дають розвинутися егоїзму та сліпій, інстинктивній любові до своєї дитини. Оптимізація стосунків особистості і соціуму та соціалізація в родині тісно пов'язані між собою і їх поєднання забезпечує успіх виховання в

сім'ї. Батьківська любов має пробуджувати чуйність серця до навколишнього світу, до всього, що створює людина і до неї самої.

"Дитина – дзеркало морального життя батьків... В сім'ях, де батько й мати віддають частку своєї душі іншим, беруть близько до серця радості й прикрощі людей, діти виростають добрими, чуйними, щиросердними. Якщо батько й мати всі сили свого серця віддають дітям, якщо за ними не бачать інших людей, – ця гіпертрофована любов зрештою обертається нещастям".

Сухомлинський був категорично проти гіперопіки в сім'ї та захисту дитини від труднощів життя.

"Я переконав батьків у тому, що чим більше вони оберегатимуть малюків від простуди, тим слабшими будуть діти. Всі погодилися з моїм проханням посилати дітей у жаркі дні до школи босоніж – для дітей це було великою радістю. Одного разу нас застала в полі тепла злива. Додому дітям довелося йти калюжами; всупереч побоюванням батьків ніхто не захворів".

Природа – це джерело дитячого здоров'я. Молодші школярі мають багато часу проводити надворі, не сидіти цілими днями в шкільному приміщенні та дотримуватися правил здорового харчування.

На чистому повітрі, ще до того як пройдено кілька кілометрів, у дітей з'являється, як кажуть батьки, "вовчий апетит". В ті дні, коли ми з малюками збиралися в ліс, я радив їм брати з собою хліба, цибулі, солі, води та кілька сирих картоплин. Батьки спочатку вагалися: хіба діти їстимуть це? Адже вдома вони відмовляються і від кращих харчів. Та виявилось, що й хліб, і цибуля, і картопля – найсмачніша їжа.

Сухомлинський заперечував швидкий темп навчання в школі, оскільки це дуже виснажувало школярів, та давав рекомендації їхнім батькам щодо покращення фізичного стану дітей.

Окремі діти на вигляд здаються здоровими, а при уважному вивченні їх праці виявляється якесь приховане захворювання. Ось що цікаво: приховані захворювання й нездужання стають особливо помітними, коли вчитель намагається кожну хвилину уроку наповнити напруженою розумовою працею. Деяким дітям зовсім не під силу курс учителя на те, щоб "жодна хвилина уроку не пропала".

Я переконався, що цей "прискорений" темп непосильний і шкідливий навіть для цілком здорових дітей.

Крім того, він дбав й про психічне здоров'я своїх учнів та приділяв велику увагу дитячим неврозам, причини яких крилися в стосунках з родиною і класом.

"У перші повоєнні роки багато хто з дітей був явно схильний до неврозів. У окремих мох вихованців це виявлялося в пригніченості, якійсь відчуженості від життя. Я намагався не допустити, щоб скутість, несміливість, нерішучість, хвороблива сором'язливість дітей розвинулись у неврози. Часто ми, вчителі початкових класів, радились, як зробити, щоб життя в колективі приносило дітям радість, і прийшли до висновку, що дуже важливо в шкільному середовищі згладжувати ті біди, прикрощі, конфлікти, які трапляються в дітей у сім'ї".

"Головними принципами медичної педагогіки є:

- 1) щадити легко вразливу хворобливу психіку дитини;
- 2) всім стилем, укладом шкільного життя відвертати дітей від тяжких думок і переживань, пробуджувати в них життєрадісні почуття;
- 3) ні за яких обставин не дати зрозуміти дитині, що до неї ставляться, як до хворої".

Висновок: Суспільство – як величезний будинок, споруджений з маленьких цеглинок – сімей. Якщо цеглини міцні – міцним буде і дім, а крихкі несуть небезпеку для суспільства. І корінь проблеми, найчастіше – безвідповідальність.

"Якщо у вас немає дитини – ви просто людина. А якщо у вас є дитина – ви три, чотири, тисячу разів людина"

Література

1. Історія педагогіки лекції і хрестоматія [навч. посіб.] / [авт.-упоряд.: Е.І. Федорчук, В.В. Федорчук]; Кам'янець-Подільський: Зволейко, 2007. 320 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.
3. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання – Київ, 2015
https://pidru4niki.com/81773/pedagogika/poglyadi_suhomlinskogo_problemi_simeynogo_vihovannya

УДК 378.091:005

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СФЕРИ ОСВІТИ

Май Чженьлун, магістрант 1 курсу факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У статті теоретично обґрунтовано структурну модель формування управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти у процесі їх магістерської підготовки. Визначено основні складові моделі, обґрунтовано кожен блок цієї моделі та розкрито його змістове наповнення. Запропонована модель дозволяє уявити процес формування управлінських умінь як цілісну систему, проаналізувати її етапи, стадії, компоненти, необхідні педагогічні умови для здійснення цього процесу; спрогнозувати результати застосування запропонованої моделі.

Ключові слова: менеджер сфери освіти, управлінські уміння, метод моделювання, модель, структурні компоненти, етапи.

The article theoretically substantiates the structural model of formation of managerial skills of future managers in the field of education in the process of their master's training. The main components of the model are determined, each block of this model is substantiated and its content is revealed. The proposed model allows presenting the process of formation of managerial skills as a holistic system, to analyze its stages, stages, components, the necessary pedagogical conditions for this process; predict the results of the proposed model.

Key words: manager of education sphere, managerial skills, modeling method, model, structural components, stages.

Постановка проблеми та її актуальність. Соціально-економічні зміни, які відбуваються сьогодні на ринку праці, обумовлюють потребу в нових підходах до управління всією освітньою сферою. Сучасний керівник повинен уміти передбачати можливі напрями розвитку освітньої організації та подальшу її стратегію; приймати обґрунтовані і компетентні рішення та прогнозувати їх наслідки; здійснювати керівництво людьми, доцільно використовуючи систему заохочень і покарань.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність конструктивного вдосконалення змісту підготовки майбутніх менеджерів як управлінців-професіоналів, трансформації та розробки технологій і методик навчання фахівців, підходів щодо організації освітнього процесу в системі професійної підготовки, які б сприяли ефективності розвитку їх управлінських умінь відповідно до вимог і запитів суспільства та інтеграції у світовий освітній простір. "Необхідність розробки нових моделей підготовки керівників навчальних закладів зумовлена змінами в суспільстві й у системі освіти: створенням полікультурної ситуації, формуванням демократичних цінностей, ринковими відносинами, збільшенням питомої ваги міжнародної інтеграції та ін." [4, с.33].

Актуальність проблеми, необхідність її вирішення зумовлені також наявними *суперечностями*:

- між потребами сучасного суспільства в управлінській компетентності менеджерів сфери освіти та низьким рівнем сформованості управлінських умінь та навичок у магістрів;
- між необхідністю підвищення ефективності управлінської підготовки майбутніх фахівців й недостатнім рівнем наукових досліджень з даної проблеми;
- між практичною спрямованістю управлінської підготовки й недостатнім методичним забезпеченням процесу формування управлінських умінь і навичок у майбутніх менеджерів в умовах освітнього середовища ЗВО.

Аналіз досліджень проблеми. Проблемами професійної підготовки керівників різних галузей переймалися такі науковці, як: В. Безбородий, Н. Болтачєєва, Л. Влодарська-Зола, Ю. Ємельянов, Е. Лінчевський, В. Пугачов, В. Черевко та ін.. Психолого-педагогічні аспекти формування управлінської культури, управлінських умінь і навичок займають значне місце в наукових дослідженнях К. Крутій, Т. Махіні, С. Мельникова, Л. Сергєєвої та ін.. Моделювання як метод дослідження різних аспектів управлінської діяльності є предметом наукових розвідок Р. Вдовиченко, Г. Єльнікової, З. Рябової та ін..

Метою даної статті є розробка та теоретичне обґрунтування моделі формування управлінських умінь у майбутніх менеджерів сфери освіти у процесі їх магістерської підготовки.

Виклад основного матеріалу. Формування управлінських умінь магістрів буде ефективним тільки у відповідному освітньому середовищі, забезпечення якого вимагає застосування особливих підходів, створення спеціальних умов з урахуванням специфіки управлінської діяльності менеджерів сфери освіти. Щоб сформувати управлінські уміння у магістрів у процесі їх навчання в закладах вищої освіти, необхідно визначити й побудувати модель цього процесу.

Модель – це схема, зображення чи опис якогось явища та процесу у природі та суспільстві, тобто це матеріальний чи уявний об'єкт, який у процесі дослідження заміняє об'єкт-оригінал так, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про нього. Модель – це штучно створена структура для вивчення предмета, процесу, ситуації, які є реальними і підлягають безпосередньому дослідженню.

О. Загіка, досліджуючи проблему формування професійної компетентності у майбутніх агентів з постачання у ЗП(ПТ)О, розглядає модель "як інтегративну систему, що об'єднує в єдину цілісність мету, зміст, дидактичний комплекс (принципи, педагогічні умови, завдання, методи, прийоми засоби, освітнє середовище) та результат навчально-виховного процесу, забезпечує формування в учнів системи

фахових знань, умінь, навичок, готовності до професійного виконання функціональних обов'язків на робочому місці" [2, с. 100-104].

Вивчення будь-яких явищ, процесів чи систем об'єктів шляхом побудови та вивчення їх моделей називається моделюванням. У словнику педагогічних термінів моделювання розглядається як еталон, стандарт, зразок, примірник чогось; схему для пояснення якогось явища або процесу [1, с. 195]. В основі методу моделювання лежить принцип заміщення реальних об'єктів предметами, схематичними зображеннями, знаками.

Е. Шматков вважає моделювання універсальним методом дослідження, оскільки він характеризується дидактичними можливостями, такими як:

- дозволяє виокремлювати суттєві ознаки і якості об'єктів та явищ і одночасно відкидати другорядні, які тільки ускладнюють загальну картину;
- дозволяє стиснути навчальну інформацію шляхом використання умовних зображень або графічних побудов, що дозволяє перейти до більш крупних одиниць змісту;
- виявляє приховані внутрішні зв'язки та відносини і стають засобами формування узагальненого аналізу та синтезу;
- є інструментом організації і самих пізнавальних процесів;
- виступає як мнемотехнічний засіб [5, с. 50].

З огляду на вищезазначене, використання методу моделювання у нашому дослідженні покликане:

- визначити пріоритетні напрями формування управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти;
- забезпечити системність і цілісність процесу формування досліджуваного феномену в умовах освітнього простору ЗВО;
- зорієнтувати процес професійної підготовки майбутніх менеджерів сфери освіти на формування їхніх управлінських умінь.

Послугуючись думкою науковців про те, що модель є певною структурою, яка відображає внутрішні відносини та зв'язки між її компонентами, ми розробили структурно-функціональну модель формування управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти в умовах магістерської підготовки. Модель має чотирьохрівневу будову і включає концептуальну, змістову, технологічну та результативну складові (рис. 1), кожна з яких є невід'ємною її частиною і характеризується сукупністю відповідних заходів, форм, методів і засобів навчання.

Розглянемо складові розробленої моделі формування управлінських умінь майбутніх менеджерів у системі магістерської підготовки.

Концептуальна складова моделі містить мету, завдання і принципи розвитку управлінських умінь у системі магістерської підготовки, вимоги до них та їх структуру. *Мета* моделі полягає в організації процесу формування управлінських умінь майбутніх менеджерів в умовах освітнього середовища ЗВО.

Сформульована мета конкретизується у таких *завданнях*:

- створення умов для безперервного розвитку мотивів студентів на оволодіння управлінськими вміннями як основи для прийняття ефективних управлінських рішень у майбутній управлінській діяльності;
- організація освітнього процесу, спрямованого на розкриття управлінського потенціалу студентів-керівників та набуття первинного професійного досвіду;
- формування професійно значущих якостей (управлінська спрямованість, мобільність, цілеспрямованість, відповідальність, організованість, гнучкість мислення);
- вироблення у студентів навичок самоконтролю та самооцінки в процесі формування управлінських умінь.

Наступною складовою концептуального блоку є *функції* процесу формування управлінських умінь, врахування яких, на нашу думку, забезпечить результативність професійного становлення майбутніх менеджерів сфери освіти:

- *гносеологічна* – спрямована на пізнання управлінського процесу як об'єкту конструювання; вивчення конкретних технологій управління; усвідомлення магістром своїх індивідуально-психологічних особливостей в професійній діяльності; дослідження, системний опис і пояснення виникаючих проблеми з позицій сучасного менеджменту;
- *навчальна* – передбачає передачу необхідного і достатнього обсягу знань з управлінської діяльності менеджера, що сприяють формуванню управлінських умінь і навичок у процесі професійної підготовки;
- *конструктивна* – спрямована на планування і побудову освітнього процесу, відбір і композицію навчального матеріалу, проектування навчально-матеріальної бази педагогічного процесу;
- *розвивальна* – стимулювання професійного саморозвитку, розвитку самостійності у вирішенні управлінсько-професійних завдань, вироблення рефлексійного сприйняття навчального матеріалу; набуття первинного досвіду управлінської діяльності;

Рис. 1. Модель формування управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти у процесі магістерської підготовки

- *функція рефлексії* забезпечує осмислення майбутніми менеджерами основ управлінської діяльності, в ході якої здійснюються оцінка і переоцінка своїх здібностей, помилок і можливостей.

Змістовий блок відображає зміст та структуру управлінських умінь менеджерів. На основі результатів аналізу ряду наукових досліджень узагальнено, що управлінські уміння – це здатність керівника здійснювати управлінську діяльність, що забезпечується шляхом прояву особистісних якостей й усвідомленого застосування відповідних професійних знань та навичок, практичного досвіду. На основі аналізу управлінських умінь менеджерів різних сфер діяльності ми з'ясували сукупність умінь менеджера сфери освіти, необхідних йому для здійснення ефективного управління: це уміння управляти діяльністю організації (діагностико-прогностичні, організаційно-регулятивні та контрольно-коригувальні вміння) та уміння управляти відносинами (вміння управління комунікаціями і самим собою (власною поведінкою)) [3, с.155].

Процесуальний блок моделі відображає етапи організації професійно-практичної підготовки шляхом упровадження методики формування управлінських умінь, яка інтегрує практико-орієнтовані прийоми навчання й спрямована на реалізацію педагогічних умов.

Формування управлінських умінь магістрів, як безперервний процес, відбувається у три етапи (мотиваційно-ціннісний, змістовий, операційно-діяльнісний), кожен з яких підсилює новоутворення попереднього. На кожній стадії навчання необхідно враховувати завдання і цілі наступних етапів.

На першому – *мотиваційно-ціннісному етапі* – визначається мета та завдання щодо формування управлінських умінь як інтегративної якості фахівця, що відповідає майбутній спеціальності та кваліфікації; здійснюється формування ціннісних орієнтацій та мотивів з оволодіння управлінськими вміннями у процесі теоретичної та практичної підготовки.

Завданнями *змістового етапу* є ознайомлення студентів зі змістом управлінських умінь та розкриття їх значення у цілісній системі управлінської діяльності; визначення специфіки та можливостей навчальних предметів загально-професійної і спеціальної підготовки для формування управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти під час вивчення цих предметів у виші.

На *операційно-діяльнісному етапі* передбачено реалізацію управлінських умінь майбутніх менеджерів сфери освіти у навчально-пізнавальній і професійній діяльності.

Модель процесу формування управлінських умінь майбутніх менеджерів будемо на основі

виявлених педагогічних умов, які реалізуються з урахуванням особливостей функціонування цілісної системи професійної освіти та шляхом упровадження вище проаналізованих етапів методики. До них ми віднесли:

- 1) підвищення мотивації магістрів до набуття управлінських умінь;
- 2) оновлення змісту професійного навчання майбутніх менеджерів у контексті надання знань про особливості управлінської діяльності;
- 3) упровадження у процес професійної підготовки магістрів інноваційних технологій навчання.

Останній блок моделі (**результативний**) репрезентує оцінювання динаміки рівнів сформованості управлінських умінь майбутніх менеджерів на основі критеріального апарату, самоаналіз студентами своєї діяльності, виявлення навчальних і професійних досягнень та прорахунків, аналіз їх причин та внесення необхідних коректив. До основних критеріїв вияву рівнів сформованості управлінських умінь віднесено мотиваційний, когнітивний, проєктивно-діяльнісний та рефлексивний.

Структура моделі формування управлінських умінь менеджерів закладів освіти характеризується як по горизонталі (зв'язки між однотипними, однопорядковими компонентами системи), так і по вертикалі (на різних ієрархічних рівнях). Це дозволяє розглядати компоненти системи у нерозривній єдності мети (підвищення рівня сформованості управлінських умінь менеджера освітньої організації) від результату (підвищення рівня управлінської компетентності, що в свою чергу забезпечує ефективність управління закладом освіти).

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що модель є цілісною матеріально-реалізованою уявною системою, компоненти якої взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного, що забезпечує ефективність процесу формування управлінських умінь у майбутніх менеджерів сфери освіти.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Загіка О. О. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. К., 2015. 270 с. URL: https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/dis_zagika_2015.pdf
3. Карамушка Л.М. Психологія управління : [навчальний посібник]. К. : Міленіум, 2003. 344 с.

4. Кузьмінський А.І. Теоретико-методологічні засади післядипломної освіти в Україні: автореф. дис... д-ра. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. К., 2003. 44 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%83%D0%B7%D1%8C%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.%D0%86.\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%83%D0%B7%D1%8C%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.%D0%86.$)

5. Шматков Е.В. Використання моделювання при навчанні учнів професійно-технічних навчальних закладів робітничим професіям. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2009. № 2. С. 50-54. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/tpuss_2009_2.pdf

УДК 37:821.161.2'06].09(477)''19/20''(092)

ІДЕЯ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ЧЕРЕЗ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО "СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ". ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Масол Ангеліна, студентка 3 курсу історико-юридичного факультету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Проаналізувавши праці одного з прогресивних педагогічних діячів сучасності – Василя Олександровича Сухомлинського епіграфом можна було поставити: "Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця!" до усіх фундаментальних творів, які були їм створені.

Зокрема, у своїй праці "Серце віддаю дітям" педагог розкриває процес розвитку і виховання дитини і підлітка, значення розумового, фізичного, громадянського, морального, естетичного та трудового виховання в становленні радянського школяра. Уся система діяльності павлинського вчителя перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини. Щира любов до дітей і справжня педагогічна культура, по Сухомлинському, поняття нерозривні. Не випадково він зазначає: "Що саме головне було в моєму житті? Без роздумів відповідаю: любов до дітей ". Він вважав, що вчитель зобов'язаний уміти дорожити дитячою довірою, щадити беззахисність дітей, бути для нього втіленням добра і справедливості. Без цих якостей не може бути вчителя.

"Якщо вчитель став другом для дитини, якщо ця дружба осяяна шляхетним потягом, поривом до чого світлому, розумному, у серце дитини ніколи не з'явиться зло. І якщо в школах є що насторожилися, що наїжилися, недовірливі, а іноді і злі діти, те лише тому, що вчителя не довідалися їх, не знайшли підходу до них, не зуміли стати їх товаришами. Виховання без дружби з дитиною можна порівняти з блуканням у потемках."

В.О. Сухомлинський, як і А.С. Макаренко та й інші видатні педагоги, розглядав колектив як могутній засіб виховання. Сухомлинський вважав, що колектив – це завжди ідейне об'єднання, що має визначену організаційну структуру, чітку систему взаємозалежностей, співробітництва, взаємодопомоги, вимогливості, дисципліни і відповідальності кожного за всіх і всіх за кожного. "Дитячий колектив – найсильніший засіб виховання, такий могутній, що ним потрібно користуватись з відомою обережністю. Діти – не дорослі, вони легко збудливі, легко піддаються вселянню, і ніяка крайність для них не крайність. Вихователь ніколи не повинний випускати з-під контролю дитячі прихирлясті. І колективна думка, що серед дорослих справедливості, може стати причиною непоправних щиросердечних травм у дітей".

Ідея виховання в колективі і через колектив є відображенням однієї з провідних тенденцій розвитку світової педагогічної думки. Саме тому, незважаючи на окремі помилки, протиріччя і авторитарні нашарування в теорії і практиці та підкорення цієї ідеї ідеологічним догмам на певних історичних етапах, вона не може бути відкинута в процесі розбудови демократичної школи України. Практичне застосування ідеї виховання особистості в колективі свідчить, що визнання саморозвитку, самореалізації, самовиховання особистості як головних засад її життєдіяльності не суперечить положенню про важливу роль колективу, зокрема дитячого, у виробленні певних моральних якостей та її соціалізації.

У процесі створення власної педагогічної концепції виховання особистості в колективі В.О. Сухомлинський здійснив виважений, науково обґрунтований, критичний аналіз спадщини А.С. Макаренка, визначив і розкрив помилковість положень, які були зумовлені особливостями епохи, в якій він жив і діяв та контингенту його вихованців.

У ході нашого дослідження встановлені тотожності і розбіжності у поглядах на проблему ролі колективу у вихованні особистості. В.О. Сухомлинський підтвердив і наповнив гуманістичним змістом найважливіші закономірності й елементи технології виховання в колективі та зберіг головну ідею і віру в

колектив як важливий засіб виховання людини-гуманіста, вільного, але відповідального члена демократичного суспільства.

В.О. Сухомлинський, спираючись на ідеї своїх попередників і, зокрема А.С. Макаренка, створив фактично нову гуманістичну концепцію виховання особистості в колективі, вирішивши на гуманістичних засадах такі складні теоретичні проблеми виховання як поєднання свободи й відповідальності особистості, її права на власний вибір і узгодження своїх дій з моральним законом та соціальним обов'язком; гармонія інтересів особистості і колективу; єдність поваги до особистості і вимогливості до неї; взаємовідносини колективу і особистості в школі тощо. Незважаючи на те, що в умовах ідеологічного монополізму В.О. Сухомлинський проголосував зумовленість своїх педагогічних ідей постулатами марксистсько-ленінської ідеології, філософським підґрунтям його поглядів на виховання особистості в колективі є загальнолюдські та національні гуманістичні цінності.

Розвиток В.О. Сухомлинським теорії і практики виховання особистості в колективі має цілісний характер і охоплює найважливіші елементи цієї системи. Інтеграція сформульованих ідей, положень, окремих висловлювань і досвіду свідчить, що педагог забезпечив: розвиток і визначення головних ознак колективу як гуманістичної спільності; поглиблення соціально-психологічних засад шляхів створення учнівського колективу за рахунок духовного компоненту; надання гуманістичної спрямованості визначенню важливих умов сприятливого впливу учнівського колективу на особистість; розкриття складного психологічного механізму цього процесу; гуманістичне вирішення проблеми колективного обговорення негативних вчинків учня на базі визнання самоцінності особистості дитини та поваги до її внутрішнього світу; поглиблення соціально-психологічного змісту вимог до педагогічного колективу як суб'єкту спрямування життєдіяльності учнівського колективу.

Концепція виховуючого колективу в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського настільки інтегрувала в собі досягнення світової педагогічної думки, вітчизняної педагогіки, народної мудрості та його власного досвіду, що є всі підстави розглядати її як основу розробки виховної системи в національній школі України. Аналіз педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі свідчить не тільки про фундаментальне теоретичне обґрунтування важливого комплексу складових цієї проблеми, а й про розробку технології педагогічної взаємодії з учнівським колективом.

Результати дослідження доцільно використати у висвітленні теми "Колектив і особистість" у підручниках педагогіки, в удосконаленні змісту вивчення цієї теми в педагогічних інститутах та інститутах післядипломної освіти вчителів; у практичній діяльності вчителів і керівників шкіл з метою застосування концепції та технології виховання за досвідом В.О. Сухомлинського

Отже, твір "Серце віддаю дітям" відрізняє характерна особливість мови його творів – простота і ясність викладу, емоційна піднесеність, часом публіцистична пристрасність. І, можна сказати, афористичність стилю педагога-письменника. Недарма так часто й охоче його цитують у своїх виступах і педагоги, і суспільно-політичні працівники. Він дуже сучасний, співзвучний нашій епосі.

Ім'я та праці видатного вітчизняного педагога добре відомі в нашій країні і за її межами. Коло читачів широке та різноманітне: вчителі і наукові працівники, партійні та комсомольські пропагандисти, батьки, які шукають в його книгах відповідь на деколи нелегкі питання виховання дітей, і читачі, що цікавляться сучасними проблемами виховання. Кожного з них привертає велике різноманіття літературної спадщини педагога-новатора і яскравого публіциста.

Сухомлинський дотримувався думки, що педагогіка – висока майстерність, заснована на теоретичних знаннях, на свідомому використанні об'єктивних закономірностей виховання, але яка потребує одночасно прояву індивідуальності вчителя, вихователя, його натхнення, ініціативи, винахідливості. Розроблена ним педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, внесла вклад як у теорію, так і в практику утворення і виховання, але і склала значний, революційний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки.

У своєму напутті випускникам, що вступають у життя, він говорив: "Людської силі духу немає межі. Немає труднощів і поневірянь, яких би не могла здолати людина. Чи не мовчазно перетерпіти, перестраждати, але здолати, вийти переможцем, стати сильніше. Більш від цього бійтеся хвилини, коли труднощі здається вам непереборної, коли з'явиться думка відступити, піти по легкому шляху".

Література

1. Аналіз книги "Серце Віддаю Дітям" [Аналіз книги Сухомлинського – Серце віддаю дітям \(zavantag.com\)](http://zavantag.com)
2. Василь Сухомлинський "Серце Віддаю Дітям" ["Серце віддаю дітям" \(Василь Сухомлинський\) – Мала Сторінка \(storinka.org\)](http://storinka.org)
3. Педагогічні методи роботи В. Сухомлинського за книгою "Серце Віддаю Дітям" https://www.youtube.com/watch?v=g9MK2-pN_Fg
4. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

ДИДАКТИКА ФРІДРІХА ВІЛЬГЕЛЬМА АДОЛЬФА ДІСТЕРВЕГА. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Мінута Крістіна, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук. доц. **Самоїленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Адольф Дістервег висвітлював у своїх працях ідею того, що протягом усього життя людина має прагнути до кращого, а особливу увагу він приділяв розвитку дітей з малечку. Він вбачав сенс життя людини саме у пориванні досягти досконалого стану.

Дістервег вбачав розвиток розумових сил і здібностей особистості головною метою навчання. Він тісно пов'язував матеріальну освіту з формальною, бо вважав, що одна без іншої могла втратити зміст. А чим школяр молодший, там більша роль розвиваючого навчання.

Зокрема, у своїй праці "Керівництво до освіти німецьких вчителів", педагог виокремив цілу низку дидактичних принципів та порад, які, у свою чергу, відображають основні його погляди на розумову освіту учнів. Оскільки Дістервег був думки про те, що вчитель відіграє особливу роль у навчально – виховному процесі, то й вимоги до вчителя були високими. Учителю має бути обов'язково освіченим, мати особливий хист та інтерес до свого предмету та бажання навчати не заради власної вигоди, а заради майбутнього дітей.

Адольф Дістервег виокремив 33 правила, які розділив на 4 групи, а саме: правила навчання, що стосуються учня, суб'єкта; правила навчання, що стосуються навчального матеріалу, об'єкта; правила навчання відповідно до умов, часу, місця, положення; правила навчання, що стосуються вчителя. Деякі з цих правил хотілося б розглянути детально:

- "У процесі навчання враховуй природні ступені розвитку молодшої людини". Педагог пропонує приділяти увагу природним та особистим можливостям дітей, навчати їх так, як вони здатні навчатися. Оскільки ступінь розвитку у кожного різний, треба допомагати дітям встигати за навчальною програмою, щоб усі були в рівних умовах. Учень не має вчити те, що не в змозі засвоїти.

- "Розподіляй і розміщуй матеріал так, щоб (де тільки можливо) на наступному етапі навчання при вивченні нового матеріалу знову повторювався раніше вивчений матеріал". Автор вважав, що матеріал має обов'язково повторюватись, щоб не було можливості його швидко забути. А вже здобуті знання мають обов'язково бути в нагоді учням при засвоєнні нового матеріалу.

- Вивчай зі своїми учнями предмети переважно послідовно, а не одночасно. Це правило стосується місця, часу і обставин. Його можна трактувати усім відомим виразом " усьому свій час". Дістервег вважав, що одночасне вивчення декількох предметів сприяє розсіюванню уваги, що негативно впливає на запам'ятовування важливого матеріалу.

- "Намагайся зробити навчання захоплюючим, цікавим". Таку пораду автор пропонує вчителю, Дістервег виступав за цікаве навчання, за навчання з методами наочності. Щоб розвинути зацікавленість дітей до предмету, треба урізноманітнювати навчальний процес. Він пропонує використовувати різні методи викладання матеріалу, також надавати дітям завдання різного типу. Також наголошував на тому, що чудовий той учитель, хто не вчить дітей істині, а той, хто вчить знаходити її самостійно.

У висновку я вважаю за потрібне сказати, що правила та поради, які висунув Адольф Дістервег досі користуються популярністю серед вчителів. Багато хто досі використовує його поради і це не може не захоплювати, оскільки можна бути впевненими, що сучасні вчителі якісно підходять до виконання своєї роботи. Виховання та навчання, як раніше, так і сьогодні, відіграють велику роль, у формуванні свідомих, самостійних, патріотичних особистостей, які вміють критично мислити, аналізувати інформацію та здатні на раціональні дії. Саме тому я вважаю поради Дістервега актуальними та корисними й на сьогодні. На мою думку, за допомогою його порад можна якісно виховати підрастаюче покоління, яке служитиме істині, красоті та добру. Особисто я абсолютно точно буду використовувати його поради у роботі з дітьми у майбутньому й радитиму ознайомитися з працями цього педагога своїм колегам.

Література

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки. – Кн. 1 – Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. К. : Видавничий дім "Слово", 2010. 624 с.
2. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [для студ. вищ. навч. закл.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
4. Кравцова Т. Теоретичні основи вивчення дитини представниками реформаторської педагогіки кін. ХІХ – поч. ХХ ст. // Рідна школа. 2007. № 4. С.74-76.

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ТОМАСА МОРА У ТВОРІ "УТОПІЯ"

Міщан Вікторія, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самоїленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Добре знаючи соціальне і моральне життя своєї Батьківщини, англійський гуманіст, Томас Мор, перейнявся співчуттям до нещастя її народних мас. Ці його настрої й одержали своє відображення в знаменитому здобутку. Попри позитивні риси з багатьма звичаями Утопії я не згодна, не така вже й ідеальна країна.

Тут існує інститут рабства: злочинців, що порушили утопійський закон, позбавляють громадянських прав і свобод і примушують виконувати найтяжчу роботу. Війну вважають справою бридкою, але припустимою для самозахисту повалення тиранів і захоплення земель, якщо, на думку утопійців, ними користуються нерозумно. Своє життя мешканці острова вважають занадто цінними, щоб гинути в боях, тому витрачати гроші на найманців із сусіднього народу, вбачаючи в цьому велику послугу суспільству. Утопійцям байдуже, скільки таких чоловік загине.

Інтелектуальний і духовний розвиток для утопійців є важливим, але кожна особа мусить не більш ніж два роки відслужити землеробом.

Мешканці острова носять однакове вбрання, кількість якого суворо обмежена, мусять спільно харчуватися і не мають власних осель: хто де житиме, визначають кожні десять років жеребкуванням.

Томас Мор піддав гострій критиці політику й законодавство сучасної йому Англії. Основну причину безпідставної жорстокості законодавства і поширення злочинності в суспільстві він вбачав у приватній власності і грошах, породженні яких є поділ на багатих і бідних.

Ідеї, викладені в "Утопії", багато в чому суперечать вченню Католицької Церкви. Наприклад, джерелом усіх суспільних лих текст називає приватну власність і гроші, що породжують соціальну нерівність, а тому стають причиною злочинів. Усі релігії визнано рівними, під заборону лише атеїзм, що зрештою призводить до поширення віри в єдиного, узагальненого Бога. Утопійці сприймають життя як джерело радості й задоволення, тому невиліковно хворі й немічні мають право на евтаназію. Розлучення дозволено, а священство прирівняно до решти посад, й отримати сан можуть як чоловіки, так і жінки.

Текст складається з двох книг. У першій частині роль оповідача відіграє сам Мор, що дає волю своєму гуманістичному світогляду, критикуючи тогочасний устрій Англії. Прибувши до Фландрії як представник англійського посольства, він спілкується з мореплавцем Рафаїлом Гітлодеєм – супутником Америґо Веспуччі: ганить деспотизм королівської влади, висловлюється проти смертної кари й засуджує політику насильницького відчуження общинних земель під випас худоби, що призводила до жахливого злидарства селян – "вівці поїли людей". У другій же частині Мор із оповідача перевтілюється у слухача, а Рафаїл розповідає про дивовижну країну під назвою Утопія, де йому довелося побувати, і про фантастичні деталі життя тамтешніх мешканців – від побуду до правової системи.

У мене складається враження, що Мор, створюючи "Утопію", усе-таки не мав на меті запропонувати готовий рецепт боротьби з суспільними лихами, описаними на початку тексту. Цей твір більше схожий на рефлексію мислителя, який, сформулювавши проблему, намагається зрозуміти, що з цим усім робити далі. Він моделює країну, де взялися радикально подолати всі негаразди одразу, і вкладає її опис у чужі уста, аби з боку подивитися, що з цього вийшло. Вислухавши оповідь Рафаїла, Мор визнає, що, попри позитивні риси, з багатьма звичаями Утопії не згоден.

Література

1. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3752> "Утопія" Томас Мор
2. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: Хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 664 с.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.

ТЕОРІЯ "ЕЛЕМЕНТАРНОЇ ОСВІТИ" Й. Г. ПЕСТАЛОЦЦІ ("Як Гертруда вчить своїх дітей")

Мозоль Катерина, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самоїленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У своїх працях Йоганн Генріх Песталоцці висвітлював ідею про те, що виховання є основним засобом подолання соціальної несправедливості, а оволодіння раціональними прийомами праці призведе до поліпшення добробуту народу. Основні його твори: "Лінгард і Гертруда", "Як Гертруда вчить своїх дітей", "Лебедина пісня".

Й. Песталоцці організував "Установу для бідних, де втілював в життя ідею поєднання навчання дітей з їхньою продуктивною працею.

Спираючись на принцип природовідповідності, Й. Песталоцці створив теорію "Елементарної освіти", він виділив три найпростіші елементи, з яких повинно починатися абсолютно будь-яке навчання: число (одиниця), форма (пряма лінія) та слово (звук).

За цією теорією, елементарне навчання зводиться до вміння вимірювати, рахувати та володіти мовою.

Йоганн Песталоцці ширив ідею розвиваючого шкільного навчання, що мало такі принципи: навчання повинно підкорятися розвитку здібностей дитини; основою навчання є наочність; навчати від частини до цілого, від простого до більш складного і важчого; суть методики початкового навчання: дитина з ранніх років сама веде спостереження і розвиває свої здібності; поєднання оволодіння знаннями з розвитком умінь користуватися ними; звуковий метод навчання грамоти; "арифметичний ящик"; фізичне виховання – найперший вид розумного впливу дорослих на дитину.

На сьогодні актуальною є педагогічна теорія Песталоцці, що полягає в таких принципах: навчаючи всіх, потрібно добре вчити кожного; навчання учнів потрібно поєднувати з суспільно корисною працею; потрібно постійно удосконалювати навчання відповідно до вимог життя, суспільства; потрібно активізувати освітньо-пізнавальну діяльність учнів; потрібно сприяти всебічному розвитку їх здібностей та мислення.

У своєму творі "Як Гертруда вчить своїх дітей" в листі першому Песталоцці наголошує на тому, що навчання повинно йти з найпростіших основних частин людських знань, вони повинні глибоко відбиватися у дітей у вигляді предметів, повинні рано і чітко викликати у них перше розуміння про відношення числа і міри, повинні навчити висловлювати словами весь об'єм їх знань та досвіду.

Про навчання дітей раннього віку Песталоцці пише наступне: потрібно дедалі більше розширювати коло усвідомлюваних споглядань, міцно та систематично пояснювати та закріплювати усвідомлені ними споглядання, надавати дітям вказівки та пояснення щодо власних назв та слів, що є пов'язаними з книжками, що вивчають діти до того, як вивчатимуть правопис.

В мистецтві навчання та в природі в повному їх обсязі основні методи споглядання, факти, що завдяки їх визначеності та загальності можуть бути використані як плідний засіб для полегшення пізнання багатьох їм підлеглих та пов'язаних з ними предметів, дають дітям дані, що спонукають їх звертати увагу на подібні предмети.

У листі шостому Песталоцці вказує на те, що штучний розвиток людства має бути пов'язаний з першими та найпростішими наслідками певних здібностей: звуку, форми та числа. Навчання частинами певним чином не задовольняє природу та є неприродовідповідним, адже буде проігнорована певна важлива здібність і через це навчання не буде плідним. Мистецтво набуває ґрунтового і міцного зв'язку з природою лише тоді, коли повністю відповідає всім її законам і враховує зв'язки між різними формами природи.

В листі сьомому детальніше описуються ключові здібності, за розвитку яких навчання буде природовідповідним і плідним.

Навчання звуку. Воно в свою чергу поділяється на навчання звукам мови та навчання звукам співу. Звукам мови дитину потрібно навчати рано, до того, як дитина матиме змогу говорити, дитина повинна знати всі звуки ще до того, як її будуть навчати читанню. Поки дитина не вивчить старого, нового її навчати не потрібно, так само зі звуками мови. Коли звуки мови засвоєні дитиною, можна починати навчання звуку співу.

Навчання слову. Після вивчення звуку дитину починають навчати слову. Потрібно починати навчання з вивчення назв: розділи царства природи, історії та географії, професій та відносин. Дитині дають ряди складів, які вона повинна вивчити. Це підготовка до навчання мові.

Навчання мові. Воно витікає із двох раніше згаданих навчання звуку та навчання слову. Дитину потрібно почати вчити визначати не лише число і форму, а й інші якості та функції предметів

Отже, спираючись на працю Йоганна Генріха Песталоцці "Як Гертруда вчить своїх дітей", можна зробити висновок, що навчання дитини повинно відповідати природнім можливостям дитині, відповідати віку та розумовим здібностям дитини; воно повинно бути повноцінним, без упущених важливих аспектів, тільки так, воно буде плідним.

Література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 624 с. // [Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки :: MegaLib.com.ua](http://MegaLib.com.ua)
2. Історія педагогіки: курс лекцій: Навчальний посібник Київ, 2004. 171с. // <http://www.info-library.com.ua/books-book-69.html>
3. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664с. [Песталоцці Йоганн. Лінгард і Гертруда. С.290-300].
4. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва : навч. Посібник. Тернопіль, 1996. 436 с.
5. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 308с.

УДК 930.85

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА У ТВОРИ "ПОВЧАННЯ ДІТЯМ"

Мурашко Дар'я, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

На жаль, не всі твори староукраїнської літератури дійшли до сьогодення. Однак "Повчання дітям" Володимира Мономаха доступне нам і зараз. Своє послання він адресував не лише своїм нащадкам, а й всім дітям: "Хай діти мої, чи інший хто, слухаючи сю грамотицю, не посміються, а кому із дітей моїх вона буде люба – хай прийме її в серце своє і, не лінуючись, почне, як і я, трудитися".

За основу виховання автор брав унаслідкування прикладів батьків та дідів. Говорячи про основні засоби виховання, філософ покладався на освіту: "Не забувайте того доброго, що вмієте, а чого не вмієте, тому навчайтеся, як батько мій, дома сидючи, вивчив п'ять мов, у тому честь мав від інших країн. Лїнь-бо – мати всьому: що уміє, те забуде, а чого не вміє, того не навчається". "Повчання дітям" – скарб педагогічної літератури. Князь повчає своїх нащадків та всіх дітей не лише бути обізнаним, але й служити своїй Батьківщині: "Те, що треба було робити отроку моему, сам робив, на війні і на ловах, вночі і вдень, у спеку і в мороз, не даючи собі спокою. На посадників, ні на биричів не оглядався, сам робив, що було потрібно, весь наряд, і в домі своєму робив так само".

Зокрема, велику увагу автор приділяє православній вірі та поваги до Бога. Перш ніж зробити будь-яку справу філософ рекомендує помолитися: "Добро діючи, не лінуються ні на що добре, найперше – до церкви: хай не застане вас сонце в постелі. Так і отець мій блаженний робив, і всі знатні мужі славетні. На заутрені воздати Богові хвалу і потім, коли сонце сходить і побачивши сонце, належить прославити Бога із радістю і сказати: "Просвіти очі мої, Христе Боже, що дав ти мені світ свій красний!". Для Володимира Мономаха досить важливо мати Бога в серці: "Перш за все, бога ради і душі своєї, майте страх божий в серці своєму і милостиню подавайте щедру, – бо то початок всякого добра". Крім цього, одна із ідей філософа – дотримування заповідей Божих для очищення душі від гріхів. Звісно це складно, але цим тяжким шляхом тіло та душа людини будуть окрилені: " Як люблячий батько б'є дитя своє і знову пригортає до себе, так і Господь наш показав нам, як ворогів перемагати, як трьома добрими ділами позбуватися від них і перемагати їх: покаєнням, сльозами і милостинею. І це вам, діти мої, не тяжка заповідь Божа, як тими ділами трьома позбутися гріхів своїх і царства [небесного] не лишитися".

Автор також приділяє увагу гуманності. Він повчає дітей з повагою відноситись в першу чергу до убогих та старших за себе людей: " Старих шануй, як отця, а молодих – як братів." Важливо підкреслити, що філософ приділяє увагу стосункам з жінкам, що досить непопулярна тема тих часів. "Заступайтесь за ображеного, давайте розраду сироті, оправдайте вдовицю".

Особливо важливого значення надавав князь лінощам. Декілька раз в своєму повчанні він наголошує на тому, що лінуватися – піддаватися спокусам диявола. "І, Бога ради, не лінуються, молю вас, не забувайте тих трьох діл: не тяжкі вони, ні усамітнення, ні чернецтво, ні голод, що інші добродійні терплять, адже й малими ділами [можна] заслужить милість Божу," – згадує філософ.

Крім того, Володимир Мономах навчає нас уникати гордості. У святому писанні також йдеться про цей гріх, однак люди досить часто зазнаються, після досягнення цілей, тому князь ще декілька раз нагадав нам чого ми маємо уникати. "О Владичице Богородице! Відведи від убогого серця мого гордість і буйство, щоб не величався марнотами світу цього у нашій пустотній житті". " А понад усе – гордині не майте ні в серці, ні в розумі, але скажемо: "Смертні ми, сьогодні живі, а завтра – в гріб; це все, що ти нам дав, не наше, а твоє, доручене нам тобою на мало днів. І в землі не ховайте [скарбів], то нам великий гріх."

Отже, звертаючись до питань морального виховання, автор у своїй праці звертає увагу на норми та правила поведінки. В "Повчанні для дітей" є висновок, до якого дійшов автор: вихованість проявляється в дотриманні цих норм та правил. Тобто етикет, манера та тон поведінки є в залежності від моральних прав. Це яскраво прослідковується в цій цитаті: "Куди б ви не йшли і якими шляхами по своїх землях, не давайте отрокам чинити пакості, ні своїм, ні чужим, ні в селах, ні в житлах, щоб не почали вас проклинати. Куди не підете і де не станете, напійте і нагодуйте страждущого. А найбільше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов, чи простий чоловік, чи знатний, чи посол".

Література

1. Історія педагогіки / За ред. М. С. Гриценка. – К.: Вища шк., 1973. – 447 с.
2. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О. О. Любар. – К.: Знання, 2003. – 456 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підр. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 360 с.
4. Лузан П.Г., Васюк О.В., Бернова О.М. Історія педагогіки та освіти в Україні. – К.: НАУ, 2007. – 302 с.
5. "Повчання дітям" Володимир Мономах. – Режим доступу:
URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>

УДК 37.026

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ за В. Сухомлинським ("Серце віддаю дітям")

Навродська Анна, студентка 3 курсу факультету іноземних мов
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Василь Сухомлинський – педагог, який більшу частину свого життя присвятив вивченню процесу виховання, мав щодо цього безліч власних думок та ідей. У ньому жила безмежна любов до дітей, тому найголовнішим у вихованні він вважав повагу до дітей, як до особистостей. Філософ вважав, що вчитель, перш ніж навчати дітей, повинен пізнати і вивчити індивідуальні особливості та вподобання кожного учня.

Зокрема, у своїй праці "Серце віддаю дітям", педагог приділяє велику увагу організації навчально-виховного процесу у початковій школі зі свого досвіду викладання у Павлівській школі. Педагог розповідає учителям майбутніх поколінь про свій досвід виховання молодших школярів, свої ідеї та підходи. Василь Сухомлинський наголошує на важливості щасливого дитинства для учнів молодших класів: "Дитинство-найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу – від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк". Саме в цей період, запевняє Сухомлинський, формується мислення, характер та поведінка учнів. На його думку, завдання педагога – не згасити той вогник в очах учнів, який ми бачимо, коли вони вперше переступають поріг школи.

Вірним шляхом до зацікавлення учнів у процес навчання є перш за все вивчення духовного світу кожного учня. Саме тому, завдання педагога в перший рік перед початком самого процесу навчання – це вивчити внутрішній духовний світ учнів та ознайомити молодших школярів з навколишнім світом, адже "перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати".

Особливого значення педагог надавав саме природі в процесі пізнання. Василь Сухомлинський стверджував: "Перш ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найпрекраснішої в світі книги – природи". Він виступав проти заучування текстів та правил, а за пізнання світу через спостереження, яке супроводжується розповідями вчителя. Всі молодші школярі мислять образами, саме тому педагог був прихильником "школи під блакитним небом", він розповідав про тихий вечір, осінній дощ, вечірнє зоряне небо, спів жайворонки в той час, коли його вихованці бачили все це на власні очі та могли спів ставити його розповіді з тим, що самі ж спостерігають. Філософ радить вихователям: "Не обрушуйте на дитину лавину знань, не прагніть розповісти про предмет вивчення все,

що ви знаєте – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і любов до знань". До того ж ,ефективними педагог вважав уроки малювання на природі , коли діти малюють те ,що спостерігають.

"Початкова школа насамперед повинна навчити вчитися" , - казав В. Сухомлинський. Навчання через гру, казку, пізнання навколишнього світу є набагато ефективнішим, ніж зазубрювання матеріалу. Навчаючи учнів початкових класів ,педагоги мають розвинути фантазію, творчість та індивідуальні задатки кожної дитини , а також навчити навичок та здібностей, які стануть ґрунтовними в майбутньому житті кожної дитини.

На думку Сухомлинського, важливу роль у процесі виховання та пізнання світу учнями відіграють їх батьки. Батьки повинні бути прикладом для дітей ,вчити їх робити добро іншим. Важливо,щоб батьки приділяли увагу своїм дітям ,розділяли прикрощі та радості ,мали спільні інтереси та захоплення. Василь Сухомлинський, як педагог, завжди був на зв'язку з батьками учнів,давав їм поради щодо покращення життя, харчування, поведінки його учнів. Батьки і педагог є головними прикладами та взірцями учнів ,тому краще, щоб вони притримувались однакових ідей т підходів виховного процесу.

З власного досвіду, педагог стверджує,що саме стан здоров'я є одним з головних факторів,який впливає на успішність учнів у навчанні. "Єдиним радикальним лікуванням у таких випадках може бути зміна режиму праці й відпочинку: тривале перебування на свіжому повітрі, сон при відкритій квартирці, виконання вимоги рано лягати спати і рано вставати, раціональне харчування",- запевняє Сухомлинський. Він радить батькам,що потрібно менше опікувати дітей від простуди, адже саме тоді вони будуть здоровішими і загартованішими. Через це, його учні ходили босоніж навіть під дощем , навчалися на свіжому повітрі та займалися на спортивному майданчику. Сухомлинський також давав поради батькам щодо харчування,що є не менш важливим для здоров'я учнів. Наприклад ,він радив годувати дітей фруктами ,варенням шипшини та медом. До того ж, філософ вважав, що "педагоги повинні прагнути знати, що відбувається в душі кожної дитини, з чим вона прийшла до школи, – щоб не допустити жодного болючого дотику до вразливого дитячого серця".

"Я прагнув того ,щоб це життєдайне джерело – багатство рідної мови – було відкрите для дітей з перших кроків їхнього шкільного життя" – ,так В. Сухомлинський підкреслював важливість привити учням любов до рідної мови. Всі свої думки і почуття діти мають передавати рідною для їх та їхнього народу мовою. Найважливішою формою роботи з розвитку мови і думки вважає складання творів про навколишній світ. Його вихованці,наприклад, писали твори про красу та велич природи.

Не менш важливою філософ вважає необхідність привити учням любов до Батьківщини. Учні з дитинства повинні бути патріотами своєї країни,відчувати велич і красу своєї Батьківщини і бути відданими їй.

Отже,на думку Василя Сухомлинського, розвиток саме духовного життя дитини ,яке б сприяло збагачення розуму є основною метою навчання в початковій школі. У своєму творі філософ поділився своїми підходами та поглядами щодо виховного процесу та дав дуже цінні поради педагогам. які цікавляться питаннями виховання підростаючого покоління. "Серце віддаю дітям" – є цінною спадщиною педагогіки,адже ідеї викладені у творі є актуальними для сьогодення і досліджуються та вивчаються педагогами в різних країнах світу.

Література

1. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія. /Упоряд. О.О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. К, 2005. С. 494-506.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підр. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. 360 с.
3. Лузан П.Г., Васюк О.В., Бернова О.М. Історія педагогіки та освіти в Україні. К. : НАУ, 2007. 302 с.
4. <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/10/%D0%9A%D0%9D%D0%98%D0%96%D0%9A%D0%90%D0%A1%D0%A3%D0%A5%D0%9E%D0%9C%D0%9B%D0%98%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%98%D0%99-3.pdf>
5. <http://schoollib.com.ua/psychologiya/1/37.html>.

УДК 37.09(477)"19"

ЗНАЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ У ЖИТТІ, НАВЧАННІ ТА ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ЗА К. Д. УШИНСЬКИМ (на основі твору "Рідне слово")

Назаренко Ольга, студентка 3 курсу, ННІ філології, перекладу та журналістики
Науковий керівник– канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Загальна оцінка ролі та значення мови в громадському житті дана К.Ушинським в його чудовій статті "Рідне слово". "Мова народу – найкращий цвіт усього його духовного життя, який ніколи не в'яне". Він вважав, що основними завданнями народної школи у вихованні особистості є виховання патріотизму засобами рідної мови, яка не тільки виражає духовні якості народу, а й являється найкращим його наставником, що вчив народ ще тоді, коли не було ні книжок, ні школи.

Керуючись ідеєю народності, К.Ушинський прийшов до висновку, що народна освіта повинна знаходитися в руках народу, а навчання дітей здійснюватися рідною мовою, яка є найяскравішим виявом народності. Навчання дітей рідною мовою, на думку К.Ушинського, має на меті: розвиток "природженої душевної здібності, яку називають даром слова", введення дітей у свідоме володіння скарбами рідної мови, пояснення їм логіки цієї мови, тобто граматичних законів у її логічній системі. Ці три цілі, зауважував педагог, досягаються не одна за одною, а разом.

"Рідне слово" – це книга, цілком зрозуміла для дитини повністю пропорційна її силам. Вона становило в цьому відношенні повну протилежність книгам, які видавалися і поширювалися по школах міністерством народної освіти (на кшталт книги Філонова і Радонезького; у тих книгах матеріалом для читання служили церковнослов'янські молитви, проповіді, уривки з урядових наказів, маніфестів, наукових, природознавчих, написаних не зрозумілою для дітей мовою).

Ушинський визнавав наріжним каменем формування особистості моральне виховання, розвиток "моральних почуттів". Слід виховувати, вважав він, не нав'язуючи дитині своїх переконань, а пробуджуючи в ньому "жагу цих переконань і мужність до оборони їх як від власне низьких прагнень, так і від інших".

В основі педагогічної системи К.Ушинського лежить **ідея народності**. "Всяка жива історична народність є найпрекраснішим створінням Господа на землі, і вихованню залишається тільки черпати з цього багатого і чистого джерела", – писав він у статті "Про народність в громадському вихованні".

Під народністю К.Ушинський розумів своєрідність кожного народу, зумовлену його історичними та географічними умовами.

Характерною рисою для народності, в розумінні К.Ушинського, є громадськість. Він був переконаний у тому, що народна ідея виховання вимагає широкої громадської атмосфери навколо себе і не може бути здійснена без залучення найширших громадських сил. К.Ушинський писав: "Сам народ і його великі люди прокладають шлях в майбутнє: виховання тільки йде по цій дорозі...".

Дослідники книжок Ушинського для дитячого читання відзначили великий духовний потенціал, який вони несуть, і наголошують, що ознайомлюватись з ними треба ще в дошкільному віці. Це стосується в першу чергу тих оповідань К. Ушинського, в яких він зображує тварин. Тварини представлені з характерною для них поведінкою і в тій життєвій "ролі", яка є невід'ємною їх ознакою від природи. У деяких своїх оповіданнях К. Ушинський намагається підвести дітей до самостійного висновку про те, що добре, а що погано, що можна робити, а що не треба.

Важливого значення К. Ушинський надавав мові своїх оповідань, він вважав, що оповідання повинні бути написані рідною мовою, простою, без використання малозрозумілих для маленьких читачів слів.

К. Д. Ушинський критикував тих педагогів, які намагалися "забивати" голови дітей хитрими фразами і беззмістовними зворотами. Мета виховання полягає в тому, щоб розвивати дитину розумово і чуттєво: "...Тільки позитивні, цілком засвоєні мозком знання, перетворені в ідеї", розвивають дитину розумово, а "мовне навчання може виховати лише пустих балакунів". Цій меті і слугували багаті за змістом і задумом казки та оповідання К. Д. Ушинського, які відповідають усім принципам як педагогіки, так і літературного мистецтва загалом.

А головним є те, що Костянтин Ушинський важливе місце у вихованні і навчанні дітей відводив рідній мові, бо тільки рідною мовою можна доторкнутися до внутрішнього світу дитини, до найпотаємніших закутків її душі, бо тільки рідною мовою можна виховати національно свідому особистість, справжнього патріота своєї Батьківщини.

З цього можна зробити висновок, що вивчення та знання рідної мови у житті, навчанні та формуванні особистості напряму впливає на формування людини ще з дитинства. Відомий педагог підкреслює вплив на дітей їх мови, та необхідність знати її та розвиватися в цьому. Адже тоді наша народність буде більш вразливою, а цього дуже не хотілося б. Особливо сьогодні в Україні важливо переглянути ще раз роботу Ушинського та зробити ще більший вплив рідної мови на буденність та розвиток народу України.

Література

1. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія: Навчальний посібник / Е.І.Федорчук, В.В.Федорчук. – Кам'янець-Подільський. 2007.
2. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання.-К: Рад.школа, 1974 "Початкова школа" – К.: 2002, № 4, с. 98.

3. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

4. <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-ridna-mova-v-pedagogichniy-sistemi-k-d-ushinskogo-39990.html>

УДК 37.013

ІДЕЯ К. УШИНСЬКОГО ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ НА ОСНОВІ ТВОРУ "ПРАЦЯ В ЇЇ ПСИХІЧНОМУ ТА ВИХОВНОМУ ЗНАЧЕННІ"

Назарко В. В., студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Стаття присвячена аналізу теорії і практики К. Ушинського, основоположника педагогічної науки та народної школи в дореволюційній Росії на основі твору "Праця в її психічному та виховному значенні".

Ключові слова: теорія, практика, виховання, розумова та фізична праця, духовно-моральні якості.

Актуальність проблеми: Проблема взаємодії теорії та практики була в центрі уваги багатьох учених і діячів освіти. Серед праць давніх часів особливо цікава є педагогічна спадщина Я. Коменського, С. Миропольського, Й. Песталоцці, К. Ушинського.

Духовно-моральна парадигма К.Д.Ушинського є системою зі своїми складовими, серед яких виступають головні чинники становлення особистості. Протягом XIX ст. та на сучасному етапі багато дослідників приділяли їм значну увагу і, як і Костянтин Дмитрович, одним із головних серед них виділяли працю. Вона завжди посідала і посідає одне із провідних місць у вихованні й становленні людини як особистості. Вивчення поглядів великого педагога на роль і значення праці як фізичної, так і розумової та її впливу на формування духовно-моральних якостей є не тільки науковим, а й практичним завданням.

Мета статті – проаналізувати визначену проблему та доповнити комплексні уявлення про її сутність.

Теорія – це система знань, яку постійно поповнює, систематизує, узагальнює, удосконалює педагог-практик; теорія – це не лише система здобутих методів, а й творчий пошук нових шляхів здобуття знань.

Аналіз сутності народності в педагогічній спадщині К.Д. Ушинського дозволяє стверджувати, що духовно-моральне виховання базується на багатьох принципах і чинниках, серед яких провідна роль належить і праці. Костянтин Дмитрович неодноразово підкреслював, що вища гідність особи – це служіння громадському благополуччю, а найважливіша сторона її розвитку – праця. Виховання має розвивати в людині звичку і любов до праці, воно має дати їй відшукати для себе працю в житті, запалити в ній вогонь серйозної праці, без якої життя її не може бути ні достойним, ні щасливим. Педагог переконаний, що дійсну радість доставляє успіх у роботі, краса продукту, зробленого своїми руками, але, на його думку, "...праця – не гра і не забава; вона завжди серйозна і важка" [1]. І далі: "Праця істинна і неодмінно вільна, оскільки іншої праці немає і бути не може, має таке значення для життя людини, що без неї вона втрачає всю свою ціну і всю свою гідність. Вона становить необхідну умову не лише для розвитку людини, але навіть і для підтримки в ній тієї міри гідності, якої вона вже досягла. Без особистісної праці людина не може йти вперед; не може залишатися на одному місці, однак має йти назад" [2]. Педагог розумів під працею таку вільну й узгоджену з християнською мораллю діяльність людини, на яку вона наважується за безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети у житті.

Спираючись на значний обсяг фактичного матеріалу, К.Д. Ушинський показав, що "праця є єдиним доступним людині на землі й єдиним гідним її щастям".

Костянтин Ушинський зазначав, що будь-яка практична діяльність, спрямована на задоволення духовних потреб людини, є великим мистецтвом, а педагогіка як наука є вищим мистецтвом, оскільки вона задовольняє найбільшу з потреб людини і людства в цілому – їхнє прагнення до вдосконалення.

Важливо підкреслити, що у творах великого педагога подане обґрунтування необхідності сполучення розумової та фізичної праці в житті людини з позицій різних антропологічних наук: фізіології, психології, етики, естетики, теології, аксіології, економіки, історії, педагогіки. Провідною у цьому сенсі є теза К.Д. Ушинського про те, що виховання цілісної особистості можливе лише через залучення людини до фізичної та розумової праці, що є умовою її "тілесного, морального та розумового вдосконалення, її людської гідності, її свободи і, нарешті, її насолоди і її щастя". Незважаючи на природжений характер потреби людини у праці, її необхідно цілеспрямовано розвивати, формувати серйозне ставлення до життя, спрагу праці, звичку до трудових зусиль. Важливо, щоб розумова праця, яку виконує дитина, має бути достатньо складною, викликати напруження, яке має перейти у звичку і стати насолодою [3].

Костянтин Дмитрович, надаючи провідну роль праці, особливо обережно і водночас специфічно підходив до проблеми використання методу нагород та покарань у процесі виховання, він доводив, що вмілий педагог може успішно користуватися і тим, й іншим засобом виховання задля того, щоб дитина відчула власну відповідальність і потребу у самовихованні та самоформуванні: "Припустимо, наприклад, що діти набули шкідливої звички лінощів, що вихователь не має можливості подолати цю звичку без покарань за лінощі й без нагород за працю. У такому разі він зробить погано, якщо відмовиться від цього останнього засобу, а вкорінена звичка до лінощів поволі розростається і дасть згубні плоди. Припустимо, що дитина, побоюючись бути покараною або бажаючи дістати нагороди (що погано), поступово набуде звички до праці, тому праця стане потребою її природи: тоді від праці вже розвинуться в ній і свідомість, і воля, тому заохочення і покарання стануть непотрібними і шкідливі сліди їх згладяться під впливом свідомого трудового життя" [4].

Великий педагог К.Д.Ушинський вважав, що без праці, "без роботи в руках, без думки в голові" значно знижуються духовно-моральні якості особистості. Так, він писав, що не можна допускати, щоб діти на уроці працювали без напруження, щоб завдання були занадто легкими, щоб учитель, викликавши одного учня до дошки, не подбав, аби в цей час інші також працювали. Бездіяльність породжує нудьгу, вередування. Тож педагог радив, щоб, бажаючи дитині щастя, вихователь готував її не до щастя, а до "праці життя", адже, на його думку, щасливими є ті люди, "котрі захоплені певною ідеєю і віддали цій ідеї усе своє життя".

Випливаючи з вище сказаного, дуже важливо педагогу приділяти увагу не тільки теорії, а й практиці, щоб безпосередньо на ній і прививалась любов до праці.

Взаємодія учасників навчального процесу у співвідношенні теоретичної та практичної підготовки постійно потребує удосконалення. Був час, коли практика випереджала теорію і педагогічну науку, в основному переймалася узагальненням досвіду. Проте розв'язати практичне завдання – означає скорегувати наукові знання й результати наукового дослідження, які можуть складати основу практичної діяльності вчителя, педагога. Тому розвиток і поглиблення теоретичних знань є важливим для підвищення її наукового рівня та впливу на освітню практику.

Хочу також зазначити, що єдність остаточної мети педагогічної науки й педагогічної практики – це єдність у системі теорії та практики. Передусім, у системі педагогічної діяльності входять чотири основні компоненти: 1) діяльність педагогів-практиків, учителів; 2) адміністративна діяльність, що керує і спрямовує роботу практиків; 3) діяльність із передачі матеріалів педагогічної науки вчителям і працівникам освіти; 4) наукова діяльність у галузі педагогіки.

Основне завдання освіти й виховання, за Костянтином Ушинським, полягає у формуванні розвиненої людини на засадах народності. Він висуває такі основні вимоги до виховання:

- виховання має бути народним, тобто охоплювати все підрастаюче покоління народу в порядку обов'язкового навчання;
- справою виховання повинен керувати сам народ;
- виховання має давати дітям реальну освіту і водночас розвивати їхні розумові здібності, з тим щоб набуті знання були пов'язані з життям і спрямовані на загальнонародне благо;
- провідне місце у формуванні людини мусить займати рідна мова навчання – і як джерело знань, і як скарбниця народу;
- мета виховання – формування високоморальної людини;
- жінці має бути забезпечене виховання і освіта нарівні з чоловіком.

Народність у вихованні Ушинський вважав однією з найважливіших соціальних і педагогічних засад. "Єдиний, – писав Ушинський, – тільки єдиний спільний для всіх природжений нахил, на який завше може розраховувати вихованець, це те, що ми називаємо народністю. Як нема людини без самолюбства, так само нема людини без любові до батьківщини і ця любов дає вихованцю певний шлях до серця людини й могутню підпору в боротьбі з її поганими особистими й родинними нахилами".

К.Д. Ушинський також зазначав, що вчитель має залучати до уроку всіх учнів, добиватися від них уважності; урізноманітнювати методи викладання, тримати в полі зору не тільки клас у цілому, а й кожного окремого учня. Критикуючи так звану німецьку рецептурну педагогіку, К. Д. Ушинський стверджував, що вчитель повинен знати основи дидактичної і психологічної теорії, але застосування їх залежить від нього самого.

Дослідивши загальні основи виховання в різних країнах, Костянтин Ушинський дійшов такого висновку:

- загальної системи народного виховання для всіх народів немає ні на практиці, ні в теорії;
- у кожного народу своя особлива національна система виховання, тому запозичення виховних систем у інших народів неприйнятні;
- не можна жити за зразком іншого народу, хоч би яким принадим був цей зразок, так само не можна виховуватися за чужою педагогічною системою, хоч би яка вона була струнка і добре обдумана; кожний народ у вихованні повинен випробовувати свої власні сили;

- науку не треба плутати з вихованням. Вона загальна для всіх на родів, але не для всіх народів і не для всіх людей становить мету і результат життя;
- суспільне виховання саме не розв'язує питань життя і не веде за собою історії, але йде слідом за нею. Не педагогіка і не педагоги, але сам народ та його великі люди прокладають шлях у майбутнє, виховання тільки йде цим шляхом і, діючи заодно з іншими суспільними силами, допомагає йти окремим особам і новим поколінням;
- суспільне виховання тільки тоді буде дійовим, коли його питання стануть суспільними для всіх і сімейними для кожного;
- збудження суспільної думки у справі виховання стимулює його розвиток. Де немає суспільної думки про виховання, там немає і суспільного виховання, хоч може бути багато громадських навчальних закладів.

Висновок: Підсумовуючи все вище написане, можу стверджувати, що взаємозв'язок теорії з практикою є гарантом міцних знань і практичних умінь у процесі взаємодії учасників навчально-виховного процесу, що було невід'ємною частиною розвитку освіти та культури. Дуже важливим є те, щоб виховання відбувалося за зразком народності, спираючись на вікові традиції та культуру. Актуальною проблемою було обґрунтування і практична реалізація організаційних форм і методів навчання, які забезпечували міцне, свідоме засвоєння основ наук, формування загального світогляду в учнів, заклик до любові до праці, розвиток їхньої творчої активності та самостійності. Результативне вивчення й запровадження основних теоретичних здобутків і нових методів у шкільний навчально-виховний процес залежав від тісної взаємодії науковців та практиків. Для загальноосвітньої школи вищий педагогічний навчальний заклад є центром педагогічної науки, вивчення, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду в практику.

Література

1. Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т. 5. Людина як предмет виховання: спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський. – К.: Радянська школа, 1952. С. 390.
2. Сбруєва А.А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: Навчальний посібник / А.А. Сбруєва, М.Ю. Рисіна. – Суми: Сум ДПУ, 2000. С. 103.
3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. Т.1. С. 239–240.
4. https://subject.com.ua/psychology/history_pedagog/21.html

УДК 37.013.73(450)(092)

"МІСТО СОНЦЯ" ТОММАЗО КАМПАНЕЛЛИ

Овруцька Валерія, студентка 3 курсу факультету природничо-географічного та точних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Сам твір написаний в класичному для утопічних писань стилі: мандрівник подорожуючи потрапляє в незвідану до цього країну, де і знаходить суспільні порядки, які здаються йому доскональними. За описом Кампанелли "Місто Сонця" нагадує італійське місто-державу, яке розміщене десь на пагорбі.

Аналізуючи твір "Місто Сонця" Кампанелли, можна зробити такі висновки, що тут автор відтворює свої уявлення про довершену державу. Верховним правителем держави є священник, але в писанні його називають метафізиком, це зовсім не з проста, адже Кампанелла вважає, що цей пост повинен отримувати найосвіченішому жителю міста. Коли знайдеться хтось освіченіший, метафізик повинен поступитися своїм місцем йому. Також в правлінні йому допомагають три співправителі, чії імена можна перевести як Мудрість, Міць і Кохання.

Між ними поділені основні обов'язки, які забезпечують процвітаюче життя громадян. Метафізик обговорює з ними всі насущні питання та проблеми, але рішення завжди приймає самостійно. Існує також Рада, до якої входять всі громадяни старше двадцяти років, але вона, мабуть, має лише дорадчий голос.

Основою соціального устрою Міста Сонця є спільність всього життя, яке контролюється адміністрацією.

"... У них все спільне. Розподіл всього знаходиться в руках посадових осіб; але через те, що знання, почесні й насолоди є спільним надбанням, то ніхто не може нічого собі привласнити. Вони стверджують,

що власність утворюється у нас і підтримується тим, що ми маємо кожен своє окреме житло і власних дружин і дітей. Звідси виникає себелюбство".

На думку автора, спільність починає суперечити з багатьма іншими відносинами між людьми:

"Я, принаймні, впевнений, що і брати, і ченці, і клірики наші, якби не спокушались коханням до рідних і друзів, стали б набагато святіше..."

"... Все, чого вони потребують, вони отримують від громади, і посадові особи ретельно стежать за тим, щоб ніхто не отримав більше, ніж слід, нікому, однак, не відмовляючи у необхідному..."

"Будинки, спальні, ліжка і все інше необхідне – у них спільне. Але через кожні пів року начальники призначають, кому в якому колі спати й кому в першій спальні, кому в другій..."

Також важливе значення Кампанелла приділяє народженню дітей. Він відкидає таке поняття як шлюб, замість нього він пропонує систему, в якій вищі за посадою люди Міста Сонця об'єднували в пари чоловіків і жінок, які ідеально підходять одне одному для народження дітей:

"Від напруженої розумової діяльності слабка їхня (мудреців) життєва снага й мозок їхній не витворює сили, бо вони постійно заглиблені в якісь роздуми й через те приводять на світ хирляве потомство. Цьому солярії намагаються рішуче завадити, отже, цих мудреців зводять з жінками жвавими, діяльними та гарними. А чоловіків невгамовних, метких, рухливих і запальних – з жінками повними та лагідної вдачі."

Дуже важливим автор вважає приділити увагу землеробству. У призначені дні, всі громадяни покидають визначені межі міста, щоб працювати на полях. Вони йдуть на цю працю як на свято, співаючи пісні. На полях їхня робота полягає у тому щоб сіяти, жати, полоти та збирати виноград. Роблять вони це дуже швидко не тому що роблять це гуртом і із задоволенням, а тому що їм допомагають різні девайси для роботи.

"Вони користуються гарбами, обладнаними вітрилами, які можуть рухатися і проти вітру, а коли немає вітру, то дякуючи вміло побудованій колісній системі, віз тягне всього одна тварина."

Спільність всього майна включаючи й особисте, існує в комуністичній утопії Кампанелли. В той час, як одна частина суспільства займається фізичною працею, інша група виконує ментальні функції, тобто організація виробництва, наукове й виробниче керівництво суспільством. Цим і визначається політичний устрій Міста Сонця.

Цей устрій відрізняється на відміну від справжнього народного правління. Правда, двічі на місяць систематично обирається Рада, яка складається із громадян старше двадцяти років. Але її функції є дуже обмеженими. Вона обговорює послідовність і якість виконання обов'язків посадовими особами, а також надає можливість жителям висловити свою думку на рахунок того, що їм не подобається в суспільному і політичному житті Міста Сонця.

Розуміння соціальних передумов "Міста Сонця" дає нам зрозуміти його довготривалий вплив. Але воно також пояснює і межі впливу на Кампанеллу його літературних античних і ранньохристиянських вчителів. Він не просто копає те що йому дає літературна традиція, але й перетворює її матеріал згідно з потребами свого часу і тих соціальних груп, інтереси яких він висвітлює у своїй творчості.

Література

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у двох книгах / Іван Васильович Зайченко. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2010. – Кн. I : Історія зарубіжної педагогіки. – 2010. – 624 с.
2. Хрестоматія з історії педагогіки / [за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра пед. наук, проф. А. В. Троцько]. – [в 2-х т.]. – Харків : ХНАДУ, 2011. – Т. 1. – 456 с.

УДК 37.09(477)"19"

РІДНА МОВА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ КОСТЯНТИНА ДМИТРОВИЧА УШИНСЬКОГО

Ожог Аліна, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Костянтин Дмитрович Ушинський – це відомий педагог та мислитель. У його педагогічній системі визначне місце відводиться вченню про рідну мову, адже за його словами – це основа навчання та виховання дитини. Він стверджував: "Рідне слово є основою всякого розумового розвитку й скарбницею усіх знань: з нього починається всяке розуміння, через нього проходить і до нього повертається..."

Вчений і справді надавав особливого значення мові, бо вважав, що це є ключем до формування особистості. Мова – це найпрекрасніший та найніжніший цвіт духовного життя народу, в ній він оспівує свою культуру і підносить свої моральні цінності, звеличує різнобічно в цілому свою Батьківщину.

Педагог називає мову найбільшим народним наставником, підкреслюючи її велике освітнє і виховне значення. Рідне слово – це потужний та значний засіб розвитку дитини, адже завдяки йому відбувається розквіт мислення.

У класичних підручниках "Дитячий світ" та "Рідне слово" ми можемо побачити багатогранне та яскраве відображення власних поглядів та роздумів Костянтина Дмитровича. Він зумів в книгах не тільки написати власні твори, а й влучно поєднати там взірці народної творчості, вдало знайти та підібрати цікаві й неординарні уривки з творів інших визначних діячів, письменників та великих мислителів.

Педагог говорив, що вивчення рідної мови – це наймогутніший та найточніший шлях до самопізнання людини як особистості. Вивчаючи рідне слово, ми сповнюємося нових та незвичайних відкриттів у самих собі, знаходимо частинку незвіданого, потаємного "Я" і це є важливими моментами в формуванні індивідуальності.

Ушинський звертав увагу й на початкове навчання рідної мови, а саме на зміст та методику. Вчений розробив цю власну систему навчання, висунувши певні ідеї, обґрунтувавши все точно і лаконічно.

Стосовно інших загальноосвітніх предметів, які викладають в школі, то вони не зможуть бути навіть мінімально засвоєними учнями, якщо не вивчити спершу рідну мову, адже саме вона є ключем та своєрідною перепусткою до інших важливих дисциплін.

За словами Костянтина Дмитровича, навчання дітей рідної мови має три головні цілі:

1. Розвиток "природженої душевної здібності", яку часто характеризують даром слова.
2. Ознайомлення та введення учнів у повне володіння скарбами мови.
3. Пояснення в цілому логіки рідного слова, тобто граматичних знаків.

Для досягнення цих цілей створив диференційовані лексичні вправи. Ці завдання були чудовою можливістю збагатити словниковий запас, а також розвинути його в більшій мірі, використовуючи в мовленні чисту літературну мову.

Всі поставлені три цілі не досягаються послідовно, вони пропрацьовуються у взаємодії і ніяк по-іншому. Щоб повністю знайти всі засоби і способи досягнення цих цілей, учитель повинен сам розуміти та усвідомлювати сутність та значення мови, адже тільки так він зможе навчити когось володіти нею та уміло користуватися.

Вчений стверджував, що влучно та точно дібраний дидактичний матеріал для проведення занять буде значно сприяти розвитку мовлення учнів, діятиме більш масштабно.

Педагог був проти всіх "прикрас мови", адже все це в сукупності було значною перешкодою в повному осмисленні слова, вони заважали вникати в суть стосовно власного висловлювання, в результаті це гальмувало опанування мови.

Школа повинна не насаджувати "квітів красномовства", а навпаки викоринювати все це, не залишаючи і сліду. Головне завдання закладу – це навчити дитину "подавати предмет, як він усвідомлюється в душі, а усвідомлювати, по можливості, ближче до реальної дійсності". Для роботи з дітьми, а саме бесід, Ушинський радив підбирати предмети, які зручні й легкі в спостереженні та сприйнятті аби вивчене засвоювалося більш оперативно.

Судження Костянтина Дмитровича про неймовірне значення рідної мови у навчально-виховному процесі заклали потужну основу для подальшого розвитку та процвітання методики початкового навчання рідної мови. Стосовно сучасних теоретичних досліджень та практичних рекомендацій спостерігається часте використання загально-дидактичних положень, які були висунуті визначним вченим і нерозривно пов'язані з розвитком і мовленням дітей.

Підсумовуючи написане, ідеї та роботи Костянтина Ушинського відіграли грандіозну роль в процвітанні педагогіки, він є чудовим прикладом для сучасних авторів, які створюють різноманітні підручники, посібники або програми.

Література

1. Дерба М.А. Педагогічна спадщина К.Д. Ушинського крізь призму сьогодення / М.А. Дерба // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Вип. 110. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – С. 37-38.
2. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / К.Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1983. – 488 с.
3. Ушинський К.Д. Вибрані твори в 2-х т. – К., 1983. – Т. 2. – С. 63.

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ ЯК ВИХОВАТЕЛЬ І АВТОР "ПОВЧАННЯ ДІТЯМ"

Очерет Марія, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Володимир Мономах є яскравим прикладом справедливого християнського правителя. Він не давав кривдити слабших та завжди опікувався бідними, вдовами та сиротами. В житті та вихованні він керувався засадами християнської доброти та моралі.

Одного разу брати Володимира Мономаха вирішили піти проти Ростиславича і заслали послів, щоб отримати братову підтримку, але мудрий правитель був проти міжусобних сутичок. Саме це підштовхнуло Володимира до того, щоб залишити після себе слід.

"Повчання дітям" князь написав будучи у віці 64 років, приблизно в 1117 році. Володимир прожив важке та довге життя, тому він мав про що розповісти нащадкам. В цьому творі він звертається не лише до дітей, а й до всього боярського стану: "Діти мої або хто інший, слухаючи мою грамотицю, не посмійтеся з неї, а прийміть її до свого серця, і не лінуйтеся, а щиро трудіться" [1].

Метою написання твору є бажання передати послання майбутньому поколінню. Використовуючи приклади з власного життя, Володимир Мономах, не соромлячись своїх власних життєвих помилок, намагався дати цінні поради. Він прагнув, щоб його мудрі поради залишалися в голові дітей та допомагали їм прожити життя, маючи високі моральні цінності.

Перш за все, князь закликав дотримуватися християнських чеснот, тому він писав: "Якщо вам Бог зм'якшить серце, то сльози свої пролійте за гріхи свої" [2].

Не менш важливим він вважав бути добрими та привітними, цінувати життя людини та проявляти милосердя. Він писав: "Шануйте гостя, коли до вас прийде: чи простий, чи добрий, чи посол. Коли не можете дати дар, то хлібом та питтям, а проходячого мимо вітайте чоловіка по всіх землях, добрих, а чи злих" [3].

Мономах піклувався про свою державу та народ, тому й надавав велике значення навчанню та знанням. Він писав, що необхідно навчатися все життя, бо знання забуваються якщо людина не вивчає нового. За приклад він ставить його батька Всеволода, який володів п'ятьма мовами. Саме від батька, Володимир перейняв любов до книжок на вчення. При цьому, правитель закликає виховувати в дітях працелюбність: "Лінощі-бо всьому мати: що вміє, то те забуде, а чого не вміє, то тому не учиться. Добре творячи, не можна бути ледачими ні на що добре" [4].

Значну увагу Володимир приділяє нормам поведінки в суспільстві. Він закликає шанувати батьків та старших, а молодих поважати та ставитися як до братів: "Старих шануйте, як батька, а молодих, яко братів ... при старших годиться мовчати, премудрих слухати, старшим підкорятися, з рівними і молодими мати згоду і бесіду вести без лукавства, а щонайбільше розумом вбирати. Не лютувати словом, не ганьбити нікого в розмові, не сміятися багато. Очі тримати донизу, а душу вгору" [5].

Володимир не забув згадати й про дорослих, він зробив висновок, що поведінка дорослої людини є критерієм її вихованості: "Хворого навідайте, покійника проведіть в останню дорогу, бо всі ми смертні. Не промініть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте. Жінку свою любіть, та не давайте їй влади над собою" [6].

Отже, твір Володимира Мономаха є дійсно корисним для сучасності. "Повчання дітям" є основою тих моральних принципів та засад які залишаються дійсно актуальними в наші дні. Володимир Мономах зробив вагомий внесок в розвиток культури українського народу. Наразі, його повчання є золотою основою поведінки в суспільстві та виховання дітей.

Література

1. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О. О. Любар. К.: Знання, 2003. 456 с.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підр. К.: Центр навч. літ-ри, 2003. 360 с.
3. Лузан П.Г., Васюк О.В., Бернова О.М. Історія педагогіки та освіти в Україні. К. : НАУ, 2007. 302 с.
4. "Повчання Володимира Мономаха дітям" як поради батькам для доброго виховання дітей
URL: <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2124-povchannya-volodymyra-monomakha-dityam-yak-poradnyk-batkam-dlya-dobrogo-vykhovannya-ditej.html>
5. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. Васюк О.В., Сопівник І.В. КИЇВ 2010.

СУЧАСНИЙ ДОСВІД МЕТОДИКИ М. МОНТЕССОРИ

Пархоменко Антон, студент 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самоїленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Педагогіка М. Монтессорі – система педагогічного виховання, що була запропонована ще першій половині ХХ століття італійською ученою і мислителькою, педагогинєю Марією Монтессорі. Саме вона прославилася розробкою особливої педагогіки, суть якої полягає у вільному розвитку дітей та їх здібностей. На відміну від звичайної системи школи, де активність дітей знижується, символом якого є "шкільна дошка", вона вважала, що головним завданням освіти є підтримувати їх розвиток з усіх боків – культурний, духовний, фізичний, соціальний, створювати необхідні умови для творчого мислення та спонтанності, що теж позитивно впливає на дитину.

Основою філософії є переконання, що, коли ми надаємо дитині освіту і свободу, забезпечуємо її потреби та виховуємо у неї впевненість у собі та своїх силах, любов до життя та повагу людей, то пізніше у відповідь можна очікувати відповідного ставлення, і так вона зможе реалізувати себе.

Її методика стала популярною аж у ХХ столітті, і на наш час є однією з найкращих та найбільш поширених у сучасній системі виховання. Так, тут основа розвитку дитини полягає у праці над особливостями та вміннями дитини, її індивідуальними навичками, та у підготовці до справжнього життя де уже є такі аспекти. Сама Монтессорі говорила "Наша мета полягає у вихованні малих дітей – сприяти розвитку інтелектуально, фізично та емоційно задля формування розвиненої особистості, щоб розкрити її внутрішній потенціал". Саме тому зрозуміло, що її педагогіка здатна розвивати та підкреслити здібності дитини, особливо якщо застосовувати підготоване середовище та необхідні матеріали, де приділяється увага також і незалежності дитини, що є надзвичайно актуальним у сучасності.

Зараз до цієї методики варто відносити три головних правила:

По-перше, головним у вихованні є свобода дитини у всіх її сенсах та аспектах під час зростання. Малюк має зрозуміти, що йому дають свободу вибору адже довіряють, і так він має можливість робити помилки (які трапляються в будь-якому випадку) і вже самостійно їх аналізувати і виправляти. Таким чином дитина обирає що робити і вивчати, як реалізувати себе, як впоратись із проблемою, що вже залежить від його знань та можливостей.

По-друге, дитина має бути самостійною, і батьки, роль яких завжди є вирішальною, повинні лише підштовхнути малечу до правильного напрямку чи вибору. Однак, батьки не повинні ображати чи критикувати дитину, порівнювати з іншими дітьми. Варто бути терплячими та розуміти, що дитина виросте і їй доведеться йти самій вже у трохи інші реалії – дорослий світ.

По третє, як вже говорилося раніше, виховання та навчання має бути підлаштовано під особливості дитини та її індивідуальні потреби, бо кожна дитина є унікальною та потребує свого підходу. В цьому плані педагогіка Марії спрямовується на розвиток талантів малечі.

Варто сказати, що вихованні за системою Монтессорі відбувається через моторну, інтелектуальну та сенсорну активізацію, тобто природнім шляхом. Перші положення системи мали в основному спостереження за поведінкою дитини. Тому психологічні та медичні дослідження стали одними з найважливіших та базових основ її педагогіки, і тут варто виділити:

- Вчитель – спостерігач та помічник за необхідності.
- Спеціальне підготовлене середовище яке має відповідати віковим потребам дитини, там же має бути можливим контакт з усіма матеріалами.

І тому стає зрозуміло, що підготовлене середовище відіграє одну з ключових ролей у розвитку дитини. Так, його обладнано згідно з правилами, як зазначалось раніше, і воно задовольняє потреби малюка та стає на шляху до формування особистості. Там дитина активно вивчає те що її оточує, дізнається нове, поглиблює і накопичує свої знання, або ж вдосконалює їх для подальшого її розвитку.

Марія Монтессорі поділила класну кімнату (групу) на 5 умовних зон:

- Навички практичного життя;
- Сенсорика;
- Математика;
- Розвиток мовлення;
- Космічне виховання.

Матеріали у цих зонах є наочними та зрозумілими, і охоплюють географію, анатомію, астрономію, біологію тощо. Тому кожна з цих зон виховання має дидактичні матеріали. В таких школах, або групах немає звичних нам іграшок – там знаходяться матеріали для "дитячої роботи", які загалом розвивають кожну дитину відповідно до її інтересів та індивідуального характеру, здібностей. Ну і тепер потрібно виділити принципи, які широко застосовуються у сучасності:

1. Свобода рухів: здобуття навичок та знань, накопичення досвіду здійснюється через рух, тому дитячі садки та школи Марії Монтессорі обов'язково враховують цей чинник. Так, дитина слідує своїм потребам через вільну діяльність, освоює оточення через рухову активність. Крім того, спонтанні та звичайні природні рухи допомагають формувати розум та душу.

2. Свобода повторень: малечі потрібна можливість і час для того щоб повторювати певні дії, запам'ятовувати нову інформацію, щоб продовжувати розвиток. Часті й спонтанні повторення це такий феномен який проявляється тоді, коли малюк знаходить матеріал, що відповідає її інтересам та сензитивній фазі. Так вона ближче знайомиться з предметом через інтенсивне його вивчення, розвиваючи увагу та витримку.

3. Свобода вибору діяльності: при наданні дитині свободи вибору зрозуміло що вона буде керуватись внутрішньою мотивацією. Тому ця мотивація змусить дитину брати певні необхідні предмети чи виконувати якісь дії, щоб задовольнити потреби. Особливість внутрішньої мотивації в тому, що це ключ до навчання і гармонійного засвоєння.

4. Свобода вираження почуттів: відкрите, невимушене і позитивне оточення у колі дитини спонукають її до соціальних контактів та якраз від цього залежить її характер спілкування й мови. Дитина має висловлювати свої почуття та те що її тривожить – для поліпшення та навичок мови. При цьому в неї буде бажання спілкуватись із дорослими, які будуть їй допомагати, співпрацювати й говорити.

5. Свобода соціальних контактів: потрібно надавати дітям свободу, в умовах якої вони будуть вчитися соціальним відносинам. Дитина яка є вільною здатна спонтанно допомагати дорослим та одноліткам і при цьому поліпшувати шлях дорослішання. Здатність кооперувати з оточуючими побудовується легше і краще аніж уміння конкурувати. На цьому діти вчать поважати те що роблять інших і можуть займатись власними справами, що є важливим. Якщо малеча перериває роботу одне одного, то це відбувається на короткий час, якщо їм потрібна допомога. Тоді в них відбувається загострення почуття справедливості. Так, свобода соціальних контактів та активна робота в індивідуальному середовищі є тими умовами, які спонукають до гармонійного розвитку соціально орієнтованої поведінки.

Таким чином, проаналізувавши всі положення про педагогіку Монтессорі можна зробити висновок, що її методики перевершують вже знайомі нам "традиційні" методи навчання, особливо це стосується психологічного та фізичного здоров'я учнів, та їх здатності пристосуватись. І це є важливим, бо мета школи це не вступ до університету, не сума знань, оцінок та вмінь, а віддалені результати. Почуття щастя, психологічного та фізичного комфорту, добробуту й комфорту робить людей продуктивними й сумлінними в роботі, а також пристосованими у суспільстві, що є дуже важливим для людини. Тому головним у вихованні й навчанні дитини майже у всіх методиках є підтримка, любов та підтримка батьків й рідних, допомога у всіх аспектах життя.

Сама Марія Монтессорі говорила, що у кожної людини з народження є природній потяг знань, тому завдання вчителів полягає лиш у створенні особливої атмосфери й підготовці матеріалів та класу, що неодноразово буде сприяти розвитку вмінь дитини.

Література

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. https://kidscan.com.ua/pro_sistiemu_mariyi_montessori
3. <https://starylev.com.ua/blogs/metodyka-vyhovannya-montessori-osnovy>
4. <https://toys4brain.com.ua/uk/articles-and-video/5-modern-trends-in-education/#Systema-pedahohichnoho-vykhovannya-Mariyi-Montessori>

УДК 37.026

РОДИННЕ ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗА ЛЕСЕЮ УКРАЇНКОЮ ("КОЛИ ВТОМЛЮСЯ Я ЖИТТЯМ ЩОДЕННИМ")

Петрук Вікторія, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Родина Косачів, як і родини Драгоманових, Старицьких, Стешенків, Тобілевичів, Лисенків представляла національно свідому еліту українського суспільства XIX – початку XX ст. у важкі роки переслідування царатом носіїв української мови й культури. Найважливішим своїм завданням вони вважали "відстояти національну самобутність, окремішність своєї культури, можливостей і аргументів для чого здійснювався пошук насамперед у стихії народного життя". Не тільки для Волині, але й для усіх

нас ця родина є прикладом педагогічної моделі родинного виховання, відданості своєму народові й краю, у якому жили.

У родині спілкувалися винятково українською мовою, дотримувалися таких основоположних принципів, як повага до людської гідності, до індивідуальності, особистості кожної дитини, сповідували особливі підходи до виховання, культури. Це широка комунікація із представниками тогочасної української інтелігенції, формування духовного простору зростаючої особистості. Тут панував культ освіти. Кожна дитина отримала належну освіту, відповідне виховання, право вільного вибору свого життєвого шляху без диктату з боку батьків; взаємодія з ними відбувалася на засадах партнерства і співробітництва, що схоже на ідеї сучасної педагогіки, нової української школи.

Такі принципи виховання ми можемо побачити у вірші "Коли втомлюся я життям щоденним". У своїх творах Леся Українка не раз висвітлювала ідею патріотичного виховання. Важливий внесок у яке робить родина дитини.

У вірші ми чуємо роздуми поетеси над майбутнім. Можна вважати це настановою того як має відбуватися виховання всередині родини. Найстарша і найдосвідченіша людина (у нашому випадку дідусь) навчає онуків життя на основі історії України. Ці історії передавалися із покоління в покоління. Тож можна зауважити важливість цього процесу – не забувати свою історію і передавати її нащадкам.

Дідусь навчає байкою, а не нав'язливою настановою. Після розповіді онуки самі зможуть зробити висновки "Мені ввижається, як в тихім, ріднім колі/Старий дідусь навчає своїх онуків,/ Про давнину справдешні байки править,/Про те, що діялось на наших світі.", "Ви слухаєте, мов страшну казку,/ Сю розповідь про давні дикі часи.". Тобто, виховання відбувається не насильницьким шляхом, а через висновки із історії та "чужих помилок".

Завдяки простим прикладам відбувається пояснення простих понять через призму порівняння із минулим "А кроволиття звалось героїством;/Убожеством там звали смерть голодну,/Багатством – нагробовані маєтки,/Простотою – темноту безпросвітну,/Ученістю – непевнеє блукання,/Бездушну помсту звано правосуддям,/А самоволю деспотичну – правом." Провівши паралель із сучасністю діти роблять висновок як не має бути.

Думки поетеси про народну освіту органічно вплетені у систему її життєвих поглядів і переконань, в основі яких – національна ідея. Основоположним принципом філософії поетеси була відмова від народного плачу по колишній Україні і зосередження на власних зусиллях щодо діяльної праці для свого народу, для нового життя. Її практична програма так і називалася "за нове життя". На просвітницькій ниві – це було національне виховання. У вірші не присутня туга і плач за минулим. Розповідь дідуся була правдою про колишню Україну і тільки зусилля людей змогли відновити її. Тобто, тільки дії можуть врятувати.

Не дивлячись на розруху та темний час народ зміг відродитися тільки через любов "Загинув би напевно люд нещасний,/Якби погасла та маленька іскра/Любові братньої, що поміж людьми/У деяких серцях горіла тихо./Та іскра тиха тліла, не вгасала,/І розгорілася багаттям ясним,/І освітила темную темноту, –/На наших світі влада світла стала!..". Ми чітко бачимо думку, що зберігши любов, історію, знання можна відродити свій народ. Така маленька іскра горіла у сім'ї самої поетеси. Її родина спілкувалася українською мовою, а це не приймалося тогочасною владою. Так ця сім'я зберегла українську культуру та мову, адже належність до мовної системи сприяє етнічній ідентифікації, є чинником збереження етнокультурних традицій. На "соціокультурному рівні саме ця підсистема регулює міжетнічні спільноти. Тобто мовна складова є на одному з перших по значущості місць у визначенні того, що ми називаємо етносом, а саме етносом українським, величезна кількість проблем якого за останні століття була пов'язана зі спробами усунути українську мову спочатку з політичного, освітнього, а потім і побутового вжитку. Але ж саме рідна мова забезпечує нормальне функціонування і єдність етнічного організму в усіх його проявах".

Після розповіді дідуся онук робить висновок "Дідусю, ти страшні казав нам байки,/Я радий, що не бачив лихоліття!" Таким чином ми розуміємо, що часи змінилися, але пам'ять про минуле допоможе не допустити тих темних часів. Леся Українка сама була прикладом талановитого організатора дозвілля своєї сестер, племінників та друзів. Чого вартує написана "Стародавня історія східних народів" для своєї сестри.

Загалом ми побачили картину виховання патріота у родинному колі. На прикладі переказів старих людей "Се розповідали мені старії люди,/Не за моєї пам'яті було те" чітко сформувався виховний ідеал: чесний, порядний, гідний та свідомий громадянин. Народ представлений окремими людьми, тобто особистість врятувала цей народ. Для того щоб продовжувати або рятувати народ потрібно стати свідомим громадянином та патріотом. Із цієї точки зору виховання у колі родини продовжує традиції та прививає любов до країни і як наслідок формує особистість. Така особистість буде бачити світле майбутнє із оглядом на минуле.

Отже, виховання у родині відбувається настановами та історіями які передаються із покоління в покоління. Таким чином формується особистість яка знає своє минуле і традиції. Таке виховання має відбуватися із самого маленького, адже молодша дитина легше сприймає байки та казки. Тож, Леся

Українка закликає вкладати у дітей важливі поняття патріотизму та культурної ідентифікації із самого дитинства у родинному вихованні.

Література

1. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. / уклад. Є.І.Коваленко, О.В. Самойленко, О.С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.
2. Історія української школи та педагогіки/ за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. 768 с.
3. "Педагогічні погляди Лесі Українки" – https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3652/1/educ_2022_207.pdf
4. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

УДК 37.09(477)''19''

ДУМКИ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО ПРО РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ (СТАТТЯ "РІДНЕ СЛОВО")

Петруша Ольга, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Одним з представників української інтелігенції ХІХ століття є Костянтин Ушинський. Його вважають одним з корифеїв світової педагогічної науки. Провідною ідеєю його робіт була народність – своєрідність кожного народу, зумовлена власним історичним минулим, соціальними умовами та географічними особливостями. Найважливішими аспектами цього поняття педагог вважав любов до Батьківщини, рідну мову та віру в народ.

Зокрема, у статті "Рідне слово" автор говорить: "Мова – найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі й майбутні покоління народу в одно велике, історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, а є якраз саме цим життям. Коли зникає народна мова – народу нема більше!". Ушинський вважав, що свою мову створив народ. І в кожного з них вона є унікальною, з своїми особливостями, незвіданими глибинами. Рідне слово протягом віків вбирає в себе всі надбання поколінь: історичні події, вірування, традиції, духовні настрої та погляди людей. За віки суспільством оспівано, описано всю любов до рідної природи. Завдяки словам легко передається те, що бачили та знали наші предки.

Автор говорить, що мова є найліпшим наставником. Народна мова не зрівняється навіть з найбільш освіченою особою. Вона ще з пелюшок пояснює немовляті всі істини життя. Саме завдяки їй дитина знайомиться з природою свого краю, вивчає все поступово. Ушинський вважав, що дитина, від народження оточена рідним словом, поглинає національний характер, який розвиває її дух. Як наслідок – підрастаюче покоління буде просочене духом та поглядами свого народу. Народність заколисана в люльці мамою, виспівана в обрядових піснях, переказана в казках та легендах. На думку педагога, мова пускає в людину своє коріння. Саме тому малеча, ще не вмюючи розмовляти до пуття, вже інстинктивно розуміє різницю між словами, складає логічні словосполучення.

Якщо говорити власне про вивчення мови, то автор рекомендує спочатку опанувати свою, осмислити її багатогранність, донести до дитини частку народного надбання, тому що особистість не може компонувати в собі різні національності. В іншому випадку, розпорошуючись на вивчення багатьох іноземних мов – людина не досягне успіху. Адже вона не володітиме ані одною, ані іншою мовами.

Ушинський вважає, що перш за все людина має поповнити надбання свого народу, додати частку своєї праці. Іноземна мова корисна для розвитку різнобічної особистості. Проте, вивчення іноземної мови варто починати зі знайомства з літературою. Завдяки цьому ми тренуємо мозок та розширюємо свої погляди. А вже потім можна закріплювати практичним оволодінням.

Отже, можемо сказати, що рідна мова, на думку Ушинського, є джерелом сили для народу. Її потрібно розвивати та збагачувати. Погляди, які описує автор у статті "Рідне слово" є актуальними й на сьогоднішній день. Адже розвиток рідної мови і культури це процес який триває уже декілька тисячоліть і буде продовжуватись віками

Література

1. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. /уклад. Є.І. Коваленко, О.В. Самойленко, О.С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.
2. Ушинський К. Д. Збірка творів Том 2. Педагогічні статті – Режим доступу: URL: https://imwerden.de/pdf/ushinsky_sobranie_sochineny_tom02_1948_text.pdf
3. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки: уклад. О.В. Васюк, І.В. Сопівник. Київ, 2010. 600 с.

УДК 37:17].09(477)"18"(092)

ПЕДАГОГІЧНА ЦІННІСТЬ ТВОРУ "ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ" ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Петрушко Валерія, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Мета: проаналізувати твір "Вдячний Єродій" Г.С. Сковороди та виділити педагогічні тези за думкою Сковороди, які є актуальними в умовах сьогодення. Висвітлити думку філософа-педагога на проблеми виховання та навчання.

Актуальність: проблема виховання та надання дітям освіти у такий складний час для України є хоч не першочерговою, але є нагальною для сучасних педагогів. А також роль батьків та вчителів у вихованні та навчанні дітей.

У притчі "Вдячний Єродій" Сковорода виразив основні погляди на виховання. Виховання, як і навчання спершу має бути обов'язком батьків "Благо породити і благо навчити". Сковорода вважав, що разом з вихованням батьки мають прищеплювати дитині добро, любов, повагу та дяку. Освіта має бути для всіх, незалежно від статусу та матеріального становища "У вас виховання дуже дороге. У нас же надзвичайно дешево. Ми виховуємося даром. Ви же великою ціною"; "Грошва дістає і за морем. Але де її взяти? А виховання і вбогим є потрібне...". Сковорода мав на думці, що музика- для душі, вона рятує, звеселася та лікує "Музика велике лікування в жалях, також втіха в тузі і забава у щасті". За думкою Григорія Сковороди народження- це вже дар, а навчання та виховання- то життя. "Народив і зростив нам посріблені крила, ноги, що топчуть голови змії, що роздирає їх. Це наша їжа і слава, і забава". Також він гадав, що дитина має жити за покликом душі, бо тим ким вона народилася, тим і виросте. Все має йти за течією життя, єдина місія наша- це допомагати процесу- а не керувати їм, бути наставником, а не вчителем, бо справжній вчитель в житті дитини- природа та її поклик душі "Народженого до добра неважно навчити добру, – навчити, чи принатурити, чи призвичаїти. Навчений, принатурений, призвичаєний – се одне і те ж. Від природи, яко від матері, легесенько сама собою розвивається наука. Вона всерідна, справжня і єдина вчителька. Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаха. Орла за хвилину призвичаїш дивитись на сонце і мати з цього задоволення, але не сову. Оленя легко скеруєш на Кавказькі гори, легко привчиш пити з найчистіших джерел, але не верблюда і не вепра."; "Коли все буде премудра природа, чи не єдина вона і вигоює, і навчає? Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях; воістину все вона чисто і вдало зробить. Клубок сам собою покотиться з гори, забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила. Загороди її лише від свиней, зріж будяки, почисть гусінь, стеж, аби на корінь не потрапляла сеча і т. ін.". Щодо навчання Григорій Сковорода має думку, що вчитель має допомагати, а не керувати. Задача наша, як педагога, скеровувати дитину, направляти, а не будувати її. Бо в дитині від природи є навчання, ми не маємо порушувати природний потік речей. "Вчитель і лікар не є вчитель та лікар, вони лише служники природи, єдиної справдешньої і лікувальниці, і навчительки. Буде так: хто захоче чомусь навчитися, повинен до того зродитися. Не від людини, а від природи – суть усього. А хто зважиться без природи навчати чи навчатися, хай зятимить приказку: "Вовка в плуг, а він у луг"...". Також автор впевнений, що не треба дитину вчити благої волі, бо це все в неї є від природи "Виховання же впливає з природи, що вливає в серця насіння благої волі, і потрохи-трохи, без перешкод, підрісши, самовільно і добровільно робимо все те, що святе і бажане є перед богом і перед людьми". Філософ вважає, що наука- не ключ до цивілізації, хоч дай людині купу наук, поки людина не опанує, не народиться людиною- ті науки будуть без сенсу. Бо духовне виховання набагато важливіше за знання науки "Вчитель і лікар не є вчитель та лікар, вони лише служники природи, єдиної справдешньої і лікувальниці, і навчительки. Буде так: хто

захоче чомусь навчитися, повинен до того зродитися. Не від людини, а від природи – суть усього. А хто зважиться без природи навчати чи навчатися, хай зятимуть приказку: "Вовка в плуг, а він у луг"...". Ще одна ідея виховання полягає в тому, що коли ми виховуємо дитину, окрім насаджування духовних ідеалів, ми маємо ще відсікати "колючки", тобто погані вчинки дітей "Він тільки часто відсікає мені колючки, тобто вчинки мої, що не відповідають вдячності, зрошує бесідою живлячою до подяки". Але при цьому він зазначає, що треба пам'ятати, що мода і наука різні речі, не треба жити розумом гурту, а користуватися своїм. Слухай що люди кажуть, а думай сам. "Він завжди благовістив нам, що мода є те саме, що світ, а світ те саме, що море потопаючих... коротше казати, сліпці за сліпцем, що йдуть до безодні". Сковорода вірить, що подяка- то є справжнє задоволення. І діти мають бути вдячні батькам. "В подяці (каже) так захавалося всяке благо, як вогонь і світло причаїлося в кременці". Він притримується судження, що треба усьому знати міру- це путь до високоморального життя "(про голод) Цю муку зцілить мука... Але від обжерливості або вмирає, або страждає... тільки боїмося обжерливості". Григорій Савич стверджує, що той хто не може досягнути душевно- не фізично, але сліпий. Сковорода переконаний, що у житті кожного має бути "єдино" "Воно є веселощі і радощі. ... Для мене-таки краще веселощі без багатств, аніж багатство без веселощів". Він висловлює думку, що треба цінувати те, що в тебе є, і насолоджуватися ним. Не бігти за багатством, яке не принесе користі "Але це ж таки саме звеселяє мене, що моя надійна надія не на багатстві. Той, хто сподівається на багатство в киплячих морських водах, шукає гавані."

А "головне виховання" на думку великого українського філософа є :

- 1) благо радити;
- 2) зберегти пташеняті молоде здоров'я;
- 3) навчити вдячності."

Його ідеї полягають в тому, що "як залізо на воді, виплила на верх правда, що сильніше за все є страх божий і що благочестива і самозадоволена вдячність переважає небо і землю"

Виховний ідеал Г. Сковороди – це людина, наділена такими рисами, як скромність, вдячність, справедливість, щирість, працьовитість, життєрадісність, сердечність, великодушність. На його думку, це природні риси, притаманні дітям від народження, але не всі пізнають їх у собі й дотримуються "блаженної природи". Розумовий розвиток людини, на думку Г. С. Сковороди, необхідний для пізнання навколишнього світу і самої себе – щоб наблизитись до істини. Джерелом усіх знань він вважав досвід, практику, життя. Погляд на виховання та навчання та його обґрунтування, ідею природовідповідності Сковорода здійснював на засадах християнсько-педагогічної антропології.

Література

1. Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія/ Уклад.:1-89 О.О. Любар; а ред. В.Г. Кременя. К.: Знання, 2005. 767 с.

2. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 338 с.

УДК 37.035'3(477)(092)

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРУ "ПОВЧАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ДІТЯМ"

Птуха Альона, студентка 3 курсу історико-юридичного факультету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Не всім творам стародавньої української літератури судилося дійти до наших часів. Те, що дійшло, – це тільки частина давньої творчості. Багато давніх рукописів втрачено за часів татарського лихоліття, за добу першої Руїни. Все ж таки те, що дійшло до нас, є свідомством розмаху, творчої сили і таланту давніх письменників. Яскравим прикладом оригінальної творчої праці є "Повчання Володимира Мономаха дітям". Цінним воно є з багатьох причин.

"Повчання дітям" Володимира Мономаха – визначна пам'ятка літератури Київської Русі. Збереглося (без закінчення) в Лаврентіївському списку "Повісті минулих літ" під 1096 р. у кількох неповних частинах. Точної дати написання не встановлено, ймовірно 1117 рік. "Повчання" – оригінальний твір, у якому Володимир Мономах висловлює думки загальнодержавного, політичного та морального

характеру, повчає своїх дітей бути розумними правителями, захищати інтереси Русі, боротися з князівськими міжусобицями, самим учитися й поширювати освіту, власною поведінкою подавати приклад іншим. Свої настанови він підкріплює прикладами із власного життя, розповідає про численні походи, викликані необхідністю зміцнення єдності Русі та її захисту від зовнішніх ворогів.

У вступній частині Володимир Мономах засвідчує своє авторство "грамотици", написаної не тільки для власних дітей, а й для інших читачів як порада в практичній діяльності. Згадує він і про причину, яка спонукала його взятися за перо, – рішучу відмову брати участь у князівських чварах та душевний неспокій у зв'язку з порушеннями братами-князями мирних договірних умов. Також вступна частина твору насичена виписками з богослужбних книг, якими автор, передає бентежний стан своєї душі. Він прагне уславити бога, показати, що божої ласки можна домогтися трьома добрими ділами: покаанням, сльозами й милостинею.

Щодо дидактичної частини. Володимир Мономах повчає дітей у дусі християнської моралі: стерегтися гордині, слухатись старших, шанувати молодих, дбати про убогих, сиріт і вдів; не давати клятв без потреби, а давши – твердо їх дотримуватись, не покладатись ні на тунів, ні на слуг, ні на воєвод, а входити в усі подробиці життя; остерігатись брехні, пияцтва і розпусти; поважати жінок, але і не давати їм влади над собою; бути пильним під час походів, жити одним життям з дружинниками.

Великим злом, як повчає автор, є лінощі, які гублять людину. Взагалі князь мусить бути уособленням справедливості й усіх чеснот, не боятися праці, робити все залежне від нього в ім'я збереження і зміцнення рідної землі. Тобто йдеться про трудове та патріотичне виховання особистості.

Дидактичну частину повчання автор підкріплює автобіографічною, щоб на основі власного життя застерегти дітей від нерозважливих вчинків. Він добровільно поступився Олегові Чернігівським князівством; відмовився від участі у змові братів проти Ростиславичів; здійснив 83 великі походи, а кількість малих годі й пригадати; уклав 19 мирних угод з половцями, відпустив з полону близько 100 їхніх князів, а найлютіших на осторогу перебив. Тут ми можемо прослідкувати наявність прикладів історичного характеру.

Торкаючись питань морального виховання дітей, князь Володимир у "Повчанні" багато уваги приділяє нормам і правилам поведінки людини. Він дійшов висновку, що особиста поведінка дорослих в межах цих норм є критерієм вихованості... У свою чергу етикет, манера, тон поведінки перебувають у прямій залежності від моральних вправ. "...Куди б не прийшли і де б не зупинилися, напійте і нагодуйте нужденного. Найбільше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов: простий чи знатний, чи посол; якщо не можете пошанувати його дарунком, то пригостіть його їжею і питвом, бо він, мандруючи далі, прославить вас у всіх землях доброю чи злою людиною.

Хворого навідайте, покійника проведіть в останню дорогу, бо всі ми смертні.

Не проминіть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте. Жінку свою любіть, та не давайте їй влади над собою.

На світанні, побачивши сонце, з радістю прославте день новий і скажіть: Господи, додай мені літа до літа, щоб я честю й добром виправдав життя своє.

Якщо забуваєте про це, то частіше заглядайте в мою грамотицю: і мені не буде соромно, і вам буде добре...".

Володимир Мономах вважав, що виховувати дітей слід на позитивних прикладах батьків, дідів. Одним із основних засобів виховання князь вважав освіту: "Що вмієте, того не забувайте, а чого не вмієте, того навчайтесь, – як батько мій, дома сидючи, знав п'ять мов, через те й честь йому була в інших країнах...".

Отже, можемо прослідкувати в "Повчанні дітям" патріотичне, трудове, релігійне, естетичне виховання, яке підкріплене цитатами історичного характеру. За баченням князя Володимира додержання його настанов спонукатиме до удосконалення людини, якій судилося зміцнювати могутність держави і просто людини, яка є її частиною. Мономах вклав великий внесок в розвиток педагогічної думки "свого часу" і сьогодення, оскільки його настанови й донині є актуальними для нас, а також є загальноприйнятими нормами виховання в нашому житті.

Література

1. Котляр М. Ф., Плахонін А. Г. Повчання Володимира Мономаха // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – С. 289. – 520 с. : іл.

2. "Повчання" Володимира Мономаха початку XI ст. у списку 1377 року // Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X-XIII ст. // НАН України. Інститут української мови. – Київ; Житомир: Полісся,

2015. – С. 150–155. – (Зібрання пам'яток української мови найдавнішого періоду (X – XIII ст.). – Назва обкл.: Історія української мови. Хрестоматія X-XIII ст.

Інтернет-ресурси:

3. <http://www.novapedahohika.com/noloms-377-1.html>
4. <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Повчання_Володимира_Мономаха.

УДК 37.013

ВИХОВАННЯ ЗА ТОММАЗО КАМПАНЕЛЛОЮ ("МІСТО СОНЦЯ")

Рогаль Юлія, студентка 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Утопія Кампанелли була теократичною. Він вважав, що кожна людина має знаходитися під керуванням священника Сонця. Кампанелла вважав, що порядки, які були встановлені в "Місті Сонця", є найкращими для природи людини.

На думку Томмазо, все у соляріїв є спільним. "...У них все спільне. Розподіл всього знаходиться в руках посадових осіб; але так як знання, почесні і насолоди є спільним надбанням, то ніхто не може нічого собі привласнити. Вони стверджують, що власність утворюється у нас і підтримується тим, що ми маємо кожен своє окреме житло і власних дружин і дітей. Звідси виникає себелюбство" [2]. Кампанелла переконаний, що це є природним правом людини. "Будинки, спальні, ліжка і все інше необхідне – у них спільне. Але через кожні шість місяців начальники призначають, кому в якому колі спати і кому в першій спальні, кому в другій..." [2].

Кампанелла відводить однакову роль чоловіку та жінці в науці та праці. Жінки навчаються та працюють так сам як чоловіки, але їх робота значно легша від роботи чоловіків. Жінкам відводиться виготовлення ліків, одягу, прядіння, вишивання, а також стрижка волосся чи бороди. Проте, жінки проходять військову підготовку, щоб нарівні з чоловіками захищати місто.

Томмазо ставить народження дітей під контроль начальників та начальниць. Саме вони вибирають які жінки та які чоловіки будуть давати потомство. "...Виробництво нащадків має на увазі інтереси держави, а інтереси приватних осіб – лише остільки, оскільки вони є частинами держави; і так як приватні особи здебільшого погано дають потомство й погано його виховують, на загибель держави, то священний обов'язок спостереження за цим як за першою основою державного добробуту довіряється турботам посадових осіб, і ручатися за надійність цього може тільки громада, а не приватні особи" [2]. "Від напруженої розумової діяльності слабка їхня (мудреців) життєва снага й мозок їхній не витворює сили, бо вони постійно заглиблені в якісь роздуми і через те приводять на світ хирляве потомство. Цьому солярії намагаються рішуче завадити, отже, цих мудреців зводять з жінками жвавими, діяльними і гарними. А чоловіків невгамовних, метких, рухливих і запальних – із жінками повними і лагідної вдачі" [2].

Навчання дітей в місті Сонця проводиться таким же раціональним чином. Діти, гуляючи та роздивляючись малюнки на мурах міста, вивчають про моря, ріки, мінерали, про дерева, тварин, риб та птахів, а також математичні фігури та куточки землі. Усі малюнки супроводжуються написами, що пояснюють зображене. "На восьмому році переходять вони до природничих наук, а потім до решти, на розсуд начальства, і потім до ремесла. Діти менш здібні вирушають в село, але деякі з них, що опинилися більш успішними, приймаються назад в місто" [2]. "Вони займаються гімнастикою, бігом, метанням диска та іншими вправами та іграми, що всебічно розвивають їх тіло" [2].

Після навчання людина отримує свою посаду. "Згодом всі отримують посади в області тих наук або ремесла, де вони досягли успіху найбільше, – кожен за вказівкою свого вождя і керівника" [2]. У місті Сонця не існує родинних відносин, усі є сім'єю один одному. "Всі однолітки називають один одного братами; тих, хто старше на двадцять два роки, звать вони отцями, а тих, хто на двадцять два роки молодше, – синами. І посадові особи уважно стежать за тим, щоб ніхто не завдав іншому образи в цьому братстві" [2].

Кампанелла вказує, що існує система покарань за злочини. "Невдячність, злість, відмова в належній повазі один до одного, лінощі, смутки, гнівливість, блазнювання, брехня, яка для них ненависніша чуми. І винні позбавляються в покарання або спільної трапези, або спілкування з жінками, або інших почесних переваг..." [2]. Існує покарання за військові злочини: "Перший звернувший у втечу, може уникнути смерті лише в тому випадку, коли за збереження йому життя клопоче все військо і окремі воїни приймають на себе частину його покарання. Але ця поблажливість застосовується рідко і лише за

наявності низки пом'якшуючих обставин. Вчасно не надавши допомогу союзнику або другові карається різками; не виконавши наказів кидається в рів на розтерзання диким звірам; при цьому йому вручається кийок, і якщо він здолає оточуючих його левів і ведмедів, що майже неможливо, то отримує помилування" [2]. На думку Томмазо, покарання є елементом виховання солляріїв: "...Відповідач примиряється зі своїми обвинувачами і свідками, як з лікарями своєї хвороби, обіймаючи їх, цілуєчи і т. д." [2]. "А обвинувальні вироки є істинними і вірними ліками і сприймаються скоріше як щось приємне, а не покарання" [2].

Отже, Кампанелла вважав свій твір за шаблон для виховання людини, яка потім буде взірцем ідеального. Він хотів реалізувати свою ідею в життя як реальну політичну програму. З іншого боку, "Місто Сонця" також є поєднанням релігії та раціоналістичної науки та астрології. Проте, настанови Кампанелли не є повністю актуальними на даний час, адже наука та навчання рухається вперед.

Література

1. Білюк О.В. Історія та теорія педагогіки : навчально-методичний посібник / О.В. Білюк, Н.Б. Путіловська. Миколаїв : Іліон, 2012. 436 с. 197-287 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2009. 616 с. С.561-605.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки.Кн. 1 Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. К. : Видавничий дім "Слово", 2010. 624 с.
4. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.
5. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. 436 с.
6. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: Хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
7. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.
8. Томмазо Кампанелла "Місто Сонця" – Режим доступу:
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3439>
9. URL: <https://moyaosvita.com.ua/literatura/kampanella-misto-soncy-korotkij-zmist-i-analiz/>

УДК 371.47.022

НОВИЗНА ТЕОРІЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ А. С. МАКАРЕНКА У ТВОРІ "ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА"

Саламаха Олена, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук.
Науковий керівник– канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Це найяскравіша та найголовніша актуальна робота визначного педагога Антона Семеновича Макаренка. Книга є не лише сильним витриманим художнім твором, а й гарним результативним підручником-посібником із психології, виховання, становлення особистості і навіть керування колективом.

Спочатку, Макаренко замислював написати педагогічну працю, де були б викладені принципи та способи виховання справжньої людини. Та невдовзі вирішив, що така книга буде зрозумілою лише фахівцям, а він хотів, щоб "Поема" була доступною звичайному читачеві. Автор відійшов від задуманої форми праці – мемуарів, та обрав белетристичну форму. Антон Макаренко не відразу показав перші чернетки О. Горькому, своєму соратнику і наставнику: "...Я не хотів, – згадував він, – перетворюватися в очах Олексія Максимовича з порядного педагога на невдаху-письменника". Однак рукопис було схвалено, та в 1935 р. книга була дописана, де розповідається про становлення та розвиток закладу ім. Горького, у якій працював Антон Семенович.

За сюжетом розповідається, як в дитячій колонії, що була створена після громадянської війни, відбувалося формування "справжньої людини" з-поміж безпритульних, дрібних злодюг, людей, які були покалічені важкими і жорсткими умовами тих часів. Праця складається із трьох частин. А головною метою являється не "приборкання дикої зграї" безпритульних, а становлення дитячого колективу та формування особистості нової особистості.

Першими вихованцями Макаренка шестеро підлітків і юнаків з кримінальним минулим, які звикли до неробства, буквально знущалися над педагогами. Кожного дня Антон втрачав дедалі більше контроль над ними. У самому закладі атмосфера була напружена. В один день прийшов кінець його терпінню і витримці: "Все звершилося, я не втримався на педагогічному канаті... – розповідав Макаренко. – У стані гніву та образи, доведених до розпачу й фанатизму всіма попередніми місяцями, я розмахнувся і вдарив Задорова по щоці... я бачив, що чистота моїх педагогічних рук – річ другорядна в порівнянні із справжнім завданням, що стоїть переді мною... у насильстві якийсь всесильний педагогічний засіб. Випадок із Задоровим дістався мені дорожче, ніж самому Задорову". Автор корить себе за такий вчинок: "Хіба удар-метод? – запитує Антон Семенович. – Це тільки відчай."

Центральна ідея педагогічної системи Макаренка – виховання у колективі через колектив. Адже, впливати на людину можна, діючи на колектив, членом якого вона є. Цей метод він назвав "Принципом паралельної дії". У ньому реалізується вимога колективу – "один за всіх і всі за одного".

А одним з головних законів колективу Антон вважав "закон руху колективу". Колектив досяг своєї мети, в той час нових завдань собі не поставив, тому більше немає стимулу, що надихає учасників колективу, то немає і майбутнього. Автор підкреслював: "Людина неспроможна жити у світі, якщо вона немає попереду нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість... Виховати людину – значить виховати у нього перспективні шляхи, по яким вибудовується його завтрашня радість."

У педагогіці Макаренка фізичний труд є необхідним чинником виховання. У "Лекції з виховання дітей" стверджується: "Належне радянське виховання не можна уявляти як виховання без труда... Одним з основних елементів виховної роботи має бути праця". Автор підкреслює, що працьовитість і здатність до роботи в дитині не вроджені, а виховуються в ній. У СРСР творча і свідомо праця є належним проявом особистості та її неповторного потенціалу. В установах, які Макаренко очолював, значну роль відігравала професійна діяльність студентів, що постійно розвивалася і вдосконалювалася. Він не вимагав від учнів поважати людину, друга, а просто хотів, щоб хлопці, які позбулися у ранньому віці сім'ї, материнських пестощів, домашнього тепла, усе це придбали у дружньому колективі колонії.

Отже, новизна теорії та педагогічної практики Макаренка полягала в тому, що колоніст передусім не був споживачем матеріальних благ, про які опікується держава, не був нерухомим об'єктом виховання, а, навпаки, був активною особистістю, що зростає разом із ним, людиною, зацікавленою в успіху спільної справи. Процес виховного впливу з боку педагогічного персоналу колонії природно і нерозривно поєднувався: "Наша дисципліна – це поєднання усвідомленості, ясності, повного розуміння – як це зробити, чітка і дуже правильна поведінка, без суперечок, розбіжностей, заперечень, зволікань, балаканини".

Його цілі були значно серйозніші, ніж на перший погляд здавалося б. Всю систему естетичного й морального виховання Антона Макаренка доповнювала фізична підготовка. Спортивні ігри та гімнастика, прогулянки та великі туристичні походи давали відмінну розрядку після напруженої багатоденної роботи і уроків, сприяли фізичному загартуванню хлопців.

Література

1. А. С. Макаренко "Педагогічна поема" – Режим доступу: URL: <https://booksonline.com.ua/review.php?book=79525>
2. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб / Михайло Васильович Левківський. – [3-е вид., доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
3. Любар О. О. Історія українські школи і педагогіки : навч. посіб. / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. ; за ред. О. О. Любара. К. : "Знання", КОО, 2003. – 450 с.
4. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : навч. посіб. / Людмила Андріївна Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – [в 2-х т.]. – К. : Либідь, 2005. – Т. 2. – 552 с.
6. Хрестоматія з історії педагогіки / [за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра пед. наук, проф. А. В. Троцько]. – [в 2-х т.]. – Харків : ХНАДУ, 2011. – Т. 2. – 524 с.

УДК 37.026

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТВОРУ Г.С. СКОВОРОДИ "ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ"

Свирид А. В., студент 3 курсу факультету іноземних мов.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Григорій Савич Сковорода поет, байкар, філософ, педагог, педагогічні ідеї якого були актуальними на той час, а багато ідей все ще використовуються й на сьогодні в так званій концепції Нової української школи. Також Сковорода зробив дуже великий вклад в педагогіку співробітництва.

У додаток до цього, сам Сковорода виступав за рівність людей в плані освіти. Він підтримував та просував ідею функціонування шкіл, де будуть навчатися всі діти, незалежно від їх стану в суспільстві.

Якщо ми для прикладу візьмемо його притчу "Вдячний Єродій", то ми можемо легко відстежити думки філософа щодо питань освіти і виховання. Сам твір побудовано на діалозі якій ведеться між особами, які сперечалися з питань навчання та виховання, стосунків між батьками та дітьми.. У цих

розмовах ми можемо точно побачити висміювання дворянсько-аристократичного навчання, яке намагається копіювати німців і французів. Також у тексті є образ мавпи яка розповідає, що дає дітям особливе, "не таке як у інших", навчання. Весь їх діалог принижує та розбирає на недоліки, всю систему іноземного навчання, яку так яро просовували всі. У тексті, також сказано, що сутність тогочасного виховання – це вирощування "мавп" та "папуг", які ні на що не здатні самостійно. Сковорода цим діалогом показує, що вся суть цього навчання для батьків – це просунути своїх дітей у якомога вигіднішу позицію. І внаслідок такого вчення, юнаки виходили самовпевненими неуками, які вміли тільки модньо цвенькати іноземними мовами.

Сковорода був категорично проти розділення суспільства на тих, хто заслугоує іти в школи, і ті хто не заслугоує. Він вірив, що школа має бути доступна кожному незалежно від їх соціального стану і школа повинна враховувати інтереси кожного.

Через призму цього тексту, ми також можемо бачити основну педагогічну ідею сквороди – а саме виховання за принципом спорідненості. Сковорода вважав що праця – це основа суспільного життя. У праці людина найкраще самореалізується та самовдосконалюється. Сковорода не хотів щоб учні брали інформацію тільки з книжок, він хотів впровадити ідею того, що знання можна брати із навколишньої дійсності та практичної діяльності. Великий пласт діяльності Сковороди, був націлений на ідею того, що вчитель – це інструмент, який повинен розкрити здібності дитини, для подальшого розвитку її в тому напрямку, в якому їй дані здібності від природи. Він говорив "Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаху", цими словами він підтверджував свою ідею "блаженної натури".

Також Сковорода мав свою персональну систему оцінок. Вона дуже відрізнялася від тогочасної шкали балів, та містила в собі 12-ти ступеневу систему оцінювання, де він використовував справжні вирази, наприклад "Занадто тупий" "тупий" "дещо тупий" "розумний" "не розумний" і подібні.

Виховний ідеал Сковороди – це людина, яка наділена рисами скромністю, вдячність, щирість і т. п. Він вірить, що добрі настанови, викорінення поганих звичок, бесіди, поради і т. п. – це запорука ідеального виховання дитини.

Якщо подивитися на праці Сковороди і на його ідеї із нашого часу, ми бачимо, що деякі його ідеї можна побачити в концепції нової сучасної української школи. Сковорода першим в історії української педагогічної думки висунув ідею природного виховання. Він був прихильником гуманістичного підходу У вихованні, прагнув до формування мислячої, чуйної, освіченої людини зі світлим розумом і гарячими почуттями, яка б жила на благо народу. Виховання людини, вважав він, повинно бути в родинних стосунках з її природою. Він першим у вітчизняній педагогіці поставив у центр уваги почуття дитини, її стосунки зі світом, її справи.

Отже, ми бачимо, що у творі "Вдячний Єродій" Сковорода висловлює свої ідеї, щодо тогочасної педагогіки і виховання в цілому. А також ідеї спорідненої праці.

Література

1. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підр. К.: Центр навч. літ-ри, 2003. 360 с.
2. Лузан П. Г., Васюк О. В., Бернова О. М. Історія педагогіки та освіти в Україні. К. : НАУ, 2007. 302 с.
3. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. О. О. Любара. К.: То-во "Знання" КОО, 2003. 456 с.
4. Сковорода Г.С. Вдячний Єродій // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д. Березівська та ін. К.: Науковий світ, 2003. 418 с.
5. <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4071/1/Подчерняєва%20Н.%20Д.%20Формування%20міжнародної%20толерантності.pdf>
6. <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov205.htm>

УДК 37.026

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТВОРУ Я.А. КОМЕНСЬКОГО "ВЕЛИКА ДИДАКТИКА"

Семенченко Дмитро, студент 3 курсу факультету іноземних мов
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Ян Амос Коменський, перший з педагогів, який висвітлив у своїх працях так званий принцип природовідповідності у вихованні дітей базуючись на основі свого досвіду в педагогіці. Він створив добре обґрунтоване вчення про сутність самого процесу навчання та їх основні методи і принципи.

Крім того, Коменський висвітлив певні якості які мають бути притаманні вчителю, а саме виконання своїх почесних обов'язків з гідністю, виховання людяності у дітей та вчитель не повинен показувати поганий приклад учням.

Зокрема, у своїй праці "Велика дидактика" філософ детально викладає нову систему навчання й виховання та критикуючи схоластичну школу, яка на його думку була відірвана від життєвих потреб. "Вічним законом буде: вчити та вчитися всьому через приклади, настанова та використання в ділі". Ян Амос Коменський, також писав, що саме Бог створив два неймовірних витвори, такі як рай і людина. Педагог в своєму творі найбільше спирався саме на церковне переконання та вважав це вищою метою своєї системи. Також, в своїй праці, філософ та педагог описав надзавдання своєї дидактики: "Керівною основою нашої дидактики нехай буде: дослідження і відкриття методу, при якому ті, що вчать менше б вчили, учні більше б вчилися; в школах було б менше одуріння, даремної праці, а більше дозвілля, радощів і ґрунтового успіху...". Також, Коменський розділив книгу на 33 змістовних розділи. Він починав з того, що людина є довершеною істотою "Сперечатися з природою – марна справа" та прийшов до висновку, що "Життя є тільки приготуванням до вічного життя". Далі, він описав принципи навчання, тобто воно повинно бути колективним, доступним як для хлопців так і для дівчат, та по можливості універсальним "Освіта повинна бути істинною, повною, ясною та міцною". Наступні розділи, висвітлювали вклад в шкільні реформи, які він сам і пропонував. Він твердо вважав, що до появи його "Великої дидактики", на його думку не було нормальних шкіл, саме для цього він пропонував вимоги до навчання "Щаслива та школа, яка вчить ревно вивчати і зробити добре, що ревніше – краще, і всього ревніше – найкраще". Наступні розділи були присвячені дисципліні в школі, дошкільному вихованню та мовному навчанню "Доброчесність вирощується за допомогою справ, а не за допомогою балаканини". Останні розділи Я.А. Коменський відвів певним умовам, які конче необхідні для перетворення своєї ідеї в життя. В кінці цієї книги, ми можемо побачити молитву до Господа "Господи Боже наш! Все, що ми здійснюємо в честь імені твого, все це від твоїх рук".

У своїй праці Коменський вимагає від вчителя повну усвідомленість про особливості дітей, використовувати різні підходи до різних типів дітей. Школа в своєму образі повинна бути приємним місцем; найбільш значущими в навчанні є раціональні та досконалі методи навчання. "Початок пізнання завжди впливає з відчуттів, тому навчання треба починати не із словесного тлумачення про речі, а з реального спостереження за ними". Після цього в своїй праці він зумів вивести "Золоте правило дидактики", а саме "Нехай буде золотим правилом для тих, хто навчає: все, що тільки можна, надавати для сприйняття чуттям: видиме – зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне смакові – смаком, доступне дотикові – дотиком. Якщо якісь предмети можна сприйняти одразу кількома чуттями, нехай вони зразу ж і відчуються кількома чуттями"

Отже, праця Я.А. Коменського "Велика дидактика" зберігає неймовірне значення для педагогіки та педагогічної науки в цілому. Всі його ідеї безперечно увійшли українську систему педагогіки. Цей педагог та саме ця праця були, було справжнім новаторством в області дидактики. Все вище описане, застосовується в школах по всьому світу й досі.

Література

1. Велика дидактика. Закони добре організованої школи / Я. А. Коменський // Коваленко, Є. І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна ; М-во освіти і науки України, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. К. : Центр учбової літ-ри, 2006. С. 155–185.
2. Зайченко І. В. Історія педагогіки. – Кн. 1 – Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. К. : Видавничий дім "Слово", 2010. 624 с.
3. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.
4. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. 436 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Скорбач А.В., магістрант 1 курсу факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник – канд. пед.наук, доц. **Новгородський Р. Г.** кафедри соціальної роботи і соціальної роботи.

Анотація. В даній статті автор розкриває основні напрями соціально-педагогічної роботи з батьками дітей девіантної поведінки. Зокрема представлено діагностичний напрямок як першочерговий напрямок роботи з сім'ями дітей з девіантною поведінкою, просвітницький напрямок роботи, соціально-профілактичний. В статті проаналізовано також провідні форми і методи роботи з батьками в умовах зазначених напрямів соціально-педагогічної роботи.

Ключові слова: соціально-профілактичний напрямок, просвітництво, діагностика, батьківські збори, лекції, колективні та індивідуальні консультації.

Проблема девіантної поведінки серед підлітків є однією з актуальних проблем сьогодення. Підлітки – найбільш вразлива частина суспільства. Їхні потреби бути причетними до суспільних явищ, намагання самоствердитись, нерідко зазнають критики з боку дорослих, наштовхуються на відсутність розуміння й поваги. Така ситуація призводить до внутрішнього конфлікту, неспроможності зайняти активну життєву позицію, що негативно впливає на соціалізацію підлітка, його становлення як особистості і може призвести до виникнення девіантної поведінки. Аналіз останніх досліджень і публікацій особливостей девіантної поведінки серед підлітків висвітлено у дослідженнях В. Галузинського, А. Капської, О. Безпалько, С. Пальчевського, Б. Євтуха, В. Оржеховської, М. Фіцули, І. Зверевої та ін. Об'єктами особливої уваги стали соціальні чинники на виникнення різних видів девіацій серед М. Борщевського, М. Дяченко, Л. Кандибович, С.Максименко, М.Савчин. Технології соціально-педагогічної профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі досліджували Р. Вайнола, Н. Гузій, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Н.Пихтіна, В. Оржеховська, Т.Федорченко та ін.

Сьогодні в Україні сімейна політика реалізується через певні напрями: стабілізація сім'ї; зниження рівня розлучень; підвищення престижу сім'ї та сімейних цінностей у масовій свідомості громадян; забезпечення розумового й фізично здорового покоління, орієнтація на «середньодітну» сім'ю; підвищення виховного потенціалу сім'ї; адаптація сім'ї до ринкових умов життя [11].

Відповідно за **мету** нашої статті ми обрали теоретичне обґрунтування основні напрями соціальної роботи з батьками дітей девіантної поведінки.

Потрібно відмітити, що зміст та форми соціальної роботи з сім'єю зумовлюються групою чинників, зокрема типом сім'ї, проблемами, які існують у сім'ї; видом соціального інституту, що діє в сім'ї та напрямом професійної підготовки фахівців, які надають послуги сім'ї.

Якщо ми розглядаємо в цілому соціальну роботу з підлітками схильними до девіантної поведінки, є створення умов для повноцінного фізичного і психічного розвитку зазначеної категорії дітей, успішної їх соціалізації подолання особистісних проблем і конфліктів з оточенням, зокрема сім'єю дітей, що схильні до девіантної поведінки.

Незаперечним фактом залишається те, що спосіб життя родини багато в чому пов'язаний з її матеріальним рівнем існування, але, навіть маючи гарний матеріальний статок, багато родин переживають духовну кризу у відносинах, як між чоловіками, так і у відносинах з дітьми [2].

На сьогодні комунікативна сфера соціалізації в умовах сім'ї звужується до фізіологічних потреб (їжа, одяг, будинок, відпочинок) і відповідно деградує культура спілкування в родині. Найчастіше проблеми з дітьми бувають у родинах, де панує авторитарний стиль виховання чи навпаки –ліберальний, де спостерігається емоційна знедоленість дитини або гіперопіка. Негативно позначається і процес стигматизації, коли на дитину вішають ярлики: «жертва долі», «нещасливий», «нестерпний» чи «найкращий», «важкий». Особлива увага повинна звертатися на сім'ї, де у батьків спостерігається тривожність, дратівливість, емоційна нестійкість чи якщо батьки (чи один з них) раціоналістично підходять до процесу виховання.

Відомо, що звернення до фахівців за допомогою щодо проблем соціалізації підлітків (допомога психологів і соціальних педагогів), вважаючи свою родину цілком благополучною. Для таких сімей правопорушення, які зроблені їхньою дитиною – повна несподіванка, відповідно така

подія в житті їх дитини, що не має причин. Відповідно причинами цього вбачають саме негативний вплив вулиці, закладів освіти і частіше всього вбачають в цьому власні помилки у вихованні.

Відповідно соціально-профілактична робота з сім'єю дітей з девіантною поведінкою спрямована на попередження неконструктивної взаємодії між членами сім'ї, різних форм насильства, помилок у сімейному вихованні, запобігання формуванню різних видів адикцій серед членів сім'ї, виявлення потенційно неблагополучних сімей.

На нашу думку, найбільш дієвими формами роботи виступають як індивідуальні, так і групові. Про те не слід забувати й масові форми роботи. Зазначена класифікація форм роботи є провідними в таких напрямках роботи з сім'єю:

- зміцнення інституту сім'ї шляхом формування в населення розуміння сім'ї як базової цінності в житті людини;
- підготовка молоді до сімейного життя, відповідального батьківства;
- пропагування здорового способу життя серед членів сім'ї;
- психолого-педагогічне просвітництво подружжя з питань побудови конструктивних взаємостосунків і сімейного виховання;
- попередження типових причин розлучень [Маценко].

Серед основних форм профілактичної роботи можна назвати лекторії, семінари, тренінги, клуби для молодих сімей, тематичні дні, тематичні передачі на радіо та телебаченні, зустрічі із фахівцями тощо.

Однієї з ефективних форм соціально-профілактичної роботи є організація спільної діяльності школярів, вчителів і батьків. Заклади середньої освіти виступає могутнім інститутом соціалізації підлітків, повинна стати центром і правовою культурою, і соціалізації підлітків. Відповідно за мету заклади освіти повинні поставити позбавлення байдужості, брутальності і хамства, жорстокості у звертанні з учнями, вимагання з батьків під різними приводами тощо. Звичайно, що для такою роботи в закладах освіти мають бути посади психолога і соціального педагога. Соціальний педагог повинен починати свою роботу з дітьми та батьками з першого класу. Співробітництво школи з родиною, вивчення родини, необхідно, насамперед, тому, що особистість матері й особистість батька, їхній характер, темперамент, індивідуальні особливості, якість їхніх подружніх взаємин, повсякденне поведінки в побуті, ступінь їхньої культурності, освіченості є вирішальним чинником виховання дітей.

Співпраця сім'ї та закладів освіти має бути як провідним напрямом діяльності соціального педагога, яка повинна включати:

- систематичну просвітницьку роботу для батьків, тобто ознайомлення їх як з основами теорії виховання, так і з практикою роботи з школярами;
- залучення батьків до активної участі в навчально-виховному процесі закладів освіти;
- формування в батьків потреби в самоосвіті;
- ознайомлення вчителів предметників з інноваційними методами сімейного виховання, ознайомлення з кращим передовим досвідом;
- соціально-педагогічне дослідження родин, диференціація їх на визначені типи;
- робота з дітьми, що схильні до різних форм девіантної поведінки;
- забезпечення правового захисту дитини в родині та закладах освіти [11, с.91–99].

На сьогодні в заклад освіти закріпилися такі раціональні та більш традиційні форми роботи: загальні і класні збори батьків, колективні й індивідуальні консультації, бесіди, лекції, конференції, відвідування родин учнів, оформлення різних за формою і змістом текстових матеріалів, фотомонтажі, виставки робіт учнів, презентації доробків. Звичайно, що до таких форм роботи слід залучати й батьків, особливо в організацію навчально-виховного процесу: керівництво гуртками, виступу перед батьками і дітьми, підготовка й участь у проведенні позакласної і позашкільної роботи, господарська допомога.

Соціальна значимість цілеспрямованого спілкування соціального педагога з родиною полягає в тому, що така співпраця впливає і на перебудову внутрісімейних відносин, сприяє удосконалюванню особистості самих батьків, тим самим підвищує рівень загальної культури самих батьків.

Зрозуміло, що індивідуальна робота є більш ефективніша, оскільки знаходячись наодинці із соціальним педагогом, батьки відвертіше розповідають йому про свої проблеми внутрісімейних відносин, про які ніколи б ні сказали при сторонніх. При індивідуальних зустрічах у формі бесід необхідно дотримувати головного правила: зміст індивідуальної бесіди повинен бути конференційним. Такі індивідуальні зустрічі не тільки дають можливість учителю вплинути на батьків,

але й у свою чергу, багато в чому допомагає йому у виборі правильного підходу щодо соціалізації дітей.

Для повноцінної роботи соціального педагога разом із батьками, вчителями-предметниками необхідно здійснювати комплексну ранню діагностику. Звичайно, що результатами діагностування має виступити необхідний список учнів, з якими варто зустрітися індивідуально, кого можна запросити в школу на колективну бесіду, коло проблемних сімей. Особливо цінним, на нашу думку, є практичний досвід соціальних педагогів, які створюють відповідні пам'ятки різного змісту, зокрема на такі теми як: «Поведінка підлітка в конфліктних ситуаціях?» «Правила поведінки в громадських місцях», «Неформальне спілкування» та інші.

Важливою формою роботи на сьогодні виступає перший візит у родину соціального педагога. На думку Л.Маценко, відвідування батьків удома допомагає встановити зв'язок з усією сім'єю, з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, умови життя учня, його місце в сім'ї і ставлення до нього старших, ознайомитися з досвідом батьківського виховання, дати поради і домовитися про єдині вимоги до школяра. Соціальний педагог заздалегідь готується до відвідування тієї чи іншої родини: довідається її склад, матеріальне становище, з'ясовується, де працюють батьки, продумують можливі питання членів родини і відповідає на них, намічає, яку інформацію про дитину йому потрібно одержати. Далі соціальний педагог вже планує наступні зустрічі з огляду на результати попереднього знайомства; поведінки дитини в школі, відношення батьків до своїх обов'язків, їхня участь у житті школи. Основним завданням соціального педагога має бути завдання виявлення, узагальнення і поширення кращого досвіду сімейного виховання (устаткування дитячого куточка, змістовне дозвілля, традиції тощо) [11, с.93-94].

Особливо великі перепони соціальний педагог може зустріти у сім'ях, у яких діти спостерігають різні форми девіантної поведінки (зловживання різними психоактивними речовинами), відповідно він повинен взяти таку родину під особливий контроль. Це повинно проявлятися у регулярному відвідування цієї родини, цілеспрямовано проводить з батьками окремі, індивідуальні зустрічі, бесіди і використовувати переконання, роз'яснення, приклад інших батьків, посилений контроль. Діти таких сімей повинні чітко уявляти собі всі наслідки означеної проблеми: фізіологічні, соціальні, екологічні, правові. Практика роботи говорить про ефективність індивідуальної роботи з антиалкогольної пропаганди з родинами учнів. В особливо важких випадках крайньою мірою, коли поведінка батьків несумісна з виконанням ними батьківських обов'язків, то соціальний педагог може ініціювати звернення щодо позбавлення ними батьківських прав.

Значна роль в роботі з батьками відіграє і групова робота. Робота з колективом батьків дає можливість соціальному педагогу займатися просвітництвом – розповсюдження педагогічної інформації, обмінюватися власним виховним досвідом, створення в необхідних випадках суспільної думки, залучення батьків до участі в житті класу. Така робота організовується у двох напрямках: підвищення педагогічної культури батьків; об'єднання батьків у спільний колектив, діяльність якого спрямована на підвищення рівня навчально-виховної роботи з усіма дітьми.

Основна задача соціального педагога – активізувати педагогічну, виховну діяльність родини, додати їй цілеспрямований, суспільно значимий характер.

Основна форма роботи з колективом батьків в закладах освіти залишається батьківські збори, які відбуваються разом із педагогами щомісяця або при потребі частіше. Батьківські збори зближують вчителів і батьків, наближують родину до школи, допомагають визначити найбільш оптимальні шляхи впливу у виховному впливі на дитину. На зборах батьків систематично знайомлять з цілями і задачами, змістом, формами і методами, виховання і навчання дітей у родині і школі.

Батьківські збори можуть бути побудовані по-різному. Основна їхня частина – це повідомлення соціально-педагогічних знань – може виразитися в лекціях, виступах, бесідах, диспутах, дискусіях, тренінгах. Це може бути практичні заняття, перегляд і обговорення кінофільму, ділова гра, між вчителями і батьками, що веде соціальний педагог. Може бути проведене читання та обговорення окремих статей, добірок, витримок з добутків класиків соціально-педагогічної літератури, постановка проблемних ситуацій. Такий прийом активізує аудиторію, стимулює обмін думками, прагнення до самоосвіти. Цінним є практичні виступи самих батьків як фахівців своєї сфери перед учнями та педагогами. Звичайно, що зміст і форма повинні бути доступні дітям. Залучення батьків до виконання доручень до щоденної доброзичливої допомоги школі - важлива, насущна задача в роботі вчителя, соціального педагога з родиною. Соціальний педагог починає заздалегідь збір різного матеріалу. По-перше, про зміст наступного зборів повідомляють батькам на попередньої зустрічі з ними. Батькам необхідно запропонувати питання над який потрібно подумати.

Іноді до зборів готують виставку учнівських робіт, виступу художньої самодіяльності дітей тощо. Такі заходи оживляють батьків. Тривалість зборів не повинні затягуватися більш ніж на 1 годину - 1 година 30 хвилин. Початок повинний набувати батьків на діловий лад, але невимушене, емоційно пофарбоване вступне слово вчителя чи члена батьківського комітету створює ту доброзичливу психологічну атмосферу доброзичливості.

Формою роботи, що виправдала себе, з батьками, стало оформлення стендів, куточків для батьків. Такі куточки створюються в допомогу вчителю по здійсненню педагогічної просвіти батьків, по підвищенню їхньої педагогічної культури, як соціалізуючої.

Виходячи з планів роботи, індивідуальних бесід з батьками, відвідувань родини, підсумків роботи батьківських зборів, соціальний педагог може проводити колективні консультації з батьками, по особливо хвилюючим їх проблемам. Колективні консультації для батьків можуть бути планові і позапланові. Час і терміни проведення планових консультацій соціальний педагог намічає заздалегідь. Тематика таких зустрічей, консультацій, залежить чи всіх батьків можна запросити, поговорити на дану проблему, чи тільки тих, з ким необхідно поговорити по даному питанню. Важливим для всіх батьків є зустрічі з фахівцями юридичної сфери, працівника поліції, фахівцями служб у справах дітей та інші. Позапланові консультації призначаються як з ініціативи соціального педагога, так і на прохання самих батьків.

Соціальному педагогу можна окремо працювати з членами батьківських комітетів кожних класів. Для цієї роботи можна проводити конференції батьків. Основною задачею батьківських конференцій є обмін досвідом сімейного виховання, поширення і впровадження кращого досвіду родини. Члени батьківського комітету разом із учителем готують доповіді, з якими виступають на конференціях. Такі конференції допоможуть більш сильно згуртувати вчителів і батьків, учителя можуть одержати з боку батьків велику інформацію і навпаки.

У план роботи соціального педагога входять такі види спільної соціально-педагогічної діяльності школи і родини: організація екскурсій на різні установи та організації за місцем роботи батьків; організація екскурсій і прогулянок по місту з метою знайомства дітей з рідним краєм, власним містом, виробництвом; проведення бесід про професії і їхню користь для людей, при цьому здійснюючи профорієнтаційну роботу.

Таким чином, основні напрями соціально-педагогічної роботи з батьками розкриваються через різні форми і методи роботи, але головне те, що соціальному педагогу необхідно робити правильний вибір, з огляду на всі особливості роботи з родиною та колективом батьків, особливості системи роботи школи в цілому.

Література

1. Архипова С.П., Майборода Г.Я., Тютюнник О.В. Методи та технології роботи соціального педагога: Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 496 с.
2. Вайнола Р.Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 «Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління»*. 2014. Вип. 18. С. 12–18.
3. Дурняк Л. Шкільна медіація як засіб вирішення конфліктів серед підлітків. *Педагогіка і психологія проф. освіти: науково-методичний журнал*. 2013. № 5. С. 191-200.
4. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навчальний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
5. Заверико Н.В. Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 28–33.
6. Капська А.Й. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 400 с.
7. Коваль Р. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження: посібник. Київ: Видавництво Захаренко В.О., 2009. 168 с.
8. Лист МОН України від 13.09.2010 N 1/9-623 «Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-623290-10#Text>
9. Лях В.В. Стратегії та моделі профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія*. Випуск 3(145). Донецьк, ДонНТУ, 2009. С.279-283.
10. Методи та технології роботи соціального педагога: навчальний посібник / за ред. О. В. Тютюнник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 496 с.

11. Маценко Л. М. М12 Педагогіка сімейного виховання : підручник. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 376 с.

12. Оржеховська В. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навч.-метод. посібник. К.: ВіАН, 1996. 351 с.

13. Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія. Черкаси : ФОб Чабаненко Ю.А., 2011. 492 с.

УДК 37.03.73(44)(092)

ІДЕАЛИ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗА ФРАНСУА РАБЛЕ ("ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ")

Спаська Дар'я, студентка 3 курсу факультету природничо-географічних і точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Франсуа Рабле, великий французький письменник-гуманіст, один із найвидатніших педагогічних постатей епохи Відродження. У своєму романі, Франсуа Рабле, викривав недоліки середньовічного виховання і навчання й одночасно зобразив переваги гуманістичного виховання, в центрі якого- духовний та тілесний розвиток особистості. З відкритою ненавистю він писав про догматичне вивчення релігійних текстів. Вважав, важливою складовою різнобічного виховання-мистецтво.

Один з головних героїв роману, "Гаргантюа і Пантагрюель", Франсуа Рабле – Гаргантюа, мусить забути все, що йому непотрібне, чого вчили його богослови. Вихователь-гуманіст намагається зробити з свого учня високо освіченого, вихованого, сильного, різнобічного члена суспільства. Для головного героя читання не тільки служить, як пошук нових знань, а й "їжею" мудрих бесід з наставником та мудрими мужами. Гаргантюа вивчає не тільки письмо з читанням, а й латину, грецьку, арифметику, геометрію, астрономію, музику. Навчання проводиться в ігровій формі (наприклад, рахунку Гаргантюа вчиться, граючись в карти). Розумовий розвиток чергується з іграми на свіжому повітрі та фізичними вправами на свіжому повітрі, гімнастикою. Автор роману зобразив широкий спектр фізичного розвитку головного героя. Гаргантюа займається верховою їздою, фехтує, бореться, плаває, підіймає тяжкості. З вихованцем ведуть бесіди, які допомагають дізнатися справжнє життя: про хліб, вино, сіль, тощо. Вечорами, він з наставником розглядає зоряне небо, у дощові дні- пиляє дрова, молотить хліб, відвідує ремісників і купців, слухає мудрих мужів. Дні без праці, проводить на лоні природи.

Саме перший розділ роману присвячений викладу педагогічних ідей. Автор зіставив два типи виховання і освіти, схоластичний і гуманістичний. При цьому він використав дуже сильний наочний приклад: зобразив один день життя Гаргантюа під керівництвом вчителів-схоластів з Сорбони: "Йому (батькові Гаргантюа) рекомендували великого доктора-софіста на ім'я Тубал Олоферн", "...після цього Гаргантюа перейшов до іншого вчителя, до старого крехтуна Жобеліна Брізе...". І один день його життя під керівництвом мудрого гуманіста "...заступає вихователь Евдомона Понократ". Якщо перший образ передає безцільність схоластичного виховання і навчання "...і що гірше, ставав від навчання дурнішим, недотепнішим, задумливим та чуднішим", то другий образ передає – використання кожної хвилини неспанья і будь-якої життєвої ситуації і яка побудована на конкретності, доступності, наочності, доцільності, різноманітності прийомів, розвитку інтересів, зв'язку з життям.

У своїй роботі, Франсуа Рабле продемонстрував розвиток, засноване на вільному інтересі та активності дитини "Скінчивши читати, Вони виходили з дому, розмовляючи про зміст прочитаного, і рушали на луг, де грали в м'яча, вправляючись так само, як раніше вправляли розум".

Письменник- гуманіст запевняв, що джерелом навчання та розвитку особистості слугують не тільки книги і бесіди, які збуджують дитячу думку та фантазію, а безперестане спостереження природи "...вони просували на найбільш відкрите місце в домі, щоб спостерігати небо, звертали увагу на комети, якщо вони були, на фігури, вид, місце, протистояння та сполучення зірок" також широке знайомство з оточуючим життям.

Отже, Рабле пропонує дати дітям універсальні знання. Важливою складовою частиною різнобічного виховання він вважав мистецтво. Також мислитель відстоював ідею, що розумною і мислячою особистістю можна стати тільки шляхом наполегливої праці, тіло і розум людина повинна розвивати одночасно.

Література

1. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В. Левківський. – Вид. 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. С. 26-35.

2. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посіб. – К. : Смолоскип, 2011. 376 с.
3. Франсуа Рабле "Гаргантюа та Пантагрюель"- Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки. Тексти для вивчення курсу / Н. І. Белкіна, Є. І. Коваленко, Н. І. Яковець. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. 286 с.

УДК 37(09)(477)

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА ДИТИНУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ К. Д. УШИНЬСЬКОГО ("ПРО КОРИСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ")

Сухомлин Крістіна, студентка 3 курсу ННІ філології, перекладу та журналістики.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

К. Д. Ушинський у своїй праці висвітлює проблему педагогічної літератури, її важливість. Він вважає, що її недостатньо, не вистачає оригінальних і перекладних творів з висвітленням різних думок щодо педагогіки і наводить приклади, чому література так важлива.

Спочатку у своїй праці "Про користь педагогічної літератури" порівнює педагогіку з медициною. Описує, що не можна навчитися педагогіці і медицині так само, математиці, астрономії тощо. Це тому, що педагогіка і медицина не можуть базуватися тільки на теорії, практика також важлива і є невід'ємною частиною цих наук.

Ушинський вважає, що педагогічна література – це наймогутніший інструмент для ознайомлення з психологічними спостереженнями відомих педагогів. Йдеться про моральний і розумовий розвиток людини. З джерел педагогічної літератури є можливість дізнатися про різноманітні методи і прийоми навчання і виховання, які в подальшому можна реалізувати на уроках. Вважаючи, що великої шкоди можна нанести багатьом поколінням своєю одноманітністю.

У своїй праці Ушинський висвітлює ідею, що справжній-педагог завжди повинен прагнути до ідеалу і завдяки цьому можна висвітлити поради, які стануть в нагоді вчителям. По-перше, педагог-народ. Костянтин Ушинський вказує на те, що вчителем може бути людина, яка близька до народу, знає мову, цікавиться народним інтересами: "Вихователь, що стоїть в рівень з сучасним ходом виховання, відчуває себе ... посередником між усім, що було шляхетного й високого у минулій історії людей, і новим поколінням, зберігачем святих заповітів людей, які боролися за істину і за благо. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім лицарства істини і добра, і усвідомлює, що його справа, скромне за обличчям, – одне з найбільших справ історії, що на цій справі ґрунтуються царства і їм живуть цілі поповнення". По-друге, це педагог-ерудит. Викладач повинен бути всебічно розвинутою людиною, любити професію, постійно розвиватися і поповнювати свій багаж знань. По-третє, педагог-психолог. Це означає, що педагог повинен знати психологію дитини. По-четверте, педагог-теоретик. Умова успіху педагога – це обізнаність основами педагогіки. По-п'яте, педагог-митець. Педагог повинен бути творчою особистістю і вміти малювати, читати виразно, співати тощо.

Також впливають на виховання і навчання батьки. Вони вибирають рід виховання, мають побачити нахили своєї дитини і обрати вихователя. Батьки мають показати цінність вихователя своїм прикладом.

Ушинський пропонує різноманітні методи морального виховання дітей. По-перше, це власний приклад. По-друге, вправи для вироблення моральних звичок: "Гарна звичка – це моральний капітал, процентами з якого людина користується все життя". По-третє, покарання і заохочення, рекомендує уникати ї і ставитись з обережністю: "Заохочення і покарання нешкідливі гігієнічні засоби, які попереджують хворобу або виліковують її, а ліки, які витісняють хвороби з організму іншою хворобою".

К. Д. Ушинський намагається довести важливість авторитету вчителя, його вплив на учнів: "... вплив особистості вихователя на молоду душу складає ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень".

Високе громадське значення вчителя визначає, на думку Ушинського, серйозні вимоги до нього. Одна з найважливіших якостей вчителя – це його переконання. Учитель повинен мати свій світогляд для того, щоб виховати в учнів певні переконання і, щоб діти мали свої думки щодо будь-яких подій і могли їх відстояти: "Найголовніша дорога людського виховання переконання, а на переконання можна тільки діяти переконанням".

Вчитель повинен мати тверді переконання. На його переконання не повинні впливати зовнішні чинники: чийсь вказівки, рекомендації.

Отже, з статті "Про користь педагогічної літератури" можна зробити висновок, що особистість вчителя дуже впливає на учнів. Педагог повинен бути всебічно розвинутою людиною, постійно

розвиватися у сфері педагогіки, вивчати нові методи виховання і навчання. Важливо, щоб викладач був зі стійким переконаннями і громадянською позицією.

Література

1. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. / уклад. Є.І.Коваленко, О. В. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 269 с.
2. Історія української школи та педагогіки/ за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. 768 с.
3. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 338 с.

УДК 37(09)(477)(092)

ІДЕЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СПАДЩИНІ К. Д. УШИНСЬКОГО

Фесюн Микола, студент 3 курсу факультету природничо-географічних та точних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

К. Д. Ушинський визначив учителя як найважливішу фігуру навчального процесу. Тому в першу чергу народний учитель має бути: близьким до народу, знати його мову, жити за його інтересами. Ушинський стверджував що "вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, почуває себе живим, діяльним членом великого організму, який бореться з неучтвом та вадами людства, посередником між усім, що було благородного і високого в минулій історії людей, та поколінням новим".

Чудовий педагог зауважив, що вчитель повинен бути дуже освіченою людиною з енциклопедичними знаннями, яка любить і постійно вдосконалюється за фахом, має ґрунтовну практичну підготовку, педагогічний такт, володіє методом навчання і виховання. Костянтин Дмитрович висловлював глибоке переконання, що "тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер. Причини такого морального магнетизування приховані глибоко в природі людини". Враховуючи, що навчання дитини значною мірою залежить від організації цілеспрямованого навчання, науковець зауважив, що "навчання дітей стоїть на межі між мистецтвом і майстерністю й повинно мати як свободу першого, так і регулярність другого". Тому вчитель "повинен користуватися кожною нагодою, щоб за допомогою навчання посіяти в душу дитини яке-небудь добре насіння і пов'язати добре почуття з кожним увявленням, з яким воно тільки може бути пов'язане".

У своїй роботі К. Д. Ушинський висловлює тверде переконання, що однією з найважливіших якостей вчителя є знання, але не тільки предмета, який викладається, а й спеціальні педагогічні знання та вміння. Він вказує на це "знання і вміння викладати і впливати викладанням на розумовий і моральний розвиток дітей можуть бути прищеплені молодим людям, які й не мають особливих здібностей... вчитель молодших класів повинен не лише вміти викладати, а також мати характер, моральність і переконання, тому що його особа впливає більше на учнів, ніж наука, яку він викладає, вчитель повинен відзначитися енциклопедичними знаннями...".

Проте, вчений вважав, що вчителю не потрібні великі знання, які могли б негативно вплинути на його діяльність, оскільки "він може лише зіштовхнути вчителя зі скромного шляху, який він обрав. Його діяльність обмежена, але надзвичайно важлива для держави".

Учитель підкреслив, що знання вчителя народної школи мають бути дуже різноманітними. Він повинен володіти знаннями не тільки з Божого Закону, граматики, арифметики, географії та історії, а й з природничих наук, медицини, сільського господарства; вміти добре писати, малювати, читати чітко й виразно і навіть співати. Тільки тоді він зможе "надати учням знання, які їм потрібні в житті". Проте, за словами вченого, "вчитель повинен чітко розуміти не тільки користь, а й природу користі кожного зі своїх знань і відносну величину цієї користі і йти безпосередньо до мети, тобто приносити реальну і найбільшу користь учневі".

К. Д. Ушинський відстоював положення про те, що вчитель повинен бути не тільки хорошим учителем, а й вихователем не менш кваліфікованим. Підрастаючи, він розумів цілеспрямований і планомірний вплив на тіло, душу і розум дитини, щоб прищепити їй якості здорової, розумної, моральної, релігійної, національно свідомої особистості з творчою, культурною ініціативою. Учитель зауважив, що "без безпосереднього особистого впливу вихователя на учня неможливе проникнення справжнього виховання в характер".

Наголошуючи на тому, що все у вихованні має ґрунтуватися на особистості вчителя, К. Д. Ушинський стверджував, що кожна програма навчання, кожен метод виховання, яким би добрим він

не був, не потрапляючи в переконання вихователя, залишається мертвою буквою, що в реальності немає сили. Він наголосив, що вихователь ніколи не може бути сліпим виконавцем. Безсумнівно, що багато залежить від загального розпорядку закладу. Але найголовніше завжди залежить від особи вихователя, який віч-на-віч з учнем. Вплив особистості вихователя для юної душі є виховною силою, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними висловами, ні системою покарань і заохочення. Звісно, дух закладу важить, але не живе на стінах, ні на папері, а в характері більшості педагогів, і звідти це стає характером учнів.

У своїх працях педагог зазначав, що вчитель повинен знати психологію дитини, вивчати і добре знати вихованців, бути обізнаним з новими основами педагогіки та будувати свою діяльність на передових досягненнях педагогічної теорії. На думку К. Д. Ушинського, "педагог-практик має бути і вченим, і глибоким психологом, посувати науку вперед та сприяти створенню нового у виховній діяльності". Високоосвічений вчитель обов'язково "вивчає свого вихованця, його здібності, нахили, достоїнства і вади, спостерігає розвиток розуму, керує ним, хоче давати напрям волі, розкривати розум, бореться з лінощами, з упертістю, викорінює погані природні нахили, формує смак, прищеплює любов до істини – одним словом, щохвилини перебуває в сфері психологічних явищ".

Проте науковець зауважив, що "звісно, не кожен практик повинен бути науковцем і глибоким психологом. Але від кожного вчителя-практика можна і потрібно попросити сумлінно і свідомо виконувати свій обов'язок і, беручись за зростання духовного боку людини, використовувати всі залежні від нього засоби, щоб якомога ближче познайомитися з предметом. Вважаючи, що вчитель завжди має бути зацікавлений у вдосконаленні своїх педагогічних знань і вмінь, К. Д. Ушинський відіграв важливу роль у педагогічній літературі, яку вважав найпотужнішим засобом, що знайомить нас із психологічними спостереженнями багатьох людей.

К. Д. Ушинський зазначав, що "педагог повинен багато вчитися розуміти душу в її явищах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстерності, перш ніж стати практиком". З цією метою він радив вчителям обмінюватися власним педагогічним досвідом. Адже, "поширення розумних педагогічних ідей між учителями – один з надійніших засобів поліпшити наше суспільне виховання".

Отже, у своїх численних працях К. Д. Ушинський приділяє значну увагу питанню формування особистості вчителя, підкреслюючи його надзвичайно важливу роль у процесі навчання та виховання молодого покоління. Сьогодні ідею гармонійного розвитку особистості вчителя необхідно трансформувати в сучасне життя, нагадуючи нам слова видатного педагога: "Школа може розвиватися масштабно і без перешкод лише тоді, коли її розвитком займатимуться ті самі люди, яким вона потрібна і чий діти вчать в ній".

Література

1. Євтух М. "Став безсмертним він сьогодні!" / М. Євтух, К. Потапенко // Шлях освіти. 1998. № 1. С. 40-45.
2. Стельмахович М.Г. Українська національна школа і народна педагогіка /Історія української школи і педагогіки: хрестоматія [упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя]. К.: Знання, КОО, 2003. С. 570-574.
3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський // Історія української школи і педагогіки : хрестом. / За ред. В.Г. Кременя. К. : Знання, 2005. С. 237–246.

ЗМІСТ

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ, ІНФОРМАТИКА

Галян Микола Основні етапи створення вебсайтів та провідні тенденції веброзробки	3
Коченко Юлія Алгоритмічний підхід у вивченні геометричних побудов у курсі планіметрії.....	5
Савченко Катерина Класифікація алгебраїчних задач з параметром у шкільному курсі математики.....	9
Хоменко Євгеній Застосування сервісу GeoGebra до розв'язування алгебраїчних задач прикладного характеру.....	12
Чернишов Максим Криптографічні методи шифрування	17
Ярошенко Валентина Метод математичного моделювання в контексті комплексної підготовки старшокласників (на прикладі розв'язання текстових задач)	19

ІСТОРІЯ, ПРАВО, ПОЛІТОЛОГІЯ

Бойко Мар'я Еволюція політичних прав жінок в Україні (історико-політологічний аспект).....	25
Заєць Владислав Державний тероризм як один із видів міжнародного тероризму.....	30
Малько Вадим Особливості культури хетів	32
Подлущий Данііл Молодіжні громадські організації та їх роль у формуванні громадянського суспільства	38
Радченко Олександр Реформування адвокатури: історія та сучасність	41
Старовойт Анастасія Особливості релігії стародавніх єгиптян.....	43

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ПЕРЕКЛАД, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Бондаренко Ірина Образ головного героя у романі Франца Кафки "Замок"	48
Воронуха О. С. Сайт та друкована версія журналу "Радуга": порівняльна характеристика	51
Кравець Владислав Практики використання тригерів у ЗМІ.....	53
Нагорний Павло Аксиологічні виміри опозита ЧУЖИЙ у кіноповісті Богдана Жолдака "УКРИ"	56
Остапчук Єлизавета Компаративний аналіз роману Оскара Вайльда "Портрет Доріана Грея" та сучасної екранізації Олівера Паркера "Доріан Грей".....	59
Пилипенко В. Чоловічий журнал "Егоїст": тематика, рубрикація, потенціал електронного сайту	63
Рибаків Валерія Особливості психологізму в постмодерністському романі Джона Фаулза "Колекціонер"	65
Сімович Жанна Опозиція людської природи і цивілізації в романі Девіда Герберта Лоуренса "Коханець Леді Чаттерлей".....	70

ІНОЗЕМНІ МОВИ

Бистра Марія Метафоризація концепту "освіта" в англійськомовних ЗМІ.....	74
Гориченко Дарина The translation means of sports terms in sports Internet discourse	76
Коваль Ірина Особливості перекладу німецької термінології транспортної галузі та способи їх перекладу.....	81
Лабур Юлія Термінологічна проблема одиниць на позначення кольору в лінгвістичній парадигмі	84
Миколаєнко Юлія Комплекс вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів профільної школи.....	86
Савенко Вікторія Language of international communication: from difficulties and misunderstandings to fluency in communication	89
Синенко Юлія Increasing vocabulary retention in young learners with games	94
Синько Маргарита Особливості вживання модальних дієслів у німецькомовних медіатекстах (на матеріалі повідомлень інформаційного мовника DeutscheWelle).....	98

Смакограй Максим Образно-асоціативний шар концепту "патріотизм" в англійськомовних газетних текстах.....	101
Тимошенко Аліна Соматизми як засоби вербалізації душевного стану в оповіданнях Юдіт Германн	105

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Бахмат В. Система родинно-шкільного виховання В. Сухомлинського. Значення для сучасності	110
Бибик Ярослав Томмазо Кампанелла "Місто сонця"	111
Боєцька Аліна Робота з батьками дітей-учнів Нової української школи щодо ставлення до здорового способу життя.....	112
Венгер Алла Гра як засіб соціалізації дітей дошкільного віку	116
Волощук Вікторія, Лобода Вікторія, Федоренко Дар'я Екскурсія як багатofункціональна форма освітнього процесу сучасної початкової школи.....	119
Вунш Яна Насильство над жітками як соціально-педагогічна проблема	122
Гламазда Олександр Значення для сучасності системи родинно-шкільного виховання В.Сухомлинського	125
Гордєйко Ксенія Виховання за твором Томаса Мора "Утопія"	126
Горобець Олена Народна педагогіка Г. Сковороди: "Не ті батьки, що породили, а ті, що виховали й навчили". Сучасний погляд на основі твору "Вдячний Єродій"	127
Гриб Марина Про важливість народності у вихованні за К. Ушинським	130
Гринь Наталія "Healthy organizations" як предмет психологічного дослідження	131
Грузин Каріна Джон Локк про авторитет батьків. Значення для сучасності (на основі твору "Думки про виховання")	134
Дворник Вероніка Педагогічні ідеї в працях гуманістів і соціалістів-утопістів (Т. Мор "Утопія").....	136
Доценко Дарина Педагогічна спадщина К. Д. Ушинського. Значення для сучасності	137
Дубницька Ольга Песталоцці І. Г. "Як Гертруда вчить своїх дітей"	140
Єрмоленко Ольга Проблема сімейного виховання у творі "Вдячний Єродій" Г. Сковороди	142
Жура Тетяна Педагогічні ідеї в працях гуманістів і соціалістів-утопістів Ф. Рабле "Гаргантюа та Пантагрюель"	143
Задніченко Тетяна К. Д. Ушинський: "Рідна мова – це цвіт , який ніколи не в'яне!" за твором "Рідне слово". Значення для сучасності	145
Зайцева Ольга Класно-урочна система в педагогічній теорії Я. А. Коменського.....	146
Іваницький Дмитро Аналіз твору Василя Сухомлинського "Серце віддаю дітям" (розділ І. Школа Радості).....	148
Іванова Ірина Сучасний погляд на дидактичну теорію Ф. А. Дістервега	151
Іванюк Анастасія Виховання любові до рідного слова за В. О. Сухомлинським ("Серце віддаю дітям")	153
Калініченко Віталій Основні дидактичні принципи в педагогічній спадщині Я.А. Коменського ("Велика дидактика").....	154
Киричук Таїсія Ідея народності у громадянському вихованні за К. Д. Ушинським ("Про народність у громадянському вихованні").....	155
Коваленко Анастасія Філософські основи педагогічних ідей Г. Сковороди ("Вдячний Єродій").....	156
Кожухівська Сніжанна Виховання в колективі за А. С. Макаренком (на основі твору "Педагогічна поема").....	158
Козловець Дмитро Педагогічні погляди К. Д. Ушинського у творі "Людина як предмет виховання".....	159
Компанець Андрій Природне виховання за Жан-Жаком Руссо "Еміль або про виховання" (Книга перша).....	160

Коченко Юлія Питання виховання та навчання в працях М. Ф. Квінтіліана.....	161
Лазаренко Ірина Родинно-шкільне виховання В. Сухомлинського. Значення для сучасності.....	162
Май Чженьлун Структурно-функціональна модель формування управлінських умінь у майбутніх менеджерів сфери освіти.....	163
Масол Ангеліна Ідея формування колективу через виховання особистості у творі В. Сухомлинського "Серце віддаю дітям". Значення для сучасності.....	168
Мінута Крістіна Дидактика Фрідріха Вільгельма Адольфа Дістервега. Значення для сучасності.....	170
Міщан Вікторія Гуманістичні ідеї Томаса Мора у творі "Утопія".....	171
Мозоль Катерина Теорія "елементарної освіти" Й. Г. Песталоцці ("Як Гертруда вчить своїх дітей").....	172
Мурашко Дар'я Система виховання Володимира Мономаха у творі "Повчання дітям".....	173
Навродська Анна Особливості виховання молодших школярів за В. Сухомлинським ("Серце віддаю дітям").....	174
Назаренко Ольга Значення рідної мови у житті, навчанні та формуванні особистості за К. Д. Ушинським (на основі твору "Рідне слово").....	175
Назарко В. В. Ідея К. Ушинського про взаємозв'язок теорії і практики на основі твору "Праця в її психічному та виховному значенні".....	177
Овруцька Валерія "Місто Сонця" Томмазо Кампанелли.....	179
Ожог Аліна Рідна мова в педагогічній системі Костянтина Дмитровича Ушинського.....	180
Очерет Марія Володимир Мономах як вихователь і автор "Повчання дітям".....	182
Пархоменко Антон Сучасний досвід методики М. Монтессорі.....	183
Петрук Вікторія Родинне патріотичне виховання за Лесею Українкою ("Коли втомлюся я життям щоденним").....	184
Петруша Ольга Думки Костянтина Ушинського про роль рідної мови (стаття "Рідне слово").....	186
Петрушко Валерія Педагогічна цінність твору "Вдячний Єродій" Григорія Сковороди.....	187
Птуха Альона Педагогічний аналіз твору "Повчання Володимира Мономаха дітям".....	188
Рогаль Юлія Виховання за Томазо Кампанеллою ("Місто Сонця").....	190
Саламаха Олена Новизна теорії та педагогічної практики А. С. Макаренка у творі "Педагогічна поема".....	191
Свирид Андрій Основні дидактичні положення твору Г.С. Сковороди "Вдячний Єродій".....	192
Семенченко Дмитро Основні дидактичні положення твору Я. А. Коменського "Велика дидактика".....	193
Скорбач Артем Основні напрями соціальної роботи з батьками дітей девіантної поведінки.....	195
Спаська Дар'я Ідеали гуманістичного виховання за Франсуа Рабле ("Гаргантюа і Пантагрюель").....	199
Сухомлин Крістіна Вплив особистості вчителя на дитину в педагогічній системі К. Д. Ушинського ("Про користь педагогічної літератури").....	200
Фесюн Микола Ідея особистості вчителя в спадщині К. Д. Ушинського.....	201